

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,

E SOCIETATE JESU,

SANCTÆ SCRIPTURÆ OLIM LOVANIÏ, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS.

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

AUGUSTINUS CRAMPON,

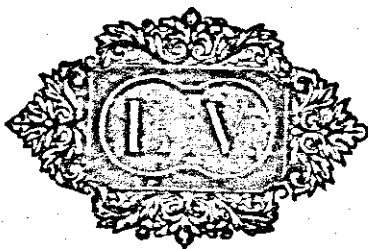
DIACONUS ABBAT. PRÆSENTINÆ.

TOMUS SECUNDUS

COMPLECTENS EXPOSITIONEM LITTERALEM ET MORALEM

IN PENTATEUCHUM MOSIS.

LEVITICUS, NUMERI ET DEUTERONOMIUM.

PARISIIS,

LUDOVICUS VIVES, BIBLIOPOLA EDITOR,

VIA DELAMBRE, 5.

M DCCC LXI.

000702266

W650

@676c

V. 2

REPORT OF THE BOARD OF DIRECTORS

FOR THE YEAR ENDING 1967

The Board of Directors of the [Company Name] has the honor to present to you the following report on the activities of the corporation during the year ending 1967. The report is divided into two main sections: a summary of the financial results and a detailed description of the operations.

The financial results for the year ending 1967 are summarized in the following table:

Item	1967	1966
Total Assets	\$1,234,567	\$1,123,456
Total Liabilities	\$456,789	\$345,678
Total Equity	\$777,778	\$777,778

The operations of the corporation during the year ending 1967 were characterized by a steady increase in sales and a corresponding increase in production. The company's financial position remained strong throughout the year, and the Board of Directors is confident that the company is well-positioned to continue its growth in the coming year.

The Board of Directors has also reviewed the company's performance in other areas, including research and development, marketing, and human resources. The company has made significant investments in these areas, and the Board is pleased with the results. The company's research and development efforts have resulted in the development of several new products, and the marketing department has successfully increased the company's market share. The human resources department has also made significant contributions to the company's success, and the Board is grateful for the hard work and dedication of all employees.

The Board of Directors is confident that the company is well-positioned to continue its growth in the coming year, and it is pleased to present this report to you. The Board is committed to the long-term success of the company and to the best interests of all shareholders.

DISSERTATIONCULÆ TRES.

I.

ROSENMULLERI PROLEGOMENA IN DEUTERONOMIUM*.

Quintum Pentateuchi librum Hebræi a vocibus quibus incipit, אלה הדברים, et משנה התורה *repetitionem legis* e cap. xvii, 18, vel simpliciter משנה nuncupant. Similiter Alexandrini inscripserunt Δευτερονόμιον non quod δεύτερον νόμον, *secundam et novam legem*, contineat; sed quod δεύτερον, *denuo*, lex jam antea data hoc libro repetitur et explicatur.

Prima libri parte (i — iv, 40) Moses in solemnī populi concione, quæ inde ab egressu ex Ægypto usque ad stativa in agro Moabitico facta et gesta essent, post relatas de rege Basanis, Amorrhæis et Madianitis victorias, percurrit, et hortatur Israelitas ad leges divinas observandas. Parte *secunda* (iv, 45 — xxx, 20) quæ universo populo scitu necessaria essent præcepta, per tres superiores libros sparsa, exceptis iis, quæ ad solos sacerdotes pertinerent, comprehenduntur, nonnullis quoque plane de novo additis, gravibus intermixtis adhortationibus, quibus pondus additum et promissionibus præmiorum, quæ leges divinas observantibus proponuntur, et comminationibus pœnarum, quæ illas negligentes manent. Subjicitur cap. xxxi Epilogus, quo exponit Moses se 120 annorum ætate grandævum, ferendo reipublicæ et exercitus oneri imparem esse, quare illud reputasse, ut a principatu sese abdicans Josuam sibi a Deo datum successorem statueret; legumque codicem a se consignatum et in manu Levitarum Seniorumque populi depositum jussit singulis septenniis in festo Tabernaculorum in solemnī populi concione legi. Sequitur duplex carmen, unum (cap. xxxii), quo, alte in mente Israelitarum insidente, constans beneficiorum Dei, atque vicissim debiti in illum Hebræorum officii monumentum restaret; alterum (cap. xxxiii), quo pro singulis tribus vota fecit. Postrema libri pericopa (cap. xxxiv) Mosis mors et sepultura describitur.

A Mose hunc librum saltem usque ad xxxii, 47, consignatam esse, diserte dicitur xxxi, 9, 19, 24, ubi ipse de se Moses testatur scriptis mandasse carmen, quod libri partem constituit (xxxii), additque insuper, scripto itidem redegisse omnes a se propositas leges, quarum legum contextus adeo cum reliquis totius libri partibus conjungitur, ut ægre divelli possit. Testimonio de Mose scriptore libri fidem faciunt loca illius quam plurima, quæ *nondum expugnatam, sed brevi occupandam* ab Hebræis terram Cananæam arguant, ut cap. vi, 1: « Hæc sunt præcepta, instituta et jura, quæ mihi in mandatis dedit Jova, ut vos ea docerem observanda in terra, in quam possidendam transibitis. » Vers. 10: « Cum intromiserit te Jova Deus tuus in terram, quam juravit majoribus tuis, se tibi daturum, cum urbibus magnis et opulentis, quas non condideris, ædibus plenīs omnibus copiis, quas non impleveris, cisternis excisis, quas non cavaveris, vinetisque et olivetis, quæ non plantaveris, » etc. Vers. 18, 19: « Facies quod rectum est et Jovæ placet, ut tibi bene sit, adeasque possessionem bonæ terræ, quam se tibi daturum majoribus tuis Jova juravit, et expellas e conspectu tuo omnes tuos hostes. » Cap. vii, 1 — 5, 16 — 26, et xx, 16, 17; Moses jubet Cananæos, quorum agros occupaturi erant Hebræi, ad internecionem delere. Cap. xi, 10, 11: « Terra quam possidendam a te ingrederis, non est ut Ægyptia terra, ex qua egressus es, et in quam semen tuum conjiciebas, irrigabasque tuo pede, ut hortum olerum; terra in quam

* Vix est quod moneamus, hæc Rosenmulleri Prolegomena, licet perplacent partem maximam, in paucis tamen consensu nostro non comprobari, v. g. dum caput xxxiii Mosi abjudicant. Conf. tum quæ dicuntur infra; tum quæ tomo I præmissimus de Pentateucho in genere.

possidendam transis, est terra montium et vallium, ubi aquam bibes pluviae caelestis. » Alia plane similia loca vid. cap. VIII, 1, 7, 12; IX, 1 — 6; XI, 23 — 25, 29 — 31; XII, 8 — 10, 14; XVI, 6; XVII, 14; XVIII, 14; XIX, 1; XXIII, 20; XXVI, 1; XXVII, 2, 4; XXX, 18; XXXI, 2, 3, 6. Dicat aliquis, talia a seriore libri scriptore callide ita esse conficta, ut legentibus persuaderet, esse hunc librum a Mose litteris mandatum. Verum si hæc ratio valeat, quis demum liber fuerit, de cujus auctore et ætate ex argumentis internis iudicium certum fieri possit? Præterea quæ cap. II, 20 — 23, III, 8 — 10, legimus de prisca Cananæ populis et ditionum eorum finibus, vix ulla alia, quam Mosis ætate, tam accurate tradi potuerunt. Quodsi et hæc conficta esse regeras, rogamus, quem in finem talia quis ementitus fuerit?

Attamen ut a Mose scriptum esse Deuteronomion credamus, haud admittere diversum a prioribus libris et peculiare huius libri ingenium, styli, narrationum et legum diversitatem, et plura in illo serioris Mose ætatis indicia, perhibent Vater (in *Commentat. de scriptore Pentateuchi* ad calcem *Commentarii* vol. III), de Wette (1), Gesenius (*Geschichte der hebr. Sprache*, p. 32) et Bleek (2). Et dicendi quidem genus quod attinet, quinti huius libri eloquentiam ornatam, copiosam, garrulam, magnopere abhorre dicunt a priorum librorum sermone brevi et conciso (3). Sed quum quintus hic liber, tanquam epitome quædam trium priorum librorum totius populi usibus, ut supra monuimus, destinata, septimo quoque anno publice prælegendus esset (cap. XXXI, 10 — 13); prudentis scriptoris erat, tali in opere copiosa et oratoria eloquentia uti, et per totum librum iterum iterumque gravi et pathetica oratione legentes et audientes admonere, ut propositas ipsis leges sanctissime observarent. Ex eo, quem indicavimus, libri usu et ratio repetenda videtur quarundam loquendi formularum et singularum vocum, quæ huic tantum libro sunt propria (4), quod eæ, ut credibile est, ad sensum et usum vulgarem popularemque accommodatae essent. Magnam cæteroquin Deuteronomio cum prioribus styli totiusque dicendi generis similitudinem esse, multaque loca ita cum illorum locis congruere, ut ab eodem auctore, memoriter ea retractante, quæ prius jam scripserit, conscripta videantur, nec de Wette (*Dissertat.* p. 10) negare potest; sed tanti consensus causam inde censet repetendam, quod Deuteronomii scriptor priores illos libros non solum novisse et legisse, sed in sinu quasi gestasse, memoriaque comprehendisse, et in hoc suo libro conscribendo tanquam exemplar sibi proposuisse videatur. Quod tamen non omnibus æque verisimile videbitur. Ad ea loca quod attinet, quæ vel in rerum gestarum narratione a libris prioribus aut vero discrepant, aut discrepare videntur (5), vel in quibus Viri Docti, quos laudavimus, serioris Mose ætatis vestigia deprehendere sibi visi sunt, de iis videbimus in illorum interpretatione. Cæterum uti duo postrema libri capita, ita et alia quædam

(1) In *Dissert. Qua Deuteronomium a prioribus Pentateuchi libris diversum, alius cujusdam recentioris auctoris opus esse monstratur*, Ienæ 1805. Cf. ejusdem *Kritik der Israelit. Geschichte*, p. 383 seqq., et *Lehrbuch der hist. krit. Einl. in das A. T.*

(2) In *dem Bibl. exeget. Repertor.* a nobis edito, P. I, p. 18 et 53, ubi cum Wette Deuteronomium sub Josia demum haud diu ante expugnatam a Chaldaeis Hierosolymam scriptum arbitratur. Sed scriptorem ejus ætatis (cap. XXVIII, 68) Hebræos divina præcepta negligentes in Babyloniam potius quam *nacibus in Ægyptum* abducendos comminatum esse credibile est.

(3) Quod potissimum urget de Wette in *Dissert.* Ita quæ *Exod.* II, 19, in uno versu expressa sunt, ea *Deut.* V, 19-24, in quaque versus dilatata, et exornata habentur. Simplicem versum *Exod.* XXI, 1, legis *Deut.* V, 28 extensum, sensu minime amplificato. Quæ *Ex.* XXXIV, 11-17 simpliciter expressa sunt, ea paulum immutata *Deut.* VII, 1-12 nimis exaggerata reperies. Cf. et *Exod.* cap. XIII, 20-32, cum *Deuter.* VII, 12-26; *Levit.* XVI cum *Deuter.* cap. XXVIII.

(4) Sic de criminum punitione semper usurpata est formula, *tolles improbum illum e medio tui*, cap. XIII, 6 et alias sæpissime, quam in prioribus libris nusquam invenies, sed ejus loco solemnem illam (in quinto libro plane exulantem), *ejus anima extirpanda est e gente sua*. Occurrit etiam, ubi de criminibus puniendis sermo est, frequenter hæc formula, *quo audito populus timebit neque amplius peccabit*, XII, 11; XVII, 13; XIX, 20; XXI, 21, quarum nihil simile habent priores libri. In enotandis singulis vocibus huic libro peculiaribus, ut *רִיבֵק* in phrasi *Jove ad hærendum*, I, 20; XI, 23; XIII, 25, etc., *דִּים כִּסְלוֹ* *negotium*, XII, 7; XV, 10, etc., *גֹּדֵל* *magnitudo deo* pro *בְּרִד* in prioribus libris obvio, et aliis quibusdam diligentiam adhibuit de Wette in *Dissert.* De usu nominis Horeb, in hoc libro constanter observato pro *Sinai*, Herbst in *Observat. de Pentateuchi quatuor librorum posterior. auctore et editore*, Tubing. 1817, pag. 16, notavit hæc: « Fieri potuit, ut celebris ille mons duobus insigniretur nominibus, et quidem nomine *Sinai* a populis qui in Ægypto et regionibus degebant ad sinum Arabicum adjacentibus, *Horeb* autem ab illis qui cacumen ejus in terra Canaan terrisque vicinis conspiciebant. »

(5) Veluti cap. I, 15 coll. cum *Ex.* XVII et *Num.* XI; cap. I, 20-23 coll. cum *Num.* XIII, 1, 2; cap. I, 44 coll. cum *Num.* XIV, 45; cap. II, 28, 29 coll. cum *Num.* XXI, 22; cap. X, 6 seqq. coll. cum *Num.* XXXII, 30-33.

aut addita (1), aut paulum immutata a senioribus manibus facile concedimus. Neque tamen eorum locorum tantus est numerus, qui totum librum Mosi adjudicare nos cogat.

Chronologia libri, ex cap. 1, 3, 4, et Jos. iv, 19, v, 10, petenda, ultimorum duorum mensium anni post exitum quadagesimi complectitur.

N. B. Pauca hic visum est adjicere, a nobis gallice translata, ex egregio opere cui titulus *Historisch-krit. Einleitung in die heiligen Schriften d. A. T. von Herbst u. Wette*, 1842. P. II, fasc. 1, pag. 31 seqq.

Les incrédules n'ont pas seulement nié que Moïse fût l'auteur du Deutéronome, ils ont été plus loin : séparant ce livre des quatre premiers qui forment avec lui le Pentateuque, ils en ont fait une œuvre à part, d'une origine beaucoup plus récente. Voici les preuves sur lesquelles ils s'appuient. 1° Le quatrième livre de Moïse embrasse (voy. *Num.* xxxvi, 13) tout l'ensemble des dernières lois mosaïques; en outre il conduit l'histoire de Moïse jusqu'à sa dernière période (*Levit.* xxvii, 12 — 23), et le Deutéronome la laisse précisément au même point (compar. *Deut.* i, 1 — 5, iv, 46 avec *Num.* xxxvi, 13; *Deut.* xxxi avec *Num.* xxvii, 12 — 23). 2° On trouve dans le Deutéronome des différences et des contradictions avec les livres précédents : a) dans les faits (x, 1 seqq. comparé à *Exod.* xxxiv, 1 seqq.; x, 6, 7 comp. à *Num.* xxxiii, 30 — 38; i, 15 comp. à *Exod.* xviii et *Num.* xi; i, 20 — 23 comp. à *Num.* xiii, 1, 2; i, 44 à *Num.* xiv, 45; ii, 28, 29 à *Num.* xxi, 22. b) Dans les lois (v, 15 comp. à *Exod.* xx, 10, 11; xiv, 3, 21 à *Lev.* xi; xv, 1 — 11 à *Lev.* xv; xv, 12 — 18 à *Exod.* xxi, 2 — 11. c) Dans les expressions. 3° L'esprit et le caractère du livre différent.

La première raison ne prouve rien, car on pourrait faire un raisonnement tout-à-fait semblable contre l'authenticité du livre des Nombres comparé au Lévitique. En effet, la conclusion qui termine les Nombres (xxxvi, 13) se lit dans les mêmes termes vers la fin du Lévitique (xxvi, 46), ce qui n'empêche pas Moïse de mentionner dans ce qui suit les lois données sur le Sinaï (*Lev.* xxvii; *Num.* v, 5 — 31; vi, ix, 1 — 14; x, 1 — 10). De même le Lévitique et le commencement des Nombres ne conduisent pas l'histoire de Moïse au-delà de la période où l'Exode l'avait laissée. Or si cette circonstance ne prouve pas que ces trois livres aient des auteurs divers, pourquoi le prouverait-elle pour le Deutéronome seul?

Quant aux différences et contradictions dans le récit des faits, si l'on veut donner ce nom aux légères variantes que l'on remarque dans les endroits allégués, elles ne doivent exciter ni surprise, ni soupçon sur l'authenticité du livre. On les rencontre dans des discours où Moïse résume à grands traits et rappelle à son peuple les principaux événements du passé, pour lui inculquer l'obligation de la reconnaissance envers Dieu et de la fidélité à ses lois. Or, qui pourrait s'étonner, dans cette rapide esquisse d'événements disséminés dans une longue période de temps, tracée par un vieillard déjà près de sa fin et tout pénétré de ce qu'il voit autour de lui, de surprendre, ici l'omission de telle ou telle circonstance d'un fait arrivé quarante ans auparavant, là un nom de lieu ou de personne mis pour un autre? Car les prétendues différences et contradictions du Deutéronome ne sont pas autre chose. Pour prouver que l'orateur se contente d'une exposition très rapide et rapproche des événements séparés par le temps, qu'il nous suffise d'indiquer les premiers versets du chap. x, où il raconte la descente du mont Sinaï en même temps que la mort d'Aaron, deux faits arrivés à trente huit années d'intervalle. Comment donc peut-il être question de différence et de contradiction, quand l'Écrivain sacré, dans le court espace de quelques versets (x, 1 — 11), rassemble d'une part l'ordre de construire l'arche d'alliance et celui de tailler les tables de la loi, et de l'autre mentionne seulement en passant le lieu où mourut Aaron? — Le vers. 15 du chapitre i du Deut. n'est pas en contradiction avec les vers. 16 seqq. du chap. xi des Nombres, puisque ces deux passages relatent des faits différents. Il ne contredit pas davantage le chap. xviii de l'Exode. L'Exode raconte que, d'après le conseil de Jéthro, Moïse invita les Israélites à élire des hommes intelligents pour porter une décision dans les affaires moins importantes; le Deutéronome rappelle l'institution de ces auxiliaires de Moïse sans faire mention du conseil de Jéthro : où est la contradiction? Cette mesure, parce qu'elle a été *conseillée* par un

(1) *Veluti* cap. iii, 11; x, 6, 9.

étranger, cesse-t-elle d'être l'œuvre du suprême législateur, œuvre qui ne pouvait être réalisée que du consentement et avec le concours du peuple ? En vain nous objecterait-on que la détermination du temps ne semble pas la même dans les deux passages. L'Exode, en effet, raconte la création des juges secondaires avant l'arrivée des Israélites au Sinaï, tandis que le Deutéronome la place *in illo tempore*, c'est-à-dire, du moins en apparence, avant le départ du mont Horeb. Cette difficulté n'est pas sérieuse, car les plus savants interprètes avouent que cette expression désigne ici d'une manière générale les premiers temps de la marche dans le désert. — L'apparente contradiction entre *Deut.* I, 20 — 23 et *Num.* XIII, 1, 2 a été levée depuis longtemps par cette simple remarque, que les Israélites ayant demandé qu'on envoyât des éclaireurs en Chanaan, Moïse présenta leur requête au Seigneur et en reçut l'ordre de remplir le désir du peuple. — Une autre prétendue contradiction entre *Deut.* II, 29 et *Num.* XX, 14 — 21 disparaîtra également, si, comme le fait Rosenmüller, on distingue les *enfants d'Esau*, dont il est question dans le premier de ces passages, d'avec les Edomites mentionnés au livre des Nombres; ou mieux en supposant avec Welte (*Nachmosaisches im Pentateuch.*, p. 130 seqq.) que les Edomites, après avoir refusé d'abord aux Israélites le passage sur leurs terres, le leur accordèrent dans la suite. — Enfin l'assertion du *Deut.* I, 44, se concilie très-bien avec le passage des Nombres XIV, 45. Dans le discours où sont rappelés les principaux événements passés, Moïse se borne à mentionner une seule des tribus belliqueuses du pays de Canaan, les Amorrhéens, nom qui leur est donné encore ailleurs, par ex. *Gen.* XV, 16; *Juges* V, 1. (Voy. Hengstenberg, *Beiträge*, etc., p. 421 seqq. *Nachmosaisches*, etc., p. 152).

Abordons les contradictions que l'on a cru remarquer dans les lois. On trouve étonnant et inexplicable que, *Deut.* V, 15, la sortie d'Égypte soit présentée comme raison de l'observation du sabbat, tandis qu'ailleurs, *Exod.* XX, 11, Moïse exhorte les Israélites à observer le sabbat et à s'abstenir ce jour-là d'œuvres serviles, parce que Dieu s'est reposé le septième jour. Mais, dans le premier de ces passages, le bienfait de la délivrance de la captivité est invoqué, non comme le fondement de l'institution du sabbat, mais comme un motif propre à inspirer aux Hébreux des sentiments d'humanité et de bienveillance pour les étrangers, les esclaves et les servantes le jour du sabbat. C'est un de ces nombreux endroits où Moïse exhorte son peuple à la douceur en lui rappelant que lui-même a été pèlerin et esclave sur une terre étrangère. Les mots, *idcirco præcepit tibi ut observares diem sabbati*, ne se lient pas à la première partie du vers. 15, mais sont une répétition du vers. 12, et comme la conclusion générale des vers. 12 — 15 (1).

Nous ne nions pas d'ailleurs que certaines lois du Deutéronome offrent des différences avec celles des autres livres du Pentateuque : mais qui ne comprend *a priori* que ces différences, modifications, additions ou restrictions peuvent très-bien s'expliquer par le changement de circonstances ? (Voy. *Nachmosaisches*, etc. p. 137 seqq.)

Supposons maintenant le cas où le Deutéronome serait l'œuvre d'un écrivain de beaucoup postérieur à l'auteur des trois autres livres, les difficultés que nous venons d'examiner auraient-elles disparu ? A mon avis, elles deviendraient, dans cette hypothèse, tout-à-fait inexplicables. Peut-on admettre qu'un écrivain qui aurait voulu faire passer le Deutéronome pour l'œuvre de Moïse, eût été assez maladroit pour mettre des contradictions dans la bouche du grand législateur ? Peut-on admettre qu'ayant entre les mains les autres livres, et n'ayant qu'à les ouvrir pour y trouver les dates principales des événements passés, il ait prêté à Moïse ce récit décousu et plein de lacunes que l'on remarque par fois dans le Deutéronome, par ex. chap. X, 6 — 9 ? Assurément c'est une marque éclatante de l'antiquité d'un livre, que les difficultés qui s'y rencontrent deviennent d'autant plus inexplicables, qu'on assigne à sa composition une date plus récente.

Quant aux différences dans les mots et locutions isolées, elles sont en si petit nombre qu'elles ne méritent pas qu'on s'y arrête. Evidemment la langue du Deutéronome est la même que celle

(1) Néanmoins cette explication pourrait sembler faire violence au texte, à cause de l'expression *כִּי לִי*, *idcirco*, qui suppose dans ce qui précède une *raison* de la loi du sabbat. Mais, en admettant même que la délivrance de la captivité soit donnée comme la raison de la loi du sabbat, notre passage ne contredit nullement l'Exode XX, 11; XXXI, 17. Les passages de l'Exode, en effet, expliquent pourquoi le jour du sabbat est le septième de la semaine, et le Deutéronome indique d'une manière générale pourquoi le sabbat a été institué et doit être observé.

des autres livres du Pentateuque; l'emploi constant et exclusif de מִן au lieu de מִן (I, 9, 16, 18; II, 34; III, 4, 8, 12, 18, 21, 23; IV, 14; V, 5; IX, 9, 19, 20; X, 1, 8, 10; XIII, 16; XIV, 28; XVII, 5; XXI, 3, 4, 6; XXII, 18, 24; XXIX, 21, 26), propre au Pentateuque seul, en est une preuve décisive. On peut y joindre le mot כָּל que le Deutéronome, comme les autres écrits mosaïques, emploie sans distinction de genre; car l'unique exception qui se trouve XXII, 19, où on lit כָּלֵךְ , est indubitablement une faute de copiste.

Mais, dit-on, la législation du Deutéronome est empreinte d'un autre esprit, d'un autre caractère; on y reconnaît la trace d'un ordre de choses bien postérieur aux temps mosaïques. Elle se rapporte a) au temple de Jérusalem (XII, XVI, 1 — 7); b) à une tribu sacerdotale sans territoire et sans moyens d'existence, mais puissante (XII, 12, 18, 19; XIV, 22 — 29; XVI, 11, 14; XVIII, 1 — 8; XXVI, 12 [comparez Num. XXXV, XVIII, 21 — 24]; XVII, 8 — 13; XIX, 17; XXI, 5; XXXI, 9); c) au temps des rois et des prophètes (XVII, 14 — 20; XIII, 1 — 5; XVIII, 9 — 22); d) à une organisation judiciaire et militaire (XVI, 18 — 20; XVII, 8 — 13; XIX, 17; XXI, 2 — 6, 19; XXII, 18; XXV, 8; XX).

Les incrédules insistent surtout sur les lois mentionnées Deut. XII, XVI, 1 — 7; ils y trouvent une preuve irréfutable que l'auteur du Deutéronome n'a pu vivre avant le temps du roi Josias. Ces lois, en effet, défendent d'offrir des sacrifices dans un autre lieu que celui que Jéhova se sera choisi *ut inhabitet nomen ejus ibi* — marque évidente d'une origine postmosaïque. Mais cette loi sur l'unité du culte divin n'est en contradiction ni avec les premières prescriptions de Moïse qui permettent de sacrifier en tout lieu, ni avec l'histoire postérieure des Israélites où, jusqu'à Josias, il n'est jamais question de l'unité du culte.

Quand même il serait exact que les premières prescriptions mosaïques permettent d'offrir des sacrifices en tout lieu, il ne s'ensuivrait pas que le passage du Deutéronome (XII, XVI, 1 — 7) serait postérieur à Moïse; car Moïse pouvait, si longtemps que sa présence rendait tout abus impossible, permettre certaines choses qu'il devait interdire plus tard. Mais nous sommes loin d'admettre cette hypothèse. Le passage de l'Exode (XX, 24) sur lequel on veut l'établir, exprime tout autre chose: loin de laisser à chaque individu le choix du lieu où il pourra sacrifier, il réserve expressément ce droit à Dieu seul, en disant... *où je voudrai que mon nom soit honoré*, $\alpha\delta\ \tau\acute{\alpha}\ \epsilon\pi\iota\theta\upsilon\lambda\acute{\alpha}\sigma\alpha\iota\ \tau\acute{\omega}\ \delta\epsilon\omega\tau\acute{\alpha}\ \mu\omicron\upsilon\ \epsilon\sigma\tau\acute{\iota}$; par conséquent *in omni loco* signifie que ce lieu n'est pas fixé, et que Dieu pourra le fixer à sa volonté, et non pas qu'il sera permis de sacrifier *en tout lieu* à la fois et *dans le même temps*. Les Israélites n'ayant pas l'intention de rester toujours à la même place, il était naturel de leur permettre d'accomplir les cérémonies du culte en quelque lieu qu'ils arrivassent, savoir devant le tabernacle, comme il est prescrit Levit. XVII.

Les exégètes modernes qui s'imagineraient avoir découvert les premiers que la loi de Moïse relative à l'unité du culte divin n'a pas toujours été strictement observée, et n'a pas empêché de pieux Israélites, attachés à la théocratie, d'élever en divers endroits des autels pour y sacrifier à Jéhova, seraient dans une erreur grossière (1); déjà les anciens PP. de l'Eglise en ont fait la remarque, mais ils n'en ont pas conclu que le Deutéronome fût une œuvre supposée. « Dieu, dit Théodoret (in I Reg. Quæst. XII), qui connaissait le penchant du peuple pour l'idolâtrie, a limité l'exercice du culte à un lieu unique; mais pour les Juifs pieux et instruits, qui savaient le but de la loi, tout lieu était propre pour le sacrifice. »

L'observation des prescriptions mosaïques relatives au culte divin n'était possible que dans un temps où, a) comme le législateur le présuppose, les Israélites seraient les paisibles possesseurs de la terre promise; b) un lieu fraternel unirait ensemble toutes les tribus; c) enfin Jéhova serait généralement reconnu et honoré comme le seul vrai Dieu.

Or, durant les premiers siècles qui suivirent la mort de Moïse, ces conditions, et notamment la première, se présentèrent rarement. Ce ne fut qu'après une guerre longue et sanglante que les Israélites arrivèrent à anéantir ou à soumettre les anciens habitants du pays. Aussi longtemps que l'on combattit pour la possession de Canaan, l'unité et la simplicité du culte divin purent bien se

(1) Ce qui appartient en propre à nos exégètes, c'est d'avoir trouvé que, dans la période qui précède le règne de Josias, régnait la plus entière liberté pour le culte divin, et que personne n'avait l'idée d'un sanctuaire unique. Malheureusement le contraire est prouvé d'une manière péremptoire par de nombreux passages, par ex. I Sam. 7, 3, 21; II, 13; III, 3 seqq.

maintenir, mais il ne pouvait être question d'organiser le sacerdoce d'après les prescriptions de Moïse : il fallait pour cela être maître du pays. Du reste, nous ne lisons nulle part qu'on se soit écarté de ces règles; car *avancer devant Jéhova d'un lieu dans un autre* n'était nullement contraire à l'unité prescrite par Moïse, comme on l'a soutenu sans aucune raison. Quand l'arche était à Maspha, elle ne pouvait être à Silo. L'unité du culte consistait en ce qu'un seul lieu dans le même temps fût assigné pour l'offrande des sacrifices, et non pas en ce que les sacrifices fussent offerts dans un seul et même lieu; le lieu pouvait changer tous les jours sans qu'il y en eût jamais deux ou plusieurs à la fois. Ensuite, le lien qui devait unir toutes les tribus flotta souvent, fut quelquefois tout-à-fait rompu; des jalousies, des rivalités, des guerres civiles au lieu de l'union et de la concorde fraternelle; enfin le culte du vrai Dieu dégénérait en idolâtrie : voilà ce que l'histoire nous montre pendant cette période. Dans de telles conjonctures, les descendants de Lévi pouvaient-ils occuper la position, remplir le rôle que Moïse leur avait marqué? Ils devaient pourvoir à leur subsistance comme le reste de leurs frères; un sacerdoce nombreux ne relevait pas la majesté du culte, et le culte ne fournissait aux prêtres aucun revenu. Ces temps déplorables amenèrent encore d'autres anomalies. Pendant que les Israélites, comme l'atteste le livre des Juges, servaient des dieux et obéissaient à des maîtres étrangers, l'ancien culte cessa naturellement, et ceux qui restèrent fidèles au Dieu de leurs pères ne pouvaient satisfaire leur piété dans le sanctuaire national. Pour offrir des sacrifices à Jéhova et accomplir leurs vœux, ils dressèrent des autels dans leur maison, dans la campagne, sur des lieux élevés. Aucun scrupule ne les troublait dans ces pratiques : Abraham, Isaac et Jacob ne leur avaient-ils pas donné l'exemple? Comme c'étaient les plus pieux et les plus respectés qui agissaient ainsi, ou les imita, et ainsi s'introduisirent des usages qui subsistèrent longtemps encore après que la cause qui leur avait donné naissance eut disparu. Il serait difficile sans doute d'appuyer tout cela sur des textes positifs, mais ce qui est si clairement fondé sur la nature des choses n'a guère besoin d'autre témoignage.

Les premiers rois exercèrent de temps en temps les fonctions sacerdotales sans y être autorisés par les lois de Moïse; mais combien facilement ne devaient-ils pas se persuader qu'il ne pouvait leur être interdit, à eux les oints et les représentants de Jéhova, d'offrir des sacrifices à leur roi invisible et de bénir le peuple (1)?

(1) En outre, il ne faut pas perdre de vue que l'action d'offrir un sacrifice et de bénir le peuple, telle qu'elle est faite par les rois, ne semble pas devoir être considérée comme une fonction proprement sacerdotale. Tout Israélite non-seulement pouvait, mais devait offrir des sacrifices, et nous ne voyons nulle part que le roi ait été exempt de cette obligation; d'un autre côté, quand il est question du sacrifice des rois, pas un mot de la Bible n'indique qu'ils agissent comme prêtre. Le passage qui, au premier coup d'œil, prêterait le plus à cette interprétation, ne dit rien de semblable. Il se trouve II Sam. vi, 12-20, où est racontée la translation de l'arche de la maison d'Obéd Edom à Jérusalem. Dans cette circonstance David, revêtu d'un ephod de lin, offre un sacrifice et bénit le peuple. Ajoutez deux autres endroits, I Reg. iii, 4; viii, 5, 63. Tels sont les passages d'où Watke conclut que *les rois offraient en personne des sacrifices* (*Die Religion des A. T. P. I*, p. 311). Mais précisément dans le dernier endroit sur lequel Watke s'appuie principalement (I Reg. viii, 5, 63), la Bible se borne à dire d'une manière générale que la multitude du peuple et le roi Salomon immolaient des victimes devant le Seigneur, *igitur rex et omnis Israel immolabant victimas*, etc. Or, s'il n'est jamais venu à l'idée de personne d'accuser le peuple tout entier d'avoir usurpé dans cette occasion les droits et les fonctions des prêtres, est-on plus fondé à élever ce reproche contre David et Salomon? D'ailleurs on sait qu'à l'origine tout Israélite qui voulait offrir près du sanctuaire, devait lui-même immoler la victime et ne pouvait se décharger sur un autre de cette fonction que dans le cas d'impossibilité de sa part. Que l'on accuse d'infraction à la loi mosaïque un roi qui aurait offert un des sacrifices prescrits par la liturgie, celui du matin, du soir, du sabbat, d'une fête, d'une fête; qui aurait arrosé l'autel ou en aurait aspergé les cornes du sang de la victime, qui serait entré dans le Saint ou le Saint des saints, à la bonne heure; mais où a-t-on vu que quelqu'un des premiers rois ait usurpé une de ces cérémonies?—Quant à ce qui regarde la bénédiction du peuple, personne n'ignore que non-seulement tout Israélite pouvait bénir d'autres personnes, surtout ses parents, mais que cet acte était réputé pieux et méritoire. Voy. Deut. xiv, 13. Ailleurs (Deut. xv, 12), outre la tribu de Lévi, cinq autres tribus sont chargées de répéter sur le mont Garizim les paroles de bénédiction prononcées sur le peuple, ce qui était réellement bénir le peuple, et est présenté comme tel. Qui s'étonnera après cela d'entendre Joas bénir David II Sam. xiv, 22; les moissonneurs de Booz répondre au salut de leur maître : *Benedicat tibi Dominus*, Ruth ii, 4; le peuple d'Israël bénir son roi Salomon après avoir été béni par lui, I Reg. viii, 55; xx, 60? (compar. Prov. xvii, 14). Si donc le Pentateuque regarde la bénédiction du peuple au nom de Jéhova comme une fonction sacerdotale, il ne peut être question que de la bénédiction liturgique dont la formule est prescrite Num. vi, 24-26, et réservée aux Prêtres seuls. Mais David et Salomon n'ont pas employé cette formule pour bénir le peuple; la preuve en est que David bénit le peuple *in nomine Domini exercituum*, locution étrangère au Pentateuque, et que les paroles de Salomon diffèrent tout-à-fait de la formule du livre des Nombres. Si un patriarche israélite pouvait bénir sa famille, pourquoi un roi, sous la théocratie, n'aurait-il pas eu le même droit pour ses sujets?— Enfin un reproche à David d'avoir em-

Si nous examinons maintenant les passages indiqués plus haut, qui semblent faire allusion à un sacerdoce puissant, mais sans territoire et sans moyens d'existence, nous trouverons qu'ils diffèrent du langage tenu ailleurs (*Num. xxv*, etc.) en ce que Moïse, dans le Deutéronome, recommande les Lévites comme dépourvus de biens à la sollicitude des Israélites, et conjure ceux-ci de ne point les délaisser, tandis qu'auparavant il avait ordonné de payer la dîme à la tribu de Lévi. Mais ces recommandations réitérées, cette inquiète sollicitude du législateur s'explique facilement. La tribu de Lévi, sauf 48 villes, ne devait avoir aucune part dans le pays de Canaan. Sans doute les dîmes, les prémices et une portion dans les sacrifices lui assuraient un revenu considérable; mais ce revenu dépendait de la bonne volonté des possesseurs du pays. Est-il étonnant que Moïse, à la fin de sa carrière, jetant encore un regard sur cette tribu nombreuse, qu'il abandonne en quelque sorte à la discrétion des autres, et ému par cette pensée que peut-être le peuple manquera de générosité envers elle, conjure et supplie les Israélites de ne jamais délaisser les Lévites?

Nous n'avons besoin de rien ajouter à ce que nous avons dit ailleurs (*Observations de Pentateuchi à librorum poster. auctore et editore*, Gamundia, 1817, p. 20 seqq.) sur les allusions du Deutéronome aux rois et aux prophètes.

Enfin, l'assertion que les lois du *Deut. xvii*, 8 — 13; *xix*, 17; *xxi*, 5, appartiennent à une époque plus récente, ne repose que sur une erreur, savoir que les Prêtres avant Josias n'avaient pas pour fonction d'expliquer la loi au peuple : ce qui est faux comme le prouve *Mich. iii*, 11 (1).

piété sur les privilèges sacerdotaux en revêtant un éphod. Nous reconnaissons d'abord que l'éphod était le vêtement exclusif du Grand-Prêtre; ainsi nous regardons comme inexacte l'assertion de Hengstenberg (*Beitrag zur Einleit. in's A. T.* tom. III, p. 96), que l'éphod dont il est question dans le Pentateuque, était porté par les serviteurs du sanctuaire. Donc quiconque, à l'exception du Grand-Prêtre, faisait usage de ce vêtement, transgressait les prescriptions mosaïques. Mais, avant de pouvoir élever contre David une pareille accusation, il faudrait montrer qu'en dehors de l'éphod du Grand-Prêtre, aucun autre vêtement en usage chez les Hébreux ne portait le même nom. Or le contraire est facile à prouver. Les quatre-vingt-cinq prêtres massacrés par Doeg étaient revêtus d'un éphod de lin (*I Sam. xxii*, 18); et Samuel servait devant le Seigneur paré du même ornement (*I Sam. ii*, 18). Ainsi, même dans l'hypothèse où l'éphod de David aurait fait partie des vêtements des prêtres ou des lévites, ce roi n'aurait pas transgressé la loi de Moïse, car la défense de Moïse ne porte que sur l'éphod du Grand-Prêtre. Mais l'éphod de lin peut très-bien n'avoir été ni un ornement des prêtres ni un ornement des lévites; car, indépendamment du silence de la Bible, Samuel en était revêtu dans un âge qui le rendait incapable de remplir les fonctions sacerdotales ou lévites. Ajoutons encore cette remarque, que l'éphod du Grand-Prêtre n'est jamais appelé *ephod lineum* : la matière et le tissu de cet ornement empêchaient même de lui donner ce nom.

(1) Donnons encore un exemple de la précipitation et de la témérité avec lesquelles les exégètes rationalistes affirment que certaines lois du Deutéronome portent la marque d'une origine récente. « C'est dans le Deutéronome, dit de Wette (*Beitrag*, tom. I, p. 230), qu'on lit pour la première fois la défense d'adorer le soleil, la lune et les étoiles (*iv*, 19; *xviii*, 3). Dans les livres antérieurs où il est question d'idolâtrie, ce genre de superstition n'est pas mentionné. Or nous savons par l'histoire que le culte des astres est devenu fréquent dans les derniers temps de Jérusalem. Manassés s'y adonne, et élève au Seigneur du ciel des autels dans les deux parvis du temple (*II Reg. xxi*, 5); parmi les abominations que Josias fait disparaître, nous trouvons précisément le culte du Seigneur du ciel (*II Reg. xxiii*, 5). Enfin Jérémie (*viii*, 2) s'élève avec force contre cette impiété. » Donc, conclut le fameux exégète, les lois du *Deut. iv*, 19; *xviii*, 3, appartiennent au temps du roi Josias, puisque seulement alors se produisit la superstition qu'elles condamnent, superstition inconnue aux temps mosaïques. Eh bien, ouvrez le prophète Amos (*v*, 26), et vous lirez, entre autres reproches qu'il adresse aux Israélites, celui d'avoir, durant les quarante années de leur pèlerinage dans les déserts de l'Arabie, porté avec eux l'image de Saturne, l'astre de leur dieu.

II.

DE VATICINIO MOYSIS

(DEUTER. XVIII, 15-18) (1).

1. In vaticinio Moysis ab exemplari hebraico vix quidquam differunt verba vulgatæ translationis, sicut et verba translationum cæterarum. Diversas tamen totius oraculi explanationes reperire est, quas quum expenderimus, sententiam nostram aperiemus, eamque probabimus argumentis directis et indirectis, ea, quæ obijciuntur, deinceps soluturi.

§ I.

Diversæ interpretationes.

2. Prima interpretatio est oraculum simpliciter de Josue dictum esse, quæ sane vetusta est, nam patres eam refutant; atque ex quibusdam Augustini verbis colligi posse videtur hanc sectatos fuisse Judæos ejus ætate, *Contra Faust.* lib. XVI, cap. XIX. Hanc autem eo refellit Gregorius Nyssenus, quod « filius Nave (Josue) multo ante per manus Mosis fuerat declaratus, ut in Levitico legimus, » ap. Euthym. Zigab. Panopl. dogm. P. I, tit. 8, init.; dicere voluit *in libro Numerorum* (XXVIII, 18-23). Isidorus Pelusiotus autem, lib. III, *epist.* 94, præter hanc alias affert rationes, eæque sunt, quod Josue non fuerit *sicut Moyses*, sed eo longe inferior, quod secundum rationem allatam a Gregorio Nysseno dicendum fuisset *suscitavit*, non *suscitabit*, quod nihil legi addiderit (23) Josue, sed tantummodo eam sectatus sit. Præterea obstant verba Deuteronomii: « Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, » cap. XXXIV, 10, quæ inferius magis explanabimus (12). Ex quibus verbis Lachais, *La Sainte Bible*, in h. l. post Sherlockium, *L'usage et les fins de la Prophétie*, Disc. 6, recte arguit, siquidem hæc, ut a multis creduntur, adjecta Deuteronomio fuerunt a Josue, jam, ipso Josue fatente, prophetam, qui hoc oraculo prænuntiatur, Josuem esse non posse.

3. Secunda est oraculum pertinere ad Josuem, ut *τύπος* erat et figura Christi, simulque ad Christum, ut qui per Josuem *τύπος* fuit præsignificatus, sive quod idem valet, ad Josuem secundum sensum litteralem, ad Christum secundum spiritalem. Hæc interpretatio est Clementis Alexandrini, qui de hoc oraculo hæc scripsit: « Per Jesum Nave filium Jesum Dei filium significans, » *Pædag.* lib. I, cap. VI, sub fin. At, quæ contra primam explanationem attulimus, evincunt sensum litteralem oraculi ad Josuem pertinere non posse; hinc etiam altera hæc respuenda est.

4. Tertia est prædici prophetas in universum seu seriem prophetarum. Ita post Salomonem Iarchium, in h. l., et Moysem Maiemonidem, *Jad chazaka*, P. I, lib. I, tract. 5, cap. x, § 3, recentiores Judæi. Sed quod majus est, huic sententiæ favere videtur unica quidem sed maximi ponderis auctoritas, Hieronymi (*in Isai.* VIII, 19) inquam. At, quum ex Hieronymi verbis nullo modo sequatur Christum ab hujus oraculi significatione esse excludendum, nemo obsistere potest, quominus Hieronymi patrocinium, huic sententiæ ademptum, illi, quam secundum hanc exponemus, a nobis addicatur. Iarchii autem et Maiemonidæ auctoritati adversari vetustiores Judæos inferius demonstrabimus. Tum huic quoque interpretationi obstant verba Deuteronomii jam allata (2), sive ea a Josue *προφητείας*, sive historice ab Esdra, libro huic fuerint adjecta. Imo, si ab Esdra addita sunt, patet jam, quod modo diximus, vetustiores Judæos adversari huic interpretationi. Si enim oraculum secundum vetustiorum Judæorum sententiam ad prophetas in universum pertineret, prophetæ, item secundum illorum eorundem sententiam, dicendi forent fuisse *sicut Moyses*. Quomodo ergo huic oraculo contradixisset Esdras ea verba in Deuteronomium intrudens?

5. Quarta est et prophetas et Christum simul prædici. Hæc plurimum et magni nominis interpretum sententia est, etsi non omnes uno modo eam proponant. Vel enim quædam ex hoc oraculo

(1) Excerptum e Patritii libro II *De Interpretatione Scripturarum Sacrarum*, Romæ, 1844,

Christo congruere affirmant, quædam vero solis prophetis, Christo, inquam, versiculum decimum octavum, prophetis vero decimum quintum; ita nonnulli apud Tostatium (in h. l. *Quæst.* VI). Vel omnia de prophetis dicta esse accipiunt, præcipue tamen de Christo, ut Oleaster, Lyranus, Tostatus, Cornelius, Bonfrerius, Tirinus, Frassen, et ex *Criticis sacris* Fagius. Hujus sententiæ patronis adnumerandi sunt, qui oraculum modo de Christo, modo tanquam de prophetis, dictum accipiunt, sicut fecit Origenes (hom. 12 in *Exod.*, 1 in *Jerem.*, in *Matth.*, tom. XVII, § 14. Conf. *Contr. Cels.* lib. I). Sed, si dixeris etiam de prophetis oraculo hoc agi, nescio, quam solide poteris probare ad Christum præcipue illud pertinere, præsertim si cum Judæis tibi res fuerit. Sin vero illud dicamus, quod nonnulli apud Tostatium, vix non Moysi obsistimus, qui nos docet; quæ leguntur in versiculo decimo quinto, et ab ipso prolata sunt, ea ipsissima esse, quæ jam Deus protulerat, quæque legimus in versiculo decimo octavo. Denique qui factum est, ut hoc Dei promissum evanuerit ea ætate qua secundum templum stetit?

6. Præterea his omnibus interpretationibus ea argumenta adversantur, quibus nostram comprobamus, quæ sic est.

§ II.

Propositio.

7. Oraculum hoc ad unum Messiam pertinet, hoc est, de Messia solummodo agit Moyses hoc oraculo. Legendi sunt Cajetanus (in h. l.), Sherlock, et Lachais (loc. cit.). Hanc propositionem argumentis primo directis tum indirectis comprobabimus.

§ III.

Probatio directa.

8. Ac primo probatur argumento petito ex rerum congruentia. Præcipui inter prophetas Christum omnes expressis verbis prænuntiarunt. Credibile ne igitur cuiquam fiat Moysen solummodo, prophetarum omnium maximum, nihil expresse aperteque prædixisse de re maxima omnium, quæ ad Israelitas spectabant? At, nisi hic, nusquam alibi ipsum Moysen id præstitisse deprehendas; tametsi aliorum prædictiones retulerit.

9. Secundo probatur auctoritatibus. A Tirino aliisque patronis quartæ sententiæ (5), imò et a nonnullis, qui nobiscum sentiunt, videas ex tota antiquitate unum Eusebium proferri, ac si solus esset inter Patres, qui propositioni nostræ patrocina-retur; quum tamen Patres, qui hoc oraculum simpliciter de uno Messia dictum putant, adeo multi sint, ut intra quinque priora sæcula rei Christianæ ad viginti saltem numerantur. Sunt autem Tertullianus, *Adv. Marc.* lib. IV, cap. xxii; auctor *Recognitionum*, lib. I, cap. xxxvi; Cyprianus, *Testim. adv. Jud.* lib. I, cap. xviii; Novatianus, *De Trinit.* cap. ix; Archelaus, *Disput. cum Man.* §§ 41, 43; Methodius, *De Symeone et Anna*, § 11; Eusebius, *Dem. Evang.* lib. III et IX; Lactantius, *Instit. div.* lib. IV, cap. xvii; Athanasius, *Orat. 1 contr. Arian.* § 54; Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* 12, § 17; Titus Bostrensis, *Contr. Manich.* lib. III, cap. vi; Gregorius Nyssenus, *Testim. adv. Jud.* II; Epiphanius, *Hæres.* 42, *schol.* 27 ex *Evang. Luc.* et *schol.* 8 ex *Epist. ad Gal.*; Philastrius, *Hæres. de Deuter.* 116, al. 68; Gaudentius Brixianus, *Serm.* 9; Augustinus, *Contr. Faust.* lib. XVI, cap. xv; Chrysostomus, *Contr. Anomæos*, hom. 12 in II *Cor.* hom. 7 in *Gal.* II; Cyrillus Alexandrinus, *De Ador. in spir. et verit.* lib. II, in *Isai.* lib. I, *orat.* 1; in *Joann.* I; 21; v, 46; vii, 40, 49; viii, 24; ix, 30; xii, 49; scriptor *Consultationis Zacchæi et Apollonii*, lib. II, cap. xiv; auctor *Quæstionum ad Orthodoxos*, int. opp. Justin, *Quæst.* CI.

10. Affirmamus autem hos omnes oraculum ita intellexisse, ut quod simpliciter de uno Messia dictum sit. Licet enim non omnes expresse atque aperte prophetas alios excludant, quum tamen ex oraculo argumentum petant ad ea probanda, quæ ad Messiam unum pertinent, dicendi sunt cæteros quoscumque ab oraculi significatione excludere. Nam secus argumentum nihil conficeret; responderet enim quis, oraculum vel secundum ipsorum Patrum sententiam ad prophetas omnes pertinere.

11. Tertio probatur argumento deprompto ex ipsis oraculi verbis, etiam sine respectu anteco-

dentium et consequentium. Habes enim primo nomen נביא, *prophetam*, numero singulari; de- que hoc propheta singulari numero est in toto oraculo. Nec infitior in lingua hebraica, sicut et in cæteris, singularem numerum subinde pro plurali usurpari, cujus rei exempla passim sunt, puta illud: « Diliges proximum tuum, » *Matth.* v, 43. Imo scio nomen נביא singulari numero adhibi- tum esse pro plurali in celebri illo Danielis oraculo (*Dan.* ix, 24), ubi, quanquam recentiores quidam Protestantes nomine hoc designari putent Jeremiam, quia totum oraculum dictum esse aiunt de captivitate Israelitarum brevi solvenda (vid. *Rosenmul.* Schol. in h. l.), nobis tamen, qui vaticinium de Christo scriptum esse contendimus, in eo nomen נביא necessario collectivum habendum est. Nihilominus, quod attinet ad oraculum Moysis, hæc, quæ subdimus, quisque accipere debet, quum manifesta ea sint. Primum est, proferri nomen illud eo numero, quo ne- cessario proferendum fuisset, si sermo reipsa esset de uno Messia. Secundum est, singulari nu- mero nomen illud esse accipiendum atque exponendum, si nihil obstat; nihil autem obstat mox videbimus. Tertium est, eum qui simpliciter caput illud legit, ne suspicari quidem plures potius, quam unicum et singularem prophetam, a Moysse promitti. Quartum est, Messiam nomine *pro- phete* prædictum fuisse, ut ex evangelio (*Joan.* vi, 44, etc.) apparet; quem tamen nusquam tan- quam prophetam prænuntiatum reperies, nisi hoc oraculum de uno Messia dictum esse teneas (16, 17). Quintum denique est, ubi habent Scripturæ nomen collectivum vel singulare pro plurali positum, sæpissime pronomina et verba, quæ ab eo pendent, pluralia esse (vid. *Gesenii* *Lehrg.* § 183, 184, 186), at hoc in oraculo constanter esse singularia.

12. Habes deinde vocem כבני, *sicut me*. Ex hac vero, quæ prophetæ illi futura prædicatur, cum Moysse similitudine eum non alium esse aut esse posse nisi Messiam, arguunt Archelaus, op. cit. § 44; Eusebius, loc. cit.; Gregorius Nyssenus, loc. cit.; Augustinus, loc. cit.; Cyrillus Alexandrinus, *Contr. Julian.* lib. VIII. Ratio vero desumitur ex his verbis Deuteronomii: « Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, » cap. xxxiv, 10; nec unquam surrexisse Judæi omnes semper firmissime asseverarunt, idque ipsum confirmant ea, quæ leguntur in libro Num- rorum, xii, 2, 6-8. Sensisse porro veteres Judæos vocem כבני dictam esse, non de quacumque, sed de tali similitudine, quæ prophetam illum Moysse haud inferiorem efficeret, ac proinde de illa ipsa similitudine, quam cæteris prophetis abnegant verba modo allata ex Deuteronomio, testem habemus Pseudojonathanem qui vocem illam sic exponit, *sicut me in Spiritu Sancto*. Ne vero quis tuto reponat, verba in Spiritu Sancto non esse jungenda prioribus illis *sicut me*, sed sub sequentibus *suscitabit vobis*, præsto est collatio instituta cum versiculo decimo octavo, in quò hoc ipsum oraculum a Deo jam pridem prolatum ipsius Dei verbis refertur, quæ verba ita idem ipse Pseudojonathan αναγγελει: « Prophetam suscitabo eis, in quo Spiritus Sanctus sicut (in) te. » Qua vero ratione inter Moysen et Christum similitudo intercedere dicatur, videre est potis- simum apud Archelaum, Eusebium, Augustinum, et Cyrillum Alexandrinum, locis citatis. Con- sultantur etiam Sherlock et Lachais, loc. cit. Cæterum præcipua nomina, quibus Moyses et Chri- stus similes dici possunt, sunt *mediator, redemptor, et legislator*.

13. Denique etiam voces אליהו השביעי nos juvant. Ex quibus quid confici possit in rem nostram, brevi patebit (14), quum promemus argumenta ex aliis Scripturarum locis. Interea animadvertite, verbum שבע sæpe idem esse ac *obedire*, semper vero, quoties, sicut hoc loco fit, construitur cum præpositione אל. Quare, non modo *audire* prophetam illum, sed ei etiam *obedire* Israelitæ jube- bantur hoc oraculo. Pulchre Cyrillus Alexandrinus, in *Joan.* ix, 29, ex his vocibus ratiocinatur κατ' ἀποστολον adversus Phariseos hæc effutientes: « Nos autem Moysi discipuli sumus; nos scimus, quia Moysi locutus est Deus, » *Joan.* ix, 28, 29. Chrysostomus vero, in epist. *ad Gal.* ii, ex his iisdem verbis desumit rationem exponendi illud Pauli: « Ego enim per legem legi mortuus sum, » *Gal.* ii, 19, in quantum videlicet lex Moysis præcipit obedire Christo, qui eam erat abrogaturus.

14. Quarto probatur aliis Scripturarum testimoniis. Christus sic carpebat Judæos: « Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit, » *Joan.* v, 46. Ex quibus Christi verbis hoc oraculum ad eundem ipsum pertinere arguunt (9) Cyprianus, loc. cit.; Arche- laus, o p. cit. § 41; Epiphanius, *Hæres.* 66; Chrysostomus, loc. cit.; Cyrillus Alexandrinus, in h. l.; scriptor *Consultationis Zacchæi et Apollonii*, loc. cit. Et recte arguunt. Ut enim animad- vertit Tostatus, unicus hic locus est, quo dici possit Moyses sermonem de Messia habuisse ita,

quod sint verba Moysis. Alias enim in Pentateuco utique sermo de Christo est, attamen, vel sub involucribus typorum, vel aliorum verbis quam Moysis. Verum quod caput est, quodque vim omnimodis adjungit argumento huic ex Christi verbis deducto, occasionem attende, qua Christus ea protulit, quum videlicet Judæis exprobraret, quod sibi credere nollent; tunc quippe Moysen veluti appellavit his, quæ continuo subdidit: «Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem; est, qui accusat vos, Moyses, » *Joan.* v, 45. At, nisi Moyses aliquid legibus sanxisset circa fidem Messiae adhibendam, locus non esset appellationi. Jam vero ubinam aut quando Moyses verba de hoc fecit? Nisi agnoscas id haberi in illo *ipsum audies, ipsi obedies*, frustra quæras in toto Moyse.

15. Neque negligenda est collatio, quæ institui potest inter hæc Moysis verba *ipsum audies* et inter verba ab æterno Patre prolata, quum Christus in monte transfiguratus est, *ipsum audite*, *Matth.* xvii, 5; *Luc.* ix, 35. Nam Moyses illud oraculum proferens nihil egit, nisi ut illud ipsum repeteret, quod Deus quadraginta ante annis ediderat in monte Horebo (conf. *Deut.* xviii, 15 cum seqq.); quare verba illa *ipsum audies* (*ibid.* 15) eadem ipsa sunt, quæ Deus jam olim protulerat (*ibid.* 19). Sicut autem ea protulerat Deus in monte Horebo, quum Filium suum venturum promitteret, ita denuo protulit in illo alio monte, quum Filium suum jam advenisse manifestavit, utrobique vero præsentem Moysen.

16. Judæi visis Christi prodigiis obstupescerent exclamabant: «Hic est vere propheta, ὁ προφητῆς, » *Joan.* vii, 40; alias vero: «Hic est vere propheta, ὁ προφητῆς qui venturus est in mundum, » *ibid.* vi, 14. Attendere autem in his potissimum oportet vim articuli græci, ex qua Isidorus Pelusiotus, lib. III, *epist.* 94, arguit prophetam aliquem singularem ab illis Judæis commemorari; neque enim huic syntaxi locus est in novo Testamento neque forsan in vetere, nisi quum unus aliquis propheta memoratur. Quare patet Judæos illos exspectasse eo tempore prophetam aliquem singularem; proinde noverant eum a Deo fuisse prænuntiatum. Jam vero, illos nomen *prophetam* usurpasse veluti unum ex nominibus, quibus Messias prænuntiatum fuerat, facile quisque sibi persuadere ut credat: neque enim alium exspectabant, quum nullus alius prænuntiatum esset. Quod si sic est, aliud inde argumentum promimus. Si enim Messiam hac *prophetæ* appellatione prædictum exspectabant Judæi, quærendum est, quinam ex prophetis veteribus nomine isto Messiam vocaverit? Nullus profecto præter Moysen, dum hoc ederet oraculum.

17. Elegans porro et ingeniosa est probatio, quam excogitavit Isidorus Pelusiotus argumento desumpto ex alio Scripturarum capite. Narratur in Evangelio, eos, qui Hierosolymis missi fuerant ad Joannem Baptistam, eum interrogasse, an esset ὁ προφητῆς, *Joan.* i, 21, Joannem vero respondisse, se non esse. At nonne Zacharias Joannis pater de eo hæc vaticinans cecinerat: «Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, » *Luc.* i, 76. Nodum hunc dextere solvit Isidorus: προφητῆς μὲν γὰρ ἔν, ὁ προφητῆς δὲ οὐκ ἔν, *era profeta, ma non era il profeta.* Quæ vero Isidoro opponi possent, alias (29) diluemus. Similia jam scripserant Origenes, in *Joan.* tom. VI, p. 101, ed. Huetii, et Eusebius, *Demonst. Evang.* lib. IX, cap. ix.

18. Denique scriptores novi Testamenti aperte nos docent, hoc oraculum de Messia dictum esse Judæos illa ætate putasse. Etenim Petrus, *Act.* iii, 22; et Stephanus, *ibid.* vii, 37, quum probare vellent Jesum esse Messiam, argumentum ex oraculo illo sumpserunt.

§ IV.

Probatio indirecta.

19. Hoc quoque argumento res confici posse videtur. Propheta, quem Moyses prænuntiat, non alius est nisi quem prænuntiavit Deus in monte Horebo. At propheta a Deo prænuntiatum est Messias. Propheta igitur, quem Moyses prænuntiavit, non alius est nisi Messias.

20. Prima propositio omnino patet. Moyses promissionis suæ rationem statim affert, *Deut.* xviii, 16, eaque est, hoc idem a Deo promissum fuisse in Horebo, *ibid.* 18, 19, quod iisdem fere verbis ipse mox prænuntiaverat (conf. *ibid.* 15 cum 18, 19). Etenim, ut animadvertit Cajetanus in h. l., qui præclare quæstionem hanc habet, non alio sane nisi huc spectare potest, quod Moyses in audientium mentem revocet ea, quæ populus in Horebo a Deo petierat, *Deut.* xviii, 16, quæ-

que Deus populo promiserat illa ipsa die, qua conventum est ad legem audiendam (*Exod. xx, 1, 18, 19 coll. Deut. v, 2, 23-28*), videlicet ut, qui Moysi ea vaticinanti tunc aderant audiebantque prophetam illum pronuntiari, probe nosset a Moyse non alium prophetam nisi illum promitti, quem Deus jam olim promiserat in Horebo.

21. Alteram vero propositionem argumenta non pauca confirmant de illis, quibus directo probavimus sententiam nostram; sed alia etiam præterea. Nam propheta, quem promisit Deus in Horebo, esse nequit ullus aliorum prophetarum, nec tota simul prophetarum series. Quum enim tunc prophetam illum Moysi *similem* futurum dixisset, ferme post annum dixit cæteros prophetas longe *dissimiles* Moysi esse ob diversam rationem, qua cum Moyse atque cum his ipse agere solebat (*Num. xii, 2, 6-8*). Id jam animadverterat Lachais post Sherlockium, loc. cit. At, si propheta iste nemo est cæterorum prophetarum, quinam esse potest nisi Messias?

22. E Patribus superius numeratis quidam, quos nunc fortasse enumerare præstitisset, non afferunt verba versiculi decimi quinti, quæ Moysi sunt, sed versiculorum duodevicesimi et undevicesimi: ea, inquam, quæ Deus ipse protulit in Horebo. Sensere proinde, prophetam, quem promisit Deus in Horebo, esse Messiam.

23. Sed, quæ apprime id evincunt, sunt adjuncta rerum ac temporis, quibus ea promissio facta est. Quod argumentum mirifice præ cæteris urget Cajetanus in h. l., belle etiam tractant Sherlock et Lachais, loc. cit. Ipsa Cajetani verba referre præstat: « Libra, prudens lector, hanc circumstantiam prophetæ hujus, de quo est sermo, videlicet quod est ille propheta, qui promissus est a Deo, quando dedit legem ore proprio in monte Sinai, universo audiente populo (huc enim tendit universa hæc commemoratio dictorum a populo in die, quo adunatus est populus ad audiendam ex ore Dei legem), ut hinc haurias, quod, non de propheta in genere, sed de propheta vice Dei latore legis est sermo. Deum siquidem timebant audire ad ulteriora legis procedentem, atque ideo aptissime... ex tunc promittitur ipsemet Deus in natura humana allocuturus populum humanissime, non majestate... Extra propositum erat tunc Deum revelare Mosi, futurum prophetam similem ipsi Mosi, nisi de propheta *legislatore* loqueretur. Hæc enim causa, scilicet ferendæ legis, quadrat universis commemoratis hic a Mose. Nam quadrat petitioni populi horrentis ulteriorem legislationem ex ore Dei in majestate. Quadrat materiæ, quæ tractabatur tunc. Quadrat similitudini Moysi. Quadrat pænæ subjunctæ illis, qui non audierint vocem illius prophetæ. Quadrat imperfectioni legis veteris perficiendæ per Messiam. Quadrat et singularitati atque excellentiæ illius prophetæ, cum tanto apparatu, tali tempore revelati Moysi, et in hac littera descripti. » Huic interpretationi favent Lactantius, loc.; cit., Gregorius Nyssenus hæc scribens: « Illud enim similem tibi similitudinem in legibus sancendis potissimum indicat » (ap. Enthym. Zigab. loc. cit. Vide et *Testim. adv. Jud.* l. c.); Chrysostomus, loc. cit. in *II Cor.* et *Galat.*; Isidorus Pelusiotes, loc. cit., qui omnes Christum hoc Deuteronomii capite tanquam novum legislatorem prænuntiari ponunt, aut etiam expresse docent. Præterea Cyrillus Alexandrinus hæc pronuntiat: « Quum igitur spectaculum eorum, quæ ad Dei gloriam figurata erant, ferre non possent, qui tum temporis instituebantur, homines, tandem necessario incarnationis unigeniti modus prædictus est, » *Contr. Julian.* lib. VIII. Imo Chrysostomus, in *II Cor.* l. c., hoc oraculo producto probat legem veterem a Christo fuisse abrogandam. Nimis profecto manifestum est prophetam illum non ita prænuntiari, ut qui futura prædicat, aut occulta retegat, sed ut qui leges a Deo latas referat.

24. Concludendum igitur est prophetam a Moyse prædictum alium non esse nisi Messiam. Interea hoc callide consideremus, Moysen, quum id prædixit, novum oraculum haudquaquam edidisse, sed illud in mentem Israelitis revocasse, quod ipse Deus jam ediderat. Non ergo hoc oraculum inspicere atque explanare oportet, tanquam si foret connexum cum iis rerum adjunctis quæ fuerunt, quum Moyses illud recolebat, sed tanquam prolatum a Deo in Horebo, ac si reapse legeretur in eo Exodi capite, in quo Deus legem primo promulgasse narratur (*Exod. xx coll. Deut. v, 23, 31*). Quo fiet insuper, ut multa corruant aut præcipua saltem eorum, quæ in contrarium congeruntur.

§ V.

Contraria diluuntur.

25. Diodorus Tarsensis hæc opponebat (inter opp. Marii Mercatoris in Gallandi *Biblioth. veter.*; *Patr.* tom. VIII): « Ex *fratribus* non est Deus Verbum; » quum vero prophetæ sit ministrare spiritui, « Deus... Verbum cui ministerium præbuit? » Verum ista, quum nihil conficiant, nisi ut prodant errores Diodori *Christum dividendis*, qualem eum dicit Marius Mercator, securi negligimus.

26. Faustus contendebat non potuisse Messiam dici *similem* Moysis, aut *sicut* Moysen futurum, siquidem Jesum, quem Messiam esse credimus, longe excellentior fuerit quam Moyses. Hinc oraculum non pertinere ad Messiam. Quod Fausti argumentum bona fide redintegravit Bonfrerius (in h. l.). Sed, quid Fausto respondeas, jam Augustinus suggestit, instituta inter Christum et Moysen comparatione, amborum similitudinem eruens ex illis ipsis rebus, propter quas eos dissimiles omnino Faustus dicebat (*Contr. Faust.* lib. XVI, cap. xv seq.). Bonfrerio autem respondemus, excellentiæ unius præ alio adversari utique æqualitatem, non vero similitudinem inter utrumque. Tum nonne hominem *ad similitudinem Dei* factum dixit ipse Deus? *Gen.* I, 26.

27. Voces כִּכְנִי, *sicut me*, et כִּכְנִךְ, *sicut te* (*Deut.* XVIII, 15, 18), ita intelligere oportet, ac si dictum esset, prophetas, qui prænuntiabantur, fuisse orituros ex ipsa gente israelitica, *sicut* ex hac ortus erat Moyses, quæ interpretatio est Salomonis Jarchi; vel futuros fuisse veros prophetas, *sicut* verus propheta Moyses fuit, quæ Tostati sententia est. Quare ex illis vocibus nullum desumere possumus argumentum (12). Equidem non inficior posse has voces sic intelligi, si seorsum a toto sermone atque ab hujus vaticinii adjunctis illas spectemus. Atqui hoc ipsum fieri minime debet, ut seorsum ab illis considerentur, sed prorsus e contrario. Jam vero ea disseruimus (20 seqq.), ex quibus consequitur, significationem eorum, quæ Moyses loquutus est ad vada Jordanis, pendere ex significatione eorum, quæ Deus loquutus fuerat in Horebo. Quare significatio prioris vocis כִּכְנִי pendet ex significatione posterioris כִּכְנִךְ. Hanc ergo alteram expendamus, de qua hæc dicenda occurrunt. Primum est, sensum, quem nos in ea voce deprehendimus, magis obvium esse, utpote qui ad plura sese porrigat, quæ Moysi tantæ excellentiæ causa fuerunt, non vero ad unum aliquod, quod conjectando divinare adnitamur, ut Salomon Jarchi et Tostatus suis interpretationibus faciunt. Profecto, qui primo legeret versiculum illum duodevicesimum, voce illa כִּכְנִךְ intelligeret potius plenam similitudinem, quam unam aliquam, significari. Secundum, quod aio, est, omnino superfluum vocem istam videri, si accipienda foret in sententiam Salomonis Jarchi sive Tostati. Jam enim Deus dixerat prophetam illum oriturum ex eadem gente, ex qua erat Moyses; quod autem verus propheta futurus esset, equis in dubium revocare vel cogitasset? Tertium est, utrique illi interpretationi obstare veterem Judæorum sententiam (12, 14, 16, 17, 18). Quartum denique est, utrique obstare etiam adjuncta rerum ac temporis, quibus Deus oraculum protulit, quæ e contrario sententiæ nostræ apprime favent.

28. Quum in Pentateucho pluries Christus prænuntietur, aiunt necesse non esse Christi verba *de me enim ille scripsit* accipere ita, ut quæ ad hoc oraculum solummodo spectent. Verum hoc superius jam occupavimus, ubi ex his Christi verbis argumenta petebamus (14).

29. Argumentum, quod Isidorus Pelusiotus (17) depromit ex iis, quæ narrantur de legatione sacerdotum et levitarum ad Joannem, nullius ponderis esse videtur, quum in ea narratione Christus a propheta plane distinctus sit, ita ut duo sint, non unus (*Joan.* I, 20, 21, 25). Verum illud attende, quod in eam narrationem congestæ sint interrogationes diversæ, quas diversi fecerunt; plures enim a Judæis legati fuerant apud Joannem (I, 19, 21, 22, 24, 25). Quid ergo mirandum est, si diversi diverso nomine Messiam vocarunt (Vid. et *Joan.* VII, 40, 41)? Præterea fieri potuit, ut aliqui de vulgo minus periti Scripturarum sacrarum, sicut eo errabant, quod Eliam ipsum expectarent, sic etiam errarent putando prophetam et Messiam, qui tunc ab omnibus expectabatur, esse duos homines, non autem duo unius ejusdemque hominis nomina. Quem tamen errorem male quis inde concluderet Judæis omnibus communem fuisse aut maximæ eorum parti, ideoque minus valere, quidquid in rem nostram promebamus ex sententia Judæorum illius ætatis

(12 14, 16, 18). Dices eos, qui Joannem interrogabant, fuisse sacerdotes et levitas, quos oraculorum interpretationem probe calluisse, ideoque errore immunes fuisse in ea habenda, deceat putare. Verum scientia Scripturarum penes scribas erat (vid. nostr. *Quæstion. de Evangel. Tit. XIII, Q. VII, num. 5, 6* edit. lithogr.), non autem penes sacerdotes et levitas, tametsi ex sacerdotibus et levitis scribæ esse possent; imo sacerdotes levitasque ignorantia legis laborasse satis apparet vel ex loco hoc, sicut etiam ex iis, quæ Nicodemo pro Christo verba facienti responderunt (*Joan. vii, 52 coll. cum 45, 50*), et arguere est ex quibusdam historiis Flavii Josephi, atque ex eo quod a scriptoribus novi Testamenti scribis tribuantur, nunquam vero sacerdotibus, quæcumque ad illam scientiam possunt pertinere. Fortasse etiam, qui Joannem interrogarunt, loqui maluerunt secundum quorundam de vulgo imperitorum opinionem, ex quo Eliæ quoque mentio repetenda foret. Denique argumentum, quod urget Isidorus Pelusiotus petitum ex articulo græco, insolubile est, quum ex eo appareat manifesto singularem aliquem prophetam tunc fuisse commemoratum; hunc vero alium esse non potuisse nisi Messiam, æque apparet ex aliis argumentis a nobis productis (16).

30. Tostatus etiam ad prophetas, nuper vero Rosenmullerus ad prophetas dumtaxat, oraculum pertinere arguebant ex ejus et præcedentium ac consequentium connexu, id est ex oppositione ariolorum et divinatorum, de quibus antea, et falsi fictique prophetæ, de quo postea sermo est. Sed contra hæc interpretamenta facit id, quod jam suadebamus ante oculos habendum (24), Moysen, non aliquid novum promittere, sed ea repetere, quæ Deus promiserat in Horebo. At in Horebo neque de ariolis aut divinis, neque de falso fictoque propheta, sermo fuit. Nos vero hoc oraculum interpretamur, atque urgemus, non tanquam a Moyse ad vada Jordanis, sed tanquam a Deo in Horebo editum. At enim, inquires, ex hoc ipso, quod Moyses hujus promissionis Dei meminerit, eamque repetat respectu ariolorum et falsi prophetæ, concludamus oportet, Moysen ipsum sensisse a Deo haudquaquam Messiam, aut saltem non unum, esse promissum, sed seriem prophetarum non defuturam, quos loco ariolorum et ficti prophetæ populus consuleret. Verum, rogo, certum ne exploratumque est prophetam illum ideo promitti, quia ariolorum loco Israelitis futurus esset? Nam id, quod horum vicem eo in populo esset, indicatum est superioribus verbis, quæ ut sunt in exemplari hebraico, ita sonant: « Et tu, non sic dedit tibi Dominus Deus tuus, » *Deut. xviii, 14*, ex quibus si quid concludere licet, illud Deus, haudquaquam *daturus* ꝑꝛ, sed jam *dedisse* ꝑꝛ dicendus est, quum Moyses hæc loquebatur. Quod autem usque ad illud tempus dederat, fuit munus pontificis maximi, cujus erat Deum consulere et hujus responsa referre, quacumque demum ratione illud fieret (vid. Calmeti *Dictionar. ad v. Urim et Tummim*); cujus rei non modo expressa mentio habetur in legibus mosaïcis (*Num. xxvii, 21*), sed insuper a Deo sic constitutum fuisse nos docet ipsa sacra historia (*Deut. ix, 14 coll. cum Num. xxvii, 21; Jud. xx, 28; I Reg. xiv, 18, 36, 37; xxiii, 9 — 12; xxx, 7, 8, etc.*). Etsi vero, posteaquam prophetæ esse cœperunt, etiam per hos Deus daret responsa (*I Reg. xxviii, 6*), tamen, quum id agerent prophetæ legatione extraordinaria, necesse non erat, ut de hac ratione consulendi Deum leges essent, secus autem serres habet quantum ad pontificem maximum, qui ordinaria potestate Dei loco erat. At si Messias hoc vaticinio prænuntiatus fuisset a Moyse, interrogat Rosenmullerus, « quomodo hæc cohærent: Nolite ariolos adire, nam Deus vobis prophetam Messiam excitabit. » Sed primo illud *nam* ab ipso intrusum a nobis deleri Rosenmullerus bonus facilisque patiat; quo jam cohærentiæ illius necessitas disparet. Sed et ego vicissim ipsum rogabo, quomodo cohæreant ea, quæ habentur in prima hujus capitis parte circa victum sacerdotum et levitarum (*Deut. xviii, 1 — 8*), cum iis, quæ de ariolis dicuntur in secunda parte (*ibid. 9 — 14*)? Si inter hæc nullam cohærentiam esse videmus, cur hæc putetur necessario esse oportere inter illam secundam capitis partem et tertiam, in qua de Messia (*ibid. 15 — 19*), atque inter tertiam et quartam, in qua de ficto propheta (*ibid. 20 — 22*) sermo est? Sed dare etiam possumus Rosenmullero, quod postulat, ut sit illa cohærentia inter ea, quæ prius dicta sunt, interque ea, quæ habentur in oraculo, imo et illud *nam* retinere, quum, quid præterea ipsi respondeamus, jam suggesserit Lachais ita oraculum cum prioribus connectens (loc. cit.): « Turpe esset vos ad ariolos recurrere, vos, inquam, quibus Deus adeo præsto est respondendo, ut maximum quoque prophetam promiserit, » etc. Animadvertite præterea Rosenmullerum illud dare, quod aliis scriptorum sacrorum testimoniis (*Act. iii, 22; vii, 37; Joan. vi, 14*) constat, hoc oraculum ætate Christi ita fuisse intellectum, ut quod ad Messiam pertineret,

Quamobrem concludimus, quum ex una parte nihil sit, quod reipsa nos cogat, ut Tostati aut Rosenmulleri interpretationibus assentiamur, ex altera vero parte plurima esse viderimus, quæ nos compellant, ut in illo oraculo Messiam unum prædictum agnoscamus, hoc alterum omnino a nobis præferendum esse.

31. Aiunt nihil valere argumentum ductum ex eo, quod (23) populus in Horebo Deum rogasset, ne ipse ad eos loqueretur; quin imo hoc evincere potius Deum promisisse se in posterum per prophetas, non autem ipsum per se, Israelitas alloquuntur. Verum primo animadvertite populum haudquaquam simpliciter petiisse, ne eos Deus alloqueretur, sed tantum ne ea ratione ac modo, id est, de medio ignis, inter fulgura atque tonitrua, tantoque cum audientium terrore (vid. *Deut.* cap. v, 23 — 27). Tum populi petitionem pertinuisse tantummodo ad illud tempus illamque legis promulgationem, non autem ad futuram ætatem; rogabant quippe, ut Moyses ipsos alloqueretur (*ibid.* 27; *Exod.* xx, 19). Denique Deum hoc populi votum probasse (*Deut.* v, 28; xviii, 17), quia ex metu procederet (*ibid.* v, 29), profecto haud probaturum, si quaecumque Dei ipsius alloquium Israelitæ refugissent. His diligenter consideratis levi negotio contraria refelluntur.

§ VI.

Quidam in hoc oraculo portenderet Jesum futurum Messiam.

32. Demonstravimus hoc oraculo Messiam, neque alium præter hunc, fuisse prædictum. Ut vero ex hoc eodem oraculo argumentum sumi possit ad probandum Messiam hunc esse Jesum, necesse est illud aliquam notam nobis suppeditare, quæ in Jesum conveniat. Hanc habes in eo, quod propheta ille, ut alter a Moyses, et huic similis *legislator*, prænuntietur (23). Hunc vero Jesum fuisse, qui nova lege condita mosaicam maxima ex parte abrogavit, cæcus sit, oportet, qui non perspiciat.

G. Meignan, egregio opere cui titulus, *Les Prophéties messianiques de l'Anc.-Test.*, tom. I, p. 611 seq., et prophetas et Christum simul hic prædici censuit. Cujus argumentationis hæc est summa :

« Le prophète par excellence, le Christ, résumé en lui l'ordre des prophètes Nous estimons que l'auteur du Pentateuque avait en vue l'ordre entier résumé en Jésus-Christ. Nous appuyons notre opinion sur cinq raisons.

1° La première est une raison de convenance et d'analogie. L'un des caractères distinctifs du Deutéronome et qui en constitue la mélancolique originalité, c'est l'empreinte des préoccupations que faisait naître la perspective douloureuse de la mort de Moyses. Ce dernier semble avoir écrit ce livre pour rassurer les esprits et préparer l'avenir, ménager des consolations, prévenir des châtements. Moyses y rappelle les lois, les motifs de l'obéissance aux supérieurs. En énumérant ces motifs, il semble chercher l'occasion de donner de salutaires avis. Dans le chap. xvii et au commencement du chap. xviii jusqu'à notre prophétie, Moyses parle d'abord des supérieurs civils (xvii, 8 — 10), ensuite des supérieurs religieux (xviii, 1 — 8), des magistrats, des divers états et corporations, des prêtres, etc. Est-il vraisemblable qu'il ait omis de mentionner les prophètes? on sait l'importance immense du rôle des prophètes... Le prophète était l'intermédiaire du prêtre et de Dieu, l'organe des communications directes de la Divinité et l'interprète de la loi. Il était placé à côté du prêtre pour l'avertir, l'exciter, le reprendre, en un mot pour diriger et aider son ministère. Cela posé, n'est-il pas probable que Moyses a dû quelque part annoncer les prophètes, les consolations et les secours réservés à Israël par leur entremise? Il nous semble que Moyses faisait allusion à la mission consolatrice du prophète en général, lorsqu'il rappelait ces paroles de Dieu : « Je susciterai parmi vous un prophète. » Sans doute, et nous l'avons prouvé, cette prophétie désignait premièrement et directement le Christ; mais l'auteur du Pentateuque ne pouvait-il pas voir dans le Christ le représentant de l'ordre entier des prophètes? Il nous semble qu'aux yeux de Moyses les simples prophètes se confondaient dans la personnalité et l'action du prophète par excellence, de celui auquel se rapportait le ministère de tous les prophètes comme les préliminaires se rapportent à ce qu'ils préparent et annoncent, comme l'accessoire se rapporte au principal.

2° L'examen des circonstances occasionnelles de la prophétie nous fournit la seconde raison de croire qu'en parlant de Jésus-Christ, Moyses avait en vue l'ordre entier des prophètes. Qu'on lise le chap. xviii depuis le vers. 9 jusqu'à la fin. Il peut se résumer ainsi : a) Dieu défend à son peuple d'écouter les augures des nations infidèles; b) il lui promet un prophète qu'il lui ordonne d'écouter; c) il le prémunit contre les faux prophètes.

Moyses répète deux fois notre prophétie. C'est d'abord en son nom propre qu'il la formule. Elle fait suite aux recommandations par lesquelles il interdit à son peuple la pratique de tous les moyens superstitieux,

et de chercher, comme les nations idolâtres, à franchir, par des moyens criminels, la sphère des connaissances humaines. « Vous n'agirez point de la sorte, leur dit-il; les secrets que ces nations cherchent à découvrir par des moyens condamnables, Dieu vous les communiquera : *il suscitera du milieu de vous un prophète.* » Il me semble que ce prophète doit résumer et comprendre en lui tous les prophètes. Car le rôle particulier du Christ sera d'apporter au monde des révélations qui, à la vérité, rendront superflues, en ce qui touche le salut et la doctrine, toutes les autres révélations, mais qui supposent néanmoins toutes les prophéties antérieures et les complètent. Une prophétie qui ne se rapporterait absolument qu'au Messie, ne serait pas à sa place en cet endroit.

Moïse, au chap. xiii, vers. 2, a déjà donné le moyen de distinguer les vrais prophètes de ceux qui ne le sont pas. N'est-il pas probable qu'après avoir interdit la consultation des faux prophètes, et les pratiques des devins par ces mots : « Vous ne devez point agir de la sorte, » Moïse se met à parler des prophètes qui seront opposés directement à ces devins? Moïse fait une défense : « Vous ne consulterez point, les devins. » Cette défense, il la justifie, en disant : Dieu vous donnera mieux que ces devins; il suscitera parmi vous un prophète. Les devins étaient une institution présente : le prophète qui leur est opposé ne doit-il exercer son action que dans le plus lointain avenir? La Vulgate a parfaitement reproduit le sens du texte hébreu, au vers. 14, lorsqu'elle traduit : « *Gentes divinos audiunt... tu autem aliter institutus es.* » Les nations ont des devins, mais vous, vous avez été autrement institué. C'est qu'en effet l'institution des prophètes était alors en exercice et donnait déjà des fruits. Moïse nous semble opposer ici aux devins, les prophètes ordinaires, prophètes qui se confondent et se perdent dans la personnalité compréhensive du Christ.

Ne nous étonnons point non plus de voir apparaître en cette circonstance la personne de Jésus-Christ. Moïse parlait de médiation entre Dieu et son peuple, de communications entre le ciel et la terre, de révélations divines : pouvait-il oublier le grand médiateur, le grand révélateur, Jésus-Christ, qu'il connaissait, à la fois, et par ce que Dieu lui en avait appris dans des révélations particulières, et par les prophéties qu'il avait recueillies? Moïse mentionne des révélations moins importantes, taira-t-il la principale? (1)

Pour ajouter à l'autorité de la prophétie, Moïse raconte dans quelle circonstance elle se fit entendre à lui, et, à cette occasion, il la répète tout entière. Dieu lui a fait la communication d'un prophète comme Moïse sur le mont Sinaï, à l'occasion de la promulgation de la loi, quand il se manifestait directement à lui. La foudre et les éclairs avaient jeté l'effroi dans l'âme des Hébreux : ceux-ci avaient supplié Dieu de ne communiquer avec eux que par l'intermédiaire de Moïse : « Ce que le peuple demande est raisonnable, avait répondu le Seigneur; ils ont bien parlé; je susciterai du milieu de leurs frères un prophète semblable à vous. » Ces mots : « Ils ont bien parlé, » se trouvent aussi *Deut. v, 28*, où sont racontés les discours de Dieu à Moïse sur le Sinaï; cette circonstance indique que notre prophétie n'est qu'un morceau détaché du discours de Dieu sur le Sinaï. Ainsi la circonstance des devins n'a été que l'occasion de rappeler une prophétie faite à Moïse au jour solennel de la promulgation de la loi sur le Sinaï. La prophétie nous apparaît avec la majesté qui nous convient. C'est précisément pour lui donner ce caractère de majesté, que Moïse la répète une seconde fois, et avec toutes ses circonstances. La première fois il a pour but de justifier la défense des devins; la seconde, il se propose, par les circonstances solennelles qu'il rappelle, de graver, pour les siècles, dans l'esprit des Hébreux, la promesse du Messie-prophète, personnification de tous les prophètes futurs.

3° La troisième raison pour laquelle on ne peut pas appliquer la prophétie exclusivement à Jésus-Christ, c'est que les vers. 20, 21 et 22, qui suivent immédiatement, ramènent à la pensée des autres prophètes. Ces versets contiennent des signes distinctifs des faux prophètes. C'était donc et de Jésus-Christ et des prophètes en général que Moïse voulait parler.

4° S'il n'était question dans notre prophétie que du Christ seul, ne s'ensuivrait-il pas que l'institution des prophètes n'est point consacrée dans la loi? Or, il est impossible que cette institution fondamentale soit oubliée dans la législation de Moïse. L'importance historique de l'élément prophétique doit avoir pour fondement l'institution divine. Or, cette institution n'a point été postérieure à Moïse, car le chap. xiii du Deutéronome la suppose existante.

5° Enfin le Nouveau Testament lui-même nous fournit un argument contre l'application trop exclusive de la prophétie au Messie. On lit *Luc. xi* que Dieu demandera compte du sang de tous les prophètes, versé depuis Abel jusqu'à Zacharie, *requiritur ab hac generatione*. Cette expression, *le sang sera recherché*, rappelle bien cette parole de notre prophétie : « Que si quelqu'un ne veut pas entendre les paroles que ce prophète prononcera en mon nom, j'en demanderai compte. » Il est remarquable de voir combien les mots des grandes prophéties s'impriment dans le langage et sont cités à propos dans toute l'Écriture. C'est ainsi que lorsque Zacharie est injustement mis à mort (*II Par. xxiv, 21*), il prononce cette parole : « Que Dieu en demande compte! » *Dominus requirat, ידרש*, allusion évidente à notre prophétie. Un jour il sera demandé compte aussi du sang du Christ versé sur la croix; et la justice divine vengera ainsi celui de tous les prophètes.

III.

POIDS ET MESURES CHEZ LES HÉBREUX ⁽¹⁾.

La Bible nous fournit bien quelques données pour fixer la valeur relative des différents poids et mesures; mais leur évaluation absolue est sujette à de grandes difficultés. Josèphe est le seul auteur ancien qui puisse nous servir de guide; car il indique souvent le rapport des mesures des Hébreux à celles des Grecs, qui nous sont mieux connues. Le Nouveau Testament et le Thalmud nous fournissent également quelques renseignements utiles. Il pourrait sembler, à la vérité, que tous ces ouvrages sont trop modernes pour que leurs données puissent s'appliquer sans réserve aux temps anciens; mais si l'on réfléchit que les mesures et les poids, chez les Hébreux, étaient considérés en quelque sorte comme une chose sacrée, à cause de leur application aux dimensions du sanctuaire et de ses ustensiles ainsi qu'aux offrandes, aux libations et aux impôts sacrés, on ne trouvera pas invraisemblable que les Juifs, après l'exil, aient cherché à connaître exactement les mesures anciennes pour se conformer strictement aux prescriptions de la loi mosaïque. Le caractère sacré qu'on attribuait aux poids et aux mesures résulte aussi de ce verset des Proverbes (xvi, 11): « Le peson et les balances justes appartiennent à Jéhova: toutes les pierres du satchet (les poids) sont son œuvre. » Pour l'évaluation des poids en particulier, nous avons une base à peu près sûre dans quelques monnaies machabéennes qui nous restent encore, et dont on connaît assez exactement la valeur intrinsèque, comme on le verra plus loin. Nous ne pouvons nous livrer ici à une discussion détaillée sur cette matière, et nous nous contenterons de résumer les données puisées dans la Bible, dans les œuvres de Josèphe et dans les renseignements combinés de quelques autres documents antiques (2). Nous parlerons successivement des mesures de longueur, de distance et de capacité, des poids et des monnaies.

I. Les mesures de longueur, appelées *middôth*, sont généralement empruntées à la main et au bras; on mentionne les suivantes: 1° *eçba* (Jer. lxx, 21), le *doigt*, c'est-à-dire la largeur du doigt ou du pouce; 2° *téphach* (I Reg. vii, 26), ou *tophach* (Exod. xxv, 25), le *palme*, c'est-à-dire la largeur de quatre doigts ou de la paume; 3° *zéreth* (ibid. xxviii, 16), la distance de l'extrémité du pouce à celle du petit doigt, ou *l'empan*; 4° *ammah*, toute la longueur de l'avant-bras, ou la *coudée*. La valeur relative de ces mesures n'est indiquée nulle part dans la Bible; pour la fixer, il faut consulter Josèphe et la tradition rabbinique. Dans l'Exode (xxv, 10), on donne à l'arche sainte deux coudées et demie de long, une et demie de large, et une et demie de hauteur; Josèphe, dans ses *Antiquités* (iii, 6, 5), traduit les deux coudées et demie par *cinq empan*, et pour une coudée et demie il met *trois empan*, d'où il résulte que l'empan était la moitié de la coudée. Les rabbins sont d'accord avec Josèphe: selon eux aussi, le *zéreth* est une demi-coudée; la coudée moyenne, disent-ils, était de *six palmes* (3), et chaque palme de *quatre doigts*. Nous avons tout lieu de croire ces données exactes, puisque nous retrouvons les mêmes proportions dans d'autres systèmes anciens; ainsi par exemple, les Grecs avaient des coudées d'un pied et demi, ce qui fait six palmes (παλαιστῆ), ou vingt-quatre doigts; Hérodote (ii, 149) parle aussi d'une coudée de six

(1) Ex opere cui titulus *Palestina*, auctore Munk.

(2) Parmi les auteurs modernes qui ont traité ce sujet, nous signalerons: Bernard Lami, *De tabernaculo fœderis, de sancta civitate Jerusalem et de templo*, etc. Paris, 1720; Eisenschmid, *De Ponderibus et Mensuris Romanorum*, Græc. et Hebr. edit. 2, Argentor. 1737, inséré aussi dans le *Thesaurus* d'Ugolini, tom. XXVIII; Ernst. Bertheau, *Zur Geschichte der Israeliten, zwei Abhandlungen*, Gœtting. 1842. — La Dissertation de M. Bertheau est entièrement basée sur le savant ouvrage que le célèbre Bekk a publié récemment sous le titre de *Metrologische Untersuchungen*, etc. Berlin, 1.33. — Glaire, *Introduct. aux Livres de l'Anc. et du Nouv. Test.* Paris, 1843, tom. II; Winer, *Biblisches Realwörterbuch*, édit. 3. Lips. 1847.

(3) Voy. le Dictionnaire de David Kimchi aux mots *Zereth* et *Tephach*; Malmonide, *Commentaire sur la Mishna*, 5e partie, traité *Middôth*, chap. iii, § 1; 6e partie, traité *Kelim*, chap. xvii, § 9.

palmes, en usage chez les Egyptiens. Nous aurions donc pour la valeur relative des mesures hébraïques le tableau suivant :

Ammah	1.			
Zéreth	2.	1.		
Téphach	6.	3.	1.	
Eçba	24.	12.	6.	1.

Il suffirait de savoir la valeur absolue d'une de ces mesures pour connaître les autres; mais comme nous ne trouvons, à cet égard, aucune donnée positive, ni dans les écrits de Josèphe, ni dans ceux des rabbins, nous devons nous contenter d'une estimation approximative, en nous aidant des mesures égyptiennes, que les découvertes modernes ont permis de déterminer avec assez de précision. Il est très-probable que le système des Hébreux fut emprunté aux Egyptiens. — Les rabbins déterminent les mesures de longueur d'après la largeur de grains d'orge placés les uns à côté des autres, comme le font aussi les Arabes et d'autres peuples de l'Orient; on comprend ce qu'il y a de vague dans cette manière de mesurer, vu l'inégalité des grains d'orge. Maimonide, qui s'est livré à ce sujet à des calculs minutieux, a trouvé que l'*eçba* de la Bible était égal à la largeur de sept grains d'orge moyens (1), ce qui donne pour l'*ammah* 168. Or, on a trouvé, par des calculs assez exacts, que la coudée Arabe, qu'on estime à 144 grains d'orge (c'est-à-dire à 24 doigts de 6 grains chacun), réduite en lignes et décimales de ligne, en faisait 213, 58 (2) ce qui donnerait pour l'*ammah* hébraïque de 168 grains d'orge 248,567, ou environ 360 millimètres. Nous ne prétendons pas donner ce résultat pour strictement exact, mais on verra qu'il ne s'écarte pas trop de la valeur très-probable des mesures égyptiennes; il peut du moins servir à constater les rapports qui existaient entre les mesures des Hébreux et celles des Egyptiens. Mais il se présente une autre question: les savants ont attribué aux anciens Hébreux plusieurs espèces de coudées (3), et tout en rejetant des conjectures qui n'ont aucune base solide, nous devons toujours admettre chez les Hébreux deux espèces de coudées, l'une ancienne ou mosaïque, usitée pour les choses sacrées, l'autre moderne pour l'usage vulgaire. Dans le 2e livre des *Chroniques* (III, 3), on parle d'une *coudée première* ou *ancienne*, dont on se servait pour les mesures du temple de Salomon; ce qui fait supposer l'existence d'une *coudée moderne* ou *vulgaire*. Le prophète Ezéchiel (II, 5; XLIII, 13), dans une vision où il voit les dimensions du temple futur, parle évidemment d'une coudée ayant un palme de plus que la coudée vulgaire, d'où il résulte qu'il y avait entre les deux coudées la différence d'un palme, ce que le *Thalmud* entend dans ce sens que la petite n'avait que cinq palmes de la grande (4); mais il serait peut-être plus convenable de leur donner le même rapport qu'avaient les deux diverses coudées égyptiennes, qui étaient environ comme 7 à 6. Il est probable, du reste, que l'une et l'autre étaient divisées respectivement en six palmes; le *Thalmud* parle positivement de palmes plus ou moins longs (5). L'ancienne coudée mosaïque était sans doute la coudée royale égyptienne, et les diverses échelles qui nous restent de celles-ci, combinées avec les mesures de plusieurs monuments égyptiens, donne pour terme moyen, à peu près 525 millimètres (6). Ce résultat nous paraît d'autant moins douteux, qu'il ne diffère que de 35 millimètres de celui que nous avons trouvé par le calcul si vague de la largeur des grains d'orge. Ceci admis, nous trouverons pour la coudée vulgaire 450 millimètres, ou bien 433, 5, selon qu'on admettra le rapport égyptien, qui est de 7 : 6, ou le rapport thalmudique, qui est de 6 : 5. Chacune des deux coudées était divisée proportionnellement en deux empan, six palmes et vingt-quatre doigts. Nous ne croyons guère possible d'aller plus loin dans l'évaluation des mesures de longueur des Hébreux sans se perdre dans de vastes conjectures. Quant à la mesure appelée *gomed*, qui n'est

(1) Voy. Maimonide, *Mischné Thorah*, ou *Abrégé du Thalmud*, livre II, sect. 3 (*Sepher Thorah*), ch. II, § 3.

(2) Voyez les *Recherches métrologiques* de Bekh, pag. 247; Bertheau, l. c. pag. 60.

(3) Voy. Leusden, *Philologus Hebraeorum*, pag. 211, où l'on parle de quatre espèces de coudées, savoir, la coudée vulgaire, la sacrée, la royale et la géométrique.

(4) Voy. Maimonide, *Comment. sur la Mischna*, traité *Middoth*, 3, 1; *Mischna*, traité *Kethub*, 17, 10; les Commentaires de Raschi et de Kimchi à *Ezech.* XL, 5.

(5) *Thalmud* de Babylone, traité *Succa*, fol. 7°. Comparez Buxtorf, *Lexicon Thalmudicum*, col. 300 et 3370.

(6) Bekh a trouvé 524, 537 millimètres, ou à peu près 232, 55 lignes. Voy. Bertheau, l. c. pag. 63.

mentionnée qu'une seule fois, dans le livre des Juges (iii, 16), pour fixer la longueur de l'arme avec laquelle Ehoud tua le roi de Moab, elle est entièrement inconnue; mais comme il est dit qu'Ehoud cacha l'arme sous ses vêtements, et qu'elle entra avec la poignée dans le corps d'Eglon, on ne pourra guère admettre, avec quelques savants, que le *gomed* était une coudée plus longue (1), et on préférera, avec la version grecque, y voir un *empan*, de sorte que l'arme, qui avait deux tranchants, serait une espèce de poignard. Le *Kané* (roseau, verge) était un long bâton de six coudées, servant à mesurer les bâtiments (Ezech. xl, 5; xli, 8), ce qu'on faisait aussi avec une corde (*ibid.* xl, 3; Amos vii, 17).

Aux mesures de longueur se rattachent celles des distances, ou les *mesures itinéraires*; mais les anciens Hébreux mesuraient les chemins d'une manière très-vague. Nous trouvons dans l'Ancien Testament deux mesures itinéraires, dont l'une est appelée *Kibrath areç* (espace de pays) (2), l'autre *dérech yôm* (chemin d'un jour, journée) (3). Il paraîtrait que la première était une mesure déterminée; du moins les Septante durent la considérer ainsi, car ils conservent, dans leur traduction, le mot hébreu, qu'ils prononcent *chabratha*. La version syriaque le rend toujours par *parasange*, ce qui ferait environ une lieue de France. Le *dérech yôm*, c'est-à-dire le chemin qu'on peut parcourir à pied en une journée, est une mesure également vague; mais on la trouve chez plusieurs peuples de l'antiquité (4), et elle est souvent employée par les géographes arabes du moyen âge. En comparant les différentes données des auteurs anciens et des Arabes, on trouve pour la journée moyenne environ sept lieues (5). Plus tard, à l'époque gréco-romaine, les Juifs comptaient par *stades* et par *milles*; ces mesures se trouvent dans le Nouveau-Testament et dans le Talmud, ainsi que le *chemin sabbatique* (Act. cap. i, vers. 12), qui était de deux mille coudées. Pour l'arpentage, la mesure ordinaire était le *cémed*, dont on ne saurait indiquer la valeur précise.

II. Les mesures de capacité, appelées *Mesourôth*, étaient de deux espèces.

a) Pour les liquides on mentionne trois mesures différentes : 1° le *bath* contenait, selon Josèphe, 72 *xestes* (sextarii), qui font un *mètre* attique, ou 38 litres et 843 millilitres; 2° le *hin*, que Josèphe compare à deux *chous* ou *conges* attiques; or, comme le conge est un douzième du *mètre*, le *hin* sera un sixième du *bath*, ou 6 litres 474 millilitres; 3° le *log*, qui n'est déterminé nulle part par Josèphe, forme, selon les rabbins, la valeur de six œufs, ou un douzième du *hin*, ce qui fait juste un *xeste*, ou environ 539 millilitres.

b) Pour les choses sèches nous trouvons les mesures suivantes : 1° le *chomer* (Levit. xxvii, 16), selon le prophète Ezéchiel (xlv, 11, 14) égal à 10 *bath*. La même mesure est aussi appelée *cor* (Ezech. *ibid.*) (6), et sa moitié *léthech* (Osee. iii, 2); c'est ainsi du moins que ce dernier mot est interprété par les rabbins et par saint Jérôme. 2° L'*épha*, un deuxième du *chomer*, et par conséquent; égal au *bath* (Ezech. xlv, 11). 3° La *seah*, selon les rabbins, un tiers d'*épha*; de même selon Josèphe, qui dit que le *saton* (*seah*) est égal à un *modius et demi* d'Italie (7), ce qui fait 24 *xestes* ou un tiers du *bath* et de l'*épha*. 4° Le *omer* (*gomor*) est la dixième partie de l'*épha* (Exod. xvi, 36); c'est pourquoi on l'appelle aussi *issaron*, *dixième*. 5° Le *kab*, selon les rabbins, un sixième de la *seah*, ou un dix-huitième de l'*épha*, c'est-à-dire quatre *xestes* attiques. Pour montrer d'un coup d'œil la valeur relative de toutes les mesures de capacité, tant pour les liquides

(1) Telle est l'opinion de Iahn, *Archæologie*, I, 2, pag. 37, et de Gésenius dans son *Dictionnaire*.

(2) Cette expression se trouve dans trois passages: Gen. xxxv, 16; xlviii, 7; II Reg. 5, 19.

(3) Voy. *Nombres* xi, 31; on trouve de même: chemin de 3 jours, de 7 jours, etc. Gen. xxx, 36; xxxi, 23; Deut. i, 2 et passim.

(4) Herodote le fixe tantôt à 200 stades (IV, 101) tantôt à 150 (V, 53).

(5) Voy. *Edrisii Africa*, cur. Joan. Melchior Hartmann; edit. alt. Gotting. 1798, præfat. pag. cxviii.

(6) Josèphe (*Antiq.* xv, 9, 2) fait une grave erreur en fixant le *cor* à dix *médimnes* attiques; au lieu de *médimnes* il faut lire *mètres*. Bekk cite un passage de Didyme selon lequel le *cor* phénicien était égal à 45 *modii*, qui font 720 *xestes* ou 10 mètres. Voy. Bertbeau, pag. 71.

(7) Voy. *Antiq.* ix, 4 à la fin du § 5. La même chose résulte de la version des LXX, qui rend *seah* par μέτρον (II Reg. vii, 1), et *épha* par τρία μέτρα, comme la version chaldaique par 3 *seah* (Ez. xvi, 36; Is. v, 10). — Il est très-probable que par *schalisch* (Isaie cap. xl, vers. 12) qui veut dire tiers, on entend aussi le tiers d'un *épha* ou la *seah*.

XX

que pour les choses sèches, nous les représentons dans le tableau suivant, en prenant la plus petite, qui est le *log*, pour unité de mesure commune :

Chomer	1.						
Bath	}	10.	4.				
Epha							
Séah		30.	3.	1.			
Hin		60.	6.	2.	1.		
Omer		100.	10.	3 $\frac{1}{2}$.	1 $\frac{1}{2}$.	1.	
Kab		180.	18.	6.	3.	1 $\frac{1}{2}$.	1.
Log		720.	72.	25.	12.	7 $\frac{1}{2}$.	4.

Comme on sait que la valeur du *bath* est exactement celle d'un métrète attique (litr. 38,843), on pourra facilement calculer celle de toutes les autres mesures. L'identité du *bath* et du *métrète* attique n'est pas fortuite; l'un et l'autre ne sont autre chose que l'ancienne *artabe* des Egyptiens, qui contenait également 72 *xestes* (1).

Ce tableau montre dans les mesures hébraïques le mélange de deux systèmes différents; l'*épha* se trouve avec le *chomer* et le *omer* dans un rapport décimal, tandis qu'il forme avec les autres mesures un système duodécimal. Ce dernier paraît être le système primitif, car nous le trouvons aussi dans les mesures de longueur (2).

III. Le *poïds*, appelé *mischkal*, se déterminait comme chez nous, au moyen des balances (*mo-naim*), ou d'un peson (*péless*). Les poids étaient faits en pierre, et les marchands en portaient avec eux dans un sachet, attaché à la ceinture, ce qui se fait encore maintenant en Orient (3). Voici les différents poids des Hébreux : 1° le *kiccar*, *talent*; 2° le *mané*, *mine*; 3° le *sekel*, *sicle*; 4° le *béka*, et 5° la *guéra*. La valeur relative de tous ces poids, à l'exception du *mané*, est clairement indiquée dans le Pentateuque. Il résulte d'un passage de l'Exode (xxiv, 25, 26) que 100 *kiccars* et 1775 *sekels* faisaient 603530 *békas*, et que le *béka* était un demi-*sekel*, d'où il résulte que le *kiccar* avait 3000 *sekels*. Le *sekel* se divisait en vingt *guéras* (ibid. xxx, 13). Sur le *mané* les opinions sont divisées : les uns donnent au *mané* cent *sekels*, s'appuyant d'un verset du deuxième livre des *Chroniques* (ix, 16), où il est dit que les boucliers de Salomon pesaient trois cents (pièces) d'or chacun, tandis que leur poids, selon le premier livre des Rois (x, 17) était de trois *manés*. D'autres réduisent le *mané* à 60 *sekels*, invoquant l'autorité d'un verset obscur d'Ezéchiel (xlv, 12), qui semble diviser les sicles du *mané* en 20 + 25 + 15 = 60; c'est du moins dans ce sens que saint Jérôme et les rabbins interprètent les paroles d'Ezéchiel. D'autres enfin, justement choqués des difficultés grammaticales et de la division bizarre qu'offre le texte hébreu d'Ezéchiel, ont recours à la version alexandrine, selon laquelle la valeur de la mine serait réduite à 50 sicles (4). Mais la version grecque de ce verset étant elle-même très-corrompue et très-incertaine dans les manuscrits et dans les éditions, nous ne pensons pas que son autorité puisse prévaloir sur celle du texte, pour lequel nous croyons devoir adopter l'interprétation de la Vulgate. Le passage des *Chroniques*, qui d'ailleurs n'est pas assez précis, parle peut-être du sicle du *poïds royal* (II Sam. xiv, 26), qui n'aurait contenu que $\frac{1}{2}$ du sicle mosaïque. Josèphe, qui fixe la mine à deux livres et demie (de Rome), s'accorde bien avec ceux qui lui attribuent le poids de 60 sicles; mais nous

(1) Voy. les *Recherches métrologiques* de Bœkh, pag. 242; Bertheau, pag. 88 et 89.

(2) Voy. Bertheau, p. 66-70. Pour expliquer le mélange des deux systèmes, il suppose que le *chomer*, la plus grande mesure cubique, n'appartenait pas primitivement au système hébraïque, et qu'il était égal à 6 *métrètes* Syriens (de 120 *xestes* chacun), de même que le *kané*, la plus grande mesure de longueur, était égal à 6 coudées. — Mais comme le *chomer* et le *omer* sont déjà mentionnés dans la loi de Moïse, il est difficile d'admettre cette hypothèse.

(3) Voy. *Lev.* xix, 89; *Deut.* xiv, 13 et 15; *Prov.* xi, 1; xvi, 11; xx, 10; *Mich.* vi, 11. Comparez le *Voyage de Chardin*, édit. Langlès. Tom. VI, p. 120.

(4) Cette opinion est celle de Bœkh, adoptée aussi par Bertheau, pag. 9 et suiv.; elle est basée surtout sur l'analogie des poids grecs : car la mine des systèmes grecs se divise en 50 didrachmes. Le verset des *Chroniques*, selon Bœkh, parle du sicle commun, ou demi-sicle.

né pourrions fixer la valeur absolue des poids qu'après avoir parlé des monnaies. La valeur relative des différents poids, selon ce que nous venons d'exposer, se résume ainsi qu'il suit :

Kiccar	1.			
Mané	50.	1.		
Sékel	3000.	60.	1.	
Béka	6000.	120.	2.	1.
Guéra	60000.	1200.	20.	10. 1.

IV. Les monnaies ne sont autre chose dans l'origine que des pièces de métal d'un poids déterminé, marquées d'un signe généralement reconnu dans le commerce. La question de savoir si les Hébreux, avant l'exil de Babylone, avaient des pièces de monnaie, dans le sens que nous attachons à ce mot, ne saurait être complètement résolue. Le silence que gardent les livres des anciens Hébreux sur l'argent monnayé ne suffit pas pour en nier l'existence. On a aussi attaché trop d'importance au mot *peser*, dont on se sert souvent dans la Bible, en parlant du paiement d'une somme (1), et on a conclu de là que le métal qu'on donnait en échange des denrées, etc., n'était marqué d'aucun signe et se livrait au poids comme la marchandise. Mais nous trouvons le mot *peser* employé dans le sens de *payer*, à l'époque des Perses, où, sans aucun doute, on avait de l'argent monnayé (2); encore maintenant il est généralement d'usage en Orient de peser les monnaies, afin de constater leur valeur. Il est vrai qu'on n'a trouvé aucunes traces de monnaies égyptiennes appartenant aux temps des Pharaons, ni de monnaies phéniciennes remontant au-delà de l'invasion des Perses; mais, d'un autre côté, on rapporte que Phidon, tyran d'Argos, vers l'an 750 avant l'ère chrétienne, frappa le premier de la monnaie en Grèce, d'après un système de poids et mesures emprunté aux Phéniciens (3). N'est-il pas dès lors très-probable que les Phéniciens, à cette époque, connaissaient la monnaie et en faisaient usage dans leur commerce? Il y a en effet des auteurs grecs qui font remonter aux Phéniciens l'invention de la monnaie (4), quoique Hérodote (I, 94) l'attribue aux Lydiens. Les Hébreux pouvaient donc, par leurs fréquentes relations avec les Phéniciens, avoir de la monnaie vers l'époque d'Ezéchias (5). Quoi qu'il en soit, il est certain que les Hébreux avaient, dès les temps les plus anciens, sinon des monnaies proprement dites, du moins des pièces d'argent marquées d'un signe et qui avaient cours chez les marchands (*Gen. xxiii, 16*). On mentionne non-seulement des pièces d'un sicle, mais aussi des demi-sicles (*Exod. xxx, 13*), des quarts de sicle (*I Sam. ix, 8*) et de petites pièces d'argent appelées *agora* (*ibid. ii, 36*) et qui étaient probablement du poids d'une *guéra* (6).

Mais quelle est la valeur absolue de ces pièces? Plusieurs savants ont fait cette supposition toute gratuite, que la *guéra* était la même chose que le *keration* des Grecs et la *siliqua* des Romains, c'est-à-dire un grain de caroube, que les Hébreux auraient employé comme une unité dans les poids. Dix-huit de ces grains pesaient, selon Eisenschmid, environ 87 à 88 grains du poids de France, d'où l'on a conclu que le sicle, qui avait 20 *guéras*, pesait environ 96 grains. Ce résultat, dont on va reconnaître toute la fausseté, a été généralement admis, et c'est d'après cette fausse donnée qu'on a déterminé les poids des Hébreux. Nous avons cependant une base bien plus sûre dans les sicles qui nous restent de l'époque des Machabées, notamment du prince Siméon, qui, dès la première année de son règne, fit frapper de la monnaie nationale (7). Il n'y a pas de doute

(1) Voy. *Gen. xxiii, 16; Exod. xxx, 16; II Sam. xviii, 12; I Reg. xx, 39; Is. lv, 2; Jérém. xxxii, 9 et 10.*

(2) Voy. *Zach. xi, 12; Esdr. viii, 25* seqq.

(3) Voy. Herodote VI, 127. Bekh, dans ses *Recherches métrologiques*, pag. 76, admet ce fait comme historique.

(4) Voy. Bekh l. c. pag. 42; Bertheau, p. 22.

(5) L'existence de la monnaie chez les anciens Hébreux, généralement niée par les archéologues, est déclarée fort probable par plusieurs auteurs de nos jours. Voy. Hussey, *Essay on the ancient weights and money*, Oxford, 1836, p. 197 seqq.; Bertheau, p. 21 seqq. De Wette, dans la 3e édit. de son *Archæologie* (1842) p. 234, a embrassé la même opinion, après avoir soutenu le contraire dans les éditions précédentes.

(6) Quant au mot *hesita*, qu'on ne trouve que dans trois passages (*Gen. xxiii, 19; Jos. xxiv, 32; Job xlii, 11*), et qui paraît appartenir à l'époque la plus ancienne, on ne saurait en déterminer le sens. Il est probable qu'il désigne aussi une pièce d'argent; les anciennes versions le rendent généralement par *agneau*.

(7) Voy. sur les monnaies machabéennes, dont l'authenticité ne saurait être mise en doute, l'ouvrage de Fr. Perez Bayer, *De Nummis hebræo-samaritanis*, Valentia 1781; Ekhel, *Doctrina Nummorum*, tom. III, pag. 458 seqq.

que ce prince et grand prêtre, dans son enthousiasme pour la liberté et l'indépendance de son peuple, et animé d'un zèle ardent pour le rétablissement des anciennes institutions nationales, n'ait adopté pour ses monnaies le système des poids mosaïques; ses sicles, sur lesquels on lit d'un côté les mots *sékel d'Israël*, et de l'autre *la Sainte Jérusalem*, et qui devaient servir à payer les taxes sacrées prescrites par la loi mosaïque, dûrent répondre exactement au sicle sacré. Or le poids des sicles de Siméon qui existent encore varie de 256 grains à 271,75; la plupart ont 266 à 268 grains (1). On ne s'étonnera pas de cette variation, si l'on songe aux rognures et à l'affaiblissement de poids que ces monnaies ont pu éprouver dans la circulation. Mais, grâce aux vastes recherches de M. Bœkh, il est maintenant possible de déterminer exactement la valeur normale du sicle-poids, qui ne diffère que fort peu du poids réel des monnaies encore existantes. Il résulte avec évidence de ces savantes recherches que le système suivi par les Hébreux avant l'exil de Babylone était encore bien connu du temps de Siméon, et que ce prince a frappé ses sicles sur le pied ancien. Il est maintenant démontré que le système d'Égine, c'est-à-dire celui que Phidon, tyran d'Argos, avait emprunté aux Phéniciens, était aussi celui des Babyloniens, des Syriens et des Hébreux. Le talent attique, qui pèse 493200 grains de France, est au talent d'Égine, comme 3 à 5, et ce dernier, par conséquent, pèse 822000 grains. Ce talent se divisait en 3000 didrachmes, de même que le talent Hébreu en 3000 sicles; le poids normal du didrachme d'Égine était donc, de même que celui du sicle, de 274 grains, ce qui s'accorde parfaitement avec le poids réel des sicles de Siméon. Les quelques grains qui manquent à ces derniers ont été déduits probablement comme prix de fabrication. Il nous reste à voir comment ce résultat s'accorde avec les données de Josèphe et du Nouveau-Testament. Josèphe dit que le sicle vaut quatre drachmes attiques, et dans deux autres endroits il désigne par *didrachme* ou *deux drachmes* l'impôt d'un *demi-sicle* que tout Israélite payait chaque année au temple. Dans l'Évangile de saint Matthieu (xvii, 24) cet impôt est également évalué à deux drachmes, et le *stater*, qui valait quatre drachmes, suffisait à Jésus et à saint Pierre pour payer leur impôt; or, quatre drachmes attiques pèsent 328,8 grains, tandis que le poids normal du sicle, comme on l'a vu, n'est que de 274 grains. Mais la difficulté disparaîtra si l'on réfléchit qu'à une époque où les monnaies juives étaient devenues très-rares, la valeur du sicle a dû hausser considérablement, et que d'ailleurs on payait toujours l'impôt du demi-sicle selon la monnaie qui avait cours, pourvu que sa valeur réelle ne fût pas au-dessous de celle de l'ancien sicle. Or, comme le tétradrachme, ou le *stater*, était alors la monnaie la plus répandue, on en payait la moitié, ou le didrachme, pour le demi-sicle, de même qu'à l'époque persane on avait payé une *demi-darique* (2). Josèphe pouvait donc dire avec raison que le sicle équivalant à quatre drachmes, quoique ce ne fût pas là sa valeur intrinsèque. Ce que nous venons de dire est entièrement confirmé par les données que nous fournissent les rabbins. Maïmonide dit positivement que le sicle du second Temple (c'est-à-dire à l'époque romaine) pesait 384 grains d'orge, tandis que l'ancien sicle mosaïque n'en pesait que 320 (3). S'il faut en croire Eisenschmid, 320 grains d'orge équivaudraient à 267 grains du poids de France, ce qui s'accorderait assez bien avec le poids des sicles de Siméon; mais, sans entrer dans l'évaluation peu sûre du poids des grains d'orge, ce qui résulte positivement de la donnée de Maïmonide, c'est que l'ancien sicle était au nouveau comme 5 à 6, et ce rapport est exactement le même que nous trouvons entre le didrachme d'Égine, ou le sicle hébreu (274 gr.), et le tétradrachme attique (328,8 gr.) Nous observerons encore que saint Jérôme fait aussi le sicle égal au *stater* ou *tétradrachme*, qui, selon lui, équivalant à une demi-once romaine (4); or, comme la livre romaine a douze onces, les deux livres et demie que Josèphe,

(1) Voy. Bœkh, p. 56, Bertbeau, p. 33. Parmi les différents sicles du cabinet des médailles de la Bibliothèque royale, le plus léger a 3 gros 39, 5 grains, ou 253,5 grains, et le plus lourd 268 grains. Voy. les tables de M. Mionnet.

(2) Voy. *Mischna*, P. II, traité *Schekalim* (des sicles), ch. II, § 4, et les commentaires. Bœkh (p. 63) suppose, avec moins de vraisemblance, que la valeur de la drachme avait baissé, et qu'on était habitué alors à considérer le denier romain (*denarius*) comme une drachme, de sorte que les 4 drachmes qui ne faisaient que 4 deniers, étaient à peu près égales à l'ancien sicle, car le denier pesait 69, 8 grains.

(3) Voy. Maïmonide, *Comment. sur la Mischna*, P. V, traité *Bechoroth* (des premiers-nés) ch. VIII, § 7; *Abrégé du Thalmud*, liv. III, 7e sect. (des sicles), chap. I, § 2. Le traité *De Siclis* de Maïmonide a été publié à part, avec une version lat. et des notes, par Esqers, Leyde, 1718.

(4) Comment. in *Ezech.* IV, 10 : « Siclus autem, id est stater, habet drachmas quatuor. Drachmæ autem octo latinam unciam faciunt. » Hieronymi Opera, éd. Martianay, tom. III, col. 722.

comme on l'a vu, donne à la mine hébraïque, font trente onces; d'où il s'ensuit que Joseph, de même que les rabbins, donne à la mine soixante sicles (1). D'après tout ce que nous venons d'exposer, la valeur absolue des poids hébraïques pourra se fixer ainsi qu'il suit :

1 guéra pesait	13,7 grains.
1 béka	137.
1 sékel	274.
1 mané	16440.
1 kiccar	822000.

Le sékel en monnaie pouvait valoir environ 3 francs 10 cent.

Tel est, en résumé, le système des mesures, des poids et des monnaies des Hébreux, qui, comme il est démontré par les savantes recherches de Bœkh, n'est qu'une branche du système général qui de la Babylonie a passé dans le sud-ouest de l'Asie, en Egypte et en Grèce, et repose tout entier sur le pied cubique des Babyloniens.

(1) Nous ne saurions dire de quelle livre romaine Joseph a voulu parler, car il y en a une grande variété (voy. Bœkh, pag. 170 seq.); mais si l'on admet avec Bœkh (pag. 165) que le poids normal de la livre est de 6165 grains, les deux livres et demie de Joseph font 15412, 5 grains, tandis que 50 sicles qui, selon Bœkh, forment une mine, en donneraient que 13700 grains.

COMMENTARIA IN LEVITICUM.

ARGUMENTUM.

Dicitur hic liber hebraice *וַיִּקְרָא* *vaitera*, id est, et vocavit, a suo exordio: Græcis et Latinis vocatur Leviticus, a materia quam tractat; tractat enim de sacrificiis aliisque muniis Levitarum. Nam Levitæ, id est, ii qui erant prognati ex patre et tribu Levi, electi fuerunt a Deo ad munus sacerdotale, et ad ministrandum ei in tabernaculo: sed hac partitione, ut Amramitæ, sive posteri Amram, hoc est Aaron, ejusque filii, sacerdotio fungerentur solique sacrificarent; cæteri, puta posteri Caath, Merari et Gerson (qui omnes fuerunt filii Levi) hisce subservirent, uti sacerdotibus nostris diaconi. Vide cap. III et IV *Numer.* Quod factum est ut priores, sacerdotes, posteriores, Levitæ, nomine communi inferioribus appropriato, vocarentur: solet enim species imperfectior sibi nomen generis appropriare; sic brutum vocamus animal. Hic tamen contrarium accidit: nomen enim generis datur hic dignioribus; nam per Levitas hic sacerdotes intelliguntur, cum Leviticum vocamus hunc librum.

Levita
qui?

Leviticus
idem est
quod sa-
cerdota-
lis.

Cur
deus sa-
crificia
vetera
instituit?
Prima
causa.
secunda.

tertia.

Leviticus ergo idem est quod sacerdotalis, aut sacrificatorius: continet enim præcepta cæremonialia, quibus proprie Israeliticus populus Deo, Deique familiæ et cultui allectus est, circa oblationes et sacrificia, qui excellentissimi sunt cultus quos exterius Deo deferimus.

Quare prima causa sancientorum horum sacrificiorum, fuit debitus Deo exterior cultus et veneratio. *Secunda*, ut pernicioso otio et idololatria hac ratione Judeos; pie occupatos semper Deus avocaret. Hanc causam dat S. Clemens, lib. I *Recognit.*, sub medium; Chrysostomus, homil. 6 in *Matth.*; Hieronymus, in I *Isaia*, et Tertullianus, lib. II *Contra Marcionem*, cap. XVIII, ubi sic ait: «Per sacrificiorum onera, et operationum ac oblationum negotiosas scrupulositates, religioni suæ voluit eos Deus astringere, ne simulacris faciendis delinquerent.» *Tertia*, ut variis typis dignitatem, variamque rationem sacrificii Christi in cruce peracti, adumbrarent. Omnia enim hæc sacrificia Christum adumbrasse, Christique immolationem, docent S. Augustinus, libro I *Contra adversar. legis et Prophet.*, cap. XVIII, et lib. XVII *De Civit.* cap. II; Eusebius, lib. I *Demonstr.* cap. X;

Concilium Tridentinum, sess. XXII, capite I in fine, et S. Leo, serm. 8 *De Passione*, ubi sic ait: «Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum una corporis et sanguinis Domini implet oblatio; ut, sicut unum est pro omni victima sacrificium, ita unum de omni gente sit regnum.» Unde et in Collecta Ecclesiæ dicitur: «Deus, qui legalium differentiam hostiarum unius sacrificii perfectione sanxisti.» *Quarta*, ut significarent ea quæ nos agere convenit, itaque mores nostros instruerent, uti docent S. Augustinus, lib. X *De Civit.* cap. V; Clemens Alexandrinus, lib. V *Strom.*; Theodoretus, lib. *De Sacrificiis*, ante medium, et alii. Hinc patet vetera hæc sacrificia fuisse bona et sancta, Deoque placuisse, utpote ab eo instituta et in honorem illius oblata; erant enim actus religionis et patriæ.

Dices: S. Cyrillus, lib. IX *Contra Julianum*, ante finem; S. Hieronymus, Rupertus, in cap. I *Isaia*; Tertullianus, lib. II *Contra Marcionem*, cap. XVIII et XXI; Chrysostomus, orat. I *Contra Judæos*, et alii, videntur dicere, hæc sacrificia non fuisse grata Deo, nec ejus destinata voluntate fuisse instituta, sed tantum ad vitandum majus malum, ne scilicet Hebræi in Ægypto sacrificiis assueti, ad ea relaberentur, eaque Api aliisque idolis offerrent.

Respondeo, isti Patres tantum dicere volunt ea non fuisse grata Deo secundum se, sive quatenus externa erant sine cultu interno: opponunt enim ea sacrificio Christi, et actionibus virtutum, quæ secundum se Deo placent. Atque hoc est quod aiunt Theologi, sacrificia et Sacramenta novæ legis Deo placere, nosque justificare ex opere operato; vetera vero id fecisse ex opere operantis; unde displicebant illa Deo, si impuro corde a sceleratis offerrentur. Et hoc est quod ait Deus, *Isaia* I, 11: «Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? plenus sum, holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum nolui: incensum abominatio est mihi;» quia scilicet a vobis impiis impio corde mihi adoletur: vos enim in externis illis sacrificiis omnem sanctitatem ponitis, itaque internam sanctitatem, quæ vera est, negligitis. et

Quarta.

Sacrificia
vetera
placuerunt
Deo;
erant enim
actus
patriæ.
Objectio.

Resp.

Sacramenta
vetera
justificabant ex
opere operantis;
nova ex opere operato.

rapinis, stupris aliisque sceleribus vos inquitatis.

Leviticus tres partes. Leviticum in tres sectiones partiri possumus : Prima agit de ipsis sacrificiis, eorumque varietate et distinctione, a cap. i ad viii. Secunda agit de personis offerentibus, earumque preparatione et dispositione, a cap. viii ad xxiii. Tertia agit de temporibus oblationi destinatis, puta de festis, a cap. xxiii ad finem, cui nonnulla de votis eorumque redemptione junguntur.

Leviticus a Deo dictatus est in Sina. Porro hæc omnia acta et dicta sunt in duodecima mansione Hebræorum in deserto, puta in monte Sinai, uti dicitur in fine hujus libri. In Sinai enim gesta sunt omnia quæ narrantur a cap. xix Exodi ad finem Exodi, quæque toto Levitico et Numeris usque ad caput x narrantur. Numer. enim x, 41, ex Sina moverunt Hebræi castra : præcepta tamen hæc Levitici, non in ipso monte Sina uti Decalogus, sed in tabernaculo recens fabricato, Mosi data sunt a Deo, ut patet cap. i, vers. 1.

Idque anno secundo egressus ex Ægypto, id est anno mundi 2455. Hinc sequitur Leviticum Mosi a Deo dictatum esse anno secundo egressus Hebræorum ex Ægypto, quod fuit anno mundi 2455, a diluvio 798 (quod fuit ante nativitatem Christi 1496 annis); imo totus Leviticus uno mense, puta primo anni hujus secundi, dictatus est a Deo, quod clare videbis si Levitici initium et finem conferas cum cap. ult. Exodi, vers. 15, et cum cap. i Num. vers. 1 Ex quo patet Numerorum librum, qui Leviticum sequitur, incipere a die primo mensis

secundi. Certe non potuisse Leviticum dictari post vigesimum diem mensis secundi, certum est; nam ultra illum diem non fuerunt Hebræi in Sinai, ut patet Num. cap. x, vers. 11. Nota hæc Levitici præcepta non fuisse simul uno die data, sed successive per varios mensis primi dies, ut patet cap. ix, vers. 1; cap. x, vers. 1 et 2; cap. xvi, vers. 1.

Leviticum mystice explicarunt primo, Origenes, cujus in Leviticum exstant sedecim homiliae. Eædem reperiuntur inter opera S. Cyrilli, et non homiliae, sed libri vocantur. Verum eas non esse Cyrilli, sed Origenis, patet tum ex stylo, tum quia in quibusdam redolent errores Origenis, tum quia ab olim Origeni semper adscriptæ sunt. Secundo, scripsit in Levitico Isychius presbyter Hierosolymitanus, S. Gregorii Nazianzeni discipulus. Claruit hic sub Honorio Imperatoris sub annum Domini 400. Tertio, scripsit in Leviticum S. Cyrillus, libros XVII De Adoratione in spiritu et veritate, quibus pleraque Levitici mysteria interpretatur, et Christianis tropologicè adaptat. Edidit eos nuper Romæ Antonius Agellius anno Domini 1588. Quarto, egregie in Leviticum scripsit Radulphus monachus Flaviacensis, vel, ut alii volunt, Fuldensis, sub annum Domini 910. Fuit vir solide doctus, imitatur phrasin S. Gregorii, apteque singula explicat sensu mystico et tropologico. Hoc sæculo in Leviticum scripsit tamen mystice quam literaliter Petrus Serranus Canonicus Complutensis.

Origenes, Isychius, Cyrilus et Radulfus mystice explicant Leviticum.

Idque anno secundo egressus ex Ægypto, id est anno mundi 2455.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præscribit Deus Mosi ritum holocausti triplicis, scilicet primo, boum, vers. 3; secundo, ovium et caprarum, vers. 10; tertio, avium, puta turturum et columbarum, vers. 14.

Pauca hic de sacrificio ejusque speciebus præmittenda sunt.

Unde nota primo: Sacrificium est oblatio rei sensibilis a legitimo ministro facta Deo, per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium et nostram subjectionem. **Dico per realem immutationem;** quia in hoc distinguitur sacrificium ab oblatione, quod in hac res integra offerrebat Deo, uti patet in oblatione decimarum et primitiarum; in sacrificio vero res oblata occidebatur, si esset animata, sin esset inanima, conscindebatur, conterebatur, comburebatur, vel effundebatur, itaque immutabatur et interimebatur.

Sacrificii definitio.

Hanc sacrificare græce dicitur θυσιαζω, hebraice זבח zabach, quorum utrumque significat occidere, mactare: In sacrificio victima debet immutari, cur? zabach enim nomine et significatione consentit cum טבח tabach, id est mactare: et Latinum sacrificare, licet dicatur a re aliqua sacrificanda, tamen sæpissime accipitur pro occidere, quod signum est, sacrificium vel in ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea conjunctum esse.

Ratio est, quia cum res perimitur, eripitur usibus humanis, et perfectius videtur tota in honorem Dei cedere, et significare supremum ejus in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere, ac præsertim ipsum esse vite necisque omnium dominum: hæc enim omnia significamus et protestamur ipso sacrificio.

Ubi nota secundo: Res inanimæ quæ sacrificabantur, vel erant liquidæ, ut sanguis, vinum, oleum: hæc effusione offerebantur; vel erant solidæ, ut panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, et triticum: hæc levabat sacerdos in altum, varieque conficiebat et immutabat: in qua immutatione consistebat ratio sacrificii; nam panis in frusta dissecabatur, simila sartagine, clibano vel craticula coquebatur, sal urebatur, thus adolebatur, manipulus spicarum torrebatur, triticum conterebatur.

Quomodo immolabantur liquida? quomodo solida?

Nota tertio: Ex animalibus sola munda jussit sibi Deus offerri, eaque octo tantum, scilicet, ovem, capram, hædum, bovem, vitulum, columbam, passerem et turturem, nec aliud animal licuit Judæis Deo sacrificare.

Octo animalia immolabilia.

Nota quarto: Sacrificiorum tres erant species: Prima erat holocaustum; secunda, victima pacifica; tertia, hostia pro peccato: quibus adde quartam, scilicet mincha, seu sacrificium ex simila aut pane; quæ omnia in se continet sacrificium Christi, quod hisce figurabatur. Hæc eo ordine prosequitur Moses, ut de holocausto agat, cap. I; de mincha, cap. II; de victima pacifica, cap. III; de hostia pro peccato, cap. IV, V et VI.

Sacrificii species tres.

1. Vocavit autem Moysen, et locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii dicens: 2. Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Homo, qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus et ovibus offerens victimas, 3. si holocaustum fuerit ejus oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum; 4. ponetque manum super caput hostiæ, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens. 5. Immolabitque vitulum coram Domino, et offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi, 6. detractaque pelle hostiæ, artus in frusta concident, 7. et subjicient in altari ignem, strue lignorum ante composita; 8. et membra quæ sunt cæsa, desuper ordinantes, caput videlicet, et cuncta quæ adhærent jecori, 9. intestinis et pedibus lotis aqua: adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum et suavem odorem Domino. 10. Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus sive de capris holocaustum, masculum

absque macula offeret; 11. immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem, coram Domino: sanguinem vero illius fundent super altare filii Aaron per circuitum; 12. dividuntque membra, caput, et omnia quæ adhærent jecori: et ponent super ligna, quibus subjiciendus est ignis; 13. intestina vero et pedes lavabunt aqua. Et oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum et odorem suavissimum Domino. 14. Si autem de avibus holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pullis columbæ, 15. offeret eam sacerdos ad altare; et retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris; 16. vesiculam vero gutturis, et plumas projiciet prope altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi solent, 17. confringetque ascillas ejus, et non secabit, neque ferro dividet eam, et adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est et oblatio suavissimi odoris Domino.

Vers. 1.

1. VOCAVIT AUTEM MOYSEN, ET LOCUTUS EST EI DOMINUS. — «Locutus est,» non imaginaria, sed sensibili voce, ex tabernaculo prodeunte, et formata in aere ab angelo, Dei vice loquente: quæ locutio non propria, aut vitalis humanave erat locutio, cum angelus corpore et corporeis organis, puta ore, lingua et dentibus ad loquendum necessariis careat, sed erat ei similis. Unde analogice locutio dicitur. «Dominus,» id est angelus, Domini personam sustinens, uti dixi *Exodi* III, 2 (1).

DE TABERNACULO TESTIMONII, — id est de tabernaculo in quo erat testimonium, id est lex sive tabulæ legis. Vide dicta *Exodi* XXVII, 20. Potest secundo verti, de tabernaculo conventus, aut constitutionis, quod scilicet erat quasi locus status conventioni populi et Mosis cum Deo. Ita Vatablus; utrumque enim significat Hebræum מועד *moed*.

Vers. 2.

2. LOQUERE FILIIS ISRAEL, — omnibus, etiam Levitis. Nota: Quando in Scriptura nominantur filii Israel, si sit sermo de re temporali, excluduntur Levitæ; si de spirituali, comprehenduntur, ut patet *Deuter.* XXVII, 12; *Apocal.* VII, 7, ubi tribus Levi numeratur inter signatas a Deo: Levitis enim et personis sacris incumbit, non temporalia curare et sapere, sed spiritualia.

HOMO QUI OBTULERIT, — supple sponte; erant enim aliæ oblationes non spontaneæ, sed præceptæ, ideoque necessariae. Talis erat oblatio primogenitorum, de quo *Exodi* XXII, 29; et oblatio pro peccato, de qua hic cap. IV et V; atque hæc quæ necessaria erant, non poterant a quoquam transferri ad alium modum oblationis, ut patet cap. XXVII, vers. 26: «Primogenita, inquit, quæ ad Deum pertinent, nemo sanctificare poterit et vovere.»

(1) Quod vocis ויקרא littera ultima in nostris exemplaribus minor reliquis scribi solet, variasse olim codices in eo vocabulo arguit. In quibusdam enim exemplaribus, pro ויקרא quod nunc receptum est, ויקר omisso א extitisse videtur, seu fut. apocopat. conjug. niphali verbi קרא *occurrere, obviam fieri*, ut vertendum sit, *apparuit* Mosis Dominus, quæ ipsa loquendi forma occurrit *Num.* XIII, 8; *Exod.* III, 13.

HOMO QUI OBTULERIT EX VOBIS HOSTIAM DOMINO.

Soli enim Deo est sacrificandum; idque omnium gentium usu receptum est, ut scilicet nulli sacrificarent, nisi qui Deus esset, aut Deus ab his haberetur, quemque scirent, putarent; vel fingere rent esse Deum, ait S. Augustinus, lib. X *De Civitate*, cap. IV, idque ob causam, quam initio capituli dedi.

DE PECORIBUS. — Interpres noster non distinguit inter pecora et pecudes, perinde ut grammatici faciunt, qui pecudes vocant animalia minora, pecora majora. Interpres enim omnia animalia, tam minora quam majora, vocat tam *pecudes* quam *pecora*.

DE BOVIBUS ET OVIBUS OFFERENTES VICTIMAS. — Sub ovibus et capras intellige; his enim communis est Hebræa vox תרדמה *tsom*. Seligit sibi hic Dominus in sacrificium, ex animalibus terrestribus bovem, ovem et capram, ex volucribus columbam et turturem; nullum vero piscem. Cujus *primi* ratio est libera Dei voluntas, quæ ita sanxit, quia hoc congruum erat: illa enim animalia magis sunt in communi hominum usu, præbentque homini sua carne et lacte cibum, suovellere et corio vestitum; boves etiam arant et triturant. Rursum hæc animalia sunt mansuetiora et ideoque mundiora. Ita Theodoretus, *Quæst.* I, et Philo, lib. *De Victimis*. In piscibus etiam hoc peculiarare fuit, quod vix viventes adduci, ideoque nec immolari potuissent; utrumque enim verum est illud S. Antonii: «Quod piscis est extra aquam, hoc monachus est extra cellam.» Adde pisces, quia humore et semine abundant, symbolum esse ignaviae et luxuriæ. Pierius vero, *Hierogl.* 31, ait pisces esse hieroglyphicum innocentiae, cum omnino sint innocui, nec elementum suum ad insidias aliis inferendas transgrediantur: ideoque Pythagoram cavisse, abstinendum esse piscibus, ne insontes persequerentur. Idem docet Lilius Giraldus in *Symbolis Pythagoræ*. Quocirca Pythagoras, teste Plutarcho, a piscatore retis jactum emissum fertur, ut quicquid piscium eo jactu caperet, statim emitteret; quod et fecit.

Tertia causa est, quod pisces valde imperfecta et ignobilia sunt animalia. Audi Philonem, lib. I

jure gentium soli Deo sacrificatur.

Nullus piscis poterat immolari, cur?

Pisces symbolum sunt ignaviae et luxuriæ.

De Constit. mundi : Primi inter cætera animalia pisces creati sunt, quod eorum videlicet sit anima ignobilissima, ut hominis est acutissima. « Animarum, inquit, aliqua quidem est tardissima, et minus expressa, quæ generi piscium obvenit; aliqua vero acutissima, quæ hominis est. Quæ autem ambarum est intermedia, terrestribus et volueribus data est. Magis enim hæc sensilis, quam in piscibus; hebetior vero, quam quæ in hominibus. Quamobrem Deus inter animantes pisces primos condidit, magis corporis substantiæ, quam animæ participes, et quodammodo animalia et non animalia, ac mobilia inanima: atque ad ipsam solam corporis conservationem Deus illis indidit spiritum animale, ceu (ut dicitur) sal carnis inspergitur, ne facile putrescant. » Quocirca Ægypti, teste Herodoto, piscibus quasi impuris et inquinatis abstinebant. Quin et eum nefas, inquinamentumque iidem significare volunt, piscem pingunt, quod pisces mutua carne vescantur, et inter se esca sint, ut Horus Ægyptius scribit. Sane præter Ægyptios, et Syros etiam piscibus abstinnisse legimus. Unde apud eos Atergatis dea celebratur, quæ interpretatur *sine pisce*: quippe Syrorum lingua, *ater* privati est dictio, et *gatis* piscem significat.

Alias tamen gentes de thynno et de anguilla rem sacram fecisse tradit Athenæus, libro VII. Quin et M. Varro, libro III *Rei rusticæ*, de certis piscibus rem sacram apud Lydios fieri scribit.

Quartam causam dat Abulensis : « Voluit, inquit, Deus sibi immolari bovem, ne Hebræi putarent Apim, bovem Ægyptium, esse Deum; arietem, ne Hammonem Ægyptium, habentem cornua arietis, censerent esse Deum; hircum, quia demones culti ab Ægyptiis, hirci specie sæpe se videndos exhibebant, » uti etiam nunc exhibent.

Hinc sequitur omnia animalia munda ad sacrificium, fuisse quoque munda ad cibum, potuisseque comedi: non tamen e converso. Nam cervus, pygargus, et cætera erant munda ad cibum et esum; ut patebit cap. XI, non tamen ad sacrificium; nec enim ea licebat immolare. Ita Abulensis (1).

(1) « Ad sacrificiorum naturam autem rite explicandam omnino tenuisse juvabit, primævos homines ea, quibus tanquam cibo uterentur, et quæ ipsis acceptissima essent, Deo ceu suo parenti in gratæ mentis testificationem in altari apposuisse. Hinc altare *Dei mensa*, sacrificium *Dei mensibus* vocatur *Mal. 1, 12*. ... Quomodo primi mortales sua dona aut gratæ mentis signa ferebant e frugibus terræ, e lacte et primitiis (*Gen. iv, 34*): ita et Moses sacra hæc ad priscam religionem revocaturus voluit Deo afferre non nisi quæ ad cibum optima suæque in genere præstantissima essent, primitias et primitiva, ferta ex tritico purissimo et libamina e vino generosissimo, et ex animalibus tantummodo quædam, videlicet ex quadrupedibus (בְּרֵייתֵי) boves, oves et capras, ex volatilibus tantum turtures et pullos columbarum, et hæc animalia non vitio quodam laborantia, nec morbo confecta, sed lectissima. Præterea animalia non decrepita, nec nimis tenera, non igitur infra octiduum offerenda erant; ea

Allegorica causa fuit, quia hæc animalia aptissime significabant Christum, qui est unica victima legis novæ, ad quam significandam præcipue erant instituta, *Hebr. x, 1*. Bos enim significabat Christi fortitudinem et labores; ovis, innocentiam; hædus, formam peccatoris; turtur, arctam cum Deo conjunctionem; pipiones sive pulli columbarum, mansuetudinem. Ita S. Cyrillus, lib. XV *De Adoratione in spiritu et veritate*, pag. 304, Procopius in cap. IV *Levit.*, et Beda hic.

Idem significant hæc eadem tropologice; nam, ut ait Origenes, *hom. 2*: « Offert Deo vitulum, qui carnis superbiam labore vincit; ovem offert, qui irrationales iræ motus insipientesque corrigit (nam si ex corde remiseris peccatum fratri tuo, et iracundiæ tumore deposito, mitem intra te et simplicem recollegeris animum, immolasse te arietem vel agnum puta); hædum offert, qui lasciviam superat; par turturum, qui mentem suam verbo Dei ut conjugii sociat; pullos, qui oculos columbinos sponsæ imitatur. » Ita et Isychius, et Radulphus.

Hinc Philo, lib. *De Victimis*, ait animalia hæc immolanda debuisse esse integra, illæsa partibus omnibus, vitiis nævisque carentia, ideoque sacerdotes solere ea diligenter ante immolationem scrutari, a capite ad pedes usque, ne unquam labem haberet victima: idque ut per hoc monerentur offerentes, nitidam et immaculatam in conspectu Dei producere animam, eamque cum victima sua Deo offerre.

3. SI HOLOCAUSTUM FUERIT EJUS OBLATIO. — Holocaustum vox Græca est, *g. d. θλον καυστόν*, id est, totum combustum, quod in eo tota victima Deo combureretur. Unde hebraice vocatur *קָרְבַּן כָּלִיל*,

scilicet ætate esse debebant, qua ad cibum gratissima essent. Pisces autem nullos, nec gallinas aut gallos oblatos vidimus. Prisci videlicet mortales non videntur natalitia inter suas cupedias atque dapes retulisse. Nulla hujus cibi in annalibus Mosis ante Israelitarum exitum ex Ægypto mentio occurrit; nulla etiam inter Græcos ante Hæmeri tempora. Poetarum iste princeps plura heroum suorum convivia variasque dapes refert, at nunquam pisces; imo quemdam, Menelaum scilicet (*Odys. iv, 368, 369*), de fame conquerentem sistit, quæ tanta fuerit, ut ad vitam suam sustentandam alimenta ex piscibus capere coactus esset. Ob eandem causam credibile est, gallinaceum genus ad sacrificia non fuisse adhibitum. Hæc enim volatilia aut nullum, aut saltem non primum locum occupabant in veterum mensis. Certe in conviviis, de quibus scriptores sacri meminerunt, quæque, ut tum erant tempora, lauta celebravit prisca gens mortalium, appositas gallinas quoque fuisse, nusquam legimus. Quos Homerus cecinit heroes, quin ipsi luxuriosi Penelopes proci, nullas sibi epulas ex gallinaceo genere paravisse dicuntur. Tantum in summa inopia, laborantes fame comedebant

Ἰχθῦς, ὄρνιθός τε, φίλας δ, τι χεῖρας ἕωτο,
..... ἔταρα δὲ γαστέρα λιμός,

pisces avesque, charas quodcumque in manus venisset,..... vexabat vero ventrem fames, Odys. xii, 330, 331. » Hæc Rosenmullerus in *Excursu I post Scholia in Levit.*

Allegorice, omnia victimæ significabant Christum, quomodo?

Tropologice.

Vers. 3. Holocaustum quod, et unde dictum?

id est totum, vel consummatum, quia totum in Dei honorem igne consumebatur; vocatur et *חֹלֶבֶת* *ola*, id est ascensio, quod in eo tota hostia per ignem et fumum ascenderet ad Deum. Hinc rursum græce vocatur *θυσία*, quod totum in Dei fructum cederet. Holocaustum ergo erat sacrificium Deo oblatum pure ad laudem Dei, et honorem supremæ majestatis ejus, atque amorem summæ bonitatis ejusdem, etsi ab ea nihil expectarem gratiæ, ait Philo.

Hac enim de causa in holocausto tota victima, excepta pelle, cremabatur, ut per hoc significaretur summum Dei dominium in res omnes, omniaque referenda ad ipsum, ipsiusque gloriam. *Secundo*, offerentes per hoc protestabantur se totos esse Dei, seque quasi cum holocausto totos Deo consecrabant, ut quasi corpore pessumdato, animum cum hostiæ suæ fumo in cælum sustollerent, atque in Deum transferrent. Hic Gentiles Græci, si cœlestibus diis immolarent, ita caput victimæ statuebant, ut cælum spectaret: si vero inferis, ut despiceret terram, ait Giraldus, *Syn-tag.* 17.

Nota *primo*: Victima holocausti debebat esse mascula et immaculata. Divites offerebant bovem, vel vitulum: alii qui vitulum habere non poterant, offerebant agnum aut hœdum; denique pauperes, qui nec agnum nec hœdum, offerebant turturem aut pullum columbæ. *Secundo*, debebat adduci ad ostium tabernaculi. *Tertio*, offerens imponebat capiti victimæ manus. *Quarto*, sacerdos eam mactabat et jugulabat, sanguinem phiala excipiebat, eumque fundebat per altaris circuitum, mox pellem detrahebat, deinde victimam in frusta concidebat, eaque altari imponebat, ac supposito igne et lignis comburebat. In hisce autem sacerdos sacrificans aliorum sacerdotum et Levitarum opera juvabatur; nec enim hæc omnia unus sacerdos præstare potuisset, præsertim cum simul multæ victimæ essent offerendæ.

Tropologice: Holocaustum, inquit Radulphus, efficitur qui corde et corpore jugiter divinis mancipatur obsequiis; estque triplex: *primo*, bovis, id est, corpore robustorum, qui labores suos fratribus substernunt commodis; *secundo*, ovium, id est eorum qui imbecilles corpore operum innocentia, et morum simplicitate alios pascunt; *tertio*, avium, id est eorum qui scientiæ et contemplationi vacant, ut Deum agnoscant; sic fere Isychius, et Rupertus qui primos comparat cum Job, secundos cum Noe: Noe enim inter peccatores effulsit innocentia; tertios cum Daniele mortalium sapientissimo. *Secundo*, apposite Ribera, lib. IV *De Templo*, cap. III, per holocaustum vituli accipit Christum, «qui, ut ait Paulus, tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis.» *Secundo*, per holocaustum agni vel hœdi, accipit oblationem et mortem Martyrum, quæ dignitate fuit proxima

victimæ Christi. *Tertio*, per holocaustum turturis et columbæ accipit eos, qui per jugem carnis macerationem, et voluntatis abnegationem, se quasi hostias vivas Deo immolant, *Rom.* XII, 1.

Jam *primo*, hi omnes sunt masculi per fortitudinem, immaculati per sanctitatem. *Secundo*, Christus ad ostium tabernaculi, id est juxta et extra urbem, immolatus est. *Tertio*, Christus qui simul offerens est et victima (seipsum enim obtulit), Christus, inquam, offerens manus super caput hostiæ imposuit, quia peccata generis humani imposuit super caput suum, ait Origenes. *Quarto*, Christus offerendo se Patri, sanguinem fudit in circuitu altaris, id est crucis, ut sciremus omnes orbis terræ nationes participes fore crucis et sanguinis Christi; pellis detracta est hostiæ, cum vestibus omnibus spoliatus est Christus; artus in frusta sunt concisi, cum Christi corpus flagris et clavis concisum, in cruce ita distentum est, ut ossa suis locis emota sint, juxta illud *Psal.* XXI: «Foderunt manus meas et pedes meos, et dirimeraverunt omnia ossa mea.» Ignis quo immolatus, et mystice crematus est Christus, fuit ignis ejus charitas; ligna, miseriæ nostræ, quæ ejus amorem excitarunt. De reliquis, puta de ovis et avibus, dicam inferius suis locis.

DE ARGENTO, — de bobus. Ita habent Hebræi: aut vitulis; nam ii soli e majoribus animalibus immolabantur.

MASCULUM, — quia holocaustum erat nobilissimum sacrificium, quod directe Deo ad ejus honorem et laudem tantum offerebatur; unde nobilissimam decebat in eo adhiberi victimam; talis autem est mascula. Secus erat in sacrificio pacifico, quod pro salute alicujus offerebatur: in eo enim, utpote minus nobili, offerri poterat femina. Ita Abulensis.

IMMACULATUM OFFERET, — bovem, sive vitulum. Victimam immaculatam vocat, quæ nullas habet maculas, non coloris (bos enim maculosus, id est, nigro vel varicolori vellere, censebatur immaculatus, poteratque immolari), sed deformitatis et vitii: maculam enim hanc explicat *Levit.* XII, 22, dicens: «Immaculatum offeret, ut acceptabile sit; omnis macula non erit in eo, si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas aut scabiem, aut impetiginem;» et talis macula intelligitur *Cantic.* I, cum de sponsa dicitur: «Tota pulchra es, et macula non est in te.» Unde pro *immaculatum*, hebraice est *תָּמִים* *tamim*, id est *perfectum*, ut vertit Aquila; et *integrum*, ut Symmachus. Has maculas perscrutari solebant sacerdotes, uti superius dixi ex Philone. Gentiles vero cornua victimæ inaurabant. Unde Ovidius:

Indutaque cornibus auro
Victima, vota facit,

et Virgilius:

Et statuam ante aras aurata fronte juvenum;

In holocaustum tota victima excepta pelle cremabatur, cur?

Ritus et ordo immolandi holocaustum.

Holocaustum tropologice quid et quotuplex?

Holocaustum vituli est

Christus, agnus est Martyres, turtures sunt continentes, Tropologia: rituum holocausti

Christus, agnus est Martyres, turtures sunt continentes, Tropologia: rituum holocausti

Christus, agnus est Martyres, turtures sunt continentes, Tropologia: rituum holocausti

Christus, agnus est Martyres, turtures sunt continentes, Tropologia: rituum holocausti

ubi Servius : « Si minor, inquit, hostia esset immolanda, illius de fronde coronabatur, cui sacra fiebant, laneaque infula et candida vitta circumdata, ante aras nullo vinculo ligata sistebatur. »

res par-
es taber-
naculi
quasi
ria tem-
pla.
Atrium
taberna-
culi
duplex.

OFFERET AD OSTIUM TABERNACULI TESTIMONII. — Dixi *Erod.* XVI, tres fuisse partes tabernaculi et templi : *primam* intimam, scilicet Sanctum sanctorum; *secundam* ei conjunctam, scilicet Sanctum : hæ duæ proprie erant ipsa fabrica tabernaculi; *tertiam* extimam, videlicet atrium quoddam undique cingens tabernaculum; erantque hæc quasi tria tabernacula, primum pontificis, secundum sacerdotum, tertium laicorum : in hoc enim atrio, quasi in templo suo conveniebant laici, in eoque comedeabant victimas pacificas.

Porro atrium erat bipartitum : anterior enim pars erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum; posterior pars septo ab anterioribus divisa, erat atrium laicorum. Laici ergo offerentes victimam in holocaustum, eam adducebant ad ostium tabernaculi, id est ad introitum atrii sacerdotum; ibi enim illi eam excipiebant, ducebantque ad altare holocaustorum, ubi eam immolabant : nec enim ad hoc altare, vel atrium sacerdotum ingredi poterant laici.

AD PLACANDUM SIBI DOMINUM. — Proprius holocausti finis erat colere et honorare Deum, non autem eum placare; hoc tamen ex illo sequebatur, etsi offerens nihil de placatione cogitaret. Hebraice est לִרְצוֹן *lirtsono*, quod recentiores vertunt, *secundum voluntatem suam*, q. d. Offeret id quod ei libuerit; sed melius *lirtsono* vertas, *ad favorem ejus coram Domino*, q. d. Offeret ad favorem Domini sibi conciliandum. Nomina enim et affixa Hebræorum sæpe passive capiuntur, juxta *Can.* 23; sic hic vocatur « favor ejus, » scilicet non qui faveat, sed cui faveatur, quod Noster vertit, *ad placandum sibi Dominum*; et Septuaginta, *acceptabile erit ei ad propitiandum pro eo*. Hinc sequitur :

4. PONETQUE MANUM SUPER CAPUT HOSTIÆ. — *Primo*, ut hoc ritu offerens significet se victimam e sua manu et potestate in Dei jus transferre. Simili cæremonia prisci Romani servis se abdicabant eoque manumittebant; nam tenentes caput, dicebant : « Hunc hominem liberum esse volo, » et mittebant eum manu sua. Unde et ea cæremonia adhibita est in oblatione et consecratione Levitarum, *Numer.* VIII, 19. *Secundo*, ut hac cæremonia significet offerens se peccata sua imprecari, et quasi imponere victimæ immolandæ, eamque pro se offerre; per manus enim significantur actiones et peccata, quæ manibus fiunt, ait Theodoretus et Eusebius, lib. I *Demonst. Evang.* cap. x. « Manuum impositio, ait Eusebius, symbolum oblationis erat, et testimonium reatus in hostiam translati. » Licet enim holocaustum primario offerretur ad honorem Dei, secundario tamen offerretur pro peccatis ad placandum Deum, ut dixi. Sic Ægyptii Gentiles capili victimæ impre-

cabantur, si quid forte esset, quod vel sacrificantibus, vel Ægypto nociturum esset, ut id omne in caput hoc converteretur : moxque caput victimæ resecebant, et in flumen abiciebant, ut refert Giralduus, *Syntag.* 17. *Tertio*, ut hoc ritu significet offerens, se totum semetipsum cum victima in holocaustum offerre Deo, totumque se impendere velle Dei obsequio. His de causis et nostri sacerdotes in sacrificio Missæ, manus superponunt hostiæ, ut annotavit Durandus in *Rationali divinarum officiorum*, Suarez et alii.

Hæ eadem de causa sanxit Numa apud Romanos, « adorantem in orbem sese circumagere debere, » ut hoc gestu significet, in humanis nihil esse stabile, ideoque conveniens esse ut quæcumque modo vitam nostram torqueat Deus æque revolvat, boni consulamus, inquit Plutarchus in *Numa*.

ET ACCEPTABILIS ERIT. — Hebraice est לִרְצוֹן *lirtsa lo*, id est, *placebit, vel accepta erit ei*, scilicet Deo. *Secundo*, verti potest, *accepta erit pro eo*, scilicet offerente. Id signo externo ostendisse Deum docet Josephus, lib. III *Antiquit.* cap. IX : « Nam ex duobus, inquit, onychinis, qui in tauris pontificis positi erant, dexter micabat quæ toties litabatur, eo fulgore ut procul etiam videretur. » Simili modo micasse lapides rationalis idem asseverat.

IN EXPIATIONEM PROFICIENS (1). — Ex hoc loco, et ex cap. IV Calvinus infert, per hæc sacrificia vetera, modo sacramentali reconciliatos fuisse Israelitas, solutosque culpa et reatu in Dei judicio, sicut hodie abluimur et solvimur per baptismum. Hæc sententia sequitur ex alio principio Calvinus, quo docet Sacramenta legis novæ non conferre gratiam ex opere operato, sed fidem quam Sacramenta excitant, gratiam conferre, at Sacramenta tantum esse sigilla gratiæ collatæ per fidem; quia ergo tam vetera quam nova Sacramenta et sacrificia non justificant nisi per fidem, quam pari modo excitant : hinc secundum Calvinum par est modus justificandi utrorumque.

Verum hic est error manifestus, et clare repugnat S. Scripturæ, *Psal.* L, 13 : « Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis; » *Psal.* XXXIX, 7 : « Sacrificium et oblationem noluisti; » *Gal.* IV, 9 : « Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa? » ut expresse refutatur a Paulo, *Hebr.* X, 4 et seq. *Secundo*, hic error adversatur Concilio Florentino tract. *De Sacram.*, et damnatur a Tridentino, *sess.* VII, can. 2; idque merito, nam hæc hæresis ita legis novæ gratiam et Sacramenta extenuat, ut Judæos Christianis, et legem veterem novæ æquet, utque secundum eam tam optabile fuerit esse Judæum, quam Christianum, ut merito Hunnius

(1) Hebr. est, *ita ut ipsum hominem expiet Jehovah; proprie tegat eum, scil. peccata ejus abscondat, aboleat et condonet.*

Tertia.

Fulgebat onyx in rationali dum sacrificabatur.

Calvini error, vetera Sacramenta justificasse æque ac nova.

Refellitur. Primo.

Secundo.

et alii librum scripserint in Calvinum hoc titulo: *Calvinus judaizans*. Unde *tertio*, refellunt eum S. Clemens, lib. VI *Constit.* xxi; Irenæus, lib. IV, cap. xxxii; Hieronymus, in cap. v *Matth.*, et in *Isaia* cap. i et ix; Chrysostomus, hom. 9 in *Matth.*, et alii.

Objectio. Dices: Quomodo ergo hic dicitur vetus hostia proficere in expiationem?

Respon-
sio. Respondeo *primo*, quia valebat ad expiationem poenæ temporalis, et ad punitionem hujus vitæ, quam Deus alias eis irrogasset, avertendam. *Secundo*, quia tollebat ex se immunditiam legalem sive carnis, qua censebantur immundi inter suos, et arcebantur sacris: quæ immunditia figura erat peccati; sic ergo hæc hostia conferebat justitiam quamdam legalem et externam, quæ figura erat veræ justitiæ et renovationis internæ. *Tertio*, quia aufererat culpam et poenam æternam, non vi sacrificii aut ex opere operato (hoc enim ne sacrificio quidem legis novæ, sed tantum ejus Sacramentis concessum est), verum ex opere operantis, puta ex contritione et charitate offerentis: neque enim alia sacrificiis et Sacramentis veteribus annexa fuit spiritualis promissio.

Vers. 5. 5. IMMOLABITQUE VITULUM CORAM DOMINO. — «Immolabit,» offerens scilicet, per eum cujus est immolare, puta per sacerdotem, sive summum sive inferiorem; omnes enim et soli hi sacerdotes poterant sacrificare, uti et adolere thymiama, ut patet cap. x, vers. 1.

Victimas
jugula-
bantur
expansæ
in mo-
dum cru-
cis, cur?
Prima
causa. Notat Vilalpando, lib. III *De Templo*, cap. xxxvii, pag. 232, tam Judæos, quam Gentiles victimas suas jugulasse expansas, videlicet divaricatis cruribus et toto earum corpore expanso; idque *primo*, quia talis expansio victimæ super lapidibus, demisso collo et erecto corpore, commoda erat ad faciliorem et copiosorem sanguinis effusionem.

Secunda. *Secundo*, ut per hanc victimæ compositionem externam, significaretur internus offerentis animus quasi totus coram Deo effundi. **Tertia.** *Tertio*, ut significaretur Christus, qui quasi victima expansus, mactatus est in cruce pro redemptione hominum; in qualibet ergo hostia ita distenta quasi in imagine viva representabatur Christus crucifixus, et in cruce pari modo distentus.

VITULUM. — Hebraice, *filium bovis*; bovem quem vers. 3, offerri jussit, hic vocat vitulum. Bovem ergo Deus delegit aliisque prætulit, non annosum, sed juvenem, quia is tenerior et delicatior; optima enim Deo sunt offerenda. Hac de causa eundem masculum et immaculatum esse voluit. Licet et alia mystica hujus rei, eaque potior fuerit causa, quam dat S. Cyrillus, lib. XV *De Adoratione in spiritu et veritate*, pag. 300, videlicet *primo*, quod masculus simul et immaculatus, juvenisque fuerit filius hominis, Emmanuel noster, hisce victimis præsignatus; in flore enim juventutis immolatus est Christus. *Secundo*, quod

Vitulus
signat
Christi
juven-
tam.
Mascu-
lus ani- Deus a nobis requirat animum masculum, ro-

bustum, et a vitiis liberum; mollities enim et muliebris animus, atque interior mentis atque intellectus debilitas prorsus a Deo respuitur, ait Cyrillus. Sic et apud Ægyptios feminas immolare non licebat, teste Herodoto, lib. II. Ex adverso aliæ gentes feminas præferabant maribus in sacrificio, ait Servius in lib. VIII *Æneid.* Nota: In solo holocausto Deus requirit victimam masculam, quia hoc præcise offerebatur ad laudem et honorem Dei, qui cum perfectus sit, perfectam postulat victimam, ideoque masculam, qua ejus perfectionem protestemur et representemus, inquit Abulensis. Quare in sacrificio pacifico victima poterat esse femina, ut patet cap. iii, 1. Idem videtur de hostia pro peccato. Nam, cap. iv, lex non requirit in eo hostiam masculam. Ita Radulphus et Abulensis.

CORAM DOMINO, — coram altari et tabernaculo ubi singulariter præsens est Deus, auditque vota, et sacrificia offerentium excipit. Ex hoc loco, et clarius ex vers. 11, ubi dicitur: «Immolabitque ad latus altaris,» colligitur animalia non fuisse jugulata super altare, sed juxta illud, sive ad latus ejus; altare enim igne erat plenum, neque potuisset sacerdos elevare bovem super altare tam altum. Unde et aspergebatur altare sanguine victimæ, postquam illa alibi esset immolata; membra vero victimæ jugulatæ concisa imponebat sacerdos super altare, ut in eo cremarentur. Ita Abulensis.

ET OFFERENT FILII AARON SACERDOTES SANGUINEM EJUS, FUNDENTES PER ALTARIS CIRCUITUM. — «Filii Aaron» vocantur hic quilibet sacerdotes, qui sacerdoti sacrificanti ministrant, etsi alioqui illi dignitate pares sint: tunc enim non erant alii sacerdotes, qui Aaroni pontifici sacrificanti ministrarent, quam ejus filii. Sola enim familia Aaron a Deo electa et evecta est ad sacerdotium.

SANGUINEM EJUS FUNDENTES. — Nam, ut ait Apostolus, *Hebr. ix, 22*, «sine sanguinis effusione non fit remissio.» Holocaustum autem secundario ad remissionem peccatorum referebatur. Itaque quia peccata faciebant homines dignos morte et sanguinis effusione: anima enim, id est vita, consistit in sanguine, *Levit. xvii, 14*: hinc ipsi vice sanguinis sui, fundebant sanguinem victimarum, in quas manuum impositione, sua peccata protestando quasi transtulerant; fundebantque sanguinem circa altare, quia Deus altari representabatur. Unde hoc signo se ei offerri sanguinem bestie pro suo testabantur, petentes ut eum loco proprii reciperet Deus, eoque tanquam peccatoris, et hostis sui supplicio justæ ejus vindictæ satisfaceret. Vide cap. xvii, vers. 11, et Abulensis cap. iii, *Quæst. III.*

Censet Abulensis per miraculum continuum omnem sanguinem victimarum mox exhalasse, idque ad decentiam et reverentiam sacrificiorum; alioqui enim intolerabilem fœtorem induxisset, præsertim cum multe victimæ simul mactaban-

mus Deo offerendos. quia mollis et muliebris el displicet?

Occidebatur victima non supra altare, sed juxta, cur?

Occidebatur victima non supra altare, sed juxta, cur?

Occidebatur victima non supra altare, sed juxta, cur?

Miraculo exhalabat sanguis victimarum.

tur. Huic incommodo occurrit Salomon in templo suo: fecit enim piscinas, meatus et canales subterraneos, per quos sanguis emitteretur, et aqua superfusa abstergeretur, uti testatur Aristæas, tractat. *De Septuaginta et duo Interpret.*

Vers. 6. 6. DETRACTAQUE PELLE HOSTILE. — Pellis detrahebatur, tum ob munditiam sacrificii, tum quia sacrificium erat quasi cibus Dei. Pellis autem comedi non solet. Excipe vitulam rufam, et sacrificia pro peccato, in quibus comburebatur pellis, fimus et cornua victimæ extra castra; idque ad indicandam et inducendam peccati detestationem, de quo cap. iv. Porro sacerdotum erat detrahare pellem; unde et pellis sacerdoti cadebat, ut patet cap. viii, 7. Intellige, nisi necessitas urgeret: tunc enim etiam Levitæ huic excoriationi serviebant, ut patet II Paral. xix, 34. Ita Cajetanus, Oleaster et alii.

ARTUS IN FRUSTA CONCIDENT. — Hebraice, et incidit (scilicet sacerdos) eam juxta incisiones, vel partes suas; et Septuaginta, *μελεσιων αὐτῶ μετὰ μέλη, concident eam membratim.* Josephus addit frusta hæc sale fuisse conspersa, itaque aræ imposita. Symbolice, hac membrorum concisione significabatur, ait Philo, quod oporteat Deum laudare, eique gratias agere pro cælo, sole, luna, terra, mari, aere, et omnibus universi partibus. Hæc enim sunt quasi frusta et membra orbis, qui est quasi integra Dei victima.

Orbis est quasi integra Dei victima.

Tropologice, diligenter inspicitur unumquodque membrum ejus, qui Deo dicatus est a sermone Dei, qui pertingit usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum et medullarum, cui omnia nuda et aperta sunt, inquit Procopius, Radulphus, et S. Gregorius, lib. I *Moral.* cap. ult. «Pellem, inquit Gregorius, hostiæ detrahimus, eum a mentis nostræ oculis superficiem virtutis amovemus; cujus artus in frusta concidimus, cum distinguamus subtiliter ejus intima membra, inquit cogitamus, » etc.

Vers. 7. 7. SUBJICIENT IN ALTARI IGNEM, — facient ut ignis sit subjectus; ergo in primo sacrificio subdent ignem, quem postea jugiter fovebunt sub altari, ut dicetur cap. vi, vers. 13.

Nota *in altari*, id est *sub altari*. Altare enim erat cavum interius ad ignem et ligna recipienda, ut dixi *Exod.* xxvii, 8; sed tegebatur craticula cancellata instar retis, cui victimæ comburendæ imponebantur, ut patet ibidem vers. 4. Hebraice est, *dabunt super*, vel *ad altare ignem*. Unde infert Abulensis ignem et ligna non fuisse sub, sed super altare. Verum respondeo: «Dabunt ignem ad altare, » id est ad locum sub altari constitutum, vel *super altare*, ut vertunt Septuaginta, id est super partem altaris internam, puta super lapides a terra elevatos, qui pertingebant ad medium altaris interius, quibus focus cum igne et lignis imponebatur.

Altare dicitur

Hinc altare dictum est quasi *alta ara*, ait Isidorus, lib. XV *Origina.* cap. xiv; *ara* vero dicta

est ab arendo, quod in ea arderent victimæ. quasi alta: ara: ara, ab ardore victimarum. Ara, inquit Varro, dicitur quod aræe in urbe puræ sint, vel ab ardore victimarum. Alii aras putant a precationibus, quas Græci *ἀραι* vocant.

8. CAPUT VIDELICET, ET CUNCTA QUÆ ADHERENT JECORI. — Nominat partes de quibus poterat esse dubium; nam de reliqua carne manifestum est, eam omnem in holocausto comburi debuisse, patet ex Septuaginta, Hebræo et Chaldæo (1).

Mystice, maxime Deo offerre debemus partes vitales, caput et jecur, id est intellectum et affectum; jecur enim est sedes amoris. Hinc Gentiles, putantes singulas in homine partes et membra singulos deos obtinere, Jovi caput, Minervæ oculos, Junoni brachia, Neptuno pectus, Marti lumbos et cingulum, Veneri renes et inguina, Mercurio pedes attribuerunt, uti ex Democrito et Placiade docet Giralduus, *Syntagm.* 1.

9. IN HOLOCAUSTUM ET SUAVEM ODOREM DOMINO. — Anthropolopathæ; hoc de Deo dicitur. Sensus est, ut Chaldæus vertit, *holocausti oblatio est, quæ suscipitur cum beneplacito coram Domino.* Unde pro odorem suavem, vel suavitatis, hebraice est *odorem quietis*, in quo scilicet suaviter quiescit et delectatur Deus, tanquam in sacrificio sibi accepto. Abulensis, uti sanguinis, ita carniis nidorem et fœtorem censet divinitus fuisse sublatum, eisque inditum fuisse suavem odorem; alioquin enim in continuis sacrificiis fuisset gravissimus odor, et intolerabilis fœtor.

Miraculo nidor victimarum sublatum.

Tropologiam omnium jam dictorum affert Radulphus: Altare, inquit, est cor nostrum; ligna sunt sanctæ cogitationes; offertur hostia ad ostium tabernaculi, id est, ad et prope ingressum cœli; manus impositio est devotio offerentis; sanguinis effusio est parvarum cupiditatum expulsio; pellis detractio est interioris voluntatis examen; membrorum concisio est operum charitatis discreta distributio; ignis est charitas; caput est operis intentio; intestina, id est animæ interiora, et pedes, id est actiones externæ, lavanda et purganda sunt, ut victimæ simus dignæ Deo. Hæc tropologia servit quoque holocausto ovium, avium, aliisque sacrificiis, ideoque eam deinceps in aliis non repetam.

Tropologia totius immolationis.

10. QUOD SI DE PECORIBUS OBLATIO EST. — Pecora vocat pecudes, sive greges ovium et caprarum; has enim significat Hebræum *יֵשׁוֹן* tson. Transit enim hic Moses a prima specie holocausti, puta a bobus, ad secundam, scilicet ad oves et capras.

Vers. 10.

(1) Hebræum sic vertas, et ordinent filii Aaron sacerdotes frusta (porricias, quo vocabulo Romani appellabant partes victimæ quæ adolebantur, ut viscera) et adipem (a carne sejunctum, ait Bochartus; alii, jecori adhaerentem: qui adeps capiti, pectori et membris superponebatur, ne tabes et sanguis ex illis effluens flammam extingueret, sed eam potius aleret. Cf. *Iliad.* ii, 423), super ligna, etc.

AGNUM MASCELUM ABSQUE MACULA OFFERET. — Pro masculum Biblia Plantiniana habent anniculum, Verum legendum esse masculum, patet ex Hebraeo, Chaldaeo, Septuaginta et Romanis. Et licet Josephus dicat: « Agnum et hœdum anniculos, bovem vero licet mactare etiam grandiolem; » tamen Scriptura et lex divina nil tale habet: forte Judæi interpretati sunt talem oportere esse agnum in holocausto, qualis erat paschalis, qui debebat esse anniculus, *Exodi XII, 5.*

Vers. 11. 11. IMMOLABITQUE AD LATUS ALTARIS QUOD RESPICIT AD AQUILONEM. — Jussit id Deus ad hoc, ut mactatio et immolatio hæc fieret coram ostio tabernaculi, sive Sancti, quod erat quasi templum et domus Dei. Nam altare holocaustorum erat ostio huic ad Meridiem; ergo ut immolatio fieret coram ostio, debebat eadem fieri ad latus Aquilonare altaris. Ita Isychius. Causam allegoricam dat S. Cyrillus, lib. XVI *De Adoratione*, scilicet ut significaretur Christi passionem Gentibus profuturam; quia enim Judæa erat ad Austrum, hinc Gentes Judæis oppositæ per Aquilonem significantur.

SANGUINEM VERO ILLIUS FUNDENT SUPER ALTARE, — super latera altaris, seu super parietes altaris circumcirca, ut dixit vers. 5; nam si super craticulam reticulatam fusus fuisset sanguis, extinxisset ignem illi subjectum.

Vers. 12. 12. ET PONENT SUPER LIGNA, — vel immediate, vel mediante craticula, uti dixi *Exodi XXVII, 4.* Tropologie, Ribera hæc omnia quæ spectant holocaustum ovium, sigillatim adaptat Martyribus. Vide eum lib. IV *De Templo*, cap. III.

Exempla Martyrum, qui se Deo obtulerunt in holocaustum. Talis ovis, imo aries gregis et Martyrum Christi fuit S. Polycarpus, qui cum in stadium martyrii ingrederetur, vox cœlitus audita est: « Confortare, Polycarpe, ac vir esto. » Quocirca constanter pro fide Christi decertans coram Præsidente, ab eo damnatus ductusque ad rogam, « manibusque post tergum ligatis, instar insignis arietis, holocaustum Deo omnipotenti acceptum obtulit, dicens: Pater dilecti ac benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem cognitionem tui accepimus, Deus angelorum ac virtutum, omnisque creaturæ et omnis generis justorum, qui vivunt coram te, tibi gratias ago, quod hac me die et hora dignatus es, ut partem accipiam in numero Martyrum, in poculo Christi, ad resurrectionem vitæ æternæ, animæ simul et corporis, in incorruptione Spiritus Sancti: in quibus suscipiar in conspectu tuo hodie in sacrificio pingui et accepto, sicut præparasti, jam antea patefecisti, et adimplesti, qui mentiri nescis, Deus verax. Quapropter et de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per æternum Pontificem Jesum Christum Filium tuum dilectum, per quem tibi una cum ipso et Spiritu Sancto, sit gloria nunc et in futuris sæculorum sæculis. Amen. » Ita narrant Smyrnenses oculati testes, apud Eusebium, lib. IV *Historiæ*, cap. XV. Vis non unum, sed plures?

Imperante Diocletiano Christiani Nicomediæ in templum die Christi natali convenerant; tyrannus misit eo qui templum clauderent, et ignem circumcirca accenderent. Mox per præconem proclamari jussit, ut qui vivere vellet, ex templo exiret, et in proxima Jovis ara thura adoleret; alioqui nisi hoc fecisset, cum templo conflagraturus. Tum vero unus e templo pro omnibus libera respondit: « Omnes nos Christiani sumus, unum eumque solum Deum et regem credimus esse Christum; et ipsi, Patrique ejus, et Spiritui Sancto sacrificare, atque nos omnes una offerre parati sumus. » Vix hæc ille dixerat, cum ignis succenditur, qui quasi in momento templum omne complexus, illos omnes (erant autem viginti hominum millia) quasi holocausta combussit, et in cinerem redegit, uti refert Nicephorus, lib. VII *Hist.* cap. VI. Audi et tres pueros martyres in camino ignis: « Sicut in holocausto arietum et taurorum, et sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, » Domine, *Daniel. III, 40.* Audi et heroinam inter feminas.

Illustris fuit matrona et Martyr sub Dunaan tyranno Homeritarum, quæ cum ei blasphemiam et perjurium exprobrasset, ab eo audivit: Ego te, audacissima mulier; discerpam, et canibus devorandam tradam; videbo an Nazarenus tuus possit tibi auxiliari. Quæ verba non ferens prima filiarum Martyris, annum jam agens duodecimum, tyranni oculos consputavit: mox astantes tyranno eam cum sorore ense confodiunt, sanguinemque matri offerunt. Illa vero eum gustans, et in cælum suspiciens: « Tibi, inquit, Christe Domine, hoc meum offero sacrificium, et tibi Martyres exhibeo castas virgines, quæ egressæ sunt ex utero meo, cum quibus quoque me connumeratam introduc in tuum thalamum, et, ut dicit divinus David, ostende matrem propter filias lætantem. » Quare rex eam ad mortem damnavit. Ita ex Procopio narrat Baronius anno Christi 522, pag. 91.

Denique S. Ambrosius jussus a Justina et Valentiniano ejus filio Imperatore ecclesiam tradere Arianis, recusavit, dicens: « Quæ Dei sunt, imperatoris potestati non sunt obnoxia. Si patrimonium affectatis, invadite; si corpus, accurrite; vultis in vincula ducere? vultis ad necem? ludus est: non ego me vobis stipitatione populorum, nec altaria tenebo vitam deprecans, sed pro altaribus victimam me præbebo. » Vide eum epist. ad *Marcellinam sororem.*

14. SI AUTEM DE AVIBUS HOLOCAUSTI OBLATIO FUERIT DOMINO, DE TURTURIBUS AUT PULLIS COLUMBE. — Vers. 14. Est hæc tertia species holocausti, scilicet avium, puta turturum, vel pullorum columbarum. Turture enim majores selegit Deus, quia hi sunt meliores: ex columbis vero selegit pullos, quia in columbis pulli sunt meliores et pinguiores. Ita Philo. Adde columbas majores cæteris avibus esse

salaciores; singulis enim mensibus generant. Ita Theodoretus.

Nota: Ab Hebræo *tor* geminato dicitur *turtur*. Sic ab Hebræo *rab* Chaldaice *rabrabbim* vocantur principes. Sic a Syro *bar*, id est *extra*, geminato, dicitur *barbar* sive *barbarus*.

Hoc erat holocaustum pauperum, ut patet *Levit.* cap. xii, vers. 8. Unde *Numer.* cap. vii, ubi principum victimæ enumerantur, nullæ memorantur aves.

Tropologice, Ribera tertium holocaustum avium ait significare Confessores et Virgines, qui per carnis macerationem et mundi contemptum, per scientiam et contemplationem, perque orationem in cælum evolant. « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? » inquit Psaltes, *Psal.* lrv: columba enim velocis ac diurni volatus est; rursus fecunda est, mansueta et felle carens. Turtur castitatem et solitudinem amat, et gemit. Unde Poeta:

Nec gemere aerea cessabit turtur ab ulmo.

Sic justi volant celeriter, nec labore defatigantur, et fecunditatem honorum operum habent, mansueti sunt, felle carent, vicem injuriis referre nesciunt, castitatis studiosi sunt, solitudinem ad orationem et ad vacandum Deo quærunt: pro cantu gemitum edunt, quia dum alii lætantur in suis voluptatibus, ipsi pœnitentiæ gemitibus sua et aliorum peccata deflent; de quibus dicitur: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. » Hoc est quod ait S. Hieronymus in *Psal.* xcy: « Virginitas hostia Christi est. » Et S. Ignatius, epist. ad *Tharsenses*, virgines vocat sacerdotes Christi: « Eas, inquit, quæ in virginitate degunt, in pretio habete, tanquam Christi sacerdotes. »

Virgo est holocaustum et sacerdos Christi.

Vers. 15.

15. RETORTO AD COLLUM CAPITE, AC REPTO VULNERIS LOCO. — Hinc apparet primo, in holocausto non amputatum, sed retortum fuisse collum turturis; secundo, illud ipsum non ferro vel cultro, sed ungue apertum fuisse. Ita Abulensis, Ribera et Vatablus.

Allegorice.

Allegorice S. Gregorius, homil. 1 in *Ezech.*: « Caput, inquit, turturis incisum olim inhæsit corpori: quia pro nobis quidem passus est Christus, sed a nobis per passionem separatus non est, quin imo nos sibi conjunxit. »

Tropologice.

Tropologice, a voluptate carnis mens sublimis incisa sit oportet, et tamen non sit abscissa; fovere enim carnem debemus ut vivat, non ut luxu diffluat. Ita idem Gregorius.

Vers. 15.

15. DECURRERE FACIET SANGUINEM SUPER CREPIDINEM ALTARIS, — id est, super summitatem parietum, ut inde ad terram decurrat. Unde hebraice est, *super parietem altaris* (1).

Vers. 16.

16. VESICULAM VERO GUTTURIS, ET PLUMAS PRO-

(1) Vers. 15. Hebr. est, *offerat eam sacerdos ad altare, ejusque caput ungue elidat; tum incensum adolebit in altari, et guttatim exprimet sanguinem super parietem super latus arce.*

JICIET PROPE ALTARE, AD ORIENTALEM PLAGAM, IN LOCO IN QUO CINERES EFFUNDI SOLET. — Pro *vesiculam* hebraice est מַרְאָה *mura*, quod Vatablus vertit *ventriculum* (2).

Verum tam Septuaginta quam Chaldæus et Noster vertunt, *vesiculam gutturis*; ita et Theodotion, qui vertit φέσα, id est *folliculum*; et Aquila, qui vertit σιζουσα, id est *alimentarem partem*, quæ recipit cibum, eumque reliquis corporis partibus suppeditat. Hinc Septuaginta vertunt πρόλοβον; πρόλοβος, dicitur hæc vesicula gutturis, ἀπὸ τοῦ λοβου, id est a sinu sive folliculo, qui primus cibum a gutture comestum excipit.

Theodoretus pro πρόλοβον legit πρόλοβον. Πρόλοβος, inquit, dicitur hæc vesica, quasi προλαμβάνουσα τὴν τροφήν, id est, quæ prima cibum assumit. Eadem hebraice dicitur *mura*, quasi *conspicua*, a rad. מַרְאָה *raa*, id est *vidit*: est enim hæc vesica gutturis protensa omnibus conspicua.

Quæres, cur in holocausto avium, vesicula gutturis et plumæ non fuerunt crematæ in altari cum ipsa ave?

Cur vesica et plumæ abjiciuntur?

Respondet R. Salomon: Quia aves, inquit, plumis volant ad segetes alienas, easque rapiunt et vastant; quia ergo plumæ sunt rapiendi instrumentum, hinc noluit eas Deus sibi adoleri: Deo enim non placent oblationes de rapina. Sed hac ratione nec rostrum, nec pedes, nec stomachus avium debuisset cremari.

Dico ergo: Noluit Deus sibi adoleri vesicam gutturis, quia immunda est; nec plumas, quia hæ non comeduntur, ideoque sacrificio, quod est quasi cibum Dei, inutiles sunt; voluit itaque ea projici in locum juxta altare, in quo cineres servabantur: sacri enim censebantur, quia ex sacris carnibus supererant. In eodem loco vesica hæc, et plumæ turturis comburebantur, eorumque cineres a sacerdote extra castra efferebantur, ut patet *Levit.* vi, 11. Ita Abulensis, Ribera et alii.

Tropologice, in avibus, id est in scientia et contemplatione doctorum et sanctorum, abjicienda est vesica, id est tumor et fastus. Item plumæ, id est levitas et curiosa superfluum inquisitio; mensque defigenda est in pulverem et cinerem ex quo orti et in quem reversuri sumus. Ita Isychius et Radulphus.

Tropologice Doctoribus abjicienda est vesica. id est tumor, et plumæ, id est levitas et curiositas. Secundo, vesica est ingluvies.

Aptius S. Cyrillus, lib. XVI *De Adorat.* fol. 324, et Ribera, per vesicam gutturis accipiunt ventris ingluviem; cibi enim voluptas non sentitur, nisi in ore et in hac vesica gutturis; cum eam transiit cibum, transiit et voluptas. Unde Philoxenus op-

(2) Schröderus vertit, *amovebit ventriculum ejus cum sordibus ejus.* מַרְאָה enim deducit a rad. *marah*, cibum concoxit, ut מַרְאָה designet viscera, quæ cibo concoquendo et digerendo inserviunt. מַרְאָה vero oritur a מַרְאָה, quæ vox propriam emicandi notionem ad sordium excretionem transfert. Maurer, et *amoveat ingluviem ejus (avis) in sordibus ejus (ingluviei)*, id est, ingluviem ejus sordidam מַרְאָה sordes fortasse est part. N. מַרְאָה, pro מַרְאָה, quod excernitur, excrementum.

Philozepus optabat sibi collum gruvis. labat sibi collum et guttur gruvis, ut longius et diutius cibi voluptatem sentiret. Hæc ergo quasi immunda, et peccatorum stercorea conservans, projicienda est sapientiæ studiosis. Plumæ molles significant vestes pretiosas et delicatas, quas abjicere debet qui holocaustum Dei fieri vult. Ita fecit S. Joannes Baptista, *Matth. III, 4.*

AD ORIENTALEM PLAGAM, — id est versus atrium, non autem versus tabernaculum sive Sanctum. Has enim sordes versus Sanctum projici, indecens plane fuisset; id ita esse patet ex eo quod altare erat ad Orientem tabernaculo sive Sancto: erat enim ante tabernaculum, sive inter tabernaculum et inter ingressum in atrium. Atrii autem introitus erat ad Orientem, uti Moses dixit *Exodi cap. XXVII, vers. 13.* Ut ergo hæc sordes projicerentur versus introitum in atrium, non autem versus Sanctum, debebant projici versus Orientem.

Vers. 17. 17. CONFRINGETQUE ASCELLAS EJUS. — Hebraice, *et scindat, vel findat illam in alis suis, et non separabit, q. d.* Alas ejus ita findat sive confringat, ut tamen eas non reseceat, aut abrumpat. Ita Oleaster, Cajetanus et Vatablus.

Cujus rei litteralis ratio est congrua compositio victimæ; sic enim confringuntur et intorquentur ascellæ nostrorum altitium, dum assantur vel lixantur.

Ascillas confringere mystice quid? Tropologica causa est, ut significetur virtutem altæ et sublimis scientiæ et contemplationis, non omnino resecandam, findendam tamen eam, itaque retorqueandam et reprimendam esse, ut altiora non præsumat, suæ infirmitatis semper memor. Ita Radulphus: « Ascillas, inquit, frangere est acumen ingenii, non sibi tribuere, sed sub divino munere humiliter infirmitatem propriam cogitare. »

HOLOCAUSTUM EST ET OBLATIO. — Hebraice, *holocaustum est et ignitio*, id est ignita oblatio, qua totum per ignem pure in honorem Dei consumitur, ideoque suavissimi odoris est, et summe Deo placens.

Moralde silentio et religione in sacris. Quare tam sacerdotes quam populus, mira religione et silentio hisce sacrificiis aderant, uti testatur Aristæas, lib. *De LXXII Interpretibus*. Sic apud Romanos Numa sanxit, ut sacrificia præco ingenti voce præcedens clamaret: « Hoc age, » animos scilicet sacrificio adhiberi jubens. Atque, ut scribit Cicero, lib. *I De Divin.*, et Seneca, lib. *De Vita Beata*, clamando: « Favete linguis, » indicebatur silentium, ut rite perageretur sacrificium, nulla mala voce obstrepente. Quid nunc faciant nostri sacerdotes et Christiani? cum et Virgilius poeta indicat *ſeda silentia sacris*, et mysteria a *μυστηριον τῶν ἱερῶν*, id est ab ocludendo ore, sint dicta.

Audiant in ecclesia garruli, audiant immodesti S. Ambrosium, lib. *III De Virgin.*: « Estne quidquam, inquit, indignius, quam oracula divina circumstrepere, ne audiantur, ne credantur, ne re-

velentur? circumsonare Sacramenta confusis vocibus, ut impediatur oratio pro salute deprompta omnium, cum Gentiles idolis suis reverentiam faciendo referant? unde illud exemplum proditur: Alexandro Macedonum rege sacrificante, puerulum barbarum, qui ei lumina accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto corpore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. Tanta in puero barbaro fuit disciplina reverentiæ, ut naturam vinceret. Atque ille non deos, qui nulli erant, sed regem timebat. » Deinde aliud fidelium affert exemplum. « Frequens, inquit, sermo est, cum plurima ranarum murmura religiosæ plebis auribus obstrepent, sacerdotem Dei præcepisse, ut contingerent, ac reverentiam sacræ deferrent orationi; tunc subito circumfusos strepitus quiescisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? »

Si cœlum est templum, ut S. Chrysostomus ait, vide quid in cœlo agant angeli. In ipso templo hæc audis, si sacro auscultas: « Majestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates; cœli cœlorumque Virtutes, ac beati Seraphim, socia exultatione concelebrant. » Id ipsum et tu in templo age, lauda, ora Deum, juxta illud *Psal. XXVIII*: « In templo ejus omnes dicent gloriam; » et *Psal. LXIV*: « Te decet hymnus Deus in Sion, » id est *in templo*. hebr. est, *tibi silentium est laus, o Deus, in Sion*. Silentium enim laus est quædam, tum interna animi Deum venerantis, tum externa, quia alios excitat ad Dei laudem, dum in sacris vident tantam modestiam et religionem.

S. Cyprianus, lib. *De Orat. Domini*: « Sacerdos, inquit, parat fratrum mentes, dicendo: Sursum corda. Et dum respondet plebs: Habemus ad Dominum, admoneatur se nihil aliud quam Deum cogitare debere. »

B. Cassius Narniensis episcopus quotidie cum lacrymis Missam celebrans, a Deo per visionem, cujusdam presbyteri audivit: « Age quod agis, operare quod operaris. » Dicat ergo sibi sacerdos: « Ad quod venisti, hoc age; » dicat idem populus assistens.

Ob hanc sacrificiorum religionem et reverentiam, sacerdotes sacrificaturi ad ea se preparare debebant: *Primo*, purificando se, et lavando se aqua cinerum vitulæ rufæ, de qua *Numer. XIX*, si essent immundi. Idem fecerunt Gentiles. Unde Æneas sacrificare noluit: « Donec me flumine vivo abluero, » inquit ipse, *Æneid. II. Secundo*, abstinendo a vino et omni potu qui inebriare potest, juxta legem *Levit. X, 8*. Sic apud Gentiles, initiandi sacris Isis per decem dies carnibus et vino abstinebant. *Tertio*, abstinendo ab usu conjugii omnique libidine: « Plus placet Deo latratibus canum, mugitus boum, grunnitus porcorum, quam cantus clericorum luxuriantium, » ait S. Augustinus. Sic Numa Pompilius, cum profrugibus sacrificaret, esu carniū et venere abs-

Preparatio ad sacrificium. *Primo.*

Secundo.

Tertio.

timebat. Constat sacerdotes Matris deorum Samia testa sibi virilia amputasse, atque illos qui maxima sacra obibant, ut in casta religione manerent, et procul a contagio mulierum vitam agerent, herbis quibusdam se evirasse, ut toti deo rebusque divinis intenderent. Hinc illa sanctio: «Ad divos adeunto caste, pietatem adhibento, opes amovento; qui secus faxit, Deus vindex erit.» Hinc Agesilaus rex aiebat, «deos non minus religiosis operibus, quam castis sacrificiis delectari.» Hierophantæ Atheniensium post sacerdotium, ut caste sancteque sacrum facerent, cicutâ sorbitione se castrabant. Ægyptii sacerdotes negotiis omissis, mulieribus nunquam indulgebant, carnibus et vino abstinebant. Gymnosophistæ ita erant continentes, ut pomis solum, oriza et farina alerentur. Quin etiam ab antiquis observatum invenimus, eum qui rem divinam facturis esset, ad suas levandas culpas, se imprimis reum dicere solitum, et noxæ penituisse, et admissa fassum, vultusque submisisse, et ad omnem modestiam finxisse. Quarto, nudis pedibus ad sacrificia accedebant, isque æque ac manibus lotis, ut dixi *Exodi xxx, 19*. Insuper pura et religiosa veste induebantur. Idem imitati sunt Gentiles. Audi Platonem: «In sacrificiis pulchra veste, aureisque coronis ornatus sacerdos rem divinam facit.» Eratque in pura veste et candida, plerumque in textili tela, nonnunquam in purpura et auro. Triumphales viri et qui magistratum gesserant, in triumpho ornati, aut in prætexta, lotis manibus, et fronde coronati, sancti et venerabiles nudis pedibus adorabant et sacrificabant, teste Plutarcho. Addit Virgilius:

Fontemque ignemque ferebant
Velati lino, et verbera tempora victi.

Sic et Ægyptii sacerdotes vocabantur erantque lignigeri. Apud Græcos sacerdos sacrificaturus præfabatur: «Quis hic?» qui sacris intererat respondebant: *Ἰδοὶ καὶ ἀγαθοί*, id est *multi et boni*. Unde Virgilius:

Procul hinc, procul este profani.

Porro inter sacrificandum Levitæ caneabant et

ludebant organis, cymbalis, psalteriis, etc. Sic apud Gentiles tibicines et citharædi sacrificiis præcinebant, mox sacerdos Romanus lanea infula velatus, et fronde coronatus, puraque veste indutus, aram manibus tenens, mane, versus ad Orientem, meditato carmine, priscisque verbis, numina precabatur, vota que effundebat, quam precem ter repetebat. Deinde se ad dexteram volvebat et circumvertebat, manumque ori admovebat, ac sedebat, velut diis ratas preces habentibus: tum setas inter cornua victimæ excerpens in ignem mittebat; ac tandem obliquum cultrum ferreum a fronte ad caudam victimæ ducebat, et se ad Orientem vertebat. Interim alii vasa cadenti hostiæ supponebant, ut cruorem exciperent, quæ *σφύρα* dicebantur; alii victimam decorabant: mox aruspex, flamen, aut sacerdos cultro ferreo viscera et exta rimabatur, et extispicium faciebat, id est per exta deos consulebat, et an perlitatum esset attente explorabat; et tunc exta reddi dicebantur, cum probata aræ supponebantur. Prima enim sacrificii pars erat libare, secunda immolare, tertia reddere, quarta litare. Litare enim erat rite sacrificare et impetrare. Extæ vero vocabantur, quæ in victimis interiora extant, ut cor, pulmo, lien, jecur. Extis porro inspectis, ex omni viscere et membro primitias partesque delectas farina farris involvebant, et in calathis sacrificanti offerebant; et tunc hostia perfecta dicebatur: has sacerdos aris imponens accensis, igne comburebat, addito thure, costo aliisque odoramentis. Ex reliquis autem hostiæ partibus cœnam apparabant, quibus vescebantur ii qui sacris interfuerant: licebat et ad domesticos portionculam afferre, extraneos adhibere erat nefas: vescebantur vero stantes, cum panibus rotundis, in deorum honorem adhibitis. Inter vescendum caneabant laudes et hymnos diis, quibus sacrificatum erat, quod apud Virgilium de Hercule diligenter observatum videmus. Re divina peracta, sacerdos proclamabat: *Ἰκετ, q. d. Abire licet*. Græcis vero et Ægyptiis, teste Apuleio, concinebatur, *καὶ εἰς ἀφῆσαι*, hoc est, *populis missio*. Sic Christiani, sacrificio peracto, audiunt: *Ite, Missa est*. Hæc omnia fuse tradit Giraldus, *Syntag. 17*.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur secunda species sacrificii, scilicet *mincha*, id est sacrificium farreum, illudque triplex: scilicet primo simila, vers. 1; secundo panum, illudque rursum triplex: scilicet panum *clibani*, *sartaginis*, et *craticule*, vers. 4; tertio *spicarum*, vers. 14.

1. Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, simila erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum, et ponet thus, 2. ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorum

unus tollet pugillum plenum simile et olei, ac totum thus, et ponet memoriale super altare in odorem suavissimum Domino; 3. quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron et filiorum ejus, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini. 4. Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano, de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, et lagana azyma oleo lita. 5. Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo et absque fermento, 6. divides eam minutatim, et fundes super eam oleum. 7. Sin autem de craticula fuerit sacrificium, æque simila oleo conspergetur: 8. quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis. 9. Qui cum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, et adolebit super altare in odorem suavitatis Domino; 10. quidquid autem reliquum est, erit Aaron, et filiorum ejus, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini. 11. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domino. 12. Primitias tantum eorum offeretis ac munera; super altare vero non imponentur in odorem suavitatis. 13. Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal. 14. Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis igni, et confringes in morem farris, et sic offeres primitias tuas Domino, 15. fundens supra oleum, et thus imponens, quia oblatio Domini est. 16. De qua adolebit sacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti, et olei, ac totum thus.

Vers. 1.

1. ANIMA CUM OBTULERIT OBLATIONEM SACRIFICII DOMINO, SIMILA ERIT EJUS OBLATIO. — « Anima, » id est homo per synecdochen. Ita capitur anima cap. iv et v, et sæpe alibi. Simili figura caro, quæ est altera pars hominis, sæpe totum hominem significat, ut *Genes. cap. vi*: « Omnis caro, » id est homo, « corruerat viam suam. » *Joannis i, 14*: « Verbum caro, » id est homo, « factum est. » *Isaiæ xl, 5 et 6*: « Omnis caro, » id est homo, « fœnum. » Ubi nota Scripturam uti nomine animæ, cum actuum animæ, vel dignitatis humanæ habetur ratio; carnis, vero, cum hominis villitatem spectat.

Mincha est sacrificium ex simila aut pane.

OBLATIONEM SACRIFICII. — Hebraice est, oblationem *mincha*, quod Aquila, teste Isychio in cap. x, vertit, *donum de frumento*; Vatablus vertit, *sacrificium cibarium*; Andreas Masius in cap. xxii *Josue*, vers. 23, vertit, *fertum*. *Mincha* enim Hebræis proprie est sacrificium, quod ex farre aut simila fit, sive pura simila sit, sive cocta clibano, sartagine aut craticula. Et quia alia sacrificia peculiare habent nomen: hinc noster Interpretes passim per Leviticum sacrificium ex simila, sive *mincha* vocat absolute *sacrificium*; quod diligenter observa.

Cur mincha instituit Deus? Prima causa.

Quæres, cur hoc sacrificium *mincha*, id est farreum, instituit Deus?

Secunda.

Respondeo primo, propter pauperes: non enim omnium erat emere et offerre animalia. Ita Lycurgus, legislator Spartanorum, rogatus cur ita parca et tenuia sacrificia instituisset, respondit: Ne unquam deorum apud nos cultus deficiat; testis est Plutarchus in *Lycurgo*. Secundo, ut sacerdotibus de pane et annona provideret; magna enim pars hujus sacrificii cedebat sacerdotibus. Tertio, ut, sicut animalibus Deum colebant Hebræi, ei-

Tertia.

idem imitati sunt Gentiles in suis sacrificiis, qui farre molito (quod proinde « molam salsam »

que gratias agebant, ita et colerent frugibus terræ, discerentque in omni egestate et alimonia ad Deum respicere. Quarto, quia sacrificium erat quasi convivium, quo Deus epulabatur cum hominibus, victimæque erant quasi cibus Dei; panis autem, cujus materia est far aut simila, necessarius est hominum cibus. Unde similam vel panem in suo sacrificio pariter exegit Deus. Id ita esse patet primo, ex eo quod victima vocatur panis, id est cibus Dei, *Levit. xxi, 21*, et cap. xxii, vers. 23. Secundo, ex eo quod altare vocatur mensa Dei, *Malach. i, 7 et 12*. Voluit enim Deus, cujus deliciae sunt esse cum filiis hominum, hac ratione dignationem suam erga homines ostendere, exhibendo se iis tam familiarem, ut eandem cum ipsis habeat mensam et prandium. Hinc apud Gentiles Romanos in epulo Jovis, quod in Capitolio septemviri Epulonum celebrabant, Jupiter in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitabantur: ex quo illud colligit Valerius Maximus, quod viri antiquitus in lectulis duntaxat, mulieres vero in sellis discumberent. Tertio, ex eo quod Septuaginta passim sacrificium vocent *κάρπωση*, vel *κάρπωμα*, id est fructus, quo scilicet vescitur et fruitur Deus. Unde *ελακάρπωμα* vocant holocaustum, eo quod totum cedat in fructum, et esum Dei. Quarto, quia hac de causa jussit Deus in omni sacrificio animalis offerri similam et vinum, ut patet *Num. xv, vers. 4, 7 et 10*, item sal, ut patet hoc cap. vers. 13, ut scilicet plenum et perfectum esset Dei convivium: nam in omni convivio requiritur caro et panis ad cibum, vinum ad potum, sal ad condimentum.

Idem imitati sunt Gentiles in suis sacrificiis, qui farre molito (quod proinde « molam salsam »

Mola sal-
sa quid?

Quarta.
Sacrificium
erat quasi prandium Dei. Hinc eosta-
bat carnei pane,
vino et sale.
Prob.
Primo.
Secundo.

Tertio.

Quarto.

A mola vocabant), tosto et sale consperso victimæ caput aspergebant : a qua mola et ritu deductum est verbum *immolo*, id est sacrificio; hujus molæ testis est Lucanus lib. I :

Jam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.

Et Virgilius, *Ecloga* 8 : « Sparge molas ; » et Horatius, lib. II *Serm. satyr.* 3 :

Tu cum pro vitula statuis dalcem Aulide natam
Ante aras, spargisque mola caput improbe salsa.

Et Plautus, *Amphit.* : « Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatum oportuit. » Idque ab olim.

Numa enim Pompilius, qui Romulo in regno Romano successit, sanxit « non litandum esse sine farina, » causamque symbolicam addidit, ut, inquit, hoc symbolo significem, « non minimam pietatis partem in moribus cicurandis, et ad mansuetudinem componendis sitam esse. » Farina enim mollis et tractabilis, symbolum est mansuetudinis. Ita Plutarchus in *Numa*. Plura vide apud Plinium lib. XII, cap. XVIII, et Ciceronem, lib. II *De Divinat.* Ab hoc ritu deductum est verbum *mactare*, id est magis augere; et victima *macta*, id est magis aucta. Quoties enim farina, vinum, aut thus super victimam fundebatur, dicebant : Mactus est taurus thure vel vino, hoc est, cumulata est hostia et magis aucta thure vel vino. Ita Isidorus, lib. X, et Giraldus, *Syntag.* 17.

Allegorica causa hujus sacrificii farrei fuit, ut significaretur Christi carnem et sacrificium, etiam panis uti et vini rationem habuisse et habere in Eucharistia. Unde et caro Christi vocatur *panis*, *Jerem.* XI, 19; *Joannis* VI, vers. 35, 47, 51, 58. Hoc est enim sacrificium *mincha*, quod a Gentibus Christianis in omni loco, totoque orbe offerendum prædixit Malachias, cap. I, vers. 11. Sicut enim victimæ animalium jugulorum significabant sacrificium Christi in cruce occisi : ita sacrificium *mincha* significabat sacrificium Christi in Eucharistia, sub speciebus panis et vini.

Hinc sequitur oblationem hanc *mincha*, sive panis aut similæ, fuisse verum et proprie dictum sacrificium, quod licet neget Abulensis, convincit tamen vox *mincha*, quam tam Malachias, quam Septuaginta et noster Interpretes vertunt *sacrificium*. Et patet ex ritu *mincha*, quo panis aut simila cremabatur, aut alio modo immutabatur ad Dei honorem; hoc enim plane arguit *mincha* fuisse verum sacrificium, non tantum simplicem oblationem : in hac enim res non destruebatur aut consumebatur, sed integra offerebatur, verbi gratia integræ fruges, poma, nuges, panes fermentati et pulmenta, ut patet *Numer.* XV, 19, et *Levit.* XIX, 24.

Dices : *Mincha* non erat holocaustum, nec sacrificium pacificum, nec sacrificium pro peccato : ergo non erat sacrificium. Ita Abulensis.

Respondeo negando consequentiam; nam illa

tria, scilicet holocaustum, pacificum, et pro peccato, sunt tantum divisio et species victimæ animalis, sive animatæ, non autem inanimæ. Itaque sacrificium in genere dividendum est in animatum et inanime; animatum deinde dividendum est in holocaustum, pacificum, et pro peccato : inanime vero aliud erat solidum, puta farris et panum; aliud liquidum, puta libamen olei et vini.

Addo tamen similam illam, quæ cum victima carnea semper offerri debebat, non fuisse distinctum ab ea sacrificium, sed fuisse quasi libamen, sive additamentum et ornamentum sacrificii, de quo *Numer.* XV.

SIMILA ERIT EJUS OBLATIO, — q. d. Similam puram sine furfuribus offeret, si, ut præcessit, sacrificium quod dicitur *mincha*, offerre voluerit.

Tropologice, simila est puritas conscientiæ, ait Radulphus, hæc enim est sacrificium Deo gratissimum.

FUNDETE SUPER EAM OLEUM. — Similæ infundi jussit Deus oleum, velut quoddam saporis condimentum; oleatus enim panis est saporior : sapidissimus autem et lectissimus cibus Deo est offerendus.

Allegorica causa fuit, ut oleum significaret charitatem et misericordiam Christi, quam ipse in suo sacrificio, tum crucis, tum Eucharistiæ, nobis exhibuit. Ita S. Bernardus in illud *Cantic.* I : « Oleum effusum nomen tuum. »

Tropologice, eadem est nobis imitanda cum hilaritate (oleum enim faciem exhilarat); non enim tristes et lugentes, sed lætos et hilares decet nos inhærere Christianæ conversationi, ait Cyrillus, lib. XI *De Adoratione*, fol. 233, et lib. XV, fol. 315. Est enim olea et oleum symbolum, primo, reconciliationis; secundo, misericordiæ; tertio, pacis et fœderis; quarto, hilaritatis, ut dixi *Gen.* VIII, 11. Id imitati sunt Gentiles, et dii sive dæmones eorum. Nam, ut ait Plutarchus in *Parallelis*, in fine : « Cum Hegesistratus Ephesius civili nece perpetrata Delphos fugisset, sciscitatus est Daum, ubinam locorum sedem poneret. Respondit Apollo, ibi, ubi rusticos visurus esset choreas ducere frondibus olivæ coronatos. Quod cum ille in quadam Asiæ regione deprehendisset, urbem ibi condidit, et ab oleis Eleuntem (dicitur enim Græcis est *oleum*) appellavit; perinde ac Ulysses juxta oraculum condens urbem in Italia eo loco, ubi colonos ramis ilignis coronatos viderat, eam Prinistum (quæ jam vocatur Præneste) vocavit; ἔπειτα; enim Græcis est *ilex*. » Ita Plutarchus.

Refert Leontius in Vita S. Joannis Eleemosynarii, quod ipsi noctu in somnis apparuerit Misericordia, specie puellæ ornatissimæ et sole splendidioris, quæ coronam de ramis olivarum in capite gestabat; dixitque ei : « Ego sum prima filiarum regis. Si me possederis amicam, ego te ducam in conspectu Imperatoris. Etenim nemo habet potestatem apud eum, sicut ego. Ego quippe

Sacrificii plena divisio.

Simila est puritas conscientiæ.

Cur oleum addatur mincha?

Oleum fuit typus misericordiæ Christi.

Mactare quid?

Macta, id est magis aucta.

Mactus, id est magis aucta.

Mactare, id est magis augere.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

Mincha, id est simila.

feci eum in terris hominem fieri, et salvare homines. » Ad hæc refert vidisse Sabinum monachum, quod eadem puella ita splendens et olea coronata, morientem Joannem exceperit, et ad Deum deduxerit, indeque cognoverit Joannem eadem hora esse defunctum, et propter eleemosynas ad superos translatum.

ET PONET THUS. — Similæ offerendæ jubet Deus thus superponi, ut in hoc Dei quasi convivio non tantum gratus sapor, sed et suavis adsit odor. *Secundo*, quia thus ex communi hominum sensu Deo, eique pene soli adoleri solet, ideoque totum illud hic sibi adoleri præcipit Deus. Hinc Ovidius, lib. XIV *Metamorph.*:

Templa tibi statuam, solvam tibi thuris honores,

puta divinos, *q. d.* Thure te ut Deum colam et honorabo. Hinc etiam nonnulli *thus* a *θεῖον*, id est, a *sacrificando*, deducunt, quod thus Deo sacrificari, et inter ejus sacrificia adhiberi soleat. Ita tres Magi Christum adorantes, *Matth.* II, 11, thure Christo puero oblato, ejus divinitatem significarunt et professi sunt, uti docent S. Ambrosius, Basilius, Gregorius, Hieronymus, et Juvencus dum canit:

Thus, aurum, myrrham regique hominique Deoque Dona ferunt.

Censent nonnulli olim a priscis hominibus in sacrificio oblatam fuisse Deo odoratarum arborum evaporationem, quam Græci thymiasin vocant: unde derivata sit *θεῖον*, id est sacrificium, eo quod prima *θεῖον*, sive primum sacrificium, fuerit thymiasis, id est, thurificatio et odorum incensio. Verum thus a vetustissimis adhibitum fuisse in sacris negat Arnobius; nam heroibus Hetruscis, Romulo et Numæ thurificationem ignoratam, sed exa observata, deinde assa vel elixa diis cremari solita legimus, idque ex Apuleio docet Giraldus, *Syntagm.* 17. Neque id mirum, cum tam longe distarent ab Arabia, quæ sola thuris est ferax. Ergo inventum thuris Deo offerendi Mosi, imo Deo hic præcipienti est adscribendum: versabatur enim Moses cum Hebræis in Arabia. Ita Hieronymus Prado in *Ezech.* VIII, pag. 119.

Nota: Thus cum simila et mincha colore et luce consentit; est enim thus candidum: unde ab Hebræis vocatur לבונה *lebona*, et a Græcis λευκός, id est album et candidum; hinc Scriptura thus vocat purum et lucidissimum, *Exodi* XXX, 34; indeque tum ob evaporationem, tum ob lucem, aptissimum est quod adoleatur Deo, cui lucidissima quæque grata sunt.

Notat *secundo* Plinius, lib. XII, cap. XIV, thus nasci in Arabia Felice, illudque quasi parturiri et coqui in æstate æstivis caloribus, colligique in autumno jam concoctum, candidum et purissimum. Nam quod hieme colligitur, aut vere, ex corticibus arboris thuriferæ incisis, rufum est,

nec priori, quod ex æstus calore emanavit, comparandum.

Hinc tropologice, thus et thurificatio significant opera sancta, fervore charitatis quasi liquefacta et fumigantia, quæ in igne ejusdem charitatis adolentur Deo, ideoque odorem emittunt suavissimum Deoque gratissimum.

Secundo, thus significat virtutem religionis et orationis, *Psal.* CXL, 2: « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Unde in sacris adhibetur thurificatio, ut præsentem moneantur devotionis et orationis internæ. Ita Isychius, Radulphus, Beda et alii.

Tertio, thus significat odorem bonæ vitæ. « Thus, ait S. Cyrillus, lib. XII *De Adoratione*, et similia oleo madens odoratam illam nitidamque vitam innuunt. »

2. TOLLET PUGILLUM SIMILÆ ET OLEI, — puta plenum similæ oleo conspersæ, sive similæ oleatæ; est hendiady.

ET PONET MEMORIALE SUPER ALTARE. — Hebraice est, *incendet*, sive *adolebit memoriale ejus*, id est, pugillum similæ quem accipit, cum toto thure cremabit, ut sit hoc velut memoriale et signum, simillam hanc quasi mincha, id est, sacrificium farreum, non sacerdoti, sed Deo esse oblatam. *Secundo*, ut hæc mincha similæ Deo renovet memoriam offerentis, impetretque ab eo id quod ipse petit; ita enim hanc phrasim explicat Interpret noster cap. V, 12. Pugillum ergo hic ex simila cremabatur Deo; reliquum vero similæ cedebat sacerdoti. Unde sequitur:

3. QUOD AUTEM RELIQUUM FUERIT DE SACRIFICIO (mincha sive similæ), ERIT AARON ET FILIORUM EJUS, SANCTUM SANCTORUM DE OBLATIONIBUS DOMINI. — Hebraice est, *sanctitas sanctitatum erit de ignitionibus*, id est, de oblationibus ignitis Domino, *q. d.* Reliquum similæ Deo oblatæ erit et habebitur sanctissimum, quia pars est rei, puta similæ per ignem Deo sacrificatæ. Unde non poterat comedi nisi a personis sacris, puta a familia sacerdotis, ut patet *Levit.* XXII, 10 et 11.

4. CUM AUTEM OBTULERIS SACRIFICIUM COCTUM IN CLIBANO, DE SIMILA, — supple, offeres illud. Ita Vatablus (1). Huc usque descripsit Moses mincha, sive sacrificium ex simila pura et incocta: hic

(1) Rectius, *simila* sit, id est, conficiuntur e simila, scilicet *הרות*, perforatæ placentæ, quales Arabes hodie solent parare, ut narrat Arvieux, in libello *de Moribus Arabum Nomadicorum*. Solent, ait, urceum, cujus os et venter ejusdem sunt latitudinis, dimidium implere silicibus parvis, lævibus, qui pro foco inserviant; tum, urceo satis calefacto, massam farinæ super silices illas explicant, et coquunt hoc modo placentas, quæ a silicibus subjacentibus foramina habent. Alterum placentarum genus a Mose vocatur *רקיק*, *tenuis*, quod, eodem Arvioso teste, hoc fere modo ab Arabibus paratur: calefaciunt magnum urceum lapideum, in cujus latere exteriori ponunt massam ex farina tantum et aqua confectam, quæ, quum sit valde tenuis, sponte sese explicat, et brevi percoquitur.

Mincha imponitur thus, cur?

Thus jure gentium Deo dicatum est.

An prima *θεῖον* fuerit *θυμιασιν*, id est thurificatio.

Romulus et veteres ignorarunt thurificationem.

Thurificationis auctor fuit Moses hic.

Thuris generatio.

Thus symbolum est, Primo, charitatis.

Secundo, orationis.

Tertio, bonæ famæ.

Vers. 2.

Vers. 3.

Vers. 4.

describit mincha ex simila subacta et cocta, quæ secunda erat species mincha. Ubi nota : Quot modis coquitur simila et panis, totidem modis sibi illum sacrificari voluit Deus : sicut ergo panis tripliciter coquitur, scilicet clibano, sartagine et craticula, ita et mincha panum erat triplex : scilicet clibani, sartaginis et craticulæ.

Mincha
triplex
clibani,
sartagi-
nis et
craticu-
læ.

Mincha tripliciter cocta, id est, utero B. Virginis in incarnatione, cœcta; secundo, in sartagine, id est, passione crucis, frixa; tertio, in craticula ejusdem crucis mortura, ut percoctum nobis in venerabili Sacramento Eucharistiæ præbeat panem et alimentum. Ita Isychius. Secundo, mincha sive similago est Ecclesia Christi, inquit Beda, quæ est corpus illius ex multis membris, velut ex multis granis collectam, per legis et Evangelii molam comminatum, per aquam baptismi tinctum, chrismatis oleo perunctum, Spiritu Sancto solidatum. Unde idem Beda et Origenes, hom. 5, per craticulam, sartagine et clibanum intelligunt tres S. Scripturæ sensus, scilicet litteralem, moralem, mysticum, quibus coquitur hic Ecclesiæ panis.

Secundo
mincha
est Ec-
clesia.

Tropologice, clibanus est pressura hujus mundi, puta afflictio et persecutio tyrannorum. Unde Deus Hebræos liberasse dicitur de fornace ferrea, id est, servitute et afflictione Ægypti; qui clibano hoc coquantur, panes Christi fiunt. Talis fuit S. Ignatius, qui audiens leones ad se devorandum preparados, rugientes : « Frumentum, inquit, Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus efficiar. » Secundo, sartago est mentium frixura, et zelus Sanctorum ob peccata hominum, vel ærinnas proximorum, quæ eos per compassionem frigunt et excruciant. Tertio, craticula est quotidiana cujusque crux, cui superpositus vir justus lento, sed assiduo æstu cruciatur; verum oleum, id est, charitas erga Deum et proximum, hæc omnia fortiter excipit, offerque inde Deo sacrificium, dicens cum Paulo Philip. II, 17 : « Sed etsi immolor super sacrificium, et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis; » et I Cor. XV, 31 : « Quotidie morior per vestram gloriam, fratres. » Ita Radulphus, Beda et S. Gregorius, hom. 12 in Ezech. : « Simila, inquit, in sartagine, est munda mens justi in zeli spiritualis afflictione, quæ per sollicitudinem animarum frigitur, et non solum sacrificium, sed etiam holocaustum Domino esse deputatur. »

Tropolo-
gice sar-
tago est
mentium
frixura
et zelus
Sanctorum
est quo-
dammodo
crux, cli-
banus est
persecu-
tio tyran-
norum.

Porro victimæ sartaginis ad litteram fuerunt septem fratres Machabæi, ab Antiocho pro fide et lege Dei in sartagine frixi, II Machab. VII. Victimæ clibani fuerunt tres pueri, in fornacem Babyloniam propter unius Dei cultum a Nabuchodonosore injecti, Daniel. III. Item S. Eustachius in bovem æneum candentem immissus, quod fuit tormentum Phalaridis tyranni. Item Antipas Episcopus Pergami, cujus meminit S. Joannes, Apoc. II, 13, qui sub Domitiano Imperatore in bovem æneum similiter conjectus gloriosum obiit mar-

tyrium, cujus memoriam recollit Ecclesia die undecima aprilis. Item Martyres trecenti, qui in fornacem calcariam pro Christi fide insilierunt, Carthagine sub Valeriano, indeque dicti sunt Massa candida, in Martyrologio 24 augusti. Victima craticulæ fuit S. Laurentius, qui castus et purus instar similæ, oleo misericordiæ et amoris divini accensus, viva fuit ardensque hostia Deo, ut jure in eum intuens Psaltes dixerit : « Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas, » Psalm. XVI, 3. Durum sane examen et acre, sed ignito Laurentii animo leve et suave. Nam, ut ait S. Leo, serm. De Laurentio : « Superari charitatis Christi flamma non potuit; segnior fuit ignis qui foris ussit, quam qui intus accendit; » imo, quod prodigii est instar, externus ignis internum in mente Laurentii accendit, internus externum restinxit. Magis enim sitiēbat hunc ignem Laurentius, quam cervus anhelus sitiāt aquam, imo magis quam Valerianus sitiēt ejus cruorem et incendium. O quam potens est flamma Christi ! « Adhæsit anima mea post te, quia caro mea igne cremata est pro te, Deus meus. »

CONSPERSOS OLEO, — subactos oleo vice aquæ; hoc enim significat Hebræum בלולות belulot.

ET LAGANA AZYMA LITA OLEO. — « Lagana » sunt liba non crassa, sed tenuia et extensa, qualia sunt liba nostra ex panico : hoc enim significat Hebr. רקיקי rekiki; alibi vocantur חלות challoth, quasi primitiæ vel initia massæ subactæ, uti matres dum pinsunt, ex pasta solent primo, antequam panes conficiant et coquant, pueris liba conficere, quæ coquant super prunas. Ita Oleaster et Ribera.

Lagana
sunt liba
tenuia.

Nota : Lita oleo vocat, non mixta oleo, sed de super inuncta oleo. Ita enim hæc distinguit Scriptura, ut alia vocet conspersa, id est subacta, oleo instar aquæ; alia vocet uncta vel lita oleo, quæ non subacta, sed superne delibuta sunt oleo. Ita Abulensis et Ribera, et patet ex Hebræo, Chaldæo et Septuaginta.

5. SI OBLATIO TUA FUERIT DE SARTAGINE (1), DIVIDES EAM MINUTATIM, ET FUNDES SUPER EAM OLEUM. — « Minutatim, » ut scilicet partes ita divisæ, melius oleum eis superfundendum imbibant; secundo, ut aliquot ex illis Deo sacrificentur.

Vers. 5
et 6.

9. QUI CUM OBTULERIT EAM. — Hebraice, accedere faciet, vel adducet eam ad altare, scilicet ipse offerens, ut patet ex Hebræo, et maxime ex Septuaginta.

Vers. 9.

TOLLET MEMORIALE DE SACRIFICIO. — Tollet, scilicet is cujus est tollere, puta sacerdos. Tollet autem de omnibus sacrificiis jam dictis, puta clibani, sartaginis et craticulæ. Rursum, « memoriale » passim hic vocatur pars illa sacrificii farrei, quæ Deo comburebatur et sacrificabatur, per quam testabantur totum mincha Deo esse oblatum; totum enim per hanc sui partem censebatur Deo sacrificari. Vide dicta vers. 2.

(1) Vas planum, quale dicitur Gall. poêle.

Vers. 11. **11. OMNIS OBLATIO QUÆ OFFERTUR DOMINO, ABSQUE FERMENTO FIET.** — Licet panis fermento conditus, ob acorem quem habet, sit sapidiior et digestu faciliior, eo tamen uti Hebræos in sacrificio non voluit Deus, sed azymo. *Primo*, ob puritatem sacrificii; azymus enim panis est purior. *Secundo*, ut Hebræi perpetuam haberent memoriam liberationis suæ ex Ægypto, quando ob festinationem azymis sunt usi, *Exod. XII, 34.* Quare azyma, *Deuter. XVI, 3,* vocantur « panis afflictionis. »

Tropologice, fermentum significat vetustatem, nequitiam, et omne vitium ac corruptelam, quæ procul debet abesse a sacris Dei, *I Cor. V, 3.* Hinc et apud Plautum, *jacens in fermento* vocatur mulier inflata et irata.

Secundo, S. Cyrillus, libro XV *De Adoratione*, fol. 302, per fermentum intelligit astutiam, quæ indifferens est ad bonum et ad malum. Ideoque fermentum offerri poterat, sed non adoleri, aut incendi et sacrificari: quia probæ animæ astutia, ait Cyrillus, licet a Deo non repudietur, si opportune pietatis causa adhibeatur, non tamen pro spirituali sacrificio et odore suavitatis censetur.

NEC QUIDQUAM FERMENTI AUT MELLIS ADOLEBITUR IN SACRIFICIO. — Mel hic, æque ac fermentum vetatur in sacrificio; sed cur? R. Salomon per mel intelligit fructus dulces, uti sunt ficus et dactyli; sed hoc alienum est et contortum. Philo, lib. *De Victimis*, mel putat in sacris esse vetitum a Deo, eo quod apis collectrix mellis sit animal impurum, natum ex putribus boum cadaveribus; sed hoc absolute verum non est. Constat enim apes ab apibus in alvearibus progigni, idque pure et caste sine concubitu.

Dico ergo: mellis vetiti eadem est causa quæ fermenti; est enim mel pani instar fermenti: nam mel coctum acorem contrahit, panemque cui miscetur fermentat. *Secundo*, mel stomacho est inimicum, tum quia flatulentum, tum quia bilem auget; nam, ut ait Horatius: « Dulcia se in bilem vertunt. » E contrario absinthium stomacho prodest; omnem enim intestinorum fæcem expurgat.

Tertio, mel vetatur Judæis, quia Gentiles Baccho offerebant mel et dulcia: audi Ovidium, lib. III *Fast.*:

Liba Deo font, succis quia dulcibus ille
Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.

Adde ex Plutarcho, lib. V *Sympos.*, Quæst. V, mellis admixtione vinum corrumpi, quod mel vino maxime adversam naturam habeat; unde et gustato melle vinum desipit; vino autem utendum erat in sacrificiis, eoque libandum: erat enim vinum quasi potus Dei; ergo par erat ut mel ab iis arceretur.

Allegorica et præcipua causa fuit, ut significaretur in sacrificio crucis Christi omne mel, id est omnis suavitas et lætitia defutura.

Tropologica causa fuit, ut significaretur a sacris

debere abesse mel, id est voluptatem vanam et lætitiam carnalem, tanquam Deo displicentem, quodque resoluti blandimentis deliciarum; aut dulcedine voluptatum, non possint mysteriorum Dei esse participes. Unde phase comedi debebat cum lactucis agrestibus, vel, ut hebræum est, amaris, quia « semper austera est districtio veritatis, » ait Eucherus; nam, ut ait Psaltes, *Psalm. L, 19,* « sacrificium Deo (est) spiritus contribulatus. » Est enim mel symbolum *primo*, hominis voluptuarii; *secundo*, adulatoris, qui mel in ore habet, sed in occulto caudæ gerit spiculum quod ferit et vulnerat. Unde Sapiens labia meretricis comparat favo mellis, *Proverb. V, 3.* Ita Procopius, Eucherus, Radulphus, Rupertus, Beda, et Cyrillus, lib. XV *De Adorat.*

12. PRIMITIAS TANTUM EORUM OFFERETIS AC MUNERA. — Hebraice est *munus*, id est oblationem, *primitiarum offeretis*, ex fermento puta et melle, idque in cibum sacerdotum, ut dicitur *Numer. XV.* Cuius mystica causa est, quia sacerdotum est peccata populi per confessionem comedere, coquere, digerere, ut pro iis deprecantur, iis consulant, eos per sacramentum pœnitentiæ absolvant: ita Serranus, qui per primitias fermenti et mellis accipit confessionem peccatorum, restitutionem honorum male partorum, pœnitentiam, etc. Peccata enim ipsa sunt mel et fermentum, quia melleam ingerunt homini voluptatem, quæ in fel et fermentum mox convertitur. Huc alludit et Radulphus.

13. QUIDQUID OBTULERIS SACRIFICII (mincha, ut est in Hebræo), SALE CONDIES, — omnis enim cibi condimentum est sal. Itaque ut sacrificium, quod est quasi Dei convivium, ritè sit instructum, jubet Deus ut panes et similia non insulsa, sed sale condita offerantur. Sic et Gentiles nulla sacra faciebant sine mola salsa, ut dixi vers. 1. Sine sale enim vita humana consistere nequit. Nam sal carnem servat, ne putrescat; vinum, ne stupescat, aut in acetum degeneret; defuncta ac putrescentia corpora ita a corruptione vindicat, ut durent per sæcula; cibum reddit sapidum et gratum. Unde veterum axioma: « Corporibus nihil utilius est sale et sole. »

Rursum, « sal est vita artificialis carniū exsanguium; » nam eas corroddendo et exsicccando preserat a corruptione; et mysticè aptè significat vitam spiritus, quæ respectu vitæ animalis est adventitia. Hinc et Ovidius in *Fastis*:

Ante Deis homines quod conciliare valeret,
Far erat, et puri lucida mica salis.

Sane ebrios et delirantes oleo et sale perungere solebant antiqui, quod in *Nebulis* Aristophanes innuit.

Tropologice, sal symbolum est sapientiæ, prudentiæ et discretionis, quæ in omni sacrificio omnique opere, etiam pœnitentiæ et mortificationis, quod ad Dei obsequium fit, est adhibenda. Hinc

Fermentum in sacrificio vetuit Deus, cur?

Mystica fermentum est vitium et corruptela.

Secundo, fermentum est astutia.

Mel vetitum fuit in sacrificio, cur?

Causa Prima.

Secunda. Mel est flatulentum, et bilem auget.

Tertia. Baccho offerebatur mel.

A Christi sacrificio abfuit mel, id est

Mel symbolum est, primo, voluptuarii; secundo, adulatoris.

Vers. 12.

Typus Sacramenti pœnitentiæ.

Peccatum est mel, quod mox in fel convertitur.

In omni sacrificio aderat sal, cur?

Abstinere

Sal primo symbolum est discretionis.

Apostolus, *Rom. xii, 1*, monet ut rationabile sit obsequium nostrum; et Christus, *Marc. ix, 48*: « Omnis, ait (victima spiritualis et Deo grata), igne salietur, et omnis victima sale salietur, » nimirum igne tribulationis et sale sapientiae. Ita Theodoretus, Procopius, Radulphus, Beda, Rupertus, Eucherius, et Cyrillus, lib. XV *De Adoratione*; nam, ut ait S. Bernardus, serm. 49 *in Cant.*: « Discretio est moderatrix et auriga virtutum, affectuum, morum; omni virtuti ordinem ponit; ordo modum tribuit et decorem, et perpetuitatem: tolle hanc, virtus vitium erit. »

Hinc secundo, sal symbolum et typus fuit doctrinae evangelicae et praedicationis apostolicae: haec enim summa est sapientia, qua omnes nostras actiones et oblationes condire debemus. Omnis enim actio nostra huic sapientiae, quasi normae respondeat, illique per omnia conformetur, oportet. Hinc Christus Apostolis dixit: « Vos estis sal terrae. »

Tertio, sale significatur aeterna durabilitas: sal ergo est symbolum tum aeternitatis Dei, quam per salem protestabantur offerentes victimas salitas; tum integritatis et incorruptionis animae et corporis, quam Deus in offerente exigit. Nam, ut ait Philo, lib. *De Victimis*, primus conservator corporum est anima; secundus est sal: sal enim corpora diutissime tuetur, redditque quodam modo immortalia: ideo, ait Philo, altare vocatur *Θυσιαστήριον, πικρὸν τὸ διατηρεῖν τὰ θυσίας*, id est a conservandis victimis; atqui carnes victimarum igne consumuntur: unde colligitur victimam hanc sale conditam et conservatam, mysticam accipi debere, scilicet offerentis mentem et alacritatem virtutibus confirmatam: haec enim animae puritatem et incorruptionem tuetur et conservat. Ita Philo.

Hinc allegorice et anagogice, caelestis sal est Christus, qui sua gratia et gloria tam corpora quam animas condit et servat aeternitati, ut resurgant ad vitam immortalem.

NEC ACFERES SAL FOEDERIS DEI TUI DE SACRIFICIO TUO. — Cur vocetur « sal foederis, » insulsam et stultam causam dat R. Salomon, scilicet hanc: Aquae, inquit, terrestres in principio creationis rerum omnium, aegre tulerunt se ab aquis caelestibus separari per interpositum firmamentum: ut ergo Deus illas placaret, promisit se effecturum ut aquarum sacer usus esset in tabernaculo foederis; deinde ut sal quod ex aquis fit, sacrificiis perpetuo adhiberetur. Ita iste ludio, qui hic nec micam salis habet, et carens cerebro indiget elleboro.

Dico ergo: vocatur « sal foederis, » id est sal legis hujus, qua sal in mincha adhiberi praecipio. Lex enim erat ratio, conditio et conciliatio foederis et pacti inter Deum et Hebraeos. Unde tabulae legis vocabantur *tabulae foederis*, et saepe alibi lex ipsa vocatur *foedus*. Dicitur autem peculiariter de lege hac salis, quod sit sal foederis, quia sale significabatur firmitas legis et foederis; ideoque in

foederibus sal adhiberi solebat, nam victimae cum mola salsa immolabantur ad sancendum foedus. Et verisimile est ita factum esse in foedere Hebraeorum cum Deo, *Exod. xxiv, 5*; unde II *Paralipom. xv, 5*, et *Numer. xviii, 19*, vocatur *factum salis*, pactum firmum et stabile. Sicut enim sal a putrefactione carnes conservat, ita pactum salis metaphorice significat pactum alienum a corruptione et violatione, pactum firmum et perpetuum. Sal ergo foederis idem est quod sal firmativum foederis, aut symbolum foederis firmi et stabilis.

Eadem de causa olim hospitibus, ante alios cibos apponi solebat sal, ut scilicet sale significaretur amicitiae firmitas ac perseverantia: quare nulli Gentiles ominosum habebant, si sal in mensam profundi contigisset, quasi per hoc amicitiae eversio vel rescissio portenderetur. Ita Plerius in *Hieroglyph. salis*.

Nota: In omni carneo sacrificio, quo immolabatur, v. g. bos, ovis aut capra, adhibebatur et sacrificium farreum; sed non e converso: poterat enim mincha, sive far et similia offerri sola sine carne. In omni ergo sacrificio carneo adhibendum erat oleum, thus, similia et sal; nullum vero fermentum aut mel adhiberi poterat in sacrificio, sive illud carneum esset, sive farreum.

Ritus ergo sacrificiorum carneorum erat hic: Sacerdos carnes victimae cremandae imponebat altari; deinde ex similia oleo et sale condita et commixta, pugillum tollebat, eumque victimae cremandae imponebat, simulque super victimam vinum effundebat; denique thus similia imponebat, mox subiciebat ignem, et victimam cum hisce suis libaminibus Deo adolebat et concremabat, uti patebit *Num. xv, 4* et seq.

14. SI AUTEM (cum autem) OBTULERIS MUNUS PRIMARUM FRUGUM TUARUM (adhuc in spica existentium, ut patebit ex sequent.) DOMINO DE SPICIS ADHUC VIRENTIBUS, TORREBIS IGNI, ET CONFRINGES IN MOREM FARRIS. — Est haec tertia species mincha sive sacrificii farrei: prima enim species erat oblatio similiae; secunda erat oblatio panum; tertia haec erat oblatio spicarum virentium.

Loquitur hic Deus de primitiis frugum, sive messis hordeaceae, cujus manipulus offerebatur in paschate secundo die azymorum: nec enim Hebraei quidquam hordei, aut segetum demetere poterant, nisi prius hunc manipulum spicarum quasi primitias Deo obtulissent.

Nota: Triplices primitias debebant Hebraei offerre Deo. Primo, has spicarum in Paschate; secundo, primitias panum ex messe triticea in Pentecoste, ut patet cap. xxiii, vers. 13 et 17. Tertio, primitias omnium frugum in festo Tabernaculorum, ut patet *Exod. xxiii, 16* et 19.

Nota secundo, spicas has fuisse virentes, non omnino, sed simul albieantes et maturescentes; alioqui non potuissent in far confractum comminui, utpote cum nulla adhuc farris grana essent

In foedere adhibebatur sal ad firmitatem.

Pactum salis est pactum firmum.

Hospitibus olim primo apponebatur sal, cur?

Ritus et ordo sacrificandi.

Vers. 14.

Tertia species mincha erat oblatio spicarum.

Triplices frugum primitias exigit Deus.

isericlio
st auri
i virtu-
um.

ecundo
al sym-
bolum
st doc-
trinae
pote-
lice.

tertio
sal sym-
bolum
est incor-
ruptionis
aeter-
nitatis.
rimus
conser-
vator
corpo-
rum est
anima
undus
sal

anno ni
quidam
tertia
frugum

sal fede-
quod?

frugum
primitias
exigit
Deus.

formata. Septuaginta pro *virentes*, hic et alibi vertunt *viz*, id est *nova*.

CONFRINGENS IN MODUM FARRIS, — Hebraice est *גֵרֶס כַרְמֶל* *geres carmel*, quod Vatablus vertit, *quas profudit fertilissimus ager*; hic enim hebraice vocatur *carmel*. Verum melius noster Interpres, Septuaginta et Chaldaea vertunt, *contusionem vel confractionem spicae*, aut frumenti, id est contusum frumentum; vel far, supple offeres, ut sequitur: non enim poterat esse farina, cum spicae adhuc essent virentes.

Nota: Hæc omnia faciebat non sacerdos, sed laicus offerens. Ipse enim primitias spicarum suarum conterebat instar farris, inde super eas fundebat oleum, ac denique thus eis imponebat, itaque offerebat eas sacerdoti, ut is partem earum adoleret Deo, et reliquum sibi servaret; unde sequitur:

Vers. 16. 16. DE QUÀ ADOLEBIT SACERDOS IN MEMORIÀ MUNERIS, PARTEM. — ut scilicet pars hæc Deo cremata memoriale sit et signum, totum hoc munus, id est sacrificium, oblatum esse Deo. Vide dicta vers. 2.

Allegorice, primitiæ frugum in paschate, est Christus resurgens in paschate, quasi primogenitus mortuorum. Ita Cyrillus, lib. XVII *De Adoratione*, cap. XXIII.

Tropologice, oblatio spicarum virentium, significat neophytos in Dei obsequio, et perfectionis via; hi torrent spicas igne, cum corpus macerant, et spiritui subigunt; confringunt eas in far, cum voluntatem propriam abnegant; imponunt oleum, id est cordis hilaritatem; et thus, id est preces; denique memoriale Dei, id est timorem Dei, semper animo gestant, ideoque ad eum omnia referunt. Ita Radulphus.

Cassianus, lib. IV *De Institut. Renunt.* cap. VIII: Novitii « renuntiaturus sæculo, in monasterio, inquit, primitus docetur suas vincere voluntates, et ea illi sæpius imperare student, quæ senserint animo ejus esse contraria. Pronuntiant enim nullatenus posse monachum prævalere iræ, vel tristitiæ, aut spiritui fornicationis, nisi prius didicerit mortificare per obedientiam suas voluntates; sed non humilitatem quidem cordis veram, nec cum fratribus concordiam firmam posse retinere, nec in monasterio diutius permanere eum, qui voluntates suas non didicerit superare. »

Rursum novitii, ait Ruffinus, est studere puritati cordis, eique quod ait Psaltes, *Psalm. XLV*: « Vacate et videte, quia ego sum Deus; » denique conari ut ad infantiam, et primam innocentiam redeat.

Pachomius, ex regula sibi ab angelo tradita, jussit novitios operari manibus, et opera sua facere simpliciter, eosque a studiis sacratoribus arceri.

Pinufius Abbas apud Cassianum, lib. IV *De Institut.* cap. XXXII, novitium docet, eum debere imitari et induere Jesum crucifixum, ut timor Dei sit ei jugis crux, qua crucifigat suos appetitus, præsertim excellentiæ et superbiæ, per veram et assiduam humilitatem et humiliationem.

Cassianus, lib. IV, cap. XLI, novitium docet ut in monasterio, juxta Psalmistæ sententiam, « sit tanquam surdus non audiens, et sicut mutus non aperiens os suum, nihil discernens, nihil dijudicans ex his quæ ei fuerint imperata. Ergo, inquit, patientiam tuam non debes sperare de aliorum virtute, id est, ut tunc tantum eam possideas, cum a nemine fueris irritatus. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur tertia species sacrificii, scilicet hostia pacifica; eaque triplex: primo, bovis, vers. 4; secundo, ovium, vers. 6; tertio, capræ, vers. 12. Denique versu ultimo, omnem adipem et sanguinem sibi deposcit Deus.

1. Quod si hostia pacificorum fuerit ejus oblatio, et de bobus voluerit offerre, marem sive feminam, immaculata offeret coram Domino. 2. Ponetque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii, fundentque filii Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum. 3. Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem qui operit vitalia, et quidquid pinguedinis est intrinsecus: 4. duos renes cum adipe quo teguntur illa, et reticulum jecoris cum renunculis. 5. Adolebuntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito, in oblationem suavissimi odoris Domino. 6. Si vero de ovibus fuerit ejus oblatio, et pacificorum hostia, sive masculum obtulerit, sive feminam, immaculata erunt. 7. Si agnum obtulerit coram Domino, 8. ponet manum suam super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi

testimonii; fundentque filii Aaron sanguinem ejus per circuitum altaris. 9. Et offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino, adipem et caudam totam, 10. cum renibus et pinguedinem quæ operit ventrem atque universa vitalia, et utrumque renunculum cum adipe qui est juxta ilia, reticulumque jecoris cum renunculis; 11. et adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis et oblationis Domini. 12. Si capra fuerit ejus oblatio, et obtulerit eam Domino, 13. ponet manum suam super caput ejus; immolabitque eam in introitu tabernaculi testimonii. Et fundent filii Aaron sanguinem ejus per altaris circuitum. 14. Tollentque ex ea in pastum ignis Dominici, adipem qui operit ventrem, et qui tegit universa vitalia; 15. duos renunculos cum reticulo, quod est super eos juxta ilia, et arvinam jecoris cum renunculis; 16. adolebitque ea super altare sacerdos, in alimoniam ignis, et suavissimi odoris Omnis adeps, Domini erit 17. jure perpetuo in generationibus, et cunctis habitaculis vestris; nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.

Vers. 1.

1. QUOD SI HOSTIA PACIFICORUM FUERIT EJUS OBLATIO. — « Hostia pacificorum, » subaudi animalium, hoc est eorum quæ offeruntur pro pace, id est salute, incolumitate et prosperitate (hoc enim est Hebræis pax), sive jam obtenta, sive obtinenda: erat enim duplex hostia pacifica, una quæ offerebatur in gratiarum actionem pro prosperitate obtenta; altera quæ offerebatur ad prosperitatem, vel beneficium alicui impetrandum, vel homini, vel familiæ, vel Reipublicæ. Septuaginta vertunt, *θυσία σωτηρίου*, id est *hostia salutaris*, id est *salutis*, hoc est hostia oblata pro salute; Chaldæus vertit, *hostia sanctificationum*. Hebraice hæc hostia vocatur *זבח שלמים* *Zebach scelamin*, quod primo verti potest, *hostia pacificorum*, id est pacifica, ob causam jam dictam, et quia hæc hostia pacem quasi faciebat inter Deum, sacerdotem et offerentes, eo quod in ea sua victimæ pars cuique tribuebatur. *Secundo*, verti potest, *victima tranquillorum*, id est, victima oblata pro quiete et tranquillitate. *Tertio*, verti potest, *victima retributionum*, id est victima gratiarum actionis, ut vertit Josephus. *Quarto*, verti potest, *victima perfectorum*, id est, victima oblata pro integritate et perfectione, vel hominis, vel domus et familiæ. Hebræum enim *שלם* *scalam* significat primo, pacificare; *secundo*, esse quietum et tranquillum; *tertio*, retribuere; *quarto*, finire, complere et perficere.

Hostia pacifica tres partes videbatur.

Nota: Hæc hostia pacifica non ex præcepto, sed ex voto, vel sponte offerebatur; unde ad libitum offerentis poterat esse masculus, vel femina. Si quis tamen vovisset pecus e grege suo melius, ideoque masculum, id offerre debebat, juxta illud *Malachiæ* I, 14: « Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino. »

Nota *secundo*: Hostia pacifica dividebatur in tres partes: *prima*, puta adeps et sanguis, Deo adolebatur; *secunda*, puta pectus et armus dexter, cedebat sacerdoti sacrificanti; *tertia*, puta reliqua caro, cedebat laicis eam offerentibus, de quo cap. VII. In holocausto vero tota victima cedebat Deo; in hostia pro peccato pars cedebat

Deo, pars sacerdoti, nihil vero offerenti, ut patet cap. VII, vers. 6.

Hinc nota *tertio*: Hostia pacifica, uti et pro peccato, debebat esse bos, ovis aut capra, non autem aves, puta turtur aut columba, quia hæc minores sunt, quam ut in tres portiones commode dividi possint. Aves tamen offerebantur in holocaustum, quia hoc totum Deo cremabatur.

Tropologice Radulphus et Isychius: In holocausto, inquiunt, perfectorum vita, in hostiis pacificis mediocrium conversatio designatur, qui licet summa bona non expleant, mala tamen summa devitant. Hi quædam distribuunt altari, nonnulla sacerdotibus, reliqua ad corporis usum concedunt, ait Theodoretus, *Quæst. I.*

« Bovem ergo immolat, ait Radulphus, quisquis in sæculari vita mundi actibus deditus, de ipsis laboribus suis Deo ministrat. Ovem offert, qui laborare non sufficiens, et infirmitate ac ætate, seu paupertate a misericordiæ actibus revocatus, per solam innocentiam Deo placet. Capram litat, quisquis veterem conversationem melioris propositi castigatione immutat. Avium nulla hic fit mentio, quia contemplationis virtus perfectioribus tribui solet. »

Secundo, Rupertus hic, cap. XXVII, per hostiam pro peccato accipit fidem; per hostiam pacificam, spem; per holocaustum, charitatem, quæ major est omnium; sed hoc non tam tropologicum, quam accommodatitium est.

Hostia ergo pacifica est continentia et misericordia. « Vere continens est, qui perturbatione superior est, et nullum voluptatis irritamentum admittit; sed animo est sobrio, et nusquam cedente voluptati, » ait S. Basilius, et ex eo Maximus, serm. *De Continentia*.

Anacharsis statuis suis inscribi jussit: « Linguae, ventri et pudendis temperandum; » quod maximorum malorum causa sit lingua effrænis, luxu nil turpius, libido ex homine pecudem reddat, inquit Laertius, lib. I, cap. IX.

Socrates rogatus quo pacto quis dives evade-ret? « Si, inquit, continens et cupiditatum fuerit exorsus. »

Moral. exempla continentia.

Archidamus, cum ei quispiam promississet suavissimum vinum : « Quorsum, ait, opus est? nam quo melius est, eo plus absumetur; et ad ea quæ fortes decent viros, reddet inutiliores. » Testis est Plutarchus in *Lacon*.

Alcemenes dives, cum parcius viveret, mirantibus aliis dixit : « Decet eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine vivere; » significans perniciosas esse opes, nisi adsit animus eis superior. Plutarchus *ibidem*.

Alexander Magnus invitatus ut Darii filias pulcherrimas captas viseret, noluit ire, dicens : « Non committam ut qui viros vici, a mulieribus vincar. »

Idem in Jovis ara mulieris effigiem pulcherrimam spectans, cum Hephæstion diceret æquum esse ut ipse amatam caperet : « An non, inquit, hoc indignissimum esset, ut qui in aliorum incontinentiam animadvertere volumus, ipsi incontinentiæ servire ab exteris deprehendamus? » Refert Maximus, *serm.* 3.

Menedemus, adolescente quodam dicente, magnum esse si quæ quis concupiscat, assequatur : « Multo, inquit, majus est, nihil eorum quæ non decent, concupiscere. »

Audi Christianos. S. Ephrem in Vita S. Abrahamæ : « Continentia, ait, est vitæ spiritualis fundamentum. »

Abbas Isaac in *Vitis Patrum* ita studuerat continentiae, ut diceret quadraginta annos esse, ex quo sentiret quidem motum in mente sua, nunquam tamen concupiscentiæ aut iræ consentiret. *Ibidem*, prior jussus a S. Antonio sororem suam salutare, id præstitit, sed clausis oculis : ita continens erat oculorum. Et Marcus clausis oculis matrem salutavit. Simeon Stylites matrem videre renuit. Eusebius, teste Theodoro, nec vicinos campos, nec cælum videre voluit, sed ferro degravatus, curvus et terram spectans incedebat. Nota est continentia Arsenii, qua nec fami satisfacere, nec mulierem ullam videre sustinuit. Dorotheus apud Palladium in *Lausiaca*, cap. 11, labore et æstu se macerabat : rogatus cur? « Occidendum (mortificandum), ait, est corpus, ne illud nos occidat. »

Abbas Pambo rogavit abbatem Antonium : « Quid faciam ut salver? Esto, inquit, continens ventri et linguæ. » Continentes ergo sunt victimæ pacificæ sibi et Deo.

IMMACULATA. — Hebraice טָמִיִּם *tamim*, id est *integra, perfecta*. Vide dicta cap. 1, vers. 3.

OFFERET CORAM DOMINO, — coram altari, quo colitur et representatur Deus.

Vers. 2. 2. PONETQUE MANUM SUPER CAPUT VICTIMÆ. — Hujus ritus causa dedi cap. 1, vers. 4.

QUÆ IMMOLABITUR IN INTROITU TABERNACULI TESTIMONII. — Hebraice, *quæ immolabitur apud ostium tabernaculi testimonii*, puta apud altare holocaustorum (quod erat juxta tabernaculum, in quo erat testimonium, id est lex sive tabulæ legis in

area), scilicet ad latus altaris quod respicit Aquilonem, ut patet cap. 1, vers. 11.

FUNDENTQUE SANGUINEM PER ALTARIS CIRCUITUM. — Tropologice, sanguinem circum altare fundunt, qui vitiosos affectus et cupiditatem, circa crucem Christi (dum videlicet Christi virtutes mente revolvunt) a se eiciunt : altare enim nostrum est Christus, cui quidquid Patri gratum futurum est imponimus, et per eum offerimus.

3. ET OFFERENT DE HOSTIA PACIFICORUM IN OBLATIONEM DOMINO, ADIPEM QUI OPERIT VITALIA. — « Vitalia, » hebraice *interiora*, puta cor et præcordia, quæ maxime faciunt ad vitam tuendam, et quibus læsis vita excidimus.

4. ET RETICULUM JECORIS. — Hoc *reticulum* est pinguedo, quæ instar retis hepar circumdat. Unde vers. 13, vocatur *arvina jecoris*.

Allegorice Origenes et Beda : Adeps tegens vitalia est anima Christi, tegens ejus divinitatem; renes sunt caro Christi : Christus enim est omnis hostia nostra, tam pacifica, quam holocaustum et pro peccato.

Tropologice Radulphus : « Adeps, inquit, qui operit vitalia, significat affectum quem habemus ad hanc vitam; pinguedo quoque quæ intrinsicus est, eorum innuit amorem quæ in hac vita possidentur, ut est domus, ager, pecunia; pater, mater et propinqui, quæ omnia, si in hac vita abundant, beatos facere videntur : verum Deus hæc sibi offerri et adoleri præcipit; » quamvis id fiat ægre et cum dolore, ut scilicet quis malit illa perdere, et ab illis averti, quam a Deo et pietate recedere. « Qui enim amat patrem aut matrem, plus quam me, non est me dignus, » ait Dominus.

CUM RENUNCULIS, — cum renibus jam nominatis hoc eodem versu. Est pleonasmus, sive hebraica repetitio ejusdem rei; nam per renunculos hic semper intelligi renes duos, qui in lumbis sunt, adeoque renes lumbares hic Deum sibi adoleri velle, patet ex Hebræo, Septuaginta, Josepho et Philone, qui constanter hic et alibi vertunt, *νεφρός*, id est renes. Ita legit et S. Basilius, lib. *De Virginitate*, Origenes hic, *hamil.* 3, Theodoretus hic et Quæst. LXI in *Erod.*, Isychius, Radulphus, Beda, Vatablus et alii, imo et Interpretis noster, qui quos hoc versu vocavit *renes et renunculos*, vers. 10 et 15 tantum vocat *renunculos*. *Ibidem* ergo sunt renes et renunculi.

Tropologice *ibidem*, puta S. Basilius, Theodoretus, Isychius, Radulphus, per renes intelligunt appetitum concupiscibilem, maxime libidinis; renes enim sunt vasa genituræ, ait Philo. Unde Ecclesia orat : « Ure igne Sancti Spiritus renes nostros, et cor nostrum, Domine, ut tibi casto corpore serviamus, et mundo corde placeamus. » *Ibidem* per reticulum jecoris intelligunt vim et appetitum irascibilem : hepar enim est fons sanguinis, id est crudelitatis : hæc, ait Radulphus, offerentes victimam pacificam, id est, mediocres et

Renes sunt symbolum appetitus concupiscibilis.
Jecur irascibilis.

conjugati, non omnino abjicere debent, sed partim Deo offerre, rebusque divinis impendere, partim mortificare et restringere, uti docent S. Basilius et Theodoretus.

Vers. 8. 8. IN VESTIBULO TABERNACULI, — in introitu tabernaculi, ut dixi vers. 2, puta ante Sanctum, apud altare holocaustorum.

Vers. 9 et 10. 9 et 10. ET CAUDAM TOTAM CUM RENIBUS. — Recte Interpres noster Hebræa vertit, quidquid recentiores cum Chaldæo aliter vertant : nam sic ad verbum habent Hebræa, *caudam integram ad oppositum spinæ dorsi auferent*, id est, ita auferent caudam et eousque, ut simul renes oppositos spinæ dorsi auferant; nam spina dorsi illa parte qua caudæ conjungitur, renes sustinet. Ita Cajetanus. Et hoc videntur voluisse Septuaginta hic et cap. VIII, vers. 23, qui pro cauda (1) habent lumbum; sic enim vertunt, *καὶ τὸν ἰσχυρὸν ἀναγκῶν οὐρανῶν; φάλαξ*, quod Interpres bibliorum Regionum non bene vertit, *et lumbum immaculatum cum ilibus*; vertendum enim est, *et lumbum immaculatum cum musculis* (hi enim vocantur *φάλαξ*) *internis*, vel carne interna, cui nimirum adhærent renes, quod idem est ac si diceret : Lumbum cum renibus auferant et offerant Deo. In hostia ergo pacifica ovis, puta agni et arietis, ut patet *Levit. ix, 19*, peculiare erat quod cauda adolebatur Domino; hoc enim non fiebat, si hostia pacifica esset bos aut capra. Cujus rei causam tropologicam dat Radulphus. Cauda, ait, quia finis est corporis, symbolum est consummationis et perseverantiae in sanctis et bonis operibus; hanc in ovis sola offerri præcipit Deus, quia revera ovibus, id est simplicibus, incogitantibus et desidiosis de inconstantia timendum est; non autem victimis caprarum, id est, peccatoribus pœnitentibus; nec victimis boum, id est, laboriosis, qui, videntes fructum laborum suorum, voluptate magna saginantur, itaque acuuntur et roborantur ad labores. Hinc S. Gregorius, homilia 23 *in Evangelia* : « Præcepto, inquit, legis cauda hostiæ in sacrificio jubetur offerri : in cauda quippe finis est corporis, et ille bene immolat, qui sacrificium boni operis usque ad finem debitæ perducit actionis. »

« Perseverantia, ait S. Bernardus, *epist. 129*, nutrix est ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitalis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est, cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. »

Vers. 16 et 17. 16 et 17. OMNIS ADEPS DOMINI ERIT JURE PERPETUO IN GENERATIONIBUS, ET CUNCTIS HABITACULIS VESTRIS. — Ita scilicet, ut nulla generatio nullaque domus ab hac lege sese excipere possit.

(1) Cf. not. ad *Erod. xxix, 23*.

17. NEC SANGUINEM, NEC ADIPEM OMNINO COMEDETIS. — Nota : Judæis vetitus fuit omnis sanguis, non tantum immolatus, puta sanguis victimæ, de quo proprie hic agitur, uti mox patebit ex adipe; sed etiam quivis alius, v. g. ovis, capræ, cervi, quem domi ad esum mactabant. Eorum enim sanguinem non edere, sed in terram effundere debebant, ut patet *Deuteron. xii, 16*, et hic cap. XVII, vers. 13, ubi et vers. 11, ratio hujus legis insinuat, videlicet, quia anima carnis in sanguine est, id est, quia sanguis est vehiculum, nutrimentum et tutela vitæ, vitaliumque spirituum; vita autem solius est Dei : ergo par est et sanguinem soli Deo cedere, etiamsi non sit sanguis victimæ; nam si sit victimæ, clarum est justissimum esse ut is omnis in sacrificio Deo auctori vitæ libetur. Ita Theodoretus. *Secunda* causa est, quia voluit Deus Judæos mansuetudinem docere, et longissime avocare a crudelitate in homines exercenda. Itaque vetuit esum sanguinis bestiarum, in quo vita animalis consistit; concessit autem esum carnis exanguis et exanimis. Ita Isychius et Abulensis. Vide dicta *Genes. ix, 4* et seq. Hinc et Apostoli primis Christianis, *Actor. xv, 29*, vetuerunt esum sanguinis, ut sic facilius Judæi cum Gentibus consuescerent, in unamque Ecclesiam coalescerent. Judæi enim aversabantur Gentes quasi barbaras, eo quod sanguinem comederent (2).

NEC ADIPEM OMNINO COMEDETIS. — Omnem adipem hic edi vetat, eumque sibi deposcit Deus. Adipem intellige, non eum qui carni adhæret, eique immixtus est, sed qui seorsum in intestinis confertus et condensatus est. Rursum, adipem intellige hostiæ immolatæ, aut quæ poterat immolari. Nullum ergo adipem ovis, capræ, bovis, etsi is domi mactatus ad esum esset, poterant comedere Hebræi, quia hæc animalia munda erant ad sacrificium, Deoque immolari poterant; adipem vero aliorum animalium munderum, quæ Deo non immolabantur, comedere poterant Hebræi. Itaque poterant comedere adipem capræ, cervi, bubali, tragelaphi, pygargi, orygis, camelopardi; hæc enim munda erant ad esum; sed non ad sacrificium, ut patebit cap. VII. Ita S. Augustinus hic, *Quæst. II*. Judæi tamen ut exactius legem hanc servarent, omni omnino adipe, etiam cervi, bubali, etc., abstinebant, eumque abjiciebant, uti etiamnum facere perhibentur. Verum lex hoc non præcipit.

Ratio hujus legis erat, quia adeps igni est aptissimus, estque optima portio hostiæ : hanc ergo

(2) Adde, hoc interdictum procul dubio respexisse ad valetudinem in Orientalibus illis regionibus, in quibus sanguis citius in putredinem abit, ideoque in cibum noxior est quam in nostris septentrionalibus regionibus. Accedebat fortasse, quod sanguis eius in sacrificiis in fœderum pactione ethnicorum usitatus esset, ita ut is, qui in sacrificiis sanguinem biberet aut ederet, sese deorum ethnicorum cultorem profiteri videretur.

Sanguinis esus Judæis fuit vetitus ob duas causas. Prima.

Secunda.

Sic et esus adipis.

Cauda ovis est perseverantia simplicium.

Deo cedere par erat, si esset adeps victimæ immolatæ; sin autem esset adeps victimæ non immolatæ, sed quæ immolari poterat, par erat ut ob Dei reverentiam, adipe hoc etiam non immolato abstinere, quia adeps hic erat ex hostiis quæ Deo immolari poterant. Idque voluit Deus, ut sic semper haberent Hebræi religionis et cultus Dei exercitium, utque eum etiam domi jugiter hac ratione colerent et venerarentur. Ex adipe hoc Deo sacro manavit illa Scripturæ phrasid, ut sacrificium Deo gratum et dignum vocet sacrificium pinguium, oretque ut holocaustum nostrum pingue fiat. Victimæ enim carnosæ et bene saginatæ, abundant pinguedine et adipe.

Mystice . . . Tropologice, ut Isychius et Radulphus, adeps animæ est animæ desiderium, affectus, devotio et intentio, quæ in omni opere quo Deo placere, Dei que gratiam demereri cupimus, ad Deum est dirigenda; quisquis ergo in bono opere quod agit, gloriam non Dei, sed suam, aut lucrum temporale quærit, hic adipem Domino subtrahit et comedit. Mediocres ergo et conjugati (qui per hostiam pacificam significantur) in suis negotiosis operibus hunc saltem adipem, puta hanc sinceram intentionem Dei offerre debent; per eam enim opera indifferentia, ut fabricare, arare, fodere, etc., fiunt sancta et meritoria, actusque religionis, charitatis, etc. Hoc pauci milites, rustici, mechanici sciunt, vel advertunt: hinc pro lucro nulla tolerant, multum laborant, sed frustra, quia apud Deum mercede carebunt, cum ad eum labores suos non retulerint. Hoc ergo doceant eos Pastores et Catechistæ, ut uno eodemque

opere, ob hanc piam intentionem; qua opus Deo offerunt, illudque suscipiunt ob Dei honorem et amorem, lucra tam æterna quam temporalia acquirant. « Sicut fabrica, ait S. Gregorius, columnis, columnæ autem basibus innituntur: ita vita nostra in virtutibus, virtutes autem in intentione intima subsistunt. » Et rursus: « Si semel, inquit, cor intentione corrumpitur, sequentis actionis medietas et terminus ab hoste callido secure possidetur: quoniam totam arborem sibi fructus ferre conspiciet, quam veneni dente in radice vulneravit. Summa cura vigilandum est, ne vel bonis operibus serviens mens, reproba intentione polluat. » Et S. Bernardus, tract. *De Præcept. et dispens.*: « Ut interior, ait, oculus vere simplex sit, duo illi arbitror esse necessaria, charitatem in intentione, et veritatem in electione; quomodo enim simplex erit oculus, qui ex ignorantia veritatis malum nescius agit? Hujus enim bonus est oculus, quia pius; non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: illius oculum simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia; ille vero oculus nequam est, qui perversus, pariter cæcus, bonum agit, et malum credit. »

Tropologias horum trium primorum capitum etiam sequentibus applica.

Denique nota: Sicut in holocausto, ita et in hostia pacifica adhibebatur libamen thuris, salis, olei, vini et farinæ, idque certa mensura, atque eo ritu quem dixi capite præcedenti, vers. 13, de quo plura Num. xv, 4.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur quarta species sacrificii, scilicet hostia pro peccato, eoque per ignorantiam, commisso. Hæc hostia erat quadruplex: prima, pro peccato pontificis, quæ erat vitulus, vers. 3; secunda, pro peccato populi, quæ erat vitulus, vers. 13; tertia, pro peccato principis, quæ erat hircus, vers. 22; quarta, pro peccato plebei, quæ erat capra, vers. 27, vel ovis, vers. 32.

1. Locutusque est Dominus ad Mosen, dicens: 2. Loquere filiis Israel: Anima quæ peccaverit per ignorantiam, et de universis mandatis Domini, quæ præcepit ut non fierent, quippiam fecerit: 3. si sacerdos qui unctus est, peccaverit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino; 4. et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ponetque manum super caput ejus, et immolabit eum Domino. 5. Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonii. 6. Cumque infinxerit digitum in sanguine, asperget eo septies coram Domino contra velum Sanctuarii. 7. Ponetque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonii. Omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. 8. Et adipem vituli auferet pro peccato, tam eum qui vitalia operit, quam omnia quæ intrinsecus sunt: 9. duos re-

nunculos, et reticulum quod est super eos juxta ilia, et adipem jecoris cum renunculis, 10. sicut auferitur de vitulo hostiæ pacificorum; et adolebit ea super altare holocausti. 11. Pelle[m] vero et omnes carnes, cum capite, et pedibus, et intestinis, et fimo, 12. et reliquo corpore, efferet extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solent; incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur. 13. Quod si omnis turba Israel ignoraverit, et per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, 14. et postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducetque eum ad ostium tabernaculi. 15. Et ponent seniores populi manus super caput ejus coram Domino. Immolatoque vitulo in conspectu Domini, 16. inferet sacerdos, qui unctus est, de sanguine ejus in tabernaculum testimonii; 17. tincto digito aspergens septies contra velum. 18. Ponetque de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonii; reliquum autem sanguinem fundet juxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. 19. Omnemque ejus adipem tollet et adolebit super altare: 20. sic faciens et de hoc vitulo quo modo fecit et prius, et rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. 21. Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet sicut et priorem vitulum, quia est pro peccato multitudinis. 22. Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ignorantiam, quod Domini lege prohibetur; 23. et postea intellexerit peccatum suum, offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. 24. Ponetque manum suam super caput ejus: cumque immolaverit eum in loco ubi solet mactari holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, 25. tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, et reliquum fundens ad basim ejus. 26. Adipem vero adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet; rogabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, et dimittetur ei. 27. Quod si peccaverit anima per ignorantiam, de populo terræ, ut faciat quidquam de his quæ Domini lege prohibentur, atque delinquat, 28. et cognoverit peccatum suum, offeret capram immaculatam. 29. Ponetque manum super caput hostiæ quæ pro peccato est, et immolabit eam in loco holocausti. 30. Tolletque sacerdos de sanguine in digito suo; et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus. 31. Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suavitatis Domino; rogabitque pro eo, et dimittetur ei. 32. Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ovem scilicet immaculatam, 33. ponet manum super caput ejus, et immolabit eam in loco ubi solent cædi holocaustorum hostiæ. 34. Sumetque sacerdos de sanguine ejus digito suo, et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus. 35. Omnem quoque adipem auferens, sicut auferri solet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit super altare in incensum Domini, rogabitque pro eo, et pro peccato ejus, et dimittetur ei.

Vers. 1. 1. LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYSEM. — Incertum est an eodem tempore, quo locutus est ea quæ præscripta sunt cap. I, II et III, an alio; nam quod verbum *locutus est* hic repetatur, arguere potest tantum novitatem materiæ, non autem temporis. Ita Abulensis.

Vers. 2. 2. ANIMA, — homo. Vide dicta cap. II, vers. 1. QUE PECCAVIT PER IGNORANTIAM, — sive legis et juris, sive facti, eamque crassam et culpabilem. Pro ignorantiam hebr. est *סגגה segaga*, quod recentiores vertunt errorem et lapsum ex passione, v. g. ex vehementi cholera. Verum *segaga* proprie significat ignorantiam, et ita ver-

tunt Chaldaeus, Philo, S. Hieronymus et alii.

ET DE UNIVERSIS MANDATIS DOMINI, QUÆ PRÆCEPIT ET NON FIERENT, QUIPIAM FECERIT (1). — « De universis, » ergo tam naturalibus, quam caeremonialibus et judicialibus; tam affirmativis; quam negativis mandatis. Ita Ribera contra Abulensem, qui de solis caeremonialibus hic agi putat. Ratio

(1) Errat Rosenmullerus, qui dicit, post *quidpiam fecerit*, subaudiendum esse, *sacrificio delictum expiet*. Sermo ita struendus est, quando (כִּי) aliquis deliquerit per imprudentiam..... (vers. 3) si sacerdos peccaverit, juvenum offerat, et sic porro vers. 13, 22, 27, id est, quando deliquerit aliquis, is, si sacerdos fuerit, etc.

est, quia in omnia omnino cadere potest error, saltem facti, qui sacrificio expiandus erat. Si enim quis, non per ignorantiam, sed scienter violasset ea quæ in Decalogo mandantur, idque publicum fuisset, hic culpam non sacrificio, sed pœna et multa a iudice inflictâ fuisset, ut patet *Deuter.* cap. XIX, 12 et ultimo, et alibi: unde sequitur hic agi de peccato occulto, non publico, uti docet Josephus, lib. III, cap. x, et ex eo Ribera; publicum enim per iudicem punitum fuisset; iudex enim non admisisset excusationem ignorantiae: nam in iudicio cum agitur de crimine, præsuntur reus scivisse legem, et facti sui speciem, nisi ipse contrarium doceat.

MANDATIS, — id est, mandato aliquo prohibitis.

Unde sequitur: « Quæ præcipit ut non fierent; » sicut enim Hebræi sæpe actus ponunt pro obiecto, ut amorem pro re amata, timorem pro re timenda (quomodo dicitur Deus amor et timor noster, vide *Can.* 21): ita pariter legem aut mandatum ponunt pro re, quæ lege vel mandato vetatur. Ita Cajetanus.

QUE PRÆCEPIT UT NON FIERENT. — Hebraice est, *quæ non fiunt*, id est, quæ ex Dei lege fieri non debent, *q. d.* Qui fecerit aliquid lege prohibitum, sive qui contra legem aliquid fecerit, et peccaverit, vel commissione, vel omissione: nam non tantum præcepta negativa, sed et affirmativa, sicuti præcipiunt rem quam mandant, ita contrarium ejus ejusque omissionem prohibent, *v. g.* cum dicitur: *Honora patrem*, præcipitur honor patris, et simul prohibetur contumelia et omisio honoris patri debiti.

V. 3. 3. SI SACERDOS, QUI UNCTUS EST, PECCAVERIT. — « Sacerdos, » id est pontifex: nam Septuaginta habent *ἀρχιερέως*, et Chaldæi, *sacerdos magnus*; illius enim peccatum ob personæ dignitatem erat maximum. Unde primo loco hic ponitur, et hostia maxima, puta vitulo, expiari jubetur.

QUI UNCTUS EST, — postquam consecratus est. Ita Septuaginta, qui vertunt *ὁ κτητισμένος*; nam si designatus pontifex peccasset antequam consecraretur, tunc victima plebeii aut principis expiabat se. Ita Ribera.

DELINQUERE FACIENS POPULUM. — Hebr. *Si peccet ad peccatum populi*, ut scilicet suo peccato scandalizet, et peccare faciat populum. Potest secundo verti, *si peccet secundum peccatum populi*, vel sicut populus peccare solet; quo tacite significat lex, pontificis non esse peccare, sed populi: pontificis enim est intercedere pro peccatis populi.

V. 4. 4. ET IMMOLABIT EUM DOMINO. — Puta ipsemet pontifex qui peccavit, uti præcessit; neque enim alius hic nominatur sacerdos inferior qui id faciat, sicuti nominatus est cap. I, vers. 5, in sacrificio laici, de quo tamen minus erat dubium quin per Aaronem et filios ejus fieri deberet. Rursum, pontifex qui peccaverat, debebat imponere

manus suæ victimæ, uti sequitur, et eandem immolare; omnia enim hæc eodem spectant, et eundem pontificem qui peccavit respiciunt. Ita ex Philone Ribera contra Abulensem.

Moraliter Origenes: Admonetur, inquit, hic pontifex infirmitatis suæ, ut humiliter agnoscat et intelligat peccatum suum: nunquam enim se emendat, qui peccasse se non putat. Simul docetur facile indulgere peccantibus; nam, ut aiebat Dido:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

6. ASPERGET EO (SANGUINE VITULI A SE ET PRO SE IMMOLATI) SEPTIES CORAM DOMINO CONTRA VELUM SANCTUARIUM, — puta contra velum Sancti sanctorum, ubi præsentiam suam exhibet Deus in propitiatorio. Aspergendo ergo sanguinem coram velo Sancti sanctorum, dicebatur eum aspergere coram Domino.

Nota: « Asperget septies, » ut scilicet perfecta fiat expiatio. Septenario enim significatur perfectio: sic septem peccata capitalia, omnia peccata comprehendunt.

Nota, multa fuisse peculiaria in sacrificio hoc, uti et in sacrificio pro peccato totius populi, sicut patet textum legenti et conferenti, idque ad hoc, ut per ea significaretur gravitas peccati tum sacerdotis, sive pontificis, tum totius populi.

7. IN BASIN (JUXTA BASIN, PATET VERS. 18) ALTARIS (QUOD EST) IN INTROITU (JUXTA INTROITUM) TABERNACULI.

8. ET ADIPEM VITULI OFFERET. — Corrige *auferet*, scilicet a vitulo, ut offerat et adoleat eum Deo. Ita Hebræa, Chaldæa, Græca, Romana.

TAM EUM QUI VITALIA OPERIT, QUAM OMNIA QUE INTRINSECUS SUNT, — *q. d.* Auferet et offeret adipem omnem, tam eum qui operit vitalia, puta cor et præcordia, quam eum qui est intra ipsa vitalia et viscera. Ita Hebræa.

10. SICUT OFFERTUR. — Corrige *aufertur*, juxta ea quæ dixi vers. 8.

11 et 12. PELLEM VERO ET OMNES CARNES, CUM CA-PITE, ET PEDIBUS, ET INTESTINIS, ET FIMO, ET RELIQUO CORPORE EFFERET EXTRA CASTRA IN LOCUM MUNDUM, UBI CINERES EFFUNDI SOLENT, INCENDETQUE EA.

Nota: Hic erat ritus hostiæ pro pontificis peccato. Primo, pontifex ipse adducebat ad altare suam hostiam, scilicet vitulum, eique suas manus imponebat, quasi imprecans et imponens ei peccatum suum. Secundo, ibidem eam jugulabat et immolabat. Tertio, cratere ejus sanguinem excipiebat, quem inferebat in tabernaculum, septies eo aspergens velum oppositum Sancto sanctorum, eodemque tingens cornua altaris thymiamatis; reliquum vero sanguinem referebat in atrium, eumque effundebat juxta basin altaris holocaustorum. Quarto, in altari holocaustorum cremabat adipem et renes hujus hostiæ, puta vituli. Quinto, reliquum hostiæ, puta totum vitulum, cum pelle, intestinis et fimo ferebat extra

Ritus sacrificii pro peccato pontificis.

castra, eaque omnia cremabat in loco mundo, ubi cineres victimarum effundi solebant.

Victima pontificis tota crematur extra castra, cur? Prima Causa.

Quæres, cur jussit Deus hunc vitulum oblatum pro peccato pontificis, uti et vitulum oblatum pro peccato totius populi, totum cum pelle comburi, non in altari, sed extra castra?

Secunda.

Respondeo : Litteralis causa hujus cæremonie fuit, primo, ut illa excitaret in Judæis ingens peccati odium et horrorem : tacite enim significabat, quod sicut victima pro peccato extra castra cremabatur ; ita multo magis peccatum ipsum, et peccatores extra mundum cremandi essent in inferno. Secundo, nemo, inquit Philo, lib. *De Victimis*, est pontifex aut toto populo præstantior, qui pro eo peccante deprecator apud Deum allegari possit, ut hac ratione ex lege quæ hic, cap. vi, vers. 26, præscribitur, eorum victimas pro peccato comedat : restat ergo ut illæ extra castra cremarentur. Addit Theodoretus, *Quæst. III*, totam hostiam cum pelle comburi, ut demonstraret sacerdotem, sive pontificem, non aliquatenus, sed totum se omniaque sua dedicasse Deo universorum, cumque per peccatum aliquid sui Deo subtraxerit, hinc pro se totum vitulum Deo consecrare et immolare. Tertio et proprie, hæc cæremonia tacita erat oratio, qua pontifex rogabat Deum, ut peccata ista pontificis, vel totius populi, id est, pœnæ peccatis eorum debita, ipsum populum non tangerent nec læderent, sed cum victima hirci et vituli quasi extra castra populi offerrentur, cremarentur et abolerentur.

Tertia.

Peccatum pontificis æquatur peccato totius populi.

Ubi nota peccata pontificis, utpote personæ communis, et principis totius populi, æquari peccatis totius populi : nam tam victima pro peccato pontificis, quam victima pro peccato populi cremanda erat extra castra, ut significaretur peccatum pontificis, quasi principis, tota populi castra contaminare ; alia enim peccata privatorum hominum expiabantur victima immolata in ipsis castris, et in ipso atrio tabernaculi, neque censebantur tota castra contaminare, maculare aut polluere.

Allegorica causa.

Causam allegoricam hujus cæremonie dat Apostolus, *Hebr. xiii, 12*, scilicet hac cæremonia significatum fuisse, quod « Christus extra castra, » id est extra portam urbis Jerusalem (castra enim habebant suas portas, erantque quasi urbs cum suo tabernaculo et templo ambulans et mobilis per desertum), torquendus erat in cruce, et abolito castrorum Judaicorum tabernaculo et templo, Ecclesiam Gentium per totum orbem diffundendam morte sua erat instituturus : hoc est enim quod ait S. Leo, serm. 9 *De Passione* : « Nec intra septa civitatis ob meritum sui sceleris diruenda, sed foris et extra castra crucifixus est Christus, ut veterum victimarum cessante mysterio, nova hostia novo imponeretur altari, et crux Christi non templi esset ara, sed mundi. » Unde et S. Joannes, cap. xi, vers. 53, ait Christum morti destinatum esse « pro gente » Judaica, « et non tantum pro gente, sed

Cruce Christi ara est non templi, sed mundi.

ut filios Dei qui erant » toto orbe inter Gentes « dispersi, congregaret in unum. » Denique sanguis victimarum expians Sanctum et Sanctum sanctorum, ut patet cap. xvi, vers. 15, significabat Christum sanguine suo expiaturum Ecclesiam, et cælum ipsum ; non quasi cælum in se immundum sit, sed quod legaliter et symbolice censeretur immundum, et quasi aspergine quadam peccati (peccatum enim morali quadam æstimatione censeretur, et in Scriptura dicitur, contaminare ipsam terram, cælum totumque mundum) maculatum, ideoque clausum, perinde ac templum pollutum clauditur ; Christus ergo suo sanguine peccata nostra expians, etiam cælum ipsum peccatis nostris quasi contaminatum, quodam modo expiasse et reconciliasse censeretur, dum illud nobis aperuit et reseravit. Ita Radulphus hic in cap. xvi.

Tropologicam causam hujus cæremonie dat Apostolus, *Hebr. xiii, 13*, scilicet hanc cæremoniam significasse nos omnes, qui ad Christum et altare Eucharisticum accedere cupimus, exire debere « extra castra » pompæ, voluptatum, luxus et legum tabernaculi, id est mundi hujus caduci et mobilis, ut portemus improprium crucis Christi, imitando scilicet et voluntarie amplectendo Christi ignominiam, paupertatem, abstinentiam, humilitatem, contemptum, persecutiones, tormenta et martyrium : hisce enim verbis Apostolus excitat Hebræos, ut Judæorum persecutiones, contumelias, et dira quæque pro Christi fide fortiter sustineant, et in iis glorientur, tanquam qui cum Christo extra castra Judaismi, et mundanæ felicitatis egrediantur portantes improprium crucis ipsius. Sic « Apostoli ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. » Exeamus ergo et nos cumulati opprobriis, consputi, milleque probris oppleti, portantes crucem nostram cum Christo : exeamus, inquam, læti, fidentes et animosi, tanto Christo nobis præeunte, dicamusque cum Paulo : « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Ita Procopius et Cyrillus, lib. XV *De Adoratione*, atque Theodoretus, S. Thomas, Anselmus et Theophylactus in cap. xiii *ad Hebræos*.

Tropologica causa, Christiani exire debent extra castra mundi.

Anagogicam causam dat ibidem Paulus vers. 14, scilicet hac cæremonia adumbratum fuisse, quod in hac vita et mundo non habeamus manentem civitatem, sed quod in eo degamus quasi in castris et tabernaculis, ut sciamus nos hic esse peregrinos et milites, qui futuram civitatem in cælis inquirere, et pro ea generose contra carnem, mundum et dæmonem dimicare, ad eamque omnibus viribus tendere et conitti debeamus. Addit Beda : Christus, ait, in cælo oblatum est pro munere Angelorum et Beatorum, quos visione suæ humanitatis et divinitatis beat ; in terris vero oblatum est pro peccato, id est passus est extra castra Angelorum et Beatorum, de quibus dixit Jacob : « Castra Dei sunt hæc, » *Gen. xxxii, 2*.

Anagogica causa.

Vers. 12. 12. EFFERET EXTRA CASTRA IN LOCUM MUNDUM — Licet enim hoc sacrificium esset pro peccato pontificis, ideoque victima cremaretur extra castra, tamen quia sacrificium hoc expiatorium, sanctum et mundum erat; hinc locus mundus debebatur ei, victimæque cineres, quasi reliquæ sacrificii, mundo loco erant reponendi, ne a populo calcarentur, vel irreverenter tractarentur.

UBI CINERES EFFUNDI SOLENT. — Nota: Cineres victimarum primo in atrio, juxta altare holocaustorum effundebantur, indeque ad locum mundum, de quo hic agitur, extra castra efferebantur, in quo vitulus hic pro pontificis peccato jugulatus jubetur cremari.

Tropologice significatur hic non licere peccata sacerdotum in publicum jactare, neque in locum immundum, id est in detractorum conventicula, et in profanas ac maledicas linguas, sed curandum esse ut taceantur, et omnes eorum reliquæ charitatis igne consumantur, ac perpetuo silentio contegantur, utque nihil remaneat quod trahi possit in exemplum. Ita Ribera, lib. IV *De Templo*, cap. VII, qui cætera omnia tropologice applicat, et sigillatim adaptat.

Vers. 13. 13. QUOD SI OMNIS TURBA ISRAEL IGNORAVERIT. — *q. d.* Si totus populus Judæorum, vel certe maxima ejus pars peccaverit per ignorantiam. Est hæc secunda hostia pro peccato, scilicet totius populi.

Nota: Eadem præscripta est hostia in peccato populi, quæ præscripta est in peccato pontificis, puta vitulus. Idemque erat ritus immolandi utriusque, quem descripsi vers. 11, nisi quod in peccato populi, non pontifex, sed seniores populi pro toto populo manus hostiæ imponebant (1).

Vers. 15 et 16. 15 et 16. IMMOLATOQUE VITULO IN CONSPECTU DOMINI, INFERET SACERDOS QUI ENCTUS EST; — puta pontifex; nam peccatum totius populi erat valde grave: hinc illud solus expiabat pontifex; maxime quia hoc sacrificium pro peccato populi, typus erat expiationis culpæ totius generis humani, quam solus potuit facere Christus Pontifex noster.

Vers. 18. 18. ALTARIS QUOD EST CORAM DOMINO, — puta altaris thymiamatis, quod in Sancto obversum erat propitiatorio, in quo residebat Deus.

QUOD EST IN OSTIO (*in*, id est, *juxta ostium*) TABERNACULI.

(1) Versus 13 et 14 vulgo vertuntur, *si totus Israelis cætus aliquid deliquerit... et culpam contraxerit* (vers. 14), *si peccatum ab iis commissum innotuerit, offerat congregatio juvenum*, etc. Maurer vero construit, *si totus Israelis cætus aliquid deliquerit... culpam contraxerunt. Si peccatum ab iis commissum innotuerit, offerat*, etc. Cæterum duo notat hic Clericus, primo, multam etiam ignorantia aut imprudenter peccantibus a Mose impositam fuisse, ut apud Hebræos legum cognoscendarum et observandarum studium aleret; secundo, peccata hic intelligit in rebus ritualibus, aliisque, quæ neque capitis supplicio sancitæ fuerant, et facile poterant ignorari, aut non animadverti.

20. ROGANTE PRO EIS SACERDOTE (pontifice) PROPITIUS ERIT EIS DOMINUS, — *q. d.* Dominus placatus hæc sacrificio, non inferet populo pœnam in hac vita, quam alioqui infixisset; nam quoad culpam et pœnam alterius vitæ, hæc non tollebatur sacrificio aut prece sacerdotis, sed contritione eorum qui peccaverant: cujus contritionis signum et protestatio erat hoc sacrificium, quod pro peccato suo offerebant.

21. IPSUM AUTEM VITULUM EFFERET EXTRA CASTRA, ATQUE COMBURET, QUIA EST PRO PECCATO MULTITUDINIS, — *q. d.* Si hæc victima fuisset oblata pro peccato principis, aut privatæ personæ, non cremaretur extra castra, sed de more in altari holocaustorum. Rursum, non inferretur ejus sanguis in tabernaculum, ut eo aspergeretur altare thymiamatis: hæc enim duo tantum fiebant in peccato pontificis et totius populi. Et hoc est quod ait Apostolus *Hebr. XIII, 11*: « Quorum animalium inferunt sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. » Vide dicta vers. 11.

22. SI PECCAVERIT PRINCEPS. — Est hæc tertia hostia pro peccato, scilicet principis. *Princeps* hic vocatur is, qui erat dux, caput et primus in familia, aut tribu, aut exercitu; hunc enim significat hebr. נָסִי *nasi*, id est elevatus, qui dignitate inter suos eminet, ut patet *Num. I, vers. 4*, et cap. VII, vers. 2.

Principis peccati et hostiæ legem specialem Deus hic sanxit, ut sciant principes se homines esse, errare et peccare posse, dicantque: Homo sum, humani a me nihil alienum puto; ac proinde si quid male promiserint, fidem rescindant; si quid mali imperarint, retractent, nec mordicus in eo quod semel statuerunt, persistent, sive fas sit, sive nefas. Ita Agesilaus rex Lacedæmonum, urgenti verbum regis, dicentique: Assensus es: « Omnino, inquit, assensus sum, si res justa est; sin minus, dixi sane, verum assensus non sum; » inferentique: At vero « reges par est implere quod capite annuerint, » respondit: « Non magis, quam æquum est ut qui regem accedunt, petant dicantque justa, considerato quid occasio et decorum regis ferat. » Ita Cato Major aiebat: « Malo nullam ob beneficium collatum gratiam adipisci, quam ob delictum non dare pœnam; omnibusque peccantibus, me uno excepto; ignosco. » Ita Agesipolis Cleombroti filius objicienti quod, cum rex esset, datus fuisset obses: « Quia, inquit, justum rectumque est nosmetipsos nostra peccata luere. » Ita Plutarchus in *Apophteg.*

23. OFFERET HOSTIAM DOMINO HIRCUM DE CAPRIS, — Hebraice, *hircum caprarum*, id est hircum filium alicujus capræ. Ubi duplex est hebraismus: prior, quod numerus pluralis ponatur pro singulari, puta *caprarum* pro *capræ*; posterior, quod hæc phrasi Hebræi significant hircum novellum, et adhuc matrem sequentem: quando enim animali cuiusdam additur genitivus femininus pluralis,

tunc significatur animal illud tenerum esse, ita ut necdum a matre sit avulsum. Unde Alexander Macedo, quia juvenis erat, vocatur *hircus caprarum*, *Daniel. viii, 21*. Similia sunt *Genes. xxxvii, 17*; *1 Esdr. vi, 17*; *Psal. cxiii, 4*; *Ezech. xlv, 23*, in Hebræo.

Alexander Magnus vocatur hircus caprarum, cur?

Septuaginta, pro *hirco* et *capra*, vertunt *chimar-rus* et *chimarra*, id est fœtus caprarum chimerini, hoc est hyberni: bis enim in anno pariunt capræ, semel in æstate, semel in hyeme. Per hyemem ergo et capram hybernâ, videtur significari pœnitentia. Ita Isychius et Radulphus.

Tropologic.

Rursum princeps, id est vir sanctus et heroicus, pro peccato offert hircum, id est fortem et duram subito pœnitentiam; anima vero de populo terræ, id est homo infirmus, qui est ex grege vel fœce hominum, pro peccato offert capram, id est levem, remissam et quasi femineam, quam sustinere possit, obit pœnitentiam: ita Radulphus.

Vers. 24 et 25.

24 et 25. CUMQUE IMMOLAVERIT (non princeps, sed sacerdos ad quem spectat immolare), QUIA PRO PECCATO EST, TINGET SACERDOS DIGITUM IN SANGUINE HOSTIÆ PRO PECCATO, TANGENS CORNUA ALTARIS, — *q. d.* Si non esset hostia pro peccato, non tingeret sacerdos sanguine cornua altaris; illa enim tinetio tantum fiebat in sacrificiis pro peccato (1): altare enim Deum representabat, itaque tingebat illud sanguine sacerdos, quasi significans se sanguinem peccatoris Deo debitum, in hac victima illi dare, itaque placari Deum.

Nota, hoc versu et vers. 3, 25, 26, *hostia pro peccato* vocatur hebraice *חַטָּאת* *chattat*, græce *ἁμαρτία*, id est *peccatum*, metonymice; peccatum enim hominis, impositione manus in hostiam, morali æstimatione quasi transferebatur. Sic Paulus, *II Cor. cap. v, vers. ult.*: « Eum, inquit, qui non noverat peccatum (Christum), pro nobis peccatum (id est hostiam pro peccato) fecit, ut nos efficeremur justitia (justi) Dei in ipso (per ipsum). »

Vers. 27.

Quarta hostia pro peccato, scilicet plebei, erat capra.

27. QUOD SI PECCAVERIT ANIMA PER IGNORANTIAM DE POPULO TERRÆ. — « Anima de populo terræ, » est homo plebeius, vulgaris et gregarius. Est hæc quarta hostia pro peccato, scilicet plebei: hujus hostia erat capra.

Tropologicè Beda: Anima, ait, quæ peccat, est de populo terræ, quia terrenis bonis inhiat; nam ea quæ non peccat, est ex iis de quibus dicitur: « Nostra conversatio in cœlis est. »

Vers. 25.

32. SI AUTEM DE PECORIBUS, — de pecudibus (vide dicta cap. i, 10), puta de ovibus; nam de capris jam præcessit. Unde Hebræa clare habent: *Si ovem adduxerit oblationem pro peccato, femellam, integram adducet eam.*

Cur?

Notat Philo, principem pro peccato offerre hircum; plebeium capram, quæ minoris pretii est

victima, quia mas magistratui, femina plebeio competit: minus enim virilitatis et sapientiæ habet plebeius quam princeps. Rursum capra et ovis tacite admonebat offerentes, ut in posterum innocentia studerent, darentque operam ut quibus injuria aliqua aut exemplo nocuerat, omni ratione prodessent; sic enim oves et capræ suo lacte, lana, carne, corio omnibus prosunt.

33. IMMOLABIT EAM (per sacerdotem) IN LOCO, etc., Vers. 33. HOLOCAUSTORUM, — scilicet juxta altare, ubi immolari solent holocausta. Ita Septuaginta.

35. CREMABIT SUPER ALTARE INCENSUM DOMINI, — Vers. 35. id est, ut hebræa habent, *adolebit sacerdos ea ad incensa* (vel in incensa) *Domini*, ut scilicet sint incensa Domini (2). Itaque sicut in victimis pacificis, sic et in hostia pro peccato, solus adeps cum renibus et sanguis Deo cedebant. Quid faciendum sit de carnibus hujus hostiæ pro peccato plebei, uti et hostiæ pro peccato principis, dicit Moses cap. vi, vers. 26.

Nota: In sacrificio pro peccato, uti et in quolibet alio, victimæ imponebatur sal, uti præscriptum est cap. ii, vers. 13; non vero alia libamina vini, olei et farris: hæc enim tantum addebantur holocausto et victimæ pacificæ: cujus differentia causam assignabo *Numer. xv, 3*. Hinc sequitur nec thus impositum fuisse victimæ pro peccato. Thus enim non victimæ, sed ejus libamini, puta farri, imponebatur, ut patet *Levit. ii, 1*. Sacrificium autem pro peccato non habebat libamen farris, uti jam dixi: ergo nec thus, imo si, deficiente victima, offerenda esset simila, sive far pro peccato, illi non imponebatur thus, uti diserte præcipit Deus, cap. v, vers. 11.

Hostia pro peccato imponebatur sal, non thus, nec libamina.

Denique audi hic decem miracula in sacrificiis, quæ recensent Judæi: *primum*, inquit, erat, quod cum statis festis innumera vis hominum ad templum conflueret, nulli unquam defuerit hospitium; *secundum*, cum in templo stabant, se invicem comprimebant; cum vero in terram procumberent confessionem peccatorum facturi, omnes satis spatii habebant, quod ne alius alium sua delicta confitentem audiret, quatuor cubitorum esse oportebat; *tertium*, ignis sacrificiorum cum esset sub dio, nunquam a pluvia fuit extinctus; *quartum*, fumum victimarum nulli venti dimovere poterant, quin semper recta in cœlum ascenderet; *quintum*, nunquam malus casus aliquis accidit summo sacerdoti in die expiationis; *sextum*, nullum unquam vitium inventum fuit in panibus propositionis vel primitiarum; *septimum*, nulla unquam mulier gravida abortiit, ob odorem carniū sanctificatarum; *octavum*, nunquam fœtuit caro sanctificata; *nonum*, nulla musca visa fuit in eo loco, ubi mactabantur victimæ; *decimum*, nullus unquam læsus fuit a serpente vel a

Decem miracula Judaica in sacrificiis.

(1) Hoc tamen discrimine, quod in sacrificio pro peccatis pontificis et populi, ubi sanguis victimarum inferbatur in Sanctuarium, tingerentur cornua altaris suffusus, in aliis cornua altaris holocausti.

(2) *Ea*, quamvis *adeps* in singulari antecesserit, quia legislator plura intelligit membra, quibus *adeps* adhaerebat. Cf. cap. iii passim.

scorpione. Verum hæc crassa miracula illis fabulionibus relinquamus.

Moraliter de compunctione.

Mystice, sacrificium pro peccato est pœnitentia et contritio, *Psalm. L.* : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias. » *Baruch II, 18* : « Anima quæ tristis est super magnitudine mali, et incedit curva et infirma, et oculi deficientes (lacrymis, jejuniis et vigiliis), et anima esuriens dabit tibi gloriam et justitiam Domino. » *Daniel. III* : « In animo contrito et spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocausto arietum, etc., sic fiat sacrificium nostrum. » « Ad pœnitentiam, ait S. Augustinus, *De Penit.*, agenda non sufficit mores immutare in melius, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfaciatur per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus elemosynis. » Notent hoc Lutherus et Novantes, qui pœnitentiam aliam non agnoscunt, quam resipiscentiam et novam vitam. Adjicit S. Augustinus : « O humilis lacryma, tuum est regnum, tua est potentia, aspectum judicis non vereris, inimicis accusantibus silentium imponis. Sola intras ad regem, sed sola non recedis : vincis invincibilem, et ligas omnipotentem. » S. Gregorius, *lib. XXI Moral.* : « Quo uberius, ait, culpa fletur, eo altior cognitio veritatis attingitur, quia ad videndum internum lumen, polluta dudum conscientia, lacrymis baptizata renovatur. » Et mox : « Vis compunctionis poros cordis aperit, et pennas virtutum fundit; cumque se studiose mens de pigra vetustate redarguit, alacri novitate juvenescit. » Idem, *lib. III Dialogorum*, docet compunctionem hanc primum ex timore gehennæ, deinde ex amore Dei et regni ejus promanare : « Qui prius, inquit, flebat, ne duceretur ad supplicium, postea amarissime flere incipit, quia differtur a regno. »

S. Bernardus, *serm. 10 in Cant.* : « Unguentum, inquit, est contritionis, est unguentum devotionis, est unguentum pietatis : primum pungitivum, dolorem faciens; secundum temperativum, dolorem leniens; tertium sanativum, morbum expellens. »

S. Chrysostomus, *lib. De Compunctione cordis* : « Sola, inquit, compunctio est, quæ facit animam horrescere purpuram, desiderare cilicium, amare lacrymas, fugere risum. Sicut impossibile est ut ignis inflammetur in aqua, ita impossibile est compunctionem vigere in deliciis. Illa enim mater est fletus, hæc risus; illa cor constringit, ista dissolvunt. »

Scimus quam Christo gratum fuerit sacrificium compunctionis S. Magdalenæ, S. Petri, S. Pauli, S. Matthæi, S. Mariæ Ægyptiacæ, S. Pelagiæ pœnitentis, et S. Thaidis, quæ pœnitens triennio cellæ se inclusit, dixitque : « Testor Deum, quia ex quo huc ingressa sum, omnia peccata mea velut sarcinam statui ante oculos meos, et flebam semper illa conspiciens. » Unde Paulus discipulus S. Antonii vidit lecturam pretiosum in cælo illi preparatum, quem tres virgines clara facie fulgentes custodiebant. Hoc meruit ejus humilis pœnitentia, qua ex institutione B. Paphnutii, non audebat Deum nominare, nec manus in cælum expandere, sed una ejus vox hæc erat : « Qui plasmasti me, miserere mei. »

Merito dixit Abbas ille sanctus : « Ut umbra corpus, sic compunctio te ubique comitetur. » Et alius : « Filii Israel post quadraginta annos intraverunt in terram promissionis. Lacrymæ sunt terra promissionis, ad quas si perveneris, jam non timebis bellum. »

Nota est contritio Arsenii assidue lacrymantis, et Fabiolæ publice pœnitentis, apud S. Hieronymum, et alterius apud Ruffinum, *lib. II, cap. I*, qui sepulcro se inclusit, et tanquam vivens sepultus, de inferno mugitum cordis gemitumque assidue edebat; unde audivit dæmones clamantes : « Vicisti, vicisti. » Vere ergo ait Damascenus in *Vita Barlaam*, contritio, et « fons lacrymarum est baptismus. » Narrat Palladius in *Lausaca*, *cap. XLVI*, de quodam monacho lapsa : qui in se reversus speluncæ se inclusit, sibi que saccum et cinerem substravit, nec prius e terra surrexit, nec cessavit flere, quam angelum audivit dicentem : « Accepit Deus pœnitentiam tuam, et tui miseratus est : vide ne deinceps decipiaris. »

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite et initio sequentis specificantur aliqui casus circa peccata aliena, ne quis propria putet duntaxat expianda sacrificio. Censet Benedictus in suis Bibliis hoc capite agi de expiatione peccati ex passione commissi; capite vero præcedenti, de expiatione peccati ex ignorantia; et capite sequenti, puta VII, de expiatione peccati ex certa scientia facti. Verum repugnant verba Scripturæ, vers. 3, 4, 15, 17, 18, ex quibus patet, hoc capite agi etiam de expiatione peccati ex oblivione, errore et ignorantia admissi.

1. Si peccaverit anima, et audierit vocem jurantis, testisque fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est; nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam. 2. Anima quæ tetigerit aliquid immundum, sive quod occisum a bestia est, aut per se mortuum, aut quodlibet aliud reptile, et oblita fuerit immunditiæ suæ, rea est et deliquit; 3. et si tetigerit quidquam de immunditia hominis, juxta omnem impuritatem qua pollui solet, oblitaque cognoverit postea, subjacebit delicto. 4. Anima, quæ juraverit, et protulerit labiis suis ut vel male quid faceret, vel bene, et idipsum juramento et sermone firmaverit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, 5. agat penitentiam pro peccato, et 6. offerat de gregibus agnam sive capram, orabitque pro ea sacerdos, et pro peccato ejus; 7. sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino, unum pro peccato, et alterum in holocaustum; 8. dabitque eos sacerdoti, qui primum offerens pro peccato retorquetur caput ejus ad pennulas, ita ut collo hæreat, et non penitus abrumpatur. 9. Et asperget de sanguine ejus parietem altaris; quidquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamentum ejus, quia pro peccato est. 10. Alterum vero adolebit in holocaustum, ut fieri solet; rogabitque pro eo sacerdos et pro peccato ejus, et dimittetur ei. 11. Quod si non quiverit manus ejus duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato suo similæ partem ephi decimam, non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est. 12. Tradetque eam sacerdoti, qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit super altare, in monumentum ejus qui obtulerit, 13. rogans pro illo et expians; reliquam vero partem ipse habebit in munere. 14. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 15. Anima si prævaricans cæremonias, per errorem, in his quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, juxta pondus Sanctuarii; 16. ipsumque quod intulit damni restituet, et quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, et dimittetur ei. 17. Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, 18. offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram æstimationemque peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit; et dimittetur ei, 19. quia per errorem deliquit in Dominum.

Vers. 1. 1. SI PECCAVIT ANIMA, — eo modo quo sequitur. Casus et leges hujus capitis et sequentis ad omnes, etiam pontifices pertinere videntur; nulla enim hic personarum distinctio, uti facta est capite IV.

ET AUDIERIT VOCEM JURANTIS. — « Jurantis, » hoc est, ut Chaldaeus, Vatablus et alii vertunt, adju-

rantis, puta judicis. Unde et nonnulla Biblia manuscripta legunt *adjuvantis*; quia et Radulphus utramque lectionem, scilicet *jurantis* et *adjuvantis*, adfert et exponit. Vilalpando quoque in cap. XVII *Ezech.* pag. 3: « jurantis, » ait, id est judicis prævio juramento interrogantis, *q. d.* Si quis testis a judice adjuvatus, ut vere dicat id quod vidit,

aut scit de re in judicio controversa : si is eam non indicet, sed palliet vel neget, dicatque se nihil de illa se scire, hic portabit iniquitatem suam.

Secundo. Jurantis, id est juramento confirmantis.

Secundo, *to jurantis* simpliciter et proprie accipi potest. Hebraice enim est *אלה* *ala*, id est *juramenti*, praesertim execratorii, *q. d.* Si quis audierit vocem jurantis, id est juramento aliquid confirmantis, puta promittentis rem aliquam, aut contractum aliquem ineuntis, aut quid aliud asserentis et stabilientis juramento (Hebraei enim juramento suos contractus et promissa firmabant), hujusque rei testis citatus sit in judicio, ut dicat id quod de re vidit aut cognovit : si is iudice requisitus ad testandum veritatem, eam non indicet, hic portabit iniquitatem suam. Ita S. Augustinus, *Quest. I.*, Procopius, Isychius, Origenes, Radulphus et Abulensis. Aliter exponunt Rabbini aliqui, quasi hic loquatur Scriptura de eo qui audit aliquem dejerantem, execrantem; maledicentem et abutentem nomine Dei, et non indicat illud magistratui, ut is puniatur : illum enim reum fieri, et debere pro hoc suo silentio, quasi delicto, offerre oblationem hic praescriptam (1).

Nota hic caecitatem et perversitatem Judaeorum, qui nullam sibi juramenti et perjurii conscientiam faciunt, nisi jurent manu imposita super librum legis; quod si alio ritu jurent, audacter jurabunt falsum. Quare imprudenter cum magna Christianorum injuria faciunt magistratus, qui Judaeos in rebus forensibus ad jusjurandum contra Christianos admittunt. Quam perfidiam cum Norinbergenses, aliaque Respublicae olim intellexissent, Judaeos ad nullum admiserunt juramentum, nisi admota manu ad librum legis suae Synagogae jurarent. Adde quod ipsi, in die expiationis, a Rabbini suis ab omnibus votis et juramentis, si quae malignius fecerunt, absolvuntur. Denique Judaeus licitum sibi putat, Christiano homini, quacumque ratione possit, damnum inferre. Unde et quidam eorum magnus Rabbi sic scribit : « Optimus qui inter gentes est, dignus est, ut caput illi conteratur tanquam serpenti. »

PORTABIT INIQUITATEM SUAM. — *Iniquitas* hic ponitur metonymice, pro poena iniquitatis, quasi dicat : Talis punietur a Deo, etiamsi scelus perpetuo lateat homines; talis sustinebit poenam iniquitatis suae, quam tamen amoliri poterit poenitentia, et sacrificio quod praescribitur vers. 6. Illa enim sanctio quae habetur vers. 6, ad omnes casus praecedentes referenda est : Deo enim per hoc sacrificium satisfiebat; proximo tamen si lae-

(1) Maurer et Allioli, cum aliquis peccaverit, eo quod (particula *ו* ante *שמעתי* hic usurpatur *αὐτολογεῖν*; estque vertenda quia, eo quod) audierit vocem execrationis (aliquem jurantem), et ipse testis fuerit (esse potuerit), sive viderit, sive aliunde cognoverit : nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam.

sus esset, nihilominus damnum omne sarcientum erat (2).

2. ANIMA QUAE TETIGERIT ALIQUID IMMUNDUM, etc., Vers. 2. AUT QUODLIBET ALIUD REPTILE (omnia enim reptilia ex lege, *Levit. xi, 42*, erant immunda), ET OBLITAFUERIT IMMUNDITIE SUAE (ac consequenter neglexerit eam tollere per sacrificium a lege statutum), REA EST. — Hebraice, *immunda* vel *polluta est*, quia videlicet rem immundam tetigit, ideoque *rea est*, quia contra legem, *Levit. xi, 43*, quae vetat tangi immundum, fecit.

ET DELIQUIT, — quia immunditiam hanc per sacrificium, sive lustrationem lege perscriptam, non expiavit. Ita Abulensis.

Theodotion et Aquila vertunt, *anima quae se inquinavit verbo impuro*, id est re impura vel immunda, *rea est*. Verbum enim saepe pro re sumitur metonymice.

Tropologice Procopius : Qui alium quam Dei sectatur sermonem (hic enim solus purus est, caeteri sunt impuri), reus est et deliquit.

3. ET SI TETIGERIT QUIDQUAM DE IMMUNDITIA HOMINIS, JUXTA OMNEM IMPURITATEM QUA POLLUI SOLET (id est, de omnibus illis in quibus homines ex lege Mosis pollui solent, sicut vers. 5, legaliter polluebatur is, qui tangebatur morticinum), SUBJECTIBIT DELICTO. — Hebraice *deliquit*, ideoque poenae, uti et culpae, rea est et subjecta, ac consequenter tenebitur ad sacrificium vers. 6 praescriptum, ut se expiet.

4. ANIMA QUAE JURAVERIT, etc., UT VEL MALE QUID FACERET. — *Male facere* Hebraeis est *affligere*. Unde ipsi per *male facere* hic intelligunt jejunare. Ita et S. Gregorius, Cajetanus, Vatablus et alii; jejunium enim est carnis afflictio. Verum quia *male facere* hic opponitur *benefacere*, hinc melius haec non ad ipsum jurantem, sed ad tertium referas, *q. d.* Homo qui juraverit aliquem affligere, intellige juste, ut cum parentes jurant se castigaturos filios; loquitur enim Deus hic de malo poenae, non culpae : nam malum culpae non est materia juramenti, quod tamen hic requiritur, ut patet ex Hebraeo, qui sic habet : *Ad omne quod loquetur homo in juramento, vel effutierit; bata* anima enim effutire, vel temere et inconsiderate proloqui significat (3).

(2) Alii, si non indicaverit, et culpam suam sustinuerit, ut tum hujus versiculi, tum trium sequent., apodosis sit demum vers. 5.

Item vers. 3.... et ignotum ei fuerit, et reus fuerit, sensu usque ad vers. 5 pendente.

(3) Allioli, si quis juraverit, sese afflicturum aliqua poenitentia, v. g. jejunio, aut alteri benefacturum, etc. Clericus, quisquis jusjurandum temere effuderit sive ad nocendum, sive ad benefaciendum; sensuraque hoc modo exponit : « Facile fieri potuit, ut in vehementiore affectu quisquam juraret, se alteri malefactorum, aut, ut interposito jurejurando promitteret temere, quod dare non posset; deinde jurisjurandi oblitus, nihil eorum praestaret. Ad malum quidem quod attinet, revocari jusjurandum debuit, sed propter temere effusum mulcta delinquenti

OBLITAQUE (ita ut non impleverit juramentum) POSTEA INTELLERIT DELICTUM SUUM, — juramenti sui obliti et neglecti. Hebraice est, cum cognoverit quod deliquerit in aliquo horum. Unde patet sacrificium, quod sequitur, ad omnes præcedentes casus referendum esse; idque docet S. Augustinus, *Quæst.* 1.

ablueri; da duos pullos columbarum, id est consecra mentem tuam contemplationi, et cœlesti conversationi, ac plenissime te Deo trade; retorque caput ut collo hæreat, quia qui vitam in deliciis egit, si morte vicina et ætate fessa vanitatem studiorum suorum intelligit, si jam scit plangere quod vitam perdidit, caput a corpore secernat, mentis scilicet intentionem a procurandis carnis voluptatibus avertat; nec tamen caput ipsum penitus abrumpendum est, quia cura quæ carnis desideriis negatur, sustentandis necessitatibus debetur, » inquit Radulphus.

Vers. 5. 5. AGAT PŒNITENTIAM PRO PECCATO, — ut scilicet illud agnoscat, de eo doleat et conteratur; alioquin enim sacrificium quod offert parum ei proderit, sed ut ei prosit, ex contritione procedat necesse est. Unde idem intellige in omnibus aliis sacrificiis, etiamsi non exprimatur. Hebræa et Chaldaea habent: *Confiteatur peccatum in quo peccavit.* Unde Hebræi tradunt specialem hic requisitam fuisse peccati confessionem, istam videlicet, ut offerens manus suas habens inter victimæ cornua diceret: « Obsecro, Domine, peccavi, inique egi, prævaricatus sum, sic et sic feci, ecce pœnitet me, et pudet me operum meorum, nihil quomodo revertar ad rem istam. » Traduntque nihil profuisse sacrificia, nec explasse peccata, nisi וידוי תשובה וידוי *tescuba veiddui*, id est pœnitentia et confessio hæc accessissent, juxta id quod præcipitur *Numer.* cap. v, 7: « Confitebuntur peccatum suum quod fecerunt. » Hebræi etiamnum hanc specialem peccatorum confessionem faciunt in die expiationis, et loco satisfactionis sibi plagas infligunt, uti ex ipsismet audivi. Vide ergo quam particularis fuerit Judæorum confessio, cum hæretici apud Christianos generalem esse volunt (1).

Paulo aliter hæc accommodat S. Gregorius, lib. *Alia S. Gregorii.* XXXII *Moral.* cap. II: « Juramentum, ait, proferre, est nos voto divinæ servitutis alligare; et cum bona opera promittimus, nos bene facere spondemus; cum vero abstinentiam cruciatumque carnis nostræ vovemus, male ad præsens nos nobis facere juramus; sed quia nullus quamlibet devotus est, qui inter ipsa pia vota non peccet, pro peccato agnam, id est activæ vitæ innocentiam, offerat, aut capram quæ in rupibus paschitur, id est ad pastum contemplationis se accingat. Si hæc non possit, det duos turtures, vel duos pullos columbarum, id est duplicem pœnitentiæ gemitum, quia scilicet et recta non fecit, et prava operatus est. »

Ritus confessionis particularis Judæorum.

Vers. 6 et 7. 6 et 7. OFFERAT DE GREGIBUS AGNAM SIVE CAPRAM, etc.; SIN AUTEM NON POTUERIT OFFERRE PECUS (pecudem, hebraice est, *si manus ejus non potuerit tangere sufficientiam ovis*, id est, si tam pauper sit ut non suppetat ovis), OFFERAT DUOS TURTURES, VEL DUOS PULLOS COLUMBARUM DOMINO: UNEM PRO PECCATO, ALTERUM IN HOLOCAUSTUM.

11. QUOD SI NON QUIVERIT MANUS EJUS OFFERRE TURTURES, etc., OFFERET PRO PECCATO SUO SIMILEM PARTEM EPHI DECIMAM. — Decima ephi est gomor, quæ erat mensura quotidiani victus et manna, ut dixi *Exodi* cap. XVI, vers. ult. Hæc omnia ad omnes præcedentes hoc capite casus pertinent, uti superius dixi.

Nota: Prius debebat offerri turtur unus pro peccato, deinde alter in holocaustum, quia non est pretiosa laus Dei in ore peccatoris. Carnes turturis immolati pro peccato cedebant totæ sacerdoti, nihil Deo, uti fiebat in aliis sacrificiis pro peccato, ut patet *Levit.* vi, 26. Ita Abulensis.

Allegorice, Christus est decima ephi, seu trium modiorum, quia Christus habet in se SS. Trinitatis plenitudinem, sed ut decima, quia humanitas multo minor et inferior est deitate. Rursum ut decima, quia Christus perfectissime Decalogum adimplevit, inquit Isychius.

Tropologice S. Gregorius, Isychius et Radulphus per ovem, turturem, columbam varios pœnitentiæ modos accipiunt. « Si peccus, aiunt, offerre, id est pœnitere in carnis afflictione nequeas, da turturem, id est contritionem et gemitum, quod non possis digna satisfactione peccatum

Tropologice, Radulphus per decimam ephi accipit integram peccatorum confessionem; denarius enim est numerus plenus et perfectus.

NON MITTET IN EAM OLEUM, — quod de more ex lege *Levit.* II, 1, in *mincha*, id est sacrificio simillæ, immitti solet. Vetatur ergo hic oleum in sacrificio pro peccato, cujus sanctionis, uti et aliorum ceremonialium causa *prima* fuit, voluntas et electio Dei. *Secunda* causa mystica fuit, ut scilicet significetur peccatorem expertem esse lætitiæ et lucis; oleum enim lætitiæ et lucis est symbolum. Ita Theodoretus, Procopius et Cyrillus, lib. XV *De Adoratione in spiritu*; nam, ut ait Cyprianus, sermone *De Lapsis*: « Hoc sunt peccata lapsis, quod grandio frugibus, quod turbidum sidus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod navigiis sæva tempestas. » Et S. Martialis, epist. *ad Burdegal.*: « Peccata, ait, sunt spinæ, quæ per multas amaritudines, invidias et dolositates, non sinunt gaudium et oleum Spiritus

Tropologice de variis pœnitentiæ modis.

Christus est decima ephi, cur? Hostia pro peccato caret oleo. id est luce et lætitia.

merito imponebatur, » etc. Sed verum vidisse Maurerum existimo, qui locum sic interpretatur, *si quis jurandum protulerit, se vel hoc vel illud facturum.* Nam *mate* et *bene* omnia complectuntur, et significant *quodlibet, aliquid.* Cf. *Gen.* XXIV, 50; XXXI, 24.

(1) Vers. 5 et 6 in hebræo ita se habent: 5. *Et erit quando delictum admisit per unum ex istis, tunc confitebitur quod peccavit in eo (per illud).* 6. *Et adducet victimam pro delicto ipsius תרס יובל, propter peccatum quod peccavit, feminam de grege, avem vel pullum caprarum pro peccato, et purificabit illum sacerdos a peccato.*

tus Sancti in vobis dominari. » Aliter Isychius et Radulphus : « Peccator, ait, non debet se mulcere oleo, » id est non debet presumere de peccati venia et indulgentia, sed anxiani et timere ne forte eam non assequatur.

Caret et
thure, id
est bono
odora.

NEC THURIS ALIQUID IMPONET, QUIA PRO PECCATO EST. — Thus hic vetatur in victimis pro peccato, ut per hoc designetur peccatum non bene ut thus, sed pessime olere, et esse abominabile coram Deo. Ita Cyrillus, lib. XV *De Adoratione*, Procopius et Theodoretus. *Secundo*, deest hic thus, id est oratio, quia, ut inquit Radulphus, « peccator libera fronte veniam petere non debet, cum dignam non exhibeat satisfactionem; petat, quasi non petendo; speret, sed quasi desperando, dum et se indignum veniam confitetur, et tamen sola Dei misericordia fieri posse credit, ut salvetur. Unde Ecclesia orare Deum nos docet, ut dimittat quæ conscientia metuit, et adjiciat quæ oratio non præsumit. » Et Isychius : « Thus, ait, hic non apponitur, quia nescit peccator utrum boni odoris sit ejus oratio, quam frequenter prævaricatus est. » Unde Joel cap. II : « Convertimini, ait, ad Dominum, quia benignus est; quis scit si convertatur et ignoscat, et relinquat post se benedictionem? »

Vers. 12. **12. IN MONIMENTUM EJUS QUI OBTULERIT.** — Ut scilicet Deus recordetur offerentis. Vide dicta cap. II, vers. 2.

Vers. 13. **13. ROGANS ET EXPIANS,** — rogans ut remittatur ei, patet ex Hebræo (1).

RELIQUAM VERO PARTEM (ex similia oblata pro peccato) **IPSE (sacerdos offerens) HABEBIT IN MUNERE.** — Hebraice, *sicut munus*, quo scilicet eum vult remunerari Deus, pro labore et ministerio tabernaculi; *mincha* enim hebraice subinde quamvis oblationem et quodvis donum significat. Septuaginta vertunt, *reliquum erit sacerdoti, sicut sacrificium similia*, quod scilicet ex lege ei cedere debet, de quo cap. VI, vers. 16.

Vers. 15. **15. ANIMA SI PRÆVARICANS CEREMONIAS PER ERROREM.** — Nam si scienter eas prævaricata esset, non expiatur per sacrificium arietis quod hic præscribitur, sed morte puniebatur, ut patet *Numer. xv, 3*. Unde vers. 18 hic dicitur : « Orabit pro eo, quia nesciens fecit. » Pari modo Gentilium hæc erat sanctio : « Sacrum, sacrove commendatum qui clepserit rapseritve, parricida esto, » uti refert Cicero, lib. II *De Legibus*.

IN HIS QUÆ DOMINO SUNT SANCTIFICATA, — v. g. si laicus comedat de carnibus Deo immolatis, ut dicitur cap. XXII, vers. 14.

OFFERET PRO DELICTO SUO ARIETEM, QUI EMI POTEST DUOBUS SICLIS. — Hebraice, *juxta æstimationem, vel pretium argenti siclorum*, puta minimum duorum. Ita Vatablus. Adde verisimile esse in Hebræo non legendum esse in plurali שקלים *seckalim*, id

(1) Post *expians* addunt hebræa, peccatum quod ullis ejusmodi re commisit.

est siclorum, sed in duali *seckalaim*, id est duorum siclorum (2). Siclus continebat quatuor regales Hispanicos : duo ergo sicli argentei faciebant octo regales Hispanicos, id est duos florenos Brabanticos. Radulphus asserit Septuaginta vertisse arietem pretii 50 siclorum, idque ad mysterium, inquit, ut scilicet significaretur confessionem fidei quam siclus significat, qua aries, id est Christus, acquiritur, per quinquagesimam, id est Spiritum Sanctum in Pentecoste effusum, hominibus dari. Verum Græca, Regia et Romana carent jam omni numero, et certum est ~ 50 irrepississe : nil enim tale habent Hebræa, Chaldæa et Latina; et constat 50 siclis non arietem, sed bovem tunc emi solitum. Aries enim duobus siclis emi poterat, uti dicitur hoc versu.

JUXTA PONDUS SANCTUARI, — id est justis ponderis, ut siclo qui in sanctuario asservatur, tanquam justissimi ponderis, æquiponderet, uti dixi *Exod. xxx, 24*, et patet *Levit. cap. ult. vers. 25*, ubi dicitur : « Omnis æstimatio siclo sanctuarii ponderabitur. »

16. IPSUMQUE QUOD INTULIT DAMNI RESTITUT, ET QUINTAM PARTEM PONET SUPRA. — Ut scilicet hæc quinta pars superaddita, sit in compensationem injuriæ, quam præter damnus irrogavit Domino ejusque sacris. Hinc patet, si quis per errorem usurpasset res sanctificatas et oblatas Deo, puta carnem vel adipem, qui soli Deo in victima cedebat, hic debebat *primo*, offerre arietem in sacrificium; *secundo*, restituere rem usurpatam, et insuper quintam, ut v. g. si quinque usurpasset, restitueret sex : Deus enim hic privatæ personæ vicem subit; hæc enim sanctificata Deo specialiter, quasi privatæ personæ erant propria, erantque quasi peculium Dei. Unde restituito eorumdem eidem erat debita. Hæc ergo præscribitur hic, addita insuper multæ loco quinta parte.

Restitu-
tionem
hic exi-
git Deus.

Nota : Hæc restitutio facienda erat in pecunia, quæ cedebat sacerdotibus (hi enim Dei vices in terra gerunt), idque insinuat hic; nam aliqui qui holocausti partem per errorem comedissent, debuissent integrum animal restituere, quod Deo offerretur in holocaustum; nec enim pars animalis offerri poterat in holocaustum, sed totum animal : ergo ne totum animal restituere cogerentur, partis usurpatæ pretium persolvebant sacerdoti. Ita Abulensis. Græce pro *quintam partem*, est *ἑπταπλοῦν*, « quod nos, ait Origenes, possumus dicere super quintas, nisi diceretur istud specialis cujusdam numeri apud illos esse vocabulum, quo indicaretur pro quinque alios quinque dandos, et unum super; ut, verbi gratia, intelligatur, qui furatus sit, vel usurparit in necessitate quin-

(2) Rectius : *Argentum siclorum* non differt a *sicli argentei*; est hypallage. Si enim hic pretium arietis *duo siclos* statuitur, non opus erat æstimatione sacerdotis. Cf. II *Sam. xxiv, 24*; I *Chron. xxi, 25*, et vers. *Æthiop. Evangelii S. Joan. xii, 3*, ubi legitur *unguentum litræ* pro λίτρα μύσσο.

que nummos de sanctis, ipsos quinque restituere, et insuper alios quinque, uno etiam superaddito. » Verum melius ad interpretandum exponas juxta Hebræam, Chaldæam et Latinam, quæ habent *quintam partem*; loquitur enim Moses de pœna non furti, de quo *Exod. cap. xxii, vers. 1*, sed abusus sanctificatorum.

Vers. 17. **17. ANIMA SI PECCAVERIT PER IGNORANTIAM, FECERITQUE UNUM EX HIS QUÆ DOMINI LEGE PROHIBENTUR, —** omittendo in sacris cæremoniis aliquam nulli damnosam; de hoc enim casu hic agi, patet ex eo quod subditur: « Deliquit in Dominum, » et ex eo quod peccans juxta mensuram peccati jubetur arietem majoris vel minoris pretii offerre. Ita Cajetanus, Hæc ergo lex distinguitur a præcedenti, vers. 15, quod illa agat de sanctificatis sive oblatis Deo, hæc agat de ipsis sacris et cæremoniis. Distinguitur etiam ab illa cap. iv, vers. 27, quia illa generalis est, agitque de quibuslibet peccatis contra præcepta Dei moralia commissis, hæc vero specialis est (1).

(1) Insuper, quum Moses cap. iv sacrificia imposuerit his, qui ignorantia juris peccassent; quæ sequuntur a vers. 2 hujus cap., ad ignorantiam facti videntur pertinere.

18. JUXTA MENSURAM ÆSTIMATIONEMQUE PECCATI, Vers. 18. — *q. d.* Pro majori peccato meliorem et pretiosorem offeret arietem, pro minori vero minorem et vilioris pretii. Aliter Abulensis, *q. d.* Tantus erit valor istius arietis qui offertur, quanta fuit æstimatione vel mensura posita in ariete pro peccato, id est duorum siclorum. Sed non advertit Abulensis ubi pretium duorum siclorum constituitur, non addi, « juxta mensuram æstimationemque peccati, » quia jam per legem certum pretium definitur; hic vero, ubi dicit: « Juxta mensuram æstimationemque peccati, » non constitui nec defini præteritum duorum siclorum, sed illud arbitrio et æstimationi sacerdotis relinqui, ut ipse pro majori peccato majoris pretii arietem, pro minori minoris pretii injungat. Ita Ribera. Unde hebraice est, *juxta æstimationem tuam*, scilicet, o Moses, et consequenter tuam, o Aaron et sacerdos; hæc enim sacra spectant ad Mosen, quatenus ipse erat princeps sacrorum et sacerdos. Unde in iis Aaron et sacerdotes ei successerunt.

ORABIT PRO EO, QUIA NESCIENS FECERIT, — q. d. Orabit pro eo, dicens: Parce, Domine, huic qui deliquit in adhibendis cæremoniis a te præscriptis, quia nesciens id fecit.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur hostia pro peccato injuria in proximum. Deinde quid ex singulis hostiis cremandum sit, quid cremandum; unde vers. 9, describitur in hac re lex et ritus holocausti, et ignis perpetui; vers. 14, ritus mincha; vers. 20, ritus hostiæ in consecratione sacerdotum; vers. 23, ritus hostiæ pro peccato.

1. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: **2.** Anima quæ peccaverit, et contempto Domino, negaverit proximo suo depositum quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, **3.** sive rem perditam invenerit, et inficiens insuper pejeraverit, et quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, **4.** convicta delicti, reddet **5.** omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, et quintam insuper partem domino cui damnum intulerat. **6.** Pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, et dabit eum sacerdoti, juxta æstimationem mensuramque delicti: **7.** qui rogabit pro eo coram Domino, et dimittetur illi pro singulis quæ faciendo peccavit. **8.** Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: **9.** Præcipe Aaron et filiis ejus: Hæc est lex holocausti: Cremabitur in altari tota nocte usque mane; ignis ex eodem altari erit; **10.** vestietur tunica sacerdos et feminalibus lineis; tolletque cineres, quos vorans ignis exussit, et ponens juxta altare, **11.** spoliabitur prioribus vestimentis, indutusque aliis, efferet eos extra castra, et in loco mundissimo usque ad favillam consumi faciet. **12.** Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subjiciens ligna mane per singulos dies, et imposito holocausto, desuper adolebit adipem pacificorum. **13.** Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. **14.** Hæc est lex sacrificii et libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram Domino, et coram altari. **15.** Tollet sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, et totum thus, quod super similam positum est; adolebitque illud in

altari, in monumentum odoris suavissimi Domino; 16. reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento, et comedet in loco sancto atrii tabernaculi; 17. ideo autem non fermentabitur, quia pars ejus in Domini offertur incensum. Sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. 18. Mares tantum stirpis Aaron comedent illud. Legitimum ac sempiternum erit in generationibus vestris de sacrificiis Domini; omnis, qui tetigerit illa, sanctificabitur. 19. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 20. Hæc est oblatio Aaron, et filiorum ejus, quam offerre debent Domino in die unctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno, medium ejus mane, et medium ejus vespere: 21. quæ in sartagine oleo conspersa friget. Offeret autem eam calidam in odorem suavissimum Domino 22. sacerdos, qui jure patri successerit; et tota cremabitur in altari. 23. Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo. 24. Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: 25. Loquere Aaron et filiis ejus: Ista est lex hostiæ pro peccato: In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum sanctorum est. 26. Sacerdos qui offert, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. 27. Quidquid tetigerit carnes ejus, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lavabitur in loco sancto. 28. Vas autem fictile, in quo cocta est, confringetur; quod si vas æneum fuerit, defricabitur, et lavabitur aqua. 29. Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus ejus, quia Sanctum sanctorum est. 30. Hostia enim quæ cæditur pro peccato, cujus sanguis infertur in tabernaculum testimonii ad expiandum in Sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

Vers. 1.

1. ANIMA QUÆ PECCAVERIT, ET, CONTEMPTO DOMINO, NEGAVERIT PROXIMO SVO DEPOSITUM. — Et significat *id est*, ut et vers. 14, et cap. v, vers. 1, et *Matth.* cap. XIII, 41, ubi dicitur: « Colligent de regno ejus omnia scandala, et (id est) eos qui faciunt iniquitatem. » Et *Colos.* II, 8: « Videte ne quis vos seducat per philosophiam, et inanem fallaciam, » *q. d.* Non damno veram philosophiam, quæ nil falsum docet, sed eam quæ sit captiosa et inanis fallacia; damno erroneam, damno errores philosophorum adversantium veritati.

Nota in *contempto Domino*, *q. d.* Qui falso negat depositum occultum et secretum, hic peccat in Dominum, qui solus vidit illud deponi, eo quod res ageretur sine testibus. Contemnit enim Domini præsentiam, omniscientiam, judicium et vindictam. Non ergo agitur hic de eo, qui formaliter contemnit Dominum, dicendo per superbiam: Nolo obedire Deo; talis enim occidendus erat, juxta legem *Num.* xv, 30. Vide *Abulensem ibidem, Quest.* XLIII.

AUT CALUMNIAM FECERIT, — puta per calumniam et fraudem aliquem læserit, ita Septuaginta, damnus videlicet dando, et bona alterius fraude occupando. Unde Aquila, Symmachus et Theodotus, teste *Isychio*, vertunt, *si calumniatus est aliquis (1)*.

(1) Hebr. est, *si quis peccaverit et delictum commiserit in Jovam, negando proximo suo rem aliquam concreditam aut depositum* (litt. *positionem manus*, quod *Rosenmullero* est *stipulatio vel sponsio*), *aut per raptum, aut omnino injuste læserit sodalem suum*. Hic locus spectat ad eos casus in quibus læsus nihil potuit contra lædentem probare.

3. ET QUODLIBET ALIUD. — Hebr. additur *ex illis*, Vers. 3, scilicet quibus solet fieri fraus, aut damnum aliud irrogari proximo, uti fit in omnibus casibus hic enumeratis (2).

Calvinus vult hoc sacrificium, de quo hic loquitur Scriptura, per synecdochen etiam ad alia peccata sponte et scienter admissa extendi: adeoque nullam peccati cujuscumque expiationem fuisse apud Judæos, nisi per sacrificium, idque ad hoc, ut ea ratione opera satisfactionis elidat et enervet. « Unde, ait ipse, refellitur diabolicum figmentum de satisfactionibus, quibus se a Dei judicio redimi imaginantur Papistæ. In hunc finem fabricantur opera supererogationis, quæ meritoria sint ad pœnam redimendam; inde et Purgatorium emersit. »

Verum id falsum esse aperte convincitur (ut alia taceam) ex hac clausula, quæ pro similibus injuriis et damnis proximo illatis tantum, hoc sacrificium præcipi aperte docet. Unde pro idololatria voluntaria, divinatione, schismate, cæde parentum, etc., nulla particulatim erant indicta sacrificia; similiter pro peccatis internis nullæ hic statuuntur victimæ, sed tantum pro externis; certum tamen est omnia hæc actu contritionis potuisse expiari, ad quem omnes prophætæ peccatores adhortantur, eis veniam promittentes. Porro hæc nihil faciunt ad satisfactionem, quæ pro pœna tantum temporali redimenda valet; imo hinc ar-

(2) Hebr. est, *aut falso juraverit de uno ex omnibus, quæ faciet homo peccando in illis*, id est, vel falso de ulla re, circa quam homines peccare solent, juraverit,

Calvinus vult hic elidi opera satisfactionis.

Refellitur.

Pro idololatria, parricidio, etc. nulla præscribitur victima.

gumentum pro satisfactione retorqueo : Sacramenta illa vetera non valebant ad expiationem culpæ per se, sed tantum pœnæ temporalis, ut ostendi cap. I, vers. 4: ergo valebant per modum satisfactionis. Satisfactionem enim Catholici doctores vocant, redemptionem pœnæ temporalis, quæ manet remissa culpa. Vide Bellarminum et Suarez in illa materia.

Vers. 4.

4. CONVICTA DELICTI. — Hebr. est, *cum deliquerit*: sic et Septuaginta; sed *delinquere* accipiunt ipsi abusive, pro eo quod est *delictum suum agnoscere*. Ita Vatablus. Ita et Chaldæus exponit cap. v, vers. ultimo. Pari abusione *delinquere* significat delictum expiare, et *delictum* ipsum passim hic vocatur ipsa hostia delicti expiatrix; sic *mundare* significat mundum declarare, cap. XIII, vers. 14, 23, 27. Pari modo intellige quod vertit Noster, *convicta delicti*, scilicet non a testibus, sed a seipsa et sua conscientia, qua pungente sacerdoti delictum istud confitetur. Id clarius exprimitur Num. v, 7, ubi idem hic casus repetitur; nam de occulto peccato hic agi, patet ex eo, quod de publico peccato jam egerit, legesque sanxerit Moses toto cap. XXII *Exodi*, ac nominatim vers. 8, ubi fraudator, convictus de fraude, jubetur solvere non simplum, uti hic dicitur, sed duplum. Idem patet ex Josepho, qui, cum esset sacerdos, optime hæc scire potuit. Ipsius hæc sunt verba lib. III *Antiquit.* x: « Qui sciens peccavit, nemine conscio, arietem offert, lege ita jubente; » ergo is qui sciens peccat, licet occulte, jubetur hic adire sacerdotem, et peccatum illi detegere, ut pro ejus arbitrio aries deligatur, et ipse pro peccatoreoret. Sic et Philo: « Si quis, ait, mentitus fuerit de societate, aut deposito, aut rapina, aut inventione rei perditæ; deinde ad vitandam suspicionem jurare non recusarit; et tandem arguente se intus conscientia, perjurium suum abnegationemque ipse damnans, confessus fuerit, ac veniam petierit; merebitur delicti oblivionem. »

motus
ad hanc
opinionem
data et
recedat

Typus
confessionis
et
absolutionis

ad hanc
opinionem
data et
recedat

Morale
de
confessionis
necessitate
et
fructu.

Unde videas hic rursus confessionis sacerdotalis legis novæ typum et figuram, uti et satisfactionis, in eo quod subditur: « Juxta mensuram æstimationemque delicti, » ut scilicet si delictum esset grave, daret offerens arietem meliorem; sin esset leve, daret viliozem et minoris pretii, pro sacerdote, cui confitebatur delictum, iudicio et arbitrio, ut ait Josephus; nam verba illa non patiuntur alium sensum, nisi torqueantur. Vide dicta cap. v, vers. 18. Erat ergo sacerdos hic quasi iudex, peccator erat reus et sui accusator, aderat ejus satisfactio, aderat et oratio sacerdotis, quæ erat vice absolutionis.

« Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur, » ait Sapiens, *Prov. XXVIII*. S. Augustinus in illud *Psal. XXXI*, 5, *Delictum meum cognitum tibi feci*: « Non operui, ait, sed aperui, ut operires; non celavi, ut tegeres. Nam quando homo detegit, Deus tegit; cum homo ce-

lat, Deus nudat; cum homo agnoscit, Deus ignoscit. » « Gehennam, ait Tertullianus, lib. *De Pœnitent.*, exomologesis extinguit. » Et infra: « Peccator restituendo sibi institutam a Domino exomologesi sciens, præteribit illam, quæ Babylonium regem in regna restituit? Cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas; Christum exoras. » Audi quid de S. Ambrosio confessiones suorum privatim audiente scribat Paulinus in ejus Vita: « Quotiescumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam, lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur etiam sibi cum jacente jacere. Causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur. » S. Pacianus in *Parænesi ad pœnitent.*: « Vos, fratres, ait, appello, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui peccare non erubescitis, et erubescitis confiteri. Rogo vos per illum Dominum, quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam; prudenter ægri medicos non verentur, ne in occultis quidem partibus, etiam secaturos, etiam perusturos. »

S. Chrysostomus, hom. 33 in *Joann.*: « Vos, ait, hortor, dilectissimi, ut, etsi nemo opera nostra videat, singuli suam conscientiam ingrediuntur, et iudicem sibi rationem constituent, errata sua in medium adducant, nisi velint in die illa horrenda universo orbi ea manifeste patere. » Joannes Climachus, *gradu* 4: « Ante omnia, ait, culpas nostras præclaro judicii nostro soli confiteamur, omnibusque si ille jusserit, confiteri sinus parati. » Additque sine confessione quæ fit homini, nullum posse consequi remissionem.

Vis fructum confessionis et exempla? Astion Martyr, ut habet ejus Vita, per confessionem curatus fuit a turpi cogitatione, et diabolus ab eo in specie pueri nigri cum ignea facula recessit, dicens: « Confessio tua, o Astion, magnas meas vires contrivit, et inermem me reddidit. »

S. Macarius Theopemptum verecundantem confiteri sua peccata, ei confitendo, ad confessionem impulit, atque a blasphemæ tentatione et diabolo liberavit. Idem fecit S. Ignatius. Nam Parisiis confitendo peccata juventutis suæ cuidam sacerdoti impuro, magna contritione, multisque lacrymis, eum pariter ad lacrymas et confessionem impulit.

Serapion apud Cassianum, *Collat. II*, XI, solitus furari paximatium ad explendam gulam, publice hoc ipsum confessus, omni tentatione gulæ et furti in perpetuum liberatus est. Dæmon enim specie lampadis de sinu ejus egredi visus, imo fœtore totam cellam replevit. « Nihil ergo, inquit Cassianus, sic noxium est monachis, et lætificat dæmones, quam si patres spirituales celent suas cogitationes. »

Alius tentatus fornicatione per 14 annos, cum assidua abstinencia eam superare non posset, publice tandem confitendo eam, superavit. « Confessio, ait S. Isidorus, lib. I, cap. XII, sanat, con-

fessio justificat, confessio peccatis veniam donat. Nulla tam gravis est culpa, quæ per confessionem non habeat veniam. » Quin et Hugo, lib. *De Claustro animæ*, audent dicere : « Si veniret dæmon ad capitulum confessionis (si videlicet serio pœnitere, conteri et confiteri posset), impetraret indulgentiam remissionis. Satan expulsus est a capitulo cœli, Adam a capitulo paradisi, Judas a capitulo Christi. In primo fuit culpa superbiam, in secundo inobedientiam, in tertio avaritiæ, » quam nemo eorum agnoscere et confiteri voluit.

Exempla
Gentili-
um.

Audi et Gentiles. Seneca, lib. *De Moribus* : « Ubi, ait, est confessio, ibi est remissio. » Pythagoras dicebat peccata non esse verbis tegenda, sed detegenda, ut reprehensionibus curentur. Aristoteles dicebat non multum ab impeccabili distare eum, qui peccatum, ut decet, confiteretur. Testis est Maximus, serm. *De Confessione*.

Attila rogatus a S. Lupo Trecentensi episcopo, quis esset, qui tot regibus devictis cuncta sibi subderet, confessus est, dixitque : « Ego sum Attila Hunnorum rex, Dei flagellum. »

Creusa apud Euripidem in *Jone*, ut flagellantis conscientiam stimulos confessione leniret, detexit occultum suum stuprum.

Vers. 4
et 5. 4 et 5. REDDET OMNIA QUÆ PER FRAUDEM VOLUIT OBTINERE. — « Obtinere, » id est retinere; si enim tantum voluit et concupivit rem alienam, nec obtinuit, non tenetur ad restitutionem: pro actu epim interno nulla est restitutio facienda, aut unquam fuit; sed tantum pro re aliena sublata, vel damno alteri reipsa allato, patet ex Hebr. Imperatur hic alieni restitutio, ne quis putet se posse solo sacrificio placare Deum, eoque facto alienum retinere, seque ex præda locupletare; qui fuit error Græcorum aliquorum, teste Guidone Carmelita.

ET QUINTAM INSUPER PARTEM. — Hanc addere jubetur peccans, tum pro injuria, tum pro damno, quod ex absentia rei suæ interim passus est dominus (1).

Vers. 6. 6. PRO PECCATO AUTEM SUO OFFERET ARIETEM. — Nota: Moses in peccatis per ignorantiam admissis, plebeio jussit offerre capram; hic vero eidem in peccatis scienter admissis, jubet offerre arietem, qui melior et pretiosior est capra: sicut peccatum ex scientia admissum majus est peccato ex ignorantia facto. Non meminit autem Moses hic pontificis, aut principis, aut populi totius, quia præsupponit hos ex scientia non peccaturos. Sic Solon, rogatus cur non constituisset pœnam paricidii, respondit se id neminem facturum putasse, ne non tam prohibere quam admonere videretur. Si tamen pontificem, principem, aut totum populum ex scientia peccare contigisset, voluit Deus eos infimorum quoque hominum pœnis affici, et eadem atque illos offerre sacrificia, ut pares essent pœna iis, quibus virtute non erant

superiores. Ita Ribera, lib. IV *De Templo*, cap. vi.

9. HÆC EST LEX HOLOCAUSTI, — jugis scilicet; Vers. 9. jussit enim Deus quotidie sibi duos agnos jugiter offerri in holocaustum, unum mane, alterum vespere, ut patet Num. XVIII, 3. Unde unum dictum est matutinum, quia mane primo loco ante omnia sacrificia alia offerebatur; aliud vespertinum, quia vespere et ultimo loco offerebatur: illud pro diurnis, hoc pro nocturnis Dei beneficiis, ait Philo. Vide dicta Exodi XXX, 38.

Nota: Sicut cap. I, II, III, IV, descripsit Moses ritum immolandi, primo, holocaustum; secundo, mincha; tertio, hostiam pacificam; quarto, hostiam pro peccato: ita hoc cap. describit quid de victima qualibet sit faciendum, scilicet quid cremandum sit, quid comedendum; hoc ergo versu id describit in holocausto; vers. 14 vero id describit in mincha; vers. 25, in hostia pro peccato; cap. seq. vers. 11, in hostia pacifica.

Tropologice Isychius: Sacerdos, inquit, et qui perfecte sapere vult, jure et continuum debet esse perfectionis holocaustum, ut a perfecta sapientia incipiens in mane ætatis et juventutis, in eadem vespem senectutis et vite suæ finiatur.

Sacerdos
debet esse
juge
holocaustum.

CREMABITUR IN ALTARI TOTA NOCTE USQUE MANE. —

« Cremabitur, » scilicet vespertinum jure holocaustum, ideoque necesse erat holocausti hujus partes successive imponi altari, ut sacrificium duraret a vespera usque mane. Hebraice tenim est, hoc holocaustum erit ad adustionem, vel in adustione super altare tota nocte. Quare necesse erat sacerdotem in tabernaculo vigilare tota nocte, qui hæc holocausti partes vicissim poneret, et disponeret in altari, ut sic sensim tota nocte cremarentur; idque ad hoc, ut hac ratione jugiter hæc sacrificiis, tam die quam nocte tota crederetur et honoraretur Deus, indeque vocatum est jure sacrificium. Cæteris ergo dormientibus, invigilare sacris debebat sacerdos, ut jam Religiosi in canendis Matutinis Deique laudibus pervigilant. Secus erat in matutino holocausto; hoc enim sequebatur legem communem, ideoque sicut alia holocausta, totum simul cremabatur; post illud enim alia holocausta et sacrificia erant offerenda et cremanda. Ita Abulensis et alii: Quin et nonnulli, quod hic dicitur de jugi sacrificio vespertino, a pari vel simili intelligunt de matutino, ut similiter tota die lento igne cremaretur usque ad tempus sacrificii vespertini, nisi scilicet alia holocausta jugi matutino succederent; tunc enim illa lento igne cremata, totum diem usque ad tempus sacrificii vespertini occupabant. Idque congruum videtur, nimirum ut tota die et nocte altare fumaret, et sacrificium evaporaret; quo scilicet perenni ejus crematione et suffitu coleretur summa Dei majestas, semper a nobis adoranda, perpetuisque victimis honoranda. Quod si verum est, duplici titulo hoc sacrificium erat jure. Primo, quia jugiter, id est per totam diem et noctem in altari ardebat, vel in se, vel in vic-

Sacerdos
tota
nocte
vigilabat
ad
cremandum
lente
holocaustum.

Altare
semper
fumabat
victimis.

(1) Hebr. est, *ei cuius est*, proprio ejus domino, die delicti sui, id est, eo die quo confitebitur se peccasse.

et noctem in altari ardebat, vel in se, vel in vic-

timis sibi succedentibus juxta modum jam explicatum. Ita Lyranus, Dionysius, Cajetanus et noster Lorinus, ac insinuant Septuaginta, qui jure sacrificium, *Exod. XXIX, 38*, vocant *κρίθων ἐνδεδειχίμεν*, id est oblationem assiduitatis sive continuationis, quæ assidue et continue Deo adolentur. Rursum licet per holocaustum proprie hic intelligatur jure, uti docet Hesychius, Abulensis et Hugo Victorinus, tamen Radulphus, lib. IV, cap. I, quodlibet accipit, vultque sanciri hic, ut cujuslibet holocausti qualibet hora, etiam matutina oblati incensique caro, tota sequenti nocte super altare relinquatur, ut sensim evaporans in fumum et cinerem abeat. Nimirum hoc ritu monebat Deus fideles, ut mysticis charitatis, orationis, aliarumque virtutum victimis, jugiter illi succedentibus Deum colerent, nec ullum tempus, imo nec ullum momentum hæc victima Deique cultu vacuum esse debere. Unde S. Bernardus: « Omne tempus, inquit, quo de Deo non cogitas (eum amando, laudando, invocando), te perdidisse existima; » ac S. Dominicus, et ex eo S. Thomas Aquinas: « Religiosus, inquit, semper cum Deo aut de Deo loquatur. »

— Tropologie: « Vir perfectus tota nocte hujus sæculi et præsentis vitæ, ignis sui, id est charitatis et fervoris sui flammam illustrem servare debet; ut, vero mane (æternæ gloriæ) illucescente, sub Dei præsentia in æternum fulgeat, » inquit Radulphus.

Vers. 10. 10. **IGNIS** (quo scilicet comburetur jure holocaustum jam dictum) **IN** (ita legendum, non *ex*, uti legunt Biblia Plantin.) **EODEM ALTARI ERIT**, — *q. d.* Ignis hic erit ipsius altaris, non alienus, non aliunde illatus. Unde hebraice est, *ignis altaris ardebit, vel accendetur in eo*, scilicet altari, *q. d.* Aliunde non inferetur ignis in altare, sed in ipso jugiter erit ardens. Hoc Gentiles imitati sunt impulsu dæmonis, qui est simia Dei et divini cultus; nam in sacrificiis religioso igne ex certa materia utebantur. Unde in iis ignem ex olea, lauro, vel crassioris corticis quercu, aut cujus caudex cavus fungosusque foret, accendere vel adolere nefas erat; hæc enim ligna habebant ut ominosa et detestata. Porro hunc ignem victimarum subdita face accendebant, et eum partim ex fumo quos globos volveret, quantumve se attolleret, partim ex flamma, si lucidior aut obtusior, et qua specie foret, si qui Capnomantes dicebantur, observabant, indeque divinabant, teste Giraldo, *syntag. 17*. Hinc rursum apud Persas et Romanos sacer ignis jugiter ardebat, cujus cura demandata fuit virginibus Vestalibus: de hoc igne plura cap. IX, vers. 23 et 24.

Tropologie, ignis est charitas. Tropologie, altare est cor, fidelis Christianus est sacerdos, ignis lucens et ardens, inquit Origenes, *homil. 4*, est lucerna fidei et charitatis, de qua dicitur *Luc. XII, 35*: « Lucernæ ardentes (sint) in manibus vestris. » Hic ignis, inquit S. Gregorius, lib. XXV *Moral. VII*, lignis, id est exemplis

Patrum et præceptis Dominicis, quotidie fovendus et excitandus est, idque *mane*, id est matutina oratione et meditatione (quod quam utile sit, utinam intelligant et reipsa in praxi experiantur omnes, præsertim Ecclesiastici), estque in cordibus electorum inextinguibilis: nam etiam post hanc vitam fervor charitatis eorum mentibus accrescet; quisque huic semet quotidie holocaustum imponit, quia omne vitium quod in se male vivit, exurit; imponit et adipem pacificorum, quia interna novæ charitatis impinguitio, pacem internos et Deum faciens, odorem de nobis suavissimum reddit. Ita et Rupertus.

11. SPOLIABITUR PRIORIBUS VESTIMENTIS. — Quia **Vers. 11.** licet oblatio cinerum ex altari, esset functio sacra in loco sacro, tamen elatio eorumdem extra castra non erat sacra. Unde eos inferens sacerdos, vestes sacras quas sacrificans induerat, exuebat, easque relinquebat in loco sancto sive tabernaculo, et induebat vestes suas vulgares.

ET IN LOCO MUNDISSIMO USQUE AD FAVILLAM CONSUMI FACIET, — non cineres, sed cineribus mixtas partes lignorum, necdum omnino in cinerem resolutas, et si quæ partes adipis carniæ vel ossium, igne non omnino consumptæ remanserint, quæ omnia sub cineribus comprehendit hic Moses: hæc enim extra castra iterum comburenda **In cineres redigenda erat victima holocausti.** erant, ut nil nisi cineres superesset: in cineres enim meros redigendum erat holocaustum.

Hæc minima etiam a sacris hominibus fieri vult lex, ut ostendat nil eorum quæ ad Dei cultum pertinent, exiguum æstimari debere, inquit S. Cyrillus, lib. XII *De Adoratione*.

12. ET IMPOSITO HOLOCAUSTO DESUPER ADOLEBIT **Vers. 12.** **ADIPES PACIFICORUM**, — puta adipem cum renibus, quæ ex hostia pacifica jussit Deus sibi offerri et cremari, cap. III, vers. 3. Sensus ergo est: mane compone struem lignorum in altari, et impone illi omnes carnes holocausti, et si quæ præterea sint hostiæ pacifiæ offerendæ, accipe ex iis adipem earum, eosque pone super jure holocaustum; ut simul cum eo crementur. Nolo enim seorsim solum adipem cremari.

14. HEC EST LEX SACRIFICII ET LIBAMENTORUM. — **Vers. 14.** « Sacrificii, » scilicet farrei, non carniæ; Hebr. enim est *mincha*, de quo cap. II (1). Unde Noster se explicans subdit: « et libamentorum; » et hic significat *id est*. Libamenta enim hic vocantur, non a libando, sed a libis et panibus qui ex libamentis, id est ex simila et farre conficiuntur vel confici possunt. Unde quæ hic libamenta, vers. seq. similam vocat.

16. RELIQUAM AUTEM PARTEM SIMILÆ CONEDET **Vers. 16.** **AARON CUM FILIIS SUIS.** — Intellige, nisi polluti essent et contaminati; hi enim arcebantur sacris tam epulis quam locis, ut patet cap. XXII, vers. 6.

(1) Fertum de quo nunc agitur, illud est, quod sacrificio quotidiano solebat addi: diversum igitur est ab eo, quod ab homine privato offerebatur, et cap. II describitur.

Nota: ex *mincha*, id est sacrificio farreo, poterant comedere soli masculi, scilicet soli sacerdotes eorumque filii, ut patebit vers. 18. Ex hostia vero pacifica pars illa quæ cedebat sacerdoti, poterat comedi ab omnibus qui de familia erant sacerdotis, etiam feminis et servis emptitiis, non tamen mercenariis, ut patet cap. XIII, vers. 11. Unde filia sacerdotis, quæ nupserat viro alterius tribus, non poterat ea vesci, nisi mortuo marito redisset ad domum et familiam patris, ut patet cap. XXII, vers. 13.

Denique hæ sacræ epulæ comedi debebant, « in loco sancto, » puta in atrio tabernaculi, uti habent hic Hebræa, Græca, Chaldæa et Latina Romana; male enim legitur in Plantin. : in loco sanctuarii tabernaculi (1).

Vers. 17. 17. IDEO AUTEM NON FERMENTABITUR, QUIA PARS EJUS IN DOMINI OFFERTUR INCENSUM (q. d. Pars similæ Deo oblata fermentari non potuit, juxta legem Levit. II, 11; ergo nec decet reliquam ejus partem, quæ sacerdotibus comedenda cedit, fermentari, quia hæc etiam pars est sacrificii Domino oblata, et censetur illi oblata per sui partem seu pugillum, qui Domino incensus est: ideoque) SANCTUM SANCTORUM ERIT (id est, sanctissimum erit ac separatim a profanis, cedetque solis sacerdotibus), SICUT PRO PECCATO ATQUE DELICTO, — q. d. Sanctissimum erit, sicut sanctissimum est sacrificium pro peccato et pro delicto: hoc enim peccata expiat, et sanctificat offerentes. Gravis hic est difficultas, quomodo distinguatur delictum a peccato, quam resolvam cap. VII, vers. 1.

Vers. 18. 18. MARES TANTUM STIRPIS AARON COMEDENT ILLUD. — Putat Abulensis Mosen hic loqui de *mincha*, sive sacrificio pro peccato; illud enim a solis masculis debuisse comedi. Verum hoc arctius est; Moses enim loquitur in genere de *mincha*, sicut locutus est de holocausto, vers. 9: nam de hostia pro peccato agit vers. 25. Rursum *minchæ* pro peccato non poterat imponi thus, quod tamen hic *minchæ* imponi jubetur; ergo non agitur hic de *mincha* pro peccato: quælibet ergo *mincha*, id est similia Deo oblata, habebatur admodum sancta, perinde ac sacrificium pro peccato et delicto, ideoque non poterat comedi nisi a sacerdotibus eorumque filiis masculis. Ita Cajetanus. Unde *mincha*, utpote puræ similæ sacrificium, purius et sanctius erat hostia pacifica: hæc enim comedi poterat etiam a feminis et a servis familiæ sacerdotis, uti dixi vers. 16.

LEGITIMUM SEMPITERNUM ERIT, — quasi dicat: Hæc lex et sanctio erit sempiterna, id est tamdiu durabit quamdiu durabit lex vestra; durabit semper, sive toto tempore legis veteris, donec ei lex nova succedat.

OMNIS QUI TETIGERIT ILLA, SANCTIFICABITUR, —

(1) Absque fermento. Sic et apud Romanos Flamini Diali « farinam fermento imbutam attingere fas non erat, » auctore Gellio, Noct. Att. lib. X, cap. XV.

id est sanctificari debet et mundari, ne immundus sacra contingat et foedet. Futurum ergo hoc accipiendum est imperative, non indicative; alioqui enim falsam redderet sententiam, ut patet Aggæi II, 14. Ita Abulensis.

20. HÆC EST OBLATIO AARON ET FILIORUM EJUS, — Vers. 20. id est pontificis et minorum sacerdotum; sic sæpe inferius Aaron appellative sumitur pro pontifice quolibet. Nam de Aaronis persona hæc accipi non possunt; utpote qui jam erat consecratus pontifex, antequam Leviticus a Deo dictaretur, ut patebit cap. VIII, vers. 4. Ita aliqui.

Verum nihil prohibet Aaronem hic simpliciter capi pro ipso Aarone ejusque successoribus; nam valde probabile est in ejus consecratione, non tantum victimas carni præscriptas Exod. XXIX, sed etiam *mincha* hic præscriptum, fuisse Deo oblatum; in omni enim victima adhibebatur *mincha*, ut dixi cap. II.

Deinde consecratio Aaronis fuit perfectissima; et exemplar consecrationis aliorum pontificum illi succedentium: ergo hoc *mincha* aliis adhibitum, multo magis Aaroni adhibitum fuit.

Dico ergo hic esse hystorologiam, atque hanc legem latam esse ante consecrationem Aaronis et ante Leviticum: hoc tamen loco reponi, quia Moses hoc loco simul pertractare voluit, quid de qualibet hostia esset faciendum, an illa cremanda esset an comedenda, ut dixi cap. VI, vers. 9.

DECIMAM PARTEM EPHI OFFERENT, — puta unum gomor similæ, quod totum igne comburebatur; nam, ut dicitur vers. 23: « Omne sacrificium sacerdotum igne consumetur; » secus erat in *mincha* laicorum: in illa enim tantum pugillus Deo adolebatur, reliquum vero cedebat sacerdoti, ut dixit Moses vers. 15 et 16.

SACRIFICIO SEMPITERNO, — quod semper deinceps in consecratione sacerdotum offerri debeat (2).

21. OFFERET AUTEM EAM SACERDOS QUI PATRI JURE SUCCESSERIT, — puta sacerdotis filius primogenitus, nisi is, deformitate aliqua impediante munus pontificium, ab eo arceatur, de qua cap. XXI, vers. 18; tunc enim ejus loco succedebat secundo genitus, et eo deficiente tertio genitus. Apud Hebræos enim pontificatus ad seniores pontificis filium, sacerdotium ad reliquos ejus filios jure hæreditario devolvebatur.

22. TOTA CREMABITUR. — Hebraice erit כָּלִיל *calil*, Vers. 22. id est holocaustum, ut vertunt Septuaginta, et ut holocaustum tota cremabitur. Holocaustum ergo fieri hic idem est quod totum cremari; nec enim *mincha* proprie erat holocaustum: holocaustum enim erat victima, puta animal, *mincha* vero erat similia.

23. OMNE ENIM SACRIFICIUM SACERDOTUM IGNE CON-

(2) Sempiterno, id est quotidiano, ait Rosenmullerus ad h. l.

Vers. 21. Hebr. est, in sartagine cum oleo paretur (ferum); frivum offeras illud, coctiones ferti in frustra comminuti, id est, coctum more ferti in frusta comminuti.

SUMTUR. — « Sacrificium, » scilicet similæ, vel farreum: hebraice enim est *mincha*; nam de victimis suis pacificis potuisse sacerdotes comedere, patet *Exod. xxix, 28*.

Vers. 25. 25. SANCTUM SANCTORUM EST, — quasi dicat: Hostia pro peccato valde sancta est; est enim peccati legalis expiatrix, ac propterea eam immolari volo eodem loco quo holocaustum, scilicet ad septentrionalem plagam altaris holocausti, ac comedi in loco sancto, id est in atrio tabernaculi; denique sancio sanctum esse, quidquid eam tetigerit. Hinc latine *sanctum* a *sancio* venit; sancire enim proprie est consecrare aliquid sub sanguine hostiæ; unde *sanctum* dicitur quasi sanguine consecratum, et *sanctio* proprie vocatur lex quæ suo decreto terrorem pœnæ adjungit: sic sanctæ erant victimæ pro peccato, quia pro sanguine peccatoris suum sanguinem Deo offerebant.

Mystice, voluit significare Deus hostiam pro peccato, id est contritionem et pœnitentiam (qua peccator se totum, suamque vitam et sanguinem Deo offert), sacrificium esse sanctissimum, sibi que gratissimum instar holocausti. Ita Isychius.

Vers. 26. 26. SACERDOS QUI OFFERT, COMEDET EAM. — Ergo hostia pro peccato pertinebat ad solum offerentem, illique soli jure cedebat, ab eoque et filii ejus masculis comedenda erat; poterat tamen offerens et alios sacerdotes eorumque filios masculos ad ejus esum advocare, ut patet vers. 29. Et hoc est quod dicitur *Osee iv*, de sacerdotibus: « Peccata populi mei comedent; » *peccata*, id est hostias pro peccatis oblatas: est metonymia. Ita Cyrillus, Theophylactus et Theodoretus ibi; idque ut significaretur muneris sacerdotum esse, ut precibus et oblationibus suis peccata populi deleant et comedant, id est consumant. Ita Alexander Papa, *epist. 2*, et habetur I, *Quæst. I*, cap. *Ipsi sacerdotes*; Anastasius Nicænus, lib. *Quæst. in Script.*, sub finem; Rufinus in *Osee iv*, Theodoretus hic, *Quæst. X*, hæcque causa affertur cap. *x*, vers. 17.

Averso et contrario sensu hæc accipiunt, et in malos sacerdotes intorquent S. Hieronymus, Gregorius, homil. 17 in *Evang.*, Bernardus, serm. 77 in *Cantic.*: « Sacerdotes, inquit, pravi peccata populi comedunt, quia peccata delinquentium foveant, ne temporalia stipendia amittant. » Verum hoc est præter mentem Scripturæ; sic enim Patres subinde ludunt in verbis Scripturæ, dum ea aliis etiam contrariis rebus accommodant.

Vers. 27. 27. QUIDQUID TETIGERIT CARNES EJUS, SANCTIFICA-

BITUR, — id est, aliquo modo sanctum habebitur, ut non possit nisi certa præmissa cæremonia ad usum profanum rursus converti, ut si vestis erat, debebat lavari prius; non tamen transfundebat suo contactu similem sibi sanctitatem in res alias quas tangebatur, ut patet *Aggæi ii, 13*, quia sic processus fuisset in infinitum.

Tropologice Radulphus: « Carnes, ait, hostiæ pro peccato tangentem sanctificant, quia pœnitentium gemitus imitantem emundant. »

SI DE SANGUINE ILLIUS VESTIS FUERIT ASPERSA, LAVABITUR IN LOCO SANCTO, — puta in atrio tabernaculi, ut sic lota ad profanos usus redire, et a profanis hominibus indui possit. Abulensis pulchram hic dat regulam: « Si res, ait, sacra, quæ contingebatur, talis erat, ut per contactum aliqua ejus pars, humor vel succus adhæreret rei tangenti, tunc res tangens aliquo modo sanctificabatur, alias non. » Verbi gratia, si sanguinem hostiæ, si carnes Deo oblatas tangeret, sanctificabatur, non autem si tangeret altare, vasa sacra, aut vestes sanctas.

Canon de contactu sanctificatorum.

28. VAS AUTEM FICTILE, IN QUO COCTA EST (hostia Vers. 28. pro peccato), CONFRINGETUR, — quia vas fictile cum sit porosum, facile humorem aliquem carniû sanctificatarum imbibit: quare illud confringi jubeo, ne deinceps profanis usibus serviat, itaque caro sancta vel humor sanctus profanis rebus misceatur indecenter et irreverenter. Aliam causam dat Theodoretus, *Quæst. XII*: « Vasa, inquit, viliora, utpote fictilia, conteri præcipit Deus; alia vero quæ pretiosiora sunt lavari jussit, ut illa viliorum confectione legem immunditiæ sanciret, doceretque quantum malum sit peccatum, quod hac hostia figuratur. » Hostia enim pro peccato licet sancta sit, tamen quia pro peccato est, aliquid habet abominabile et abolendum.

QUOD SI VAS ÆNEUM FUERIT (vel metallinum, a quo omnis caro sancta defricari possit, et effundi in locum mundum), DEFRECATUR.

29. OMNIS MASCELUS DE GENERE SACERDOTALI VES- Vers. 29. CETUR DE CARNIBUS EJUS. — Hostia ergo pro peccato a solis masculis, iisque sacerdotibus, aut eorum filiis comedi poterat.

30. HOSTIA ENIM QUÆ CÆDITUR PRO PECCATO, CUJUS Vers. 30. SANGUIS INFERTUR IN TABERNACULUM (quod fiebat in hostia pro peccato pontificis et totius populi, uti dictum est cap. *iv*, vers. 6 et 18), NON COMEDETUR, SED COMBURETUR IGNI. — Talis enim tota cremanda erat extra castra, uti jussit Deus cap. *iv*, vers. 12 et 21, quod etiam notat et citat Apostolus, *Hebr. xiii, 11*, uti dixi cap. *iv*.

Peccata populi comedunt sacerdotes, quomodo?

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur lex et ritus hostiæ pro delicto, et vers. 11, hostiæ pacificorum, scilicet a quibus, et quando utraque comedi debeant. Deinde, vers. 23, vetat Deus esum adipis victimarum omnisque sanguinis. Denique, vers. 30, ex hostia pacifica pectusculum, et armum dextrum consignat sacerdoti sacrificanti.

1. Hæc quoque lex hostiæ pro delicto, Sancta sanctorum est : 2. idcirco ubi immolabitur holocaustum, mactabitur et victima pro delicto ; sanguis ejus per gyrum altaris fundetur ; 3. Offerent ex ea caudam et adipem qui operit vitalia , 4. duos renunculos, et pinguedinem quæ juxta ilia est, reticulumque jecoris cum renunculis ; 5. et adolebit ea sacerdos super altare : incensum est Domini pro delicto. 6. Omnis masculus de sacerdotali genere, in loco sancto vescetur his carnibus, quia Sanctum sanctorum est. 7. Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto, utriusque hostiæ lex una erit : ad sacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit. 8. Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem ejus. 9. Et omne sacrificium similæ quod coquitur in clibano, et quidquid in craticula, vel in sartagine præparatur, ejus erit sacerdotis a quo offertur : 10. sive oleo conspersa, sive arida fuerint, cunctis filiis Aaron mensura æqua per singulos dividetur. 11. Hæc est lex hostiæ pacificorum quæ offertur Domino. 12. Si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, et lagana azyma uncta oleo, coctamque similam, et collyridas olei admixtione conspersas ; 13. panes quoque fermentatos, cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis : 14. ex quibus unus pro primitiis offeretur Domino, et erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem ; 15. cujus carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane. 16. Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die ; sed et si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est : 17. quidquid autem tertius invenerit dies, ignis absumet. 18. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti : quin potius quæcumque anima tali se edulio contaminaverit, prævaricationis rea erit. 19. Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni : qui fuerit mundus, vescetur ex ea. 20. Anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis. 21. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel jumenti, sive omnis rei quæ polluere potest, et comederit de hujusmodi carnibus, interibit de populis suis. 22. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : 23. Loquere filiis Israel : Adipem ovis, et bovis, et capræ, non comedetis. 24. Adipem cadaveris morticini, et ejus animalis quod a bestia captum est, habebitis in varios usus. 25. Si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini, comederit, peribit de populo suo. 26. Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de avibus quam de pecoribus. 27. Omnis anima, quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis. 28. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : 29. Loquere filiis Israel, dicens : Qui offert victimam pacificorum Domino, offerat simul et sacrificium, id est, libamenta ejus. 30. Tenebit manibus adipem hostiæ, et pectusculum ; cumque ambo oblata Domino consecraverit, tradet sacerdoti, 31. qui adolebit adipem super altare ; pectusculum autem erit Aaron, et filiorum ejus : 32. armus quoque dexter de pacificorum hostiis cedet in primitias sacerdotis. 33. Qui obtulerit sanguinem et adipem, filiorum Aaron, ipse habebit et armum dextrum in portione sua. 34. Pectusculum enim elevationis, et armum separationis tuli a filiis Israel de hostiis

eorum pacificis, et dedi Aaron sacerdoti, et filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Israel. 35. Hæc est unctio Aaron et filiorum ejus in cæremoniis Domini die qua obtulit eos Moyses, ut sacerdotio fungerentur, 36. et quæ præcepit eis dari Dominus a filiis Israel religione perpetua in generationibus suis. 37. Ista est lex holocausti, et sacrificii pro peccato atque delicto, et pro consecratione et pacificorum victimis, 38. quam constituit Dominus Moysei in monte Sinai, quando mandavit filiis Israel ut offerrent oblationes suas Domino in deserto Sinai.

Vers. 1.

1. HÆC QUOQUE LEX HOSTIÆ PRO DELICTO. — Gravis hic est difficultas, quomodo distinguantur sacrificium pro peccato et sacrificium pro delicto. *Peccatum* hebraice vocatur חַטָּאת *chattat*; Septuaginta ἀμαρτία; *delictum* vero hebraice vocatur עֲשֵׂה אֲשָׁמָה *aseam*; Septuaginta vertunt πηρομείαια. Hebræi *peccatum* interpretantur esse illud quod est contra præcepta affirmativa, quæ ipsi in S. Scriptura tot esse asserunt; quot sunt ossa in corpore humano, nempe 248; *delictum* vero esse illud quod est contra præcepta negativa, quæ ipsi tot numerant quot sunt dies in anno, videlicet 365. Utraque sigillatim enumerat Genebrardus in fine *Chronolog.* ult. edit. *Secundo*, e converso S. Augustinus hic, *Quæst. XX*, per *peccatum* intelligit culpam commissionis, per *delictum* culpam omissionis. Ita et S. Gregorius, hom. 21 in *Ezech.*: « Hoc, ait, inter peccatum et delictum distat, quod peccatum est mala facere, delictum vero est bona derelinquere, quæ summopere tenenda sunt. » Addit S. Gregorius: « Vel certe peccatum in opere est, delictum in cogitatione. » Ita et plerique recentiores, ut Lyranus, Abulensis, Isidorus Clarius, Petrus Serranus. Alii aliter hæc distinguunt. Verum dico *peccatum*, cum a delicto distinguitur (nam sæpe hæc duo pro eodem accipiuntur, ut patet cap. iv, v, vi), esse illud quod prudenter et scienter committitur; *delictum* vero quod ignoranter fit; puta per imprudentiam, oblivionem, vel etiam inscientiam, maxime *juris*; uti fit cum quis legem ignorat, vel ejus est oblitus.

Quomodo differant peccatum et delictum?

Peccatum est, quod scienter fit; delictum, quod ignoranter.

Probat. Primo.

Probat *primo*, quia ita ea distinguunt Procopius hic, et S. Hieronymus in cap. xl *Ezech.* vers. 39, imo et Septuaginta ibidem; nam hi omnes *delictum* vertunt ἀγνοία, id est *ignorantiam*. *Secundo*, quia ita vertit noster Interpres, cap. v, vers. ult., dicens: « Quia per errorem deliquit (Hebraice עֲשֵׂה אֲשָׁמָה) in Dominum. » *Tertio*, quia Septuaginta hic *delictum* vertunt πηρομείαια, quod idem est ac si dicas πηρομείαια, id est *preter curam*, vel ἀμέλεια, id est *negligentia*, uti hic nonnulli vertunt: uti fit cum quis per negligentiam ignorat vel obliviscitur id quod lex præscribit, quodque ipse facere debet (1). *Quarto*, quia hanc sententiam etiam affert S. Augustinus, eamque

Quarto.

(1) Hesychius πηρομείαια; exponit ἀμέλεια, ὁ συνάδῃ λέγων, ἀμαρτίαν, vocem illam deducens a πηρομείαια, quasi dicat *preter notum et concertum*, ita ut quidquid inconcinnum, inconditum, indecorum admittitur, πηρομείαια dicatur.

probat ex *Psalm. xviii, 13*, et *Psalm. lxxviii, 6*, *Jacobi iv, 17*. Quæ sane loca videntur peccatum tribuere scientiæ, delictum ignorantiam.

Dices: Quomodo ergo Moses, cap. vi, vers. ult., hostiam pro culpa pontificis vel totius populi vocavit hostiam pro peccato, cum tamen cap. iv, vers. 2, 3 et 13, dixerit hanc culpam esse ignorantiam.

Respondeo: Id fecit, ut ostenderet peccati pontificis et totius populi gravitatem, ignorantiamque illorum qui legem scire debent et facile possunt, quique alios eam docere tenentur, non habendam esse ignorantiam, sed scientiam. Adde tam hic quam alibi sæpe peccatum cum delicto confundi, ac pro eodem sumi.

Objectio. Pontificis habetur peccatum.

Respondeo. delictum habetur peccatum.

Aliter respondet Ribera, libro IV *De Templo*, cap. vi, scilicet in peccato pontificis et populi de quo cap. iv, intervenire ignorantiam facti duntaxat, ut cum quis nescit, alienum esse quod capit, aut sacrum esse quod edit, aut pollutum esse quod tangit; in delicto vero intervenire ignorantiam juris, aut potius delictum vocari juris et legis oblivionem: verbi gratia, cum quis facit aliquid quod nescit lege esse prohibitum, aut certe legis non recordatur. Hæc responsio subtilis et probabilis est, sed probatu difficilis (2).

3. OFFERENT EX EA (hostia pro delicto) CAUDAM. — Hac cauda tropologice monetur peccator, « qui lubricos affectuum motus corrigere cupit, ut hui propositio suo perseverantiæ finem jungat, » ait Radulphus.

Vers. 2.

(2) Sunt et multæ aliæ opiniones circa hanc difficillimam questionem quarum novem recenset Rosenmullerus ad h. l. Juxta Allioli, sacrificia pro peccato in culpis ex interna potius cujusque fragilitate aut defectu exortis, sacrificia vero pro delicto in culpis ob exteriores causas, sive eæ personæ, sive res fuerint, admissis, locum habuerunt. Nostram quod attinet sententiam, censemus cum Philone, *de Victimis*, tom. II, edit. Mangey, sacrificia pro delicto oblata fuisse pro legali quadam solito majori iniquatione, v. g. leprosi, Nazaræi; pro rituum sacrarum graviore violatione; pro decimarum aut primitiarum ommissa oblatione; pro læsa Dei majestate, v. g. cum quis, ne proximo rem conceditam, aut casu repertam, aut vi extortam restituere cogere, fraudi perjurium addidisset, etc. Adde, quod ait Josephus, *Archæol.* lib. III, cap. ix, § 3, sacrificium pro delicto ab illo oblatum fuisse, qui peccavisset, et sui quidem peccati conscius esset, sed non ab alio redargui posset aut criminis convinci, solo conscientiam instinctu cogente hominem, ut reatum suum, quem clam haectenus habuerit, confiteretur, ejusque expiationem expeteret.

Vers. 6. 6. OMNIS MASCULUS DE SACERDOTALI GENERE IN LOCO SANCTO VESCETUR (vesci poterit) HIS CARNIBUS. — Proprie hostia pro delicto erat sacerdotis offerentis, uti et hostia pro peccato. Eadem enim utriusque est ratio et lex, ut dicitur vers 7. Poterat tamen offerri, partem hostiæ comedendam dare aliis sacerdotibus, eorumque filiis masculis, non autem feminis.

Tropologice, in agenda pœnitentia nihil decet esse femineum, sed forti opus est sensu et virili intentione, inquit Isychius. Viriles et heroicas veterum pœnitentias lege apud Climachum, gradu 3, qui est de Pœnitentia.

Vers. 8. 8. SACERDOS QUI OFFERT HOLOCAUSTI VICTIMAM, HABEBIT PELLEJ EJUS, — quia ex holocausto, quod totum Deo comburitur, nil aliud est reliquum, quod sacrificanti rependatur, nisi pellis.

Tropologice, pellis est symbolum patientiæ, ut patet Job. II, 4, et Job. XIX, 20, quæ sacerdotis propria est virtus et vestis. Ita Isychius. « Si mens, ait S. Gregorius, lib. V *Moral.*, forti intentione in Deum dirigitur, quidquid in hac vita sibi amarum sit, dulce æstimat: omne quod affligit, requiem putat. » Unde patiens est perfectus, qualis debet esse sacerdos: « Ille enim, ait S. Gregorius, lib. V, cap. XIV, vere perfectus est, qui erga imperfectionem proximi impatiens non est. Nam qui alienam imperfectionem ferre non valens, patientiam deserit, ipse sibi testis est, quod perfecte necdum profecit. Hinc in Evangelio Veritas dicit: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Patiens ergo animam possidet, quia cunctis mentis motibus ex virtute dominatur. Et quo se laudabiliter vincit et frangit, infractum se fortiter exserit, quia cum in suis se voluptatibus superat, sese ad contraria invictum parat. »

Vers. 10. 10. SIVE OLEO CONSPERSA, SIVE ARIDA FUERINT, CUNCTIS FILIIS AARON MENSURA EQUA PER SINGULOS DIVIDETUR, — id est, æqualiter per singulos dividetur, ut habent Hebræa, Chaldæa, Septuaginta. Ita videlicet, ut cuique suus dies, suæ vices obtingant, quibus ministrans et fungens sacerdotio omnia quæ offeruntur, sibi vindicet, perinde ut faciunt alii sacerdotes suis vicibus. Ita optime hæc coherent cum versu præcedenti, quo jussit Deus *mincha* cedere sacerdoti offerenti. Ita Radulphus, Lyranus, Abulensis.

Alii, ut Isychius, hunc versum accipiunt de similia non cocta, quasi illa fuerit omnibus sacerdotibus æqualiter dividenda; versum vero præcedentem accipiunt de similia cocta, sive libis et panibus, qui omnes cedebant offerenti. Verum hanc distinctionem difficulter patitur nostra versio; et ipsa rei natura: nam juxta eam contrarium est convenientius, scilicet panes, ne arescant, statim in singulos æqualiter distribui: similam vero crudam a singulis offerentibus ad pensendum asservari.

Vers. 12. 12. COCTANQUE SIMILAM ET COLLYRIDAS. — Et hic sumitur pro *id est*: nam similia conspersa et sub-

acta cum est cocta, hoc est; ut habent Hebræa, *frixa in sartagine*, est collyrida, sive libum frixum. Ita Chaldæa et Septuaginta. Noster Interpretes collyridam, alibi *crustulam* vocat.

13. PANES QUOQUE FERMENTATOS, — non ut ex Vers. 13. iis aliquid inferatur altari: hoc enim vetitum est cap. II, vers. 11; sed ut ii sacerdotibus offerantur tanquam donaria quibus ipsi vescantur.

CUM HOSTIA GRATIARUM QUÆ IMMOLATUR PRO PACIFICIS. — Hebraice: *Cum hostia gratiarum actionis pacificorum ejus*, id est, cum hostia quæ immolatur in gratiarum actionem pro pace, id est salute et beneficiis a Deo obtentis. Hostia enim pacifica erat duplex: una pro pace, id est salute, impetranda, altera pro ea impetrata, quæ proinde vocatur *תודה* *toda*, id est confessio, laus, gratiarum actio: unde Græci vertunt *θυσιας αὐτίκου*, id est, sacrificium laudationis, quo Deus Deique majestas et beneficentia laudantur et celebrantur: utraque harum rursus erat spontanea vel votiva.

14. EX QUIBUS (panibus fermentatis) UNUS PRO Vers. 14. PRIMITIIS OFFERETUR DOMINO, — ut scilicet cedat non Deo in sacrificium, sed sacerdoti vicem Dei gerenti in cibum. Cæteri panes, per hunc unum primum, etiam Domino oblatis censebantur.

16. SI VOTO VEL SPONTE QUISPIAM OBTLERIT HOSTIAM, EADEM SIMILITER EDATUR DIE. — Cujus legis causa *prima* fuit, ne quid sacri cibi corrumpetur, ne, si rancidæ aut putridæ fierent hæc carnes, vilesceret religio victimarum. *Secunda*, quia sacerdos cibum non est in penum retrudendus, sed omnibus indigentibus proponendus, inquit Philo et Theodoretus, *Quest. VII.*

Sed cur victima pro gratiarum actione oblata eodem die comedi debebat, ex voto vero vel sponte oblata comedi poterat die secundo?

Respondeo, quia prior gratiarum actionis dignior erat, quam secunda ex voto vel sponte oblata, hoc nomine, quod hæc eliciebatur ex voti necessitate, vel ex spe impetrandi aliquod beneficium; illa vero ex animo grato, liberali, pio, et in laudes Dei effuso prorumpebat.

Allegorica causa fuit, ut per varias figuras et observantias idem significaretur, videlicet eodem die hujus vitæ consummanda et peragenda esse omnia fidei et bonorum operum sacrificia, nihilque in tertium diem resurrectionis et æternitatis servandum esse. Hoc enim significat id quod hic dicitur: « Quidquid tertius dies invenerit, ignis absumet. » Idipsum est quod monet Sapiens, *Ecles. IX, 10*, dicens: « Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. » Ita Procopius, Beda, Radulphus, Origenes. Aliquando enim omne tempus, omnisque duratio dividitur in duos dies, unum præsentis vitæ, alterum futuræ: aliquando in tres, per allusionem ad passionem et resurrectionem Christi, ut duo sint dies præsentis vitæ, tertius dies sit æternitatis et resurrectionis. Rur-

sum Origenes et Beda per duos dies accipiunt duo Testamenta, novum et vetus, puta tempus legis Mosaicæ et Evangelicæ, per tertium diem accipiunt æternitatem.

Vers. 18. 18. SI QUIS DE CARNIBUS VICTIMÆ PACIFICORUM DIE TERTIO COMEDERIT, IRRITA FIET OBLATIO, — *q. d.* Per posteriorem hanc prævaricationem legis hujus, qua reservat carnes sacras in tertium diem, perdet gratiam quam priori sacrificio, et hostia pacifica promeruit apud me. Unde Hebræa habent: *Non placebit mihi offerens.*

Vers. 19. 19. CARO QUÆ ALIQUID TETIGERIT IMMUNDUM, NON COMEDATUR, SED COMBURETUR IGNI. — «Caro,» scilicet oblata Deo, quæ post immolationem aliquo modo polluitur, non comedatur, sed comburetur, idque ob reverentiam sacrificiorum, igne non sacro sed profano, quia jam amplius non est caro victimæ et sacrificii, cum ab eo ob immunditiam rejiciatur. Dico *caro Deo oblata*; nam alia carne non sacra, etiamsi quid immundi tetigisset, licebat vesci, ut patet *Deuter. XII, 15, 22.* Dico *post immolationem*; nam si ante eam cum deferretur ad altare, polluta fuisset caro victimæ, non licebat quidem eam offerre et immolare; poterat tamen ipsa in quovis profanos usus converti.

QUI FUERIT MUNDUS, VESCETUR EX EA, — non carne immunda jam dicta: hæc enim jussa est comburi, sed hostia pacifica, videlicet si non sit polluta, sed munda et talis qualis oblata est; de hostia enim pacifica egit a vers. 11 hucusque.

Vers. 20. 20. ANIMA POLLUTA (homo pollutus) QUÆ EDERIT DE CARNIBUS HOSTIÆ PACIFICORUM QUÆ OBLATA EST DOMINO, PERIBIT DE POPULIS SEIS, — *q. d.* Homo pollutus, si ausus fuerit carnes Deo sacras comedere, Deo ultiore in mortem incurret, vel in hac vita præsentem, vel in futura æternam, si videlicet sciens id fecerit: sin ignorans comederit, expiabitur sacrificio quod præscriptum est cap. v, vers. 3.

Vers. 21. 21. ET QUÆ TETIGERIT IMMUNDITIAM HOMINIS, — puta fæces et stercora: hic ergo homo tam pollutus in se, quam si quid pollutum tetigerit, arceatur esu pacificorum.

Vers. 23. 23. ADIPEM OVIS, ET BOVIS, ET CAPRÆ NON COMEDETIS, — quia hæc tria sunt quæ Domino immolantur, unde eorum adipem mihi deposco, etiamsi illa domi macetis ad esum, patet ex vers. 25.

Vers. 24. 24. ADIPEM CADAVERIS MORTICINI, ET EJUS ANIMALIS QUOD A BESTIA CAPTUM EST, HABEBITIS IN VARIOS USUS. — Loquitur hic de adipe animalis immundi ad sacrificium, sed mundi ad esum.

Pro quo nota: Animalia munda ad sacrificia erant tria tantum jam dicta, videlicet ovis, capra et bos; animalia vero munda ad esum, præter hæc tria, erant alia septem, scilicet bubalus, cervus, caprea, tragelaphus, oryx, pygargus et camelopardalis, de quibus capite xi. Jam adipe animalium mundorum ad sacrificium, etiamsi illa non sacrificarentur, vesci omnino erat illici-

tum, ut dixi versu præcedenti. Adipe vero aliorum, quæ munda tantum erant ad esum, si illa morticina erant, id est sponte mortua, vel capta et occisa a bestia, vesci quoque erat illicitum, ut patebit capite xi, versu 31; eo tamen ad alios usus uti licebat, uti hic dicitur: alias eorum adipe vesci licitum fuisse videtur, ut dixi cap. iii, vers. 17. Ita Abulensis.

25. SI QUIS ADIPEM QUI OFFERRI DEBET, — puta adipem capræ, ovis et bovis, quæ sola offerri debent; nulla enim alia offerre licet. Patet ex Hebræo et Chaldæo, qui habent: *Si quis comederit adipem pecoris, ex quo offertur oblatio coram Domino, exterminabitur de populo suo*; nullum enim adipem animalis immolabilis, etiam si actu non immolaretur, comedere poterant Hebræi; sed is totus Deo adoleri debebat, si animal occideretur Hierosolymæ, ubi erat templum, de quo *Deut. XII, 21.*

29. QUI OCCIDERIT VICTIMAM PACIFICORUM DOMINO, OFFERAT SIMUL ET SACRIFICIUM, ID EST LIBAMENTA EUS, — puta, offerat mincha sive libamen ex simila, ut ita Deo plenum ex carne et simila, vel pane exhibeat convivium, ut dixi cap. ii.

30. TENEBIT MANIBUS ADIPEM HOSTIÆ ET PECTUSECULUM EUS, — puta, offerat mincha sive libamen ex simila, ut ita Deo plenum ex carne et simila, vel pane exhibeat convivium, ut dixi cap. ii.

30. TENEBIT MANIBUS ADIPEM HOSTIÆ ET PECTUSECULUM EUS, — puta, offerat mincha sive libamen ex simila, ut ita Deo plenum ex carne et simila, vel pane exhibeat convivium, ut dixi cap. ii.

Oblationis hostiæ pacificæ hic erat ritus, uti tradit R. Salomon et Hebræi. *Primo*, sacerdos jugulabat animal, et in partes consciudebat. *Secundo*, accipiebat pectuseculum animalis occisi, et adipem ejus, eaque ponebat super manus laici offerentis. *Tertio*, manibus hisce suas manus supponebat sacerdos, iisque eas elevabat, mox depri-mebat; ac rursus transversim ducebat a dextra in sinistram in modum crucis, versus quatuor mundi plagas, ut significaret Deum totius mundi esse dominum. Hic enim est ritus *tenupha*, de quo dixi *Exodi XXIX, 26.* *Quarto*, adipem cum renibus in altari Deo cremabat; mox armum dextrum et pectuseculum sibi accipiebat sacerdos offerens. Denique reliquam carnem reddebat laicis eam offerentibus, qui eam comede-bant in atrio tabernaculi. Erat enim hæc comestio complementum et consummatio sacrificii pacifici, perinde ac sumptio Eucharistiæ et consummatio sacrificii Eucharistici. Simili modo quelibet alia victima, utpote Deo sanctificata, comedenda erat in atrio templi, ut patet cap. vi, vers. 16, et cap. vii, vers. 6. Idem significat hæc lex et phrasis crebro repetita: «*Epulaberis coram Domino*,» id est in atrio templi, ut patet *Deuter. XII, 12* et *18*, et cap. xiv, vers. 26, et cap. xvi, vers. 11 et 14: epulum enim hoc sacrum maxime fiebat ex hostiis pacificis. Audi clarum hæc de re textum, *Deuter. XVII, 7*: «*Immolabis hostias pacificas, comedesque ibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo.*»

Ritus immolationis hostiæ pacificæ.

Vers. 34. **34. PECTUSCULUM ENIM ELEVATIONIS** (quod scilicet per elevationem *tenupha* jam dictam, in altum est Deo oblatum), **ET ARMUM SEPARATIONIS** (Deo scilicet separatum, ut sacerdotibus vice Dei datur) (1) **DEDI AARON SACERDOTI ET FILIIS EJUS.** — Cur ex hostia pacifica pectusculum et armus dexter cesserint sacerdoti, symbolica causa fuit, quod pectusculum significet fidem, sanam doctrinam, et cordatam sapientiam: armus sive brachium dextrum significet constantem secundum fidem et virtutem operationem, quibus utrisque fulgere, et populum erudire debet sacerdos. Ita Isychius, Radulphus, et aptissime Origenes, *hom. 5* in fine, ubi sic ait: « Quod ergo sacerdotis pectus, aut quale? plenum sit sapientia, plenum scientia, plenum omni divina intelligentia, imo plenum Deo: quale brachium? multa sollicitudo, labor, vigiliae, quibus convertat peccatorem, qui proinde offerat hostiam salutaris, Deo gratias agat: in qua hostia pars sacerdotis efficitur pectusculum, ut sit indicium quod pectus et cor, quod ante mala cogitabat, sacerdotis labore conversum, recepit bonas cogitationes, et ita mundatum est, ut Deum possit videre; similiter et brachium indicium est, quod mala ejus opera et sinistra convertit in dextram, ut essent secundum Deum. » Et S. Gregorius, II part. *Pastoral.* capite III: « Divina, ait, lege armus sacerdos dextrum in sacrificium accipit et separatum, ut non solum sit ejus operatio utilis, sed et singularis; nec inter malos tantum quae recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat; cui in esu quoque pectusculum cum armo

Armus dexter et pectus hostia cedunt sacerdoti, cur?

Pectus symbolum est sapientis, armus fortitudinis et laboris.

(1) Pro *separationis* hebr. est *elevationis*. Alia scilicet motionis erat species, quae fiebat sursum deorsum, ita ut pars illa sacrificii offerenda elevaretur, priusquam imponeretur aëre.

tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de seipso dicat immolare, et non solum pectore qua recta sunt cogitet, sed et spectatores suos ad sublimia arma operationis invitet: nulla prospera præsentis vitæ appetat, nulla adversa pertimescat. » Quin et Gentilis Persius, *Satyr. 2*, pontifices vult dare superis

Compositum jus, fasque animi, sanctosque recessus Mentis, et incoctum generoso pectus honesto.

35. HEC EST UNCTIO AARON ET FILIORUM EJUS IN CEREMONIIS DOMINI. — Hebraice est, *de* (id est *in*, et *in*, id est *cum*) *ignitionibus Domini*, id est oblationibus ignitis, sive igne crematis Domino, juxta ritum et ceremoniam præscriptam cap. VI, vers. 20, et fusius *Exodi* XXIX. Est hic epilogus omnium præcedentium (2).

36. RELIGIONE PERPETUA. — Hebraice, *sanctio*, sive *lege perpetua*.

37. ISTA EST LEX HOLOCAUSTI. — Sex hic sacrificiorum genera jam descripta enumerantur: videlicet *primo*, holocaustum; *secundo*, mincha sive sacrificium farreum; *tertio*, sacrificium pro peccato; *quarto*, sacrificium pro delicto; *quinto*, sacrificium pro consecratione sacerdotum; *sexto*, sacrificium pacificum. Verum, ut dixi cap. II, proprie tantum erant quatuor species sacrificii: nam sacrificium pro delicto refertur ad sacrificium pro peccato; sacrificium vero pro consecratione sacerdotum ad omnia refertur: nam in ea omnis generis sacrificia offerebantur.

38. QUAM CONSTITUIT DOMINUS MOYSI IN MONTE SINAI. — id est in deserto montoso, et juxta montem qui proprie Sinai dicitur. Nam non in hoc monte, sed in tabernaculo Deum dedisse has leges Mosi, dixi cap. I, vers. 1.

(2) Pro *unctio* ex hebræo vertendum est *dimensio, portio*, ut ipsa Vulgata habet *Num. XVII, 8*.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Aaron consecratur a Mose pontifex, et filii Aaronis consecrantur sacerdotes; hinc primo, lavantur et induuntur vestibus sacerdotalibus, vers. 6. Secundo, vers. 14, offertur vitulus pro peccato; et vers. 18, aries in holocaustum; et vers. 22, aries alter in hostiam pacificam. Tertio, vers. 24, ungitur eorum auris, dextra et pollices. Quarto, vers. 33, jubentur per septem dies manere in tabernaculo.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, et unctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, canistrum cum azymis, 3. et congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. 4. Fecit Moyses ut Dominus imperaverat, congregataque omni turba ante fores tabernaculi, 5. ait: Iste est sermo, quem jussit Dominus fieri. 6. Statimque obtulit Aaron et filios ejus. Cumque lavisset eos, 7. vestivit pontificem subucula linea, accingens eum balteo, et induens eum tunica hyacinthina,

et desuper humerale imposuit, 8. quod astringens cingulo aptavit rationali, in quo erat Doctrina et Veritas. 9. Cidari quoque textit caput; et super eam, contra frontem, posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. 10. Tulit et unctionis oleum, quo linivit tabernaculum cum omni suppellectili sua. 11. Cumque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, unxit illud, et omnia vasa ejus, labrumque cum basi sua sanctificavit oleo. 12. Quod fundens super caput Aaron, unxit eum, et consecravit; 13. filios quoque ejus oblatos vestivit tunicis lineis, et cinxit balteis, imposuitque mitras, ut jusserrat Dominus. 14. Obtulit et vitulum pro peccato; cumque super caput ejus posuissent Aaron et filii ejus manus suas, 15. immolavit eum; hauriens sanguinem, et tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum, quo expiato et sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta ejus. 16. Adipem vero qui erat super vitalia, et reticulum jecoris, duosque renunculos cum arvinulis suis, adolevit super altare: 17. vitulum cum pelle et carnibus, et fimo, cremans extra castra, sicut præceperat Dominus. 18. Obtulit et arietem in holocaustum: super ejus caput cum imposuissent Aaron et filii ejus manus suas; 19. immolavit eum, et fudit sanguinem ejus per circuitum altaris. 20. Ipsumque arietem in frustra concidens, caput ejus, et artus, et adipem adolevit igni, 21. lotis prius intestinis et pedibus, totumque simul arietem incendit super altare, eo quod esset holocaustum suavissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. 22. Obtulit et arietem secundum, in consecratione sacerdotum; posueruntque super caput ejus Aaron et filii ejus manus suas: 23. quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine ejus, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, et pollicem manus ejus dextræ, similiter et pedis. 24. Obtulit et filios Aaron; cumque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, et pollices manus ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum; 25. adipem vero, et caudam, omnemque pinguedinem quæ operit intestina, reticulumque jecoris, et duos renes cum adipibus suis et armo dextro separavit. 26. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, panem absque fermento, et collyridam conspersam oleo, lagenamque posuit super adipem, et armum dextrum, 27. tradens simul omnia Aaron, et filiis ejus. Qui, postquam levaverunt ea coram Domino, 28. rursum suscepta de manibus eorum, adolevit super altare holocausti, eo quod consecrationis esset oblatio, in odorem suavitatis sacrificii Domino. 29. Tulitque pectusculum, elevans illud coram Domino, de ariete consecrationis in partem suam, sicut præceperat ei Dominus. 30. Assumensque unguentum, et sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron et vestimenta ejus, et super filios illius, ac vestes eorum. 31. Cumque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis, dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi, et ibi comedite eas. Panes quoque consecrationis edite, qui positi sunt in canistro, sicut præcepit mihi Dominus, dicens: Aaron et filii ejus comedent eos: 32. quidquid autem reliquum fuerit de carne et panibus, ignis absumet. 33. De ostio quoque tabernaculi non exhibitis septem diebus, usque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur consecratio: 34. sicut et impræsentiarum factum est ut ritus sacrificii compleretur. 35. Die ac nocte manebitis in tabernaculo, observantes custodias Domini, ne moriamini: sic enim mihi præceptum est. 36. Feceruntque Aaron et filii ejus cuncta quæ locutus est Dominus per manum Moysi.

Hoc caput idem est cum cap. xxix *Exodi*. Ritus enim consecrationis Aaronis et sacerdotum, qui ibi præscribitur, hic factus et completus narratur. Repetit ergo Moses hæc in Levitico, ut omnes sacrificiorum cæremonias, et maxime in sacerdotum consecratione adhiberi solitas, simul

hoc libro complectatur. Itaque paucis notis caput hoc expediam: reliqua vide cap. xxix *Exodi*.

1. LOCUTUSQUE EST DOMINUS AD MOYSEN. — Verisimile est hæc omnia quæ hoc cap. narrantur, per anacephalæosin sive recapitulationem hic recenseri: nam tabernaculum jam ante erat erec-

Vers. 1.

tum, ut patet *Exod.* ult. vers. 16; simul autem cum erectione tabernaculi facta est hæc Aaronis et sacerdotum consecratio, ut patet ibidem vers. 12.

Vers. 5. 5. ISTE EST SERMO, QUEM JUSSIT DOMINUS FIERI. — Narrat Josephus Israelitas voluisse Mosen creare pontificem, sed eum se excusasse præcepto hoc Domini, jubentis Aaronem consecrari pontificem, eo quod ipse occuparetur colloquio Domini, et regimine populi.

Vers. 6. 6. STATIMQUE OBTULIT AARON ET FILIOS EJUS. — Pro *obtulit* hebr. est יקרב *iacerb*, id est *accedere fecit*; Septuaginta, *adduxit*; Chaldæa, *applicavit*; sic et vertit Noster, *Exod.* xxix, 4, dicens: « Applicabis Aaron et filios ejus ad ostium tabernaculi, » sistendo videlicet eos Domino, offerendoque eos ad Dei ministerium: sic enim solemniter Domino oblatis sunt Levitæ in sua consecratione, *Num.* viii, vers. 11 et 21.

Vers. 7. 7. VESTIVIT PONTIFEX. — Octo vestibus hoc ordine vestiebatur Pontifex. Induebat *primo*, femoralia linea; *secundo*, super ea tunicam lineam; *tertio*, hanc tunicam cingebat cingulo; *quarto*, huic tunicæ lineæ injiciebat tunicam hyacinthinam; *quinto*, huic superinducebat ephod cum rationali; *sexto*, ephod cingebat cingulo polymito; *septimo*, caput operiebat tiara; *octavo*, tiaræ appendebat laminam auream, cui inscriptum erat, *Sanctitas, vel sanctum Domino*. Minores vero sacerdotes quatuor tantum induebant vestes, scilicet *primo*, femoralia; *secundo*, tunicam lineam; *tertio*, zonam; *quarto*, tiaram: carebant ergo ipsi tunica hyacinthina, ephod cum rationali, ejusque cingulo, ac lamina aurea inscripta nomine tetragrammato. Vide dicta *Exodi* xxviii.

Quatuor vestes sacerdotum.

Nota: Aaron quasi pontifex et vicarius Dei, vestibus pontificalibus indutus representabat tabernaculum, id est Ecclesiam, et consequenter Deum tabernaculi præsidem, et in eo quasi in domo sua residentem. Nam *primo*, pectorale; sive rationale judicii representabat arcam: sicut enim arca tabulas lapideas continebat, ita rationale continebat 12 gemmas. *Secundo*, sicut arca in tabulis continebat legem scriptam, ita rationale continebat scripturam urim et tummim: nam in eo scripta erant *doctrina et veritas*. *Tertio*, ephod rationalis representabat propitiatorium arcæ. *Quarto*, arca habebat duos cherubim: sic tunicam pontificis duos habebat onychinos. *Quinto*, lamina pontificis cui inscriptum erat, *Sanctitas Domini*, representabat gloriam Domini quæ habitavit in tabernaculo. *Sexto*, tunica pontificis significabat velum et cortinas, quæ totum interioris tabernaculum clauderant. *Septimo*, sicut tabernaculum representabat cælum omniaque elementa: sic in veste poderis totus erat orbis terrarum, inquit Sapiens.

Nota *secundo*: Pontifex ab aliis sacerdotibus differabat quinque prærogativis. *Primo*, pontifex erat primogenitus, vel senior Aaronis, ejusque successorum, filius: alii ætate erant inferiores.

Secundo, ille per totam vitam unus erat; alii plures erant. *Tertio*, in sanctuarium, puta in Sanctum sanctorum, solus semel in anno, puta in die expiationis, ingrediebatur: aliis illud nunquam licebat. *Quarto*, alias vestes et ornatum majorem habebat pontifex, quam alii. *Quinto*, moriente pontifice homicidæ fugitivi redibant ad suos: quod non fiebat in morte aliorum sacerdotum.

SUBUCULA LINEA, — quæ *Exodi* xxviii, vocatur tunica linea et stricta.

9. LAMINAM AUREAM CONSECRATAM IN SANCTIFICATIONE, — *q. d.* Laminam auream olei unctione consecratam ad usus sanctos. Hebraice est נצר הקרט *nezer haacodes*, id est *coronam, vel diademam sanctitatis*, id est sanctum.

11. CUMQUE SANCTIFICANS, — scilicet tabernaculum et suppellectilem ejus, unguendo illa oleo sancto. Sanctificatio ergo hæc non erat aliud, quam unctio tabernaculi et vasorum ejus, qua consecrabantur Deo.

14. OBTULIT ET VITULUM PRO PECCATO. — *Exodi* cap. xxix, vers. 35 et 36, jubetur quotidie per septem dies, offerri vitulus: ergo id ita factum est, licet hic non exprimat; satis tamen innuitur vers. 34.

15. QUO (ALTARI) EXPIATO ET SANCTIFICATO FUDIT RELIQUUM SANGUINEM AD FUNDAMENTA EJUS. — Hebraice est: *Ita expiavit altare, et sanguinem fudit ad fundamentum altaris, et expiavit illud ad sanctificandum in eo*, hoc est, ut Septuaginta, *ad propitiandum super eo*, ut videlicet deinceps altare hoc eo ritu consecratum serviret hostiis, quibus propitiatur et placatur Deus. Ergo hæc caeremonia consecratum est altare.

30. ASSUMENSQUE UNGUENTUM ET SANGUINEM QUI ERAT IN ALTARI, ASPERSIT SUPER AARON. — Nota: Unguentum hoc erat compositum ex myrrha, cinnamomo, calamo, casia et oleo olivarum, ut patet *Exod.* xxx, vers. 23 et 30. Unctio ergo, vel potius effusio unguenti in capite, erat consecratio pontificis, ut patet hic vers. 12, et *Exod.* xxix, 7. Unctio vero communis pontifici et minoribus sacerdotibus, erat aspersio unguenti sanguine mixti super eos, et vestes eorum; adhæc unctio auris dextræ et pollicum, ut patet *Exod.* xxix, 20.

In pontificis ergo consecratione triplex erat illustratio: scilicet effusio, unctio et aspersio, tam olei, quam sanguinis; in minorum vero sacerdotum consecratione tantum erat duplex, scilicet unctio et aspersio. Effusio enim denotans plenitudinem gratiæ, spiritus et potestatis, propria erat pontifici. Voluit Deus hic docere in Ecclesiastica hierarchia debere esse ordinem, sive subordinatorem cum mutuo respectu et concordia. Apte S. Hieronymus *ad Nepotianum*: « Esto, ait, subjectus Pontifici tuo, et quasi parentem animæ ama. Sed Episcopi sacerdotes sciant se esse, non dominos: honorent clericos quasi clericos, ut ipsis Episcopis quasi Episcopis a clericis honor deferatur. Scitum est illud oratoris Domitii: Cur

Unctio Pontificis et sacerdotum qualis?

Moraliter, de unctione. Primo.

ego, inquit, te habeam ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem? »

Secundo. *Secundo*, hæc unctio monebat pontificem, quam misericordia (cujus symbolum est oleum), charitate aliisque virtutibus pollere, et cæteris antecellere debeat. « Lux gregis, inquit S. Gregorius, est flamma pastoris. Decet enim Dominicum Pastorem, et sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tanquam in vitæ suæ speculo plebs sibi commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat. » Idem, in *Pastoral.* : « Ab imperitis, inquit, pastorale magisterium quanta temeritate suscipitur? cum sit ars artium regimen animarum. Hoc est magisterium disciplinæ, ut culpis discrete noverit parcere, et pie rēsecare. » Et rursum : « Tantum, ait, debet populi actionem actio transcendere Præsulis, quantum distare solet a grege vitæ pastoris. » Nam ut ait Claudius, I *Silicon.* :

Scilicet in vulgus manant exempla regentum;
Utque ducum lituos, sic mores castra sequuntur.

Idem Honorium Imperatorem ita monet, *Consul.* 4 :

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitæ.

Mystice. Mystice de unctione et oleo triplici, *primo*, compunctionis, *secundo* devotionis, *tertio* pietatis, vide S. Bernardum, serm. 10 in *Cantic.* Unguentum ait, contritionis bonum est, quo ungitur pedes Domini; unguentum devotionis melius, quo ungitur caput; unguentum pietatis optimum, quo totum ungitur corpus Domini. Unguentum contritionis est in peccatorum recordatione; devotionis, in beneficiorum Dei recordatione; pietatis, in proximorum sublevatione.

Idem, serm. 22 in *Cantic.* : Quatuor, ait, unguenta Christi Pontificis sunt : sapientia, justitia, sanctificatio, redemptio; sapientia, in prædicatione; justitia, in absolutione peccatorum; sanctificatio, in conversatione; redemptio, in passione. Ibidem, quatuor unguenta Christi ait esse quatuor virtutes cardinales : hisce enim imbui et roborari contra adversa et prospera debet Pontifex et quisvis fidelis qui Deo militat, ejusque obsequio se addicit.

Idem toto serm. 2 in *Cant.* tractat. de unctione et oleo misericordiae, et inter alia ait : « O quæcumque es anima sic affecta, sic imbuta rore misericordiae, sic affluens pietatis visceribus, sic te om-

nibus omnia faciens, sic facta tibi ipsi tanquam vas perditum, ut cæteris præsto ubique semper occurras atque succurras, sic denique mortua tibi, ut vivas omnibus : tu plane tertium optimumque unguentum felix possides, et manus tuæ distillaverunt totius suavitatis liquorem. Memor erit Deus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pinguescet. »

Adfert deinde exempla. « Talis erat Paulus, cum ait : Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Et Job dicens cap. xxix et xxxi : Oculus fui cæcus, et pes claudus : pater eram pauperum, conterebam molas iniqui. Si comedi buccellam meam solus, etc. Et Joseph, qui postquam universam Ægyptum post se fecit currere in odorem unguentorum suorum, etiam suis venditoribus eandem demum fragrantiam propinavit. Et Samuel lugens Saul qui se quærebat occidere. Et Moses dicens : Dimitte populo huic; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti. O vere hominem unctum unctione misericordiae! Et David : Memento, ait, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. Et Jeremias, de quo dicitur II *Mach.* xv : Hic est fratrum amator, et populi Israel : hic est qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate. Hoc unguento pietatis Magdalena unxit Christum. »

33. SEPTEM ENIM DIEBUS FINITUR CONSECRATIO. — **Vers. 33.** Hebraice, *septem diebus implebit*, supple oleo, id est consecrabit per unctionem olei manus vestras : ita Septuaginta; idque *primo*, ad hoc, ut per septem hosce dies discant novelli sacerdotes oblivisci rerum terrenarum, et cum Deo versari in tabernaculo, id est atrio tabernaculi. *Secundo*, ad hoc, ut per septem hosce dies admoneantur, se in totam vitam consecratos esse Deo, et in ejus familiam et domum transisse. Septem enim dies sunt omnes dies septimanæ. Ita Cyrillus, libro II *De Adorat.* : « Septem diebus, inquit, id est semper et perpetuo. »

34. SICUT IMPRESENTIARUM FACTUM EST UT RITUS **Vers. 34.** SACRIFICII COMPLERETUR, — *q. d.* Sicut sanguine victimæ aspersi estis vos, et vestes vestræ hac die, ad complendum ritum sacrificii pro consecratione oblatis : ita oportet facere, hancque aspersionem iterare per septem dies, quibus perficitur sacerdotum consecratio.

36. FECERUNTQUE CUNCTA QUE LOCUTUS EST DOMINUS PER MANUM MOYSI, — id est, per Mosen, quasi per instrumentum et manum suam. Est enim manus organum organorum, ait Aristoteles, lib. II *De Anima.* Hic hebraismus passim occurrit in Scriptura.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Aaron celebrat primitias. Unde primo, vers. 8, offert vitulum pro peccato suo, et arietem in holocaustum. Secundo, vers. 15, offert victimas populi, scilicet hircum pro peccato, vitulum et agnum in holocaustum, bovem et arietem in hostiam pacificam. Tertio, vers. 23, populo benedicit, ac mox ignis de celo descendit, omnesque ejus victimas devorat.

1. Facto autem octavo die, vocavit Moyses Aaron et filios ejus, ac majores natu Israel, dixitque ad Aaron : 2. Tolle de armento vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, utrumque immaculatum, et offer illos coram Domino, 3. et ad filios Israel loqueris : Tolle hircum pro peccato, et vitulum atque agnum anniculos et sine macula, in holocaustum, 4. bovem et arietem pro pacificis ; et immolate eos coram Domino, in sacrificio singulorum similam conspersam oleo offerentes : hodie enim Dominus apparebit vobis. 5. Tulerunt ergo cuncta quæ jusserat Moyses ad ostium tabernaculi ; ubi cum omnis multitudo adstaret, 6. ait Moyses : Iste est sermo, quem præcepit Dominus : facite, et apparebit vobis gloria ejus. 7. Et dixit ad Aaron : Accede ad altare, et immola pro peccato tuo ; offer holocaustum, et deprecare pro te et pro populo, cumque mactaveris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit Dominus. 8. Statimque Aaron accedens ad altare, immolavit vitulum pro peccato suo : 9. cujus sanguinem obtulerunt ei filii sui ; in quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, et fudit residuum ad basim ejus. 10. Adipemque et renunculos, ac reticulum jecoris, quæ sunt pro peccato, adolevit super altare, sicut præceperat Dominus Moysi : 11. carnes vero et pellem ejus extra castra combussit igni. 12. Immolavit et holocausti victimam ; obtuleruntque ei filii sui sanguinem ejus, quem fudit per altaris circuitum, 13. ipsam etiam hostiam in frusta concisam, cum capite et membris singulis obtulerunt ; quæ omnia super altare cremavit igni, 14. lotis aqua prius intestinis et pedibus. 15. Et pro peccato populi offerens, mactavit hircum : expiatoque altari, 16. fecit holocaustum, 17. addens in sacrificio libamenta, quæ pariter offeruntur, et adolens ea super altare, absque cæremoniis holocausti matutini. 18. Immolavit et bovem atque arietem, hostias pacificas populi ; obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitum ; 19. adipem autem bovis, et caudam arietis, renunculosque cum adipibus suis, et reticulum jecoris, 20. posuerunt super pectora ; cumque cremati essent adipes super altare, 21. pectora eorum et arnos dextros separavit Aaron, elevans coram Domino, sicut præceperat Moyses. 22. Et extendens manus ad populum, benedixit ei. Sicque completis hostiis pro peccato, et holocaustis, et pacificis, descendit. 23. Ingressi autem Moyses et Aaron in tabernaculum testimonii, et deinceps egressi, benedixerunt populo. Apparuitque gloria Domini omni multitudini : 24. et ecce egressus ignis a Domino, devoravit holocaustum, et adipem qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas.

Vers. 1. 1. FACTO AUTEM OCTAVO DIE, — a consecratione Aaronis et tabernaculi, ut patet ex cap. præced., vers. 33, qui dies octavus fuit mensis primi, anni secundi exitus ex Ægypto ; qui fuit annus mundi 2433, a diluvio 748. Hoc ergo anno et die Aaron suas quasi primitias celebravit.

Allegorice, dies octava est tempus legis Evangelicæ, quo octavam resurrectionis Christi colimus, et ad eandem tendimus, et quo apparuit gloria, id est magnifica et gloriosa gratia Christi Salvatoris nostri, qui se obtulit pro peccato suo, id est hominum, in se suscepto ; obtulit et victi-

mas Ecclesiae suae, puta hircum, id est poenitentiam; agnum, id est innocentiam; bovem et arietem, id est labores et patientiam populi sui Christiani. Ita ex S. Gregorio Radulphus.

VOCAVIT MOYSES AARON ET FILIOS EJUS, — ut hi novelli sacerdotes sua prima sacrificia offerrent; hac de causa convocati sunt et majores natu populi, ad honorandas videlicet sui pontificis primitias, et ut victimas suas per eum Deo sacrificarent.

Vers. 2. 2. TOLLE DE ARGENTO VITULUM PRO PECCATO. — Licet enim paulo ante Moses hostiam pro peccato tuo, o Aaron, obtulerit, tamen et te jam recens creatum pontificem omnis generis victimas, ac consequenter etiam hostiam pro peccato offerre volo; tum ut hoc symbolo doceam, neminem sibi certo persuadere debere peccata sibi esse remissa, vel ita esse remissa, ut nihil poenae pro iis luendum supersit; tum ut usquequaque incipias exercere tuum quasi characterem ordinis, id est, potestatem offerendi quamvis victimam.

Vers. 3. 3. AD FILIOS ISRAEL LOQUERIS. — « Loqueris, » scilicet tu, o Aaron novelle pontifex. Nam tibi jam incumbit auctoritas pontificia, ut praecipias victimas populo.

TOLLITE HIRCEM PRO PECCATO. — Licet enim pro certo et determinato populi peccato jusserit Deus immolari vitulum capite IV, vers. 14, hic tamen, quia indeterminate pro peccato populi in communi fit sacrificium, praecipitur immolari non vitulum, sed hircus, ideoque nec sanguis ejus inducitur in Sanctum, ad aspergendum altare thymiamatis, uti in vitulo praecipitur cap. IV, vers. 12 et 20.

ANNICULOS. — Ita legendum est cum Hebraeo, Septuaginta et Romanis, ita ut tam vitulus, quam agnus praecipiat esse anniculus.

Vers. 4. 4. IMMOLATE EOS (adducite ad me, ut ego eos immolem pro vobis) CORAM DOMINO, — coram altari holocaustorum, sive coram ostio tabernaculi.

IN SACRIFICIO, — puta farreo. Hebraice enim est, in mincha. Ad omnem enim victimam adjungitur mincha, id est sacrificium farris vel panis, ut patet Numer. XV, quia sine pane aut farre non prandetur.

HODIE DOMINUS APPAREBIT, — mittens ignem de caelo, qui sacrificia vestra comburet (1).

Vers. 5. 5. TULERUNT ERGO CUNCTA; — postquam Aaron jussus a Mose id praecipit, uti dixit vers. 3.

Vers. 10. 10. ADIPEMQUE ET RENUNCULOS AC RETICULUM JECORIS, QUAE SUNT (partes hostiae, puta vituli) PRO PECCATO, ADOLEVIT, — id est, adolenda et cremanda imposuit altari: nam igne caelesti haec, et sequentes victimae postea consumptae sunt, vers. 24.

Vers. 11. 11. CARNES VERO ET PELLEM EJUS EXTRA CASTRA COMBUSSIT IGNI, — juxta legem latam cap. IV, 12.

(1) Ahi: Nubes lucidissima et ignea in tabernaculum descendet.

15. EXPIATOQUE ALTARI, — per hoc sacrificium pro peccato, cujus sanguine unctum et aspersum est altare. Unde Hebraice est, et expiavit eo, scilicet hircu, id est, ut Chaldaeus, in sanguine hirci, uti ante fecerunt sanguine vituli vers. 9.

Nota: Peculiariter sacrificio pro peccato tribuitur expiatio et consecratio altaris, quia per illud altare expiatur, id est aspergebatur per cornua sua sanguine: itaque dedicabatur ad expianda deinceps peccata, per sacrificia in eo offerenda.

Nota secundo, hic subintelligi, in hoc sacrificio facta esse illa quae solent, quaeque praescripta sunt cap. VII, vers. 2, 3, 4, videlicet adipem esse Deo incensum, et reliquum sanguinis fustum fuisse ad basim altaris.

17. ADDENS IN SACRIFICIO (mincha) LIBAMENTA, — olei et vini, de quibus Numer. XV, 4: quam legem jam fuisse latam, ex hoc loco patet; licet posterius, Numer. XV, referatur.

ABSQUE CEREMONIIS HOLOCAUSTI MATUTINI, — id est, absque eo quod omitteretur, vel impediretur jure sacrificium, matutinum et vespertinum.

19 et 20. ADIPEM, CAUDAM, etc., POSUERUNT SUPER PECTORA, — non sua, sed pecorum jam immolatorum, quae postea separavit Aaron, adipem et caudam Deo comburens, pectusculum vero et armos elevans coram Domino, ut dicitur vers. seq. Patet ex Hebraeo. Pectusculum enim et armus dexter non cremabantur, sed elevata et oblata Domino cedebant sacrificanti, uti dictum est cap. VII, vers. 31 et 32.

22. ET EXTENDENS MANUS AD POPULUM, BENEDIXIT EI. — Aaron scilicet novellus pontifex. Forma benedictionis fuit illa quae habetur Num. VI, 24, scilicet: « Benedicat tibi Dominus, et custodiat te, ostendat Dominus faciem suam tibi, et miseretur tui; convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem. » Hujus benedictionis exemplum et fructus exstat II Paralip. XXX, 27, cujus figurae veritas in Christi benedictione tum alias, tum in ascensione ad caelos paruit.

Nota: Videtur hic duplex fuisse benedictio; Aaron enim videtur bis benedixisse populum: primo, cum ipse composuisset hostias super altare; secundo, post egressum ex tabernaculo: tum enim cum Mose benedixit populo vers. 23.

SICQUE COMPLETIS HOSTIIS (id est hostiarum jugulatione, concisione et impositione in altare) DESCENDIT — Aaron sacrificans; restabat enim hostiarum crematio, quae postea facta est per ignem caelitus missum. Quare quae vers. 10, 13, 17, 20, de ea dicuntur, per anticipationem accipienda sunt, ut patet vers. 24. Hic ergo videtur fuisse ordo et series rei: primo, Aaron jugulavit et immolavit omnes hasce victimas; secundo, compositis simul holocaustis, et adipibus pacificorum et victimae pro peccato super altare holocaustorum, Moses et Aaron ingressi sunt tabernaculum, oraturi Deum ut mitteret ignem de caelo, qui hasce hostias consumeret (id enim futurum scivit et pra-

Ordo et series primitiarum Aaron.

dixit Moses, ut patet vers. 4), simul ut incensum adolerent super altare thymiamatis. *Tertio*, post eorum preces advenit ignis divinus e caelo, victimasque consumpsit. *Quarto*, hoc videns populus laudavit Deum, cui deinde Moses et Aaron benedixerunt, eumque domum dimiserunt. *Quinto*, vitulus oblatas pro peccato Aaronis, elatus est extra castra, ibique totus cum pelle combustus est, uti dicitur vers. 11.

Vers. 23. 23. ET DEINCEPS EGRESSI. — Ita legendum cum Hebraeis, Chaldaeis, Septuaginta, Romanis; male ergo in aliis, etiam Plantinianis, legitur *ingressi*.

APPARUITQUE GLORIA DOMINI, — puta *ignis egressus*, id est productus et emissus, a Domino, qui devoravit holocaustum et adipem pacificorum, ut sequitur. Hunc ignem in victimas Aaronis misit Deus, ut ordinem sacerdotalem legis veteris a se institutum, et suas de sacrificiis leges hoc miraculo confirmaret, et quasi obsignaret; atque ut populi reverentiam erga sacerdotes et sacrificia accenderet. Sic ignis e caelo descendens probavit sacrificium et religionem Eliæ certantis contra Baal ejusque sacerdotes, III *Reg.* XVIII, 24 et 38. Idem ignis probavit sacrificia Salomonis in dedicatione templi, II *Paralip.* VII, 1. Vide dicta *Exodi* III, 2. Sic Gentiles fabulati sunt de suo igne divino: sicut de Seleuco proditum est, qui cum Jovi in Pella victimam immolaret, ligna aris imposita ultro arsisse feruntur. Et Servius in illud *Aeneid.* XII, « qui foedera fulmine sancit: » Quia, inquit, apud majores aræ non incendebantur, sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat victimas; indeque Jupiter Elicius appellatus est. Sed hæc vel fabulosa sunt, vel dæmonis arte et ope peracta.

Nota *primo*: Ignis hic octavo die ab erectione tabernaculi, et consecratione sacerdotum, missus fuit a Deo in altare, ejusque victimas; nam primis septem diebus consecrationis sacerdotum, Moses in sacrificiis suis communi usus est igne; post diem vero octavum et ignem hunc e caelo lapsum, deinceps eo usi sunt sacerdotes in sacrificiis: quem quia Nadab et Abiu non adhiberunt, sed externum et profanum intulerunt in altare, idcirco igne Domini afflati et consumpti sunt, ut dicitur cap. X.

Nota *secundo*: Hic ignis debebat a sacerdotibus summa cura, apposis lignis, aliisque fomentis jugiter foveri et conservari, ut patet *Levit.* VI, 12; unde deinceps ab eis semper in tabernaculo, et deinde in templo servatus est, usque ad tempus captivitatis Babylonice et conflagrationis templi; ea enim imminente, sacerdotes ignem hunc divinum ex altari et templo extulerunt, atque in puteo absconderunt; quem soluta captivitate requirentes jubente Nehemia, non ignem, sed loco ignis aquam crassam repperunt, quæ in eundem ignem rursus, sacrificante sacerdote, est conversa; quo igne postmodum usi sunt sacerdotes in secundo templo Zorobabelis, atque

in hujus rei et miraculi memoriam, instituerunt festum dati, vel potius redditi ignis: hæc omnia patent II *Machab.* I, 19 et seq.

Tradunt Hebræi in igne isto sacrificia absurde leonis faciem conspectam fuisse, ut representaretur Christus, qui est leo de tribu Juda, quique immensæ charitatis suæ igne pro nobis in cruce hostia factus, omnia nostra peccata absumpsit, nosque Deo Patri reconciliavit. Addunt et alia multa, scilicet *primo*, quod ignis hic non poterat extingui aquis, etiamsi flumina incidere et obruerent eum; *secundo*, quod non indigebat nutrimento; Deus tamen volebat ut sacerdos illum nutrire; *tertio*, quod servabatur panno purpureo involutus. Sed hæc sunt fabulæ Judaicæ: cur enim tanta cura jussit ignem hunc nutrirî Deus, nisi quia non tantum aquis, sed et deficiente fomite et lignis, extinctus fuisset? Errant *secundo* Judæi, dum censent ignem hunc coelestem in secundo templo semper defuisse; contrarium enim patet ex II *Machab.* I, 19. Hallucinatur *tertio* Abulensis, dum censet ignem hunc post octavum diem defecisse, eo quod deinceps in deserto per 38 annos non sacrificarint Hebræi; ac proinde eos in Chanaan, cum rursus sacrificare cœperunt, ignem non e caelo, sed e silice naturaliter elicuisse, eoque sacrificia cremasse. Ignem enim hunc nunquam defecisse, patet tum ex loco *Machab.* jam citato, tum ex eo quod jussit Dominus eum perpetuo nutrirî et conservari, cap. VI, vers. 13. Ita Ribera, lib. V *De Templo*, cap. XVII; et alii passim. Pari modo jussit Deus in mensa panes propositionis jugiter, etiam in deserto sibi apponi, ut patet *Numer.* VII, 7.

Mystice, ignis symbolum est castitatis et puritatis divinæ, quam homines, maxime sacerdotes imitari debent. Hinc Romæ virgines Vestales pari observantia ignem sacrum et pudicitiam conservabant; sed et ignem ipsum, vitæ pariter et castitatis symbolum, Vestam vocabant: sic enim de ea canit Ovidius in *Fastis*:

Nec tu aliud Vestam, quam puram intellige flammam;
Nataque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit; et comites virginittatis amat.

De hoc igne sacro, ejusque custodibus canit et Virgilius, IV *Aeneid.*:

Vigilemque sacraverat ignem,
Excubias divum æternas.

Hunc ignem dum servaverint et auxerint Christiani, non metuent ignem illum, de quo scriptum est *Deuter.* cap. XXXII: « Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima. »

Secundo, ignis est Spiritus Sanctus, qui in die Pentecostes specie ignis descendit in Apostolos et Ecclesiam, semperque cum ea permanet, uti jam ante descenderat in Christum, *Joan.* I, 33. Ita

Fabula
Hebræo-
rum de
hoc igne.

ad
ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

ad
ad

Isychius et Radulphus. Quomodo hic ignis nutrirī debeat, dixi cap. vi, vers. 11.

Secundo, ignis est Deus, Spiritus Sanctus, et charitatis aptum sit symbolum, audi. *Primo*, ignis est quasi omnipotens, quia ferrum emollit, et omnia metalla liquefacit. Talis est Deus, et charitas. *Secundo*, ignis si hostis est, terribilis est ac formidandus, ut patet in incendiis et fulminibus; sin vero amicus, summē beneficus est: ignis enim cibos coquit, et omnia etiam durissimā homini emollit. *Tertio*, ignis in tenebris ducatum præstat, et per fugium. *Quarto*, ignis contrectantem adurit, astantem calefacit: ita eminus et reverenter cum Deo agendum est. *Quinto*, ignis nunquam est otiosus ac languens, sed vividus et activus. *Sexto*, ignis in abstrusis siliicis venis delitescit: ita Deus in rebus creatis intimus est et abditus. *Septimo*, ignis est clarus et fulgidus, præsertim in caligine. *Octavo*, ignis ab omni alia re secretus et purissimus est, nec in eo quidquam est quod non sit ignis; quinimo aurum, argentum, et alia metalla purificat. *Nono*, ignis aliis se communicat, et integer in se persistit, imo eo magis augetur. *Decimo*, summæ Dei sapientiæ, bonitatis et potentiæ conjunctio in ignis luce, calore et efficacitate mirifice exprimitur. *Undecimo*, ignis alia confringit et obdurat, alia laxat et resolvit: sic Deus «cujus vult miseretur, et quem vult indurat,» Rom. cap. ix, vers. 18. *Duodecimo*, ignis plura inter se divisa liquefaciendo unit et coagmenta: ita Deus gentes omnes in sua fide et spiritu unit. *Decimo tertio*, ignis aquam etiam sibi contrariam calefacit: sic Deus, etiam suis hostibus benefacit. *Decimo quarto*, ignis sursum tendit, q. d. Cælestis sum; hinc major ei efficacitas inest sursum; quam deorsum. *Decimo quinto*, ignis alia liquefacit, alia non calefacit, ut adamantem et carbunculum; alia in fumum, alia in favillam, alia in cineres, alia in calcem convertit: ita varia est Dei et Spiritus Sancti operatio. *Decimo sexto*, sicut ab igne manat lux et calor, ita a Patre, et Filio, et Spiritu Sancto, ait Damascenus, lib. I *De Fide*, ix. Denique, ignis hic altaris tam victimas, quam offerentes, quasi consecrabat et sanctificabat. Recte ergo dixit Heraclitus Deum esse ignem intelligibilem.

Denique notent hic sacerdotes quantæ dignitatis sint sacrificia, utpote quibus se insinuat et ostendit gloria Domini, ac consequenter quam reverenti, sublimi et cælesti mente ea offerre debeant. Audi S. Chrysostomum, lib. VI *De Sacerdotio*: «Per id tempus (sacrificii) angeli sacer-

doti assident, et cælestium potestatum universus ordo clamores excitat, et locus altari vicinus in illius honorem qui immolatur, angelorum choris plenus est. Vidit enim senex quidam admirabilis, eo tempore angelorum multitudinem fulgentibus vestibus indutorum, altare ipsum circumdantium, atque sic capite inclinatum, ut si quis milites præsentē rege stantes videat.»

Ita S. Euthymius Abbas, sub annum Christi 503, sacrificans sæpe vidit angelos, secum Deo ministrantes, et sacra contrectantes. Alias vidit ignem, et lucem immensam desuper descendentem, quæ ipsum cum ministro usque ad finem sacrificii complectebatur: testis est Cyrillus in ejus Vita. Ita Spiritus Sanctus ignis specie S. Anastasium sacrificantem circumdedit, ut habetur in Vita S. Basilii.

Ita S. Basilius sacrificium non peragebat, nisi divina visio ei ostenderetur; quæ cum quadam vice ob lascivum diaconi aspectum ei negaretur, eum ab altari amovit, ac mox visione redeunte sacrificium consummavit. Alias visus est sacrificans candidissimo lumine et candidatis angelis circumdari: testis est Amphilocheus in ejus Vita.

Ita S. Gudwalus ante annos 500 Archiepiscopus existens, assidue præmissis jejuniis, vigiliis et precibus, celebrans cælos vidit aperiri, angelos descendere, laudes Deo canere cum ingenti reverentia; ipse vero eorum splendida lucis columna stabat, Sancta sanctorum tractans, et agnum Dei immolans.

Ita super caput S. Martini, dum sacrificaret, globus igneus apparuit, teste Severo.

Ita S. Plegilus presbyter sacrificans, vidit Christum instar pueri in hostia consecrata, offerentem se illi ad implexus et oscula: testis est Paschasius Corbeiensis, lib. *De Corp. et sang. Domini*, cap. xl.

Mira quoque sunt, quæ refert S. Gregorius; homil. 37 in *Evang.*, de S. Cassio Narniensi Episcopo celebrante assidue.

Joannes Moschus, in *Prato spiritali*, cap. cxcix, commemorat senem, qui sacrificans videbat angelos dextra lævaque sibi assistere. Idem, cap. iv, refert Abbatem Leontium vidisse angelum stantem ad dextrum altaris cornu, eique dicentem: «Ex quo sanctificatum est altare istud, ego jugiter illi astare jussus sum.» Idem prorsus vidit et audivit Barnabas Abbas, ibidem cap. x.

Palladius, in *Lausiaca* cap. lxxii, scribit Ammonam vidisse angelum signantem eos, qui digne accedebant ad S. Synaxin, et eos qui fuerant ab eo deleti, post triduum obiisse.

Et Christi.

Idem I
sangu
s. hui
sacrific
sacrific
sacrific

angus

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nadab et Abiu igne alieno thurificantes, a Deo igne afflantur et occiduntur. Plangi eos a sacerdotibus vetat Deus. Secundo, vers. 8, vetat Deus vinum et siceram sacerdotibus tabernaculum ingressuris. Tertio, vers. 12, reliquias sacrificii a sacerdotibus comedi jubet.

1. Arreptisque Nadab et Abiu filii Aaron thuribulis, posuerunt ignem, et incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. 2. Egres- susque ignis a Domino devoravit eos, et mortui sunt coram Domino. 3. Dixitque Moyses ad Aaron : Hoc est quod locutus est Dominus : Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, et in conspectu omnis populi glorificabor. Quod audiens tacuit Aaron. 4. Vocatis autem Moyses Misaele et Elisaphan filiis Oziel, patrum Aaron, ait ad eos : Ite et tollite fratres vestros de conspectu Sanctuarii, et asportate extra castra. 5. Confestimque pergentes, tulerunt eos sicut jacebant, vestitos lineis tunicis, et ejecerunt foras, ut sibi fuerat imperatum. 6. Locutusque est Moyses ad Aaron, et ad Eleazar, et Ithamar, filios ejus : Capita vestra nolite nudare, et vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini, et super omnem cœtum orietur indignatio. Fratres vestri, et omnis domus Israel, plangent incendium quod Dominus suscitavit; 7. vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis : oleum quippe sanctæ unctionis est super vos. Qui fecerunt omnia juxta præceptum Moysi. 8. Dixit quoque Dominus ad Aaron : 9. Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui, quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini ; quia præceptum sempiternum est in generationes vestras. 10. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, 11. doceatisque filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi. 12. Locutusque est Moyses ad Aaron, et ad Eleazar, et Ithamar, filios ejus, qui erant residui : Tollite sacrificium, quod remansit de oblatione Domini, et comedite illud absque fermento juxta altare, quia Sanctum sanctorum est. 13. Comeditis autem in loco sancto, quod datum est tibi et filiis tuis de oblationibus Domini, sicut præceptum est mihi. 14. Pectusculum quoque quod oblatum est, et armum qui separatus est, edetis in loco mundissimo tu et filii tui, et filiæ tuæ tecum : tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel : 15. eo quod armum et pectus, et adipem qui cremantur in altari, elevaverunt coram Domino, et pertinent ad te, et ad filios tuos, lege perpetua, sicut præcepit Dominus. 16. Inter hæc, hircum, qui oblatum fuerat pro peccato, cum quæreret Moyses, exustum reperit ; iratusque contra Eleazar et Ithamar filios Aaron, qui remanserant, ait : 17. Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quæ Sancta sanctorum est, et data vobis ut portetis iniquitatem multitudinis, et rogetis pro ea in conspectu Domini, 18. præsertim cum de sanguine illius non sit illatum intra Sancta, et comedere debueritis eam in Sanctuario, sicut præceptum est mihi ? 19. Respondit Aaron : Oblata est hodie victima pro peccato, et holocaustum coram Domino : mihi autem accidit quod vides, quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri ? 20. Quod cum audisset Moyses, recepit satisfactionem.

Vers. 1.

1. ARREPTISQUE NADAB ET ABIU FILII AARON THURIBULIS. — Hebr. et acceperunt thuribula, videlicet

quæ suspensa erant ad altare holocaustorum, ut ea implentes incenso ingrederentur Sanctuarium,

et adolerent super altare thymiamatis, uti præceptum erat *Exod. xxx*, vers. 8 et 20. Videntur hi seniores et digniores Aaronis filii voluisse suas etiam, post patrem, ministerii sui primitias inire, et pro gratiarum actione adolere incensum. Unde videntur hæc contigisse octavo die, puta eodem die quo Aaron celebravit suas primitias, aut certe paulo post; nam sicut primum sacerdotis munus erat immolare, quod jam fecerat Aaron: ita secundum erat adolere thymiamata, quod hi jam facere cogitabant; tertium erat accendere lucernas.

OFFERENTES CORAM DOMINO IGNEM ALIENUM.—Erat in atrio tabernaculi, puta in altari holocaustorum, ignis sacer e cælo lapsus, quem Deus jussérat foveri, ut eo solo uterentur ad sacrificia et thymiamata, uti dixi cap. præced. vers. 24. Erat in eodem atrio ignis profanus et communis, quo utebantur ad coquendas carnes hostiæ pacificæ, et hostiæ pro peccato, quibus vescebantur in atrio partim sacerdotes, partim laici offerentes. Eodem usi fuerant ad domesticos usus Aaron, Nadab et Abiu, septem diebus consecrationis suæ, quibus continuo in tabernaculo versati sunt. Hoc ergo igne profano, qui a sacris debebat esse alienus, pro sacro in thurificatione sua usi sunt Nadab et Abiu, « coram Domino, » id est, coram altari holocaustorum, et coram ostio tabernaculi. *Secundo* et verius, « coram Domino, » id est, in altari thymiamatis (in hoc enim per thuribula adolerendum erat thymiamata), quod erat coram Domino residente in propitiatorio et Sancto sanctorum.

Quæres, unde contigerit hic Nadab et Abiu lapsus, ut igne profano uterentur ad adolendum thymiamata?

Hebræi putant id eos fecisse ex temulentia, eo quod ebrii nescirent quid facerent. Ita R. Simeon, R. Moses, R. Salomon. Huic sententiæ favet, quod Dominus post necem Nadab et Abiu, mox vers. 8, Aaroni et sacerdotibus, ingressuris tabernaculum, vinum et omne quod inebriare potest, prohibeat. Hæc enim cautio et lex suspicionem movet, eos fuisse temulentos, non tamen omnino ebrios: hoc enim non tacuisset Scriptura, et si plane fuissent ebrii, impotes et inepti fuissent ad concinnandum et adolendum thymiamata.

Secundo, dici posset id eos fecisse ex inconsideratione et perturbatione: sic enim videmus novos sacerdotes inexpertos, timidos et turbatos, in suis primitiis multos errores committere.

Tertio et probabilissime dici potest eos, cum vi subiti ignis e cælo labentis, victimas cap. præced. vers. 24, devoratas conspicerent, novitate miraculi partim exultantes, partim percussos et perturbatos, non ausos fuisse accedere ad altare, ut inde ignem sacrum acciperent, sed aliunde festinanter rapto igne, incensum Domino pro gratiarum actione obtulisse: ad hanc enim incitabat eos gaudium ex dato cælitus igne, sed metus terrebatur eos, ut eum attingere non auderent; hoc

enim significat *à arreptisque*, quod hanc historiam cum historia ignis divini cap. præcedenti connectit. Unde hi Aaronis filii inobedientia quidem non caruerunt reatu, crimen vero damnabile magis significarunt, quam admiserunt, inquit Radulphus. Juventus enim uti fervens est, ita præceps est et inconsiderata, ut recte rogatus Socrates, quænam sit juvenum virtus, dixerit: « Nihil nimis. »

Tropologice, ignis alienus significat hæreses et Tropologica aliena a fide dogmata Novantium. Ita Isychius, Beda, et S. Cyprianus, lib. *De Unitate Ecclesie*. Unde Nadab hebraice significans *spontaneum*, et Abiu significans *patrem ejus*, eos notant, qui non vocante Deo, sed sponte se sacris ingerunt; vel carnalis posteritatis obtentu, aut propinquorum potentium commendatione, sacerdotale munus usurpant. Ita Radulphus.

Secundo, ignis alienus est quævis cupiditas, quæ igni sacro, id est charitati, est contraria; charitas enim est ignis e cælo missus, et animæ a Deo inditus; ignis vero alienus est, cum anima ardet ira, avaritia, luxuria, inquit Radulphus: hæc enim non Deus, sed caro vel dæmon animæ suggerit et indit.

QUOD EIS PRÆCEPTUM NON ERAT,—id est, *quod eis vetitum erat*: alioquin enim non peccassent, nec morte puniti fuissent. Est liptote: vide *Can. 26*. Hinc constat legem de non utendo igne alieno in sacris, a Deo fuisse latam, etiamsi hactenus Scriptura eam nusquam expresserit. Satis tamen eam insinuat, cap. vi, vers. 9, cum ait: « Ignis in eodem altari erit, » uti ibidem dixi. Licet enim ea lex diserte tantum de victimis loquatur, tamen a pari, aut potius a majori, ad thus et thymiamata extendenda videtur. Hoc enim « Sanctum sanctorum » vocatur *Exod. xxx*, 36. Unde et victimæ in atrio ante Sanctum, thymiamata vero in Sancto ante Sanctum sanctorum adolebatur.

2. EGRESSUSQUE IGNIS A DOMINO,—*q. d. A Domino* ex altari holocaustorum in eos immisus est ignis, cum ipsi tenderent ad Sanctuarium et ad altare thymiamatis: nam antequam eo pervenirent et adolerent, occisi sunt ante tabernaculum, sive Sanctum, in ejus atrio; hoc enim significat *à mortui sunt coram Domino*, id est coram ostio tabernaculi.

Secundo et verius, Abulensis et Vilalpando: « a Domino, » inquirunt, id est altari thymiamatis, quod erat obversum propitiatorio (quod erat quasi thronus Dei), egressus est ignis, qui devoravit Nadab et Abiu; ipsi enim cum thuribulis jam ingressi erant Sanctum, et in altari thymiamatis obtulerant et adoleverant ignem alienum, ut dicitur vers. 4, unde ex eodem altari ultor in eos ignis erupit; puniti enim sunt ob sacrilegium, non mente destinatum, sed opere perpetratum.

Ubi nota: Ignis de cælo lapsus, ex altari holocaustorum in thuribulis deferebatur ad altare thymiamatis, quotidie mane et vespere, ad ado-

Nadab et Abiu primitias.

In atrio erat duplex ignis sacer et profanus.

Cur igne alieno usi sunt Nadab et Abiu? Resp. Primo.

Secundo.

Tertio et genuine.

Tropologica ignis alienus, primo, est hæresis.

Secundo, concupiscentia.

Vers. 2.

Ignis ultor ignis alieni erupit ex altari holocaustorum, vel potius thymiamatis.

lendum thymiamam; unde idem ignis cœlestis cen-
sebatur tam esse altaris thymiamatis, quam holo-
caustorum, et forte jam actu delatus erat ad altare
thymiamatis, ut thymiamam vespertinum adolere-
tur: hæc enim peractis omnibus Aaronis sacrificiis,
quæ totum diem octavum facile occuparunt, sub
ejus vesperam contigisse videntur, quando tem-
pus erat adolendi thymiamam. Ex hoc ergo altari
ignis sacer, non ferens consortium ignis alieni;
prosiliit, eumque cum offerentibus absorbit.
Adverte: juste puniuntur igne, qui igne pecca-
verant; in quo enim quis peccat, per hoc et pu-
nitur.

Hinc patet figmentum esse, quod aiunt Rabbini,
scilicet Nadab et Abiu igne esse consumptos, eo
quod manus et pedes non lavissent, juxta præ-
ceptum *Exod. xxx, 19*, quod non omnes vestes
sacras induissent, sed tantum tunicas, quod ux-
ores accipere nolissent, quod contra Mosen ipso
præsentem de lege docuissent.

Mystice, ignis hic est ignis divini examinis et
vindictæ, *I Cor. iii, 13*. Ita Radulphus. Rursum
ignis hic est excommunicatio Ecclesiæ, ait Isy-
chius.

DEVORAVIT EOS, — non omnino eos concremando
et consumendo, sed instar fulminis afflando et
occidendo, nam postea eorum integra corpora
sepulta sunt; idque fecit Deus ad consolationem
Aaron, et ut pœnam eorum mitigaret. Voluit Deus
recentem legem, et sacerdotii religionem tam se-
vera vindicta sancire, in posterorum exemplum.
Simile exemplum statuit S. Petrus Christianis,
puniens Ananiam et Sapphiram, *Act. v*. Unde
probabiliter opinatur Abulensis Deum Nadab et
Abiu morte præsentem punivisse, ut æternam evade-
rent; itaque eos vel venialiter tantum peccasse,
vel, si mortaliter peccarant, antequam efflarent
animam, illud contritione delesse: cujus rei si-
gnum est primo, quod corpora eorum manserint
illæsa; secundo, quod Moses jusserit eos in vesti-
bus sacris tumulari; tertio, quod Deus jusserit
toti populo ut eos plangeret. Unde Radulphus:
«Mors, ait, eorum æternæ mortis figuram potius
quam veritatem exhibuit.»

Ubi nota: Juste Deus potest peccata venialia,
etiam cessante scandalo, punire morte, quod fa-
cere nequit iudex inter homines. Est enim Deus
absolutus omnium Dominus, qui summum in
vitam et necem omnium jus habet et imperium.
Cujus rei illustre exemplum est, *III Reg. xiii, 24*,
ubi vir Dei et propheta sanctus occisus est a leone
jussu Dei, quia deceptus ab alio propheta in ejus
domo cibum sumpserat, quod Deus illi vetuerat.
Simili modo Deus occidit Ozam, eo quod arcam
labentem suffulisset et tetigisset, *II Reg. cap. vi,*
vers. 6.

3. HOC EST QUOD LOCUTUS EST. — Ubi et quando di-
xerit Deus id quod sequitur, non constat, quia
nusquam expressum aut scriptum est. Simile no-
tavi vers. 1. Hinc patet multa a Deo dicta et jussa

esse Mosi et Hebræis, quæ non sunt scripta, sed
tradita per manus.

SANCTIFICABOR IN HIS QUI APPROPINQUANT MIHI. —
Id est in sacerdotibus qui ad mea sacra acce-
dunt, ostendam me esse sanctum, ac proinde et
eos ministrantes mihi sanctos esse, me velle, decla-
rabo puniendo profanos et sacrilegos (1). Punitione
ergo et justitia, æque ut clementia sanctificatur, id
est, sanctum se ostendit Deus. Hinc S. Augustinus,
Quæst. XXXI: «Sanctificatus est, inquit, Deus in
eis, quia aliis per hanc vindictam commendatus
est timor ejus.» Hac de causa Numa Pompilius
apud Romanos instituit, ut sacrificantibus aliquis
inclamaret: «Hoc age,» quo monerentur ipsi et
adstantes, ut summa attentione et reverentia in-
teressent rei divinæ, ne Dei offensam et vindictam
incurrerent.

4. FRATRES, — cognatos; erant enim in tertio Vers. 4.
gradu consanguinitatis. Simile est *Genes. xiii, 8*,
ubi Abraham vocat Lot fratrem, id est nepotem
ex fratre.

6. CAPITA VESTRA NOLITE NUDARE. — Septuaginta Vers. 6.
vertunt, τὰ κεφάλαια ὑμῶν οὐκ ἀποκαθαροῦσθε, *capita*
vestra non deciderabitis, id est *cidara non nudabi-*
tis, q. d. Non plangetis mortem fratrum vestrorum
Nadab et Abiu, nec dabitur signa luctus, nec ad
funus eorum prodibitis. Mirum est Chaldæum
vertere contrario sensu, non *multiplicabitis*, vel
non nutrietis comam capitibus vestri; forte ipse He-
bræum תפראו *tiphrau* accepit in contraria signi-
ficatione, ut significet *comare*, vel *comam alere*, ex
eo quod פרת significet *comam*. Sic et in aliis va-
cillat subinde versio et fides Chaldæi, dum ipse
cum Talmudicis rabbinizat.

Mos erat lugentium vestimenta scindere, et ca-
pitibus nudatis pulverem aspergere, ut patet *Job*
i, 20; *I Reg. iv, 12*: ergo cum hic vetatur ne ves-
tes scindant et capita nudent, vetatur ne mortem
fratrum plangant. In recenti enim eorum conse-
cratione, maxime ipsorum et publico honori ac
sanctificationi consulendum et parcendum fuit,
ne aut sacras vestes novas scinderent, aut ponti-
fex capiti suo, quod sacro perfuderat unguento
(pulvere forsitan, præ doloris nimietate, illud as-
pergendo), tiaræ ornatum detraheret, itaque fes-
tum hoc funestarent hanc causam dat ipse Deus:
vers. 7.

Mystice, cum ignis alienus, id est hæresis, ex-
surgit, non oportet nudare caput intelligibili ci-
dara, id est, non oportet fidem integram de Christi
divinitate (hæc enim Christi est caput) seponere,

(1) *Sanctificabor*, id est, quæcumque ad cultum meum
pertinent, ea sacerdotes mei sacra habeant oportet, et a
profanis secernant. — Quod vulgo vertitur *sanctificare*,
inconcinne et obscure, id aliter latine verti nequit,
quam, *sanctam* aut *sacram* habere rem, de qua est sermo.
Ita Deus *sanctificavit* diem sabbati, hoc est, sacrum seu
festum eum habuit, et haberi voluit. Similiter si *sancti-*
fican Deum, qui eum sancte habent, quod testari oporteret
sacerdotes Hebræos, sacra illius reverenter habendo.

Mystice
ignis ul-
tor est
vindicta
Dei et
excom-
munica-
tio Ec-
clesiæ.

Nadab et
Abiu
non dam-
nati, sed
salvati
videntur.

Deus pu-
nit su-
binde
morte
peccata
venialia.

Vers. 3.

Lugentes
scinde-
bant ves-
tes, et
caput
pulvere
asperge-
bant. Ve-
tatur id
hic Aaro-
ni, cur?

Tropolo-
gica.

neque vestimenta scindere, id est stolam humanitatis Christi, ejusque gesta infirmare aut rescare: huc enim omnes fere tendunt hæreses, scilicet ut vel divinitatem vel humanitatem Christi oppugnent. Ita Isychius.

NE FORTE MORIAMINI. — Tò forte non est dubitantis; certo enim morituri erant, si facerent quod hic vetatur, scilicet si fratres suos plangerent. Utitur tamen Scriptura subinde in rebus certis phrasi hac dubitationis, ut ostendat homines esse liberi arbitrii, et eventum esse liberum ac dubium; licet enim conditionalis hæc propositio esset certa: « Si plangatis, moriemini, » eventus tamen, puta mors erat dubia, quia dubium erat an essent facturi plangtum, ob quem morte erant puniendi. Ita S. Gregorius, hom. 9 in Ezech., Chrysostomus et Hieronymus in cap. XXI Matth.

ET SUPER OMNEM COETUM ORIATUR INDIGNATIO, — q. d. Ne populus puniatur a Deo, propter pontificis et sacerdotum peccatum, tanquam principum et capitum suorum.

7. VOS AUTEM NON EGREDIEMINI FORES TABERNACULI, — puta fores atrii tabernaculi; in atrio enim manebant sacerdotes, non autem in ipso tabernaculo sive Sancto: sic sæpe in Levitico et alibi, tabernaculum sumitur pro atrio tabernaculi; hoc enim erat quasi tabernaculum et templum, tam sacerdotum quam laicorum.

OLEUM QUIPPE SANCTÆ UNCTIONIS EST SUPER VOS, — q. d. Recenter jam inuncti et consecrati estis sacerdotes, et in reverentiam hujus novæ consecrationis, volo vos abstinere ab omnibus inquinamentis, etiam funerum, item a planctu et pulvere; quia, ut ait Radulphus: « Indignum est ut terrena dispendia immoderatus defleant, quibus cœlestium gratiarum compensatio tanta refusa est. » Unde populo hic permittitur plangere, non autem sacerdotibus necem fratrum suorum. Notent hoc sacerdotes et religiosi novi Testamenti.

9. VINUM ET OMNE QUOD INEBRIARE POTEST (Hebr. כול שכר col sechar, omnem siceram, id est omne inebriativum) (1), NON BIBETIS TU ET FILII TUI, QUANDO INTRATIS IN TABERNACULUM TESTIMONII, NE MORIAMINI.

— Sub pœna mortis vetatur hic sacerdoti sacris operaturo vinum et sicera, ut scilicet ipse effugiat pigritiam, oblivionem, somnum, amentiam: hæ enim sunt proles et partus vini et sicera, inquit Philo, lib. II De Monarchia; utque sui compos habeat scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, ut dicitur vers. 10, q. d. Ut inter ministrandum non erret, sed secernat sacrum a profano; idque doceat filios Israel. Hinc aliqui suspiciantur Nadab et Abiu punitos esse, quod non cavissent sibi a nimio

potu, ex eoque pro igne sacro profanum accerpissent; cur enim alioqui hæc una lex abstinentiæ a vino, hic mox a morte eorum ingereretur et sanciretur? cur alioqui juberentur secernere sanctum a profano?

Audi Petrum Chrysologum: « Vini odor odorem fugarat incensi, et ebrietatis ignis flammam provocarar altaris. Unde, quia alienati vino, alienum portaverunt ignem, mox divino igne referuntur extincti. Ebrietas in alio crimen est, in sacerdote sacrilegium. » Hinc et S. Hieronymus ad Nepotianum: « Nunquam vinum redoleas. Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare. Vetus lex dicit: Qui altari deserviunt, vinum et siceram non bibant. » Et infra: « Facile contemnitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, ire non recusat. Nunquam petentes, raro accedamus rogati. Nescio enim quomodo ipse etiam qui deprecatur ut tribuat, cum acceperit, viliorum iudicat, et mirum in modum si eum rogamem contempseris, plus te posterius veneratur. »

Denique clericus vino et gulæ deditus, sacerdos est non Dei, sed Bacchi; tali enim, ut ait Tertullianus, lib. De Jeuniis, « Deus venter est, et pulmo templum, et aqualiculus altare, et sacerdos cocus, et Spiritus Sanctus nidor, et condimenta charismata, et ructus prophetia, etc.; cui agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. »

Audi Gentiles: Apud Træzenios, qui ad Aridalicarum rem divinam faciebant, et deorum responsa expetebant, per integrum diem cibo, a vino autem per triduum abstinabant, teste Alexandro ab Alexandro, lib. VI, cap. II.

Ampharatus summus vates jussit sacerdotes, qui responsa clara accipere et sincere reddere vellent, integrum diem a cibo, triduum a vino abstinere, inquit Volaterrius, lib. XIII, cap. IV.

Qui volebant sacris Isidis initiari, illis jejunium decem dierum indicebatur, teste Apuleio, lib. XI.

Quin et laici Christiani olim ante et post sumpcionem S. Eucharistiæ jeuniis et abstinentiis sese exercebant, teste S. Chrysostomo, in cap. XI ad Corinth. Ludovici Pii Imperatoris ægrotantis cibus per quadraginta dies non erat alius, quam Dominicum corpus, testis est Aimonius, lib. V, cap. XXIX.

Zeno Imperator in electione Episcopi Constantinopolitani, toti populo jejunium quadraginta dierum indixit, teste Nicephoro, lib. XVI, cap. XVIII.

Porro de vino exstat Alciati emblema 24, prudentes vino abstinere:

Quid me vexatis rami? sum Palladis arbor,
Auferte hinc botros, virgo fugat Bromium.

Et Homerus, lib. I Epigramm.:

Vinum et balnea et circa venerem amor,
Per velociorem viam mittit in infernum.

(1) D. Hieronymus in epist. ad Nepotianum: « Sicera hebræo sermone omnis potio quæ inebriare potest: sive illa, quæ frumento conficitur, sive pomorum succo, aut cum favi decoquantur in dulcem et barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisque frugibus aqua pinguior coloratur. »

Moraliter de abstinentiæ a vino.

Vers. 9.
Sacerdoti sacrificaturo vetatur vinum, cur?

Et Horatius, lib. I, *epist.* 5 :

Quid non ebrietas designat? aperta recludit,
Spes jubet esse ratas, in praelia tradit inermem.

Censet S. Augustinus, *Quæst.* LI, Aaronem, et quemlibet pontificem ei succedentem, nunquam potuisse bibere vinum et siceram, eo quod pontifex, inquit, singulis diebus debebat intrare tabernaculum, ut adoleret incensum. Sed nititur falso fundamento : putavit enim S. Augustinus altare thymiamatis fuisse in Sancto sanctorum, in quod solus pontifex ingredi poterat, ac consequenter putat ipse solum pontificem potuisse adolere thymiamata.

Verum *Exodi* cap. ult. demonstravi altare thymiamatis non fuisse in Sancto sanctorum, sed in Sancto, ac consequenter quemlibet sacerdotem potuisse in eo offerre thymiamata, uti expresse dicitur I *Paral.* VI, 49; et II *Paral.* XVI, 18. Ita Radulphus.

Vers. 11. 11. PER MANUM MOYSI, — per Mosen.

Vers. 12. 12. TOLLITE SACRIFICIUM — farreum. Hebraice enim est *mincha*, quod Aquila, teste Isychio, vertit, *donum de frumento* : vide dicta cap. VI, vers. 16 et 17.

Vers. 13. 13. QUOD DATUM EST TIBI ET FILIIS TUIS DE OBLATIONIBUS. — Hebraice *de ignitionibus*, id est de victimis ignitis, vel igne crematis Domino.

Vers. 14. 14. EDETIS IN LOCO MENDISSIMO. — Hebraice *mundo*, id est *sancto*, ut vertunt Septuaginta, et sacrificiis dicato, videlicet in atrio tabernaculi juxta altare holocaustorum (1).

TIBI ENIM AC LIBERIS TUIS REPOSITA SUNT (hebraice *data sunt*, scilicet a Deo qui ita sanxit) DE HOSTIIS SALUTARIIS, — id est de hostiis pacificis, quæ pro pace, id est salute et prosperitate, offeruntur.

Vers. 15. 15. EO QUOD ARMUM ET PECTUS, ET ADIPES QUI CREMANTUR IN ALTARI, ELEVAYERUNT CORAM DOMINO, — *q. d.* Quia ex hostia pacifica sacerdotes speciali cæremonia elevarunt mihi armum, et pectus cum adipibus (hebraice *cum ignitionibus*, id est cum oblationibus adipum, qui igne Deo cremandi sunt), ita ut hæc tria mea sint, cum reliquæ carnes hostiæ cedant ipsis laicis offerentibus : hæc de causa volo, ut propter hanc elevationem, et ministerium sacerdotum, hæc tria nobis utrisque cedant, sed ita ut adipes mihi adoleantur, armus vero et pectus cedant sacerdotibus in cibum.

Vers. 16. 16. INTER HÆC, HIRCUM QUI OBLATUS FUERAT PRO PECCATO (populi, cap. IX, vers. 15), CUM QUÆRERET MOYSES, EXUSTUM REPERIT, — eo quod Aaron et filii ejus, recenti suorum clade percussi et mœsti, hircum hunc pro peccato comedere non

(1) « In loco puro, domi nempe, non in atrio, in quo cibum non capiebant uxores et filii sacerdotum. Sed conclave nulla immunditie *impuratum* esse debebat. Manifeste indicatur hæc distinctio in hebræo : si enim *Atrium* intelligitur, additur *sanctum*, ut in vers. præced.; si quilibet locus mundus, seu non pollutus aliqua immunditie, טהור, ut hic. » Ita Rosenmullerus ad h. l.

possent, uti debebant juxta legem latam, cap. VI, vers. 26, ideoque censerent hircum comburendum esse, uti et carnes alias Deo oblatas ipsis residuas Deus comburi jusserat, cap. VII, 17.

IRATUSQUE CONTRA ELEAZAR ET ITHAMAR. — Aaron parentem omittit, quia magis eum quam fratres tangebatur mors filiorum, videbaturque eum mœrore absorptum.

17. CUR NON COMEDISTIS HOSTIAM PRO PECCATO IN LOCO SANCTO, QUÆ SANCTA SANCTORUM (valde sancta) EST, ET DATA VOBIS ET PORTETIS INIQUITATEM MULTITUDINIS? — ut scilicet cum hostiis populi pro peccato simul etiam populi peccata in vos quasi recipiatis, ut illa expietis, et pro eorum venia Deum deprecemini.

18. PRESERTIM CUM DE SANGUINE ILLIUS NON SIT ILLATUM INTRA SANCTA. — Vox *presertim* hic non est exceptiva, sed expositiva et rationalis. Patet ex Hebræo, Chaldæo, Septuaginta. *q. d.* Omnino oportuit vos, o sacerdotes, comedere hircum pro peccato oblatum : nam de sanguine illius non est illatum intra sanctuarium, nec aspersum altare thymiamatis. Talis enim hostia comedi debet a sacerdotibus ; illa vero cujus sanguis inferebatur intra Sanctum, non comedebatur, sed tota comburebatur extra castra, ut dictum est cap. VI, vers. 30.

19. QUOMODO POTUI COMEDERE EAM? — Hebraice, *si comedissem hodie sacrificium pro peccato; an bonum fuisset?* id est an placuisset in oculis Domini? *q. d.* Minime placuisset, si hoc tempore hanc cæremoniam comestionis servassem : nam in tanta meorum strage et ira Dei, potius tempus est mœroris et jejunii, quam lætitiæ et epuli, vel convivii (2); quam excusationem et satisfactionem ut justam probavit et accepit Moses. Recte enim Agesilaus, cum subito nocte movens castra cogeretur amicis ægrum a tergo relinquere, dixit : « Tali casu difficile est simul misereri et sapere. »

Moraliter, discamus hic a Mose in ira et injuria facile excusationem admittere, misereri, animumque lenire, et ad indulgentiam componere. Est enim hæc iræ victoria, mansuetudo et clementia animi principis et regii. Ita Seneca, lib. II *De Ira*, cap. XXX, hortatur ut, si quid ab aliquo patimur, excusemus. « Puer, inquit, est? ætati donetur, nescit an peccat. Pater est? aut tantum profuit, ut illius jam injuria jus sit; aut fortassis ipsum hoc meritum ejus est, quo offendimur. Mulier est? errat. Jussus est? necessitati quis nisi insipiens succenset. Læsus est? non est injuria pati quod prius feceris. Judex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. Rex est? si nocentem punis, cede justitiæ : si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? ergo

(2) Lugentes et lege Levitica immundi censebantur, neque sacrificiis vesci poterant. Aaron igitur, non quidem habitu externo, animo tamen lugens, noluit interesse epulis sacrificialibus.

Principis est in ira facile excusationem admittere.

levius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam, si irasceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui injuriam fecit? noli credere: malus? noli mirari.»

Symbolice S. Ambrosius *ad Simplicianum*, explicans hoc Aaronis dictum, docet errati excusationem esse pronam, pœnitentiam vero difficilem. « Nihil, inquit, peccare, solius Dei est: pœnitentiam gerere peccati, sapientis est. Id tamen difficile est; repugnat enim natura, repugnat ve-

recundia.» Et mox: « Præponderant enim futuris præsentiis, et violenta moderatis, et plura paucioribus, et jucunda seriis, et asperis mollia, et tristibus læta, illecebrosa rigidioribus, et præpropere tardioribus. Velox enim est iniquitas, quia opere cogitationum antevertit: lenta autem virtus, et diuturna cunctatrix, quia adorienda inspicit, et prius examinat quid decorum et honestum. Pigra igitur et verecunda est pœnitentia: solis enim intendit futuris, quorum spes sera, tardior fructus.»

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sancit Deus legem de animalibus mundis, quibus vesci licet, et immundis quæ comedi vetat. Primo ergo terrestria munda esse decernit ea tantum, quæ ungulam habent divisam, et simul ruminant. Secundo, vers. 9, ex piscibus mundos vult haberi eos solos, qui pinnulas habent et squamas. Tertio, vers. 23, designat viginti aves immundas; locustas vero, quia saltant, mundas esse statuit. Quarto, vers. 29, reptilia omnia immunda esse, eorumque morticina tangentem contaminare decernit.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: 2. Dicite filiis Israel: Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ. 3. Omne quod habet divisam ungulam, et ruminat in pecoribus, comedetis. 4. Quidquid autem ruminat quidem, et habet ungulam, sed non dividit eam, sicut camelus et cætera, non comedetis illud, et inter immunda reputabitis. 5. Chærogyllus qui ruminat, ungulamque non dividit, immundus est. 6. Lepus quoque: nam et ipse ruminat, sed ungulam non dividit. 7. Et sus qui, cum ungulam dividat, non ruminat. 8. Horum carnibus non vescemini, nec cadavera contingetis, quia immunda sunt vobis. 9. Hæc sunt quæ gignuntur in aquis, et vesci licitum est. Omne quod habet pinnulas et squamas, tam in mari quam in fluminibus et stagnis, comedetis. 10. Quidquid autem pinnulas et squamas non habet, eorum quæ in aquis moventur et vivunt, abominabile vobis, 11. execrandumque erit: carnes eorum non comedetis, et morticina vitabitis. 12. Cuncta quæ non habent pinnulas et squamas in aquis, polluta erunt. 13. Hæc sunt quæ de avibus comedere non debetis, et vitanda sunt vobis: aquilam, et gryphem, et haliaëtum, 14. et milvum ac vulturem juxta genus suum, 15. et omne corvini generis in similitudinem suam, 16. struthionem, et noctuam, et larum, et accipitrem juxta genus suum; 17. hubonem, et mergulum, et ibin, 18. et cygnum, et onocrotalum, et porphyrionem, 19. herodionem et charadrion juxta genus suum, upupam quoque et vespertilionem. 20. Omne de volucris quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. 21. Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, 22. comedere debetis, ut est bruchus in genere suo, et attacus atque ophiomachus, ac locusta, singula juxta genus suum. 23. Quidquid autem ex volucris quatuor tantum habet pedes, execrabile erit vobis; 24. et quicumque morticina eorum tetigerit, pollnetur, et erit immundus usque ad vespere; 25. et si necesse fuerit ut portet quippiam horum mortuum, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad occasum solis. 26. Omne animal quod habet quidem ungulam, sed non dividit eam, nec ruminat, immundum erit; et qui tetigerit illud, contaminabitur. 27. Quod ambulat super manus, ex cunctis animantibus quæ incedunt quadrupedia, im-

mundum erit : qui tetigerit morticina eorum , polluetur usque ad vesperum. 28. Et qui portaverit hujuscemodi cadavera, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum : quia omnia hæc immunda sunt vobis. 29. Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his quæ moventur in terra, mustella et mus et crocodilus, singula juxta genus suum ; 30. mygale, et chamæleon, et stellio, et lacerta, et talpa : 31. omnia hæc immunda sunt. Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperum ; 32. et super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum, polluetur tam vas ligneum et vestimentum, quam pelles et cilicia ; et in quocumque fit opus, tingentur aqua, et polluta erunt usque ad vesperum, et sic postea mundabuntur. 33. Vas autem fictile, in quod horum quidquam intro ceciderit, polluetur, et idcirco frangendum est. 34. Omnis cibus quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit ; et omne liquens quod bibitur de universo vase, immundum erit. 35. Et quidquid de morticinis hujusmodi ceciderit super illud, immundum erit : sive clibani, sive chytropodes, destruentur, et immundi erunt. 36. Fontes vero et cisternæ, et omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur. 37. Si ceciderit super sementem, non polluet eam. 38. Si autem quispiam aqua sementem perfuderit, et postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur. 39. Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis comedere, qui cadaver ejus tetigerit, immundus erit usque ad vesperum ; 40. et qui comederit ex eo quippiam, sive portaverit, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum. 41. Omne quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum. 42. Quidquid super pectus quadrupes graditur, et multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. 43. Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis. 44. Ego enim sum Dominus Deus vester : sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili quod movetur super terram. 45. Ego enim sum Dominus, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. 46. Ista est lex animantium ac volucrum, et omnis animæ viventis, quæ movetur in aqua, et reptat in terra, 47. ut differentias noveritis mundi et immundi, et sciatis quid comedere et quid respuere debeatis.

Vers. 2. 2. HEC SUNT ANIMALIA QUÆ COMEDERE DEBETIS, — quæ comedere licet, patet ex Hebræo, Chaldæo, Septuaginta.

Car ci- Quæres, cur hanc ciborum observantiam, et bos mun- animalium mundorum ab immundis discretio- dos ab nem sanxit et præcepit hic Deus? immun- dis dis- crevit Deus? Prima causa.

Secunda. Respondeo : *Prima* causa fuit, ut in iis populus iste rudis haberet continuum exercitium, tum temperantiæ, tum obedientiæ, tum religionis et patriæ, mundis vescendo, immundis abstinendo ob honorem et reverentiam Dei ita jubentis, itaque semper Deum coleret : nam, ut ait Tertullianus, lib. *De Cibis Judaicis*, cap. IV : « Multa a Judæis ciborum genera sublata sunt, non ut illa damnarentur, sed ut isti coercerentur servituri uni Deo ; quia ad hoc assumptos frugalitas decebat, et gulæ temperantia, quæ semper religioni deprehenditur esse vicina, imo (ut ita dixerim) consanguinea potius atque cognata ; sanctitati enim inimica luxuria est. » *Secunda*, ut corporali munditiæ populus iste assuescens, ab immunditiis idololatrarum, et immundis eorum sacrificiis epulisque longius avocaretur. *Tertia*, ut per hæc

ad munditiem mentis excitatus assurgeret, et Christo ex se nascituro purissime se compararet.

Quarta, quia hæc immunda tropologice vitiorum, *Quarta*, a quibus cavere debemus, erant symbola. Hanc causam Eleazarus pontifex dedit legatis Ptolemæi Philadelphi, petentis sibi mitti septuaginta et duo Interpretes, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum converterent, ut dixi *Can. 27*. Hanc causam passim quoque Patres assignant, ut Tertullianus vel potius Novatianus, lib. *De Cibis Judaicis*, quem ipse adhuc Catholicus existens scripsit, in quo fuse et minutim animalia hic vetita, per vitia eis significata explicat : afferam ejus verba vers. 30 ; Clemens Alexandrinus, libro II *Pædag.* cap. x ; Cyrillus, lib. IX *Contra Julianum*, ante finem ; Origenes hic, *hom. 7* ; Eusebius, lib. VIII *De Præp. Evang.*, cap. III, et S. Augustinus, lib. *Contra Adimantum*, cap. xv. Cum enim Adimantus, utpote Manichæus, oppugnaret vetus Testamentum, tanquam a deo malo datum, ac nominatim hanc abstinentiæ legem argueret ex illo *Matth. cap. xv* : « Quod intrat in os, non coinquinat hominem, » respondet S. Augustinus hos cibos Ju-

dæis non fuisse vetitos, quod per se mentem co- inquinant; sed hæc de eis præcepta populo car- nali fuisse posita, ad significationem humano- rum morum, et ut futuram disciplinam spiritua- lis populi Christiani prophetarent. Hinc etiam, ut notat S. Cyrillus, lib. XIV *De Adoratione*, quæ- dam hic vetantur quæ comedi non solent, quæ- que omnes naturaliter respicimus et abhorremus, ut stellio, mustela, mus, etc.

Animalia im- munda hic veti- ta sunt pravae comple- xionis et nutri- menti.

Porro hæc omnia apposite ad naturam sanctita- et discreta sunt; nam animalia hic immunda cen- sentur, edique vetantur, quæ natura sua vel sunt venenosa, uti sunt omnia reptilia, quæ semper humi repunt, itaque ex terra humiditatem visco- sam, fetidam et noxiam imbibunt, eamque in cute demonstrant; vel quæ immundis cibus ves- cuntur, ut porci et upupæ, quæ inter stercorea vivunt; et ciconiæ, quæ serpentes comedunt: sic et vespertiliones, noctuæ, bubones, quæ omnia immundis aluntur alimentis; vel quæ dis- temperatæ sunt complexionis, ut pisces hic ve- titi, quæ omnes mali sunt nutrimenti; vel quæ feræ sunt et rapaces, uti gryphes, milvi, vultu- res. Sic Pythagoras suis interdixit ne faba vesce- rentur, eo quod is cibus magnam habeat inflatio- nem, ideoque stomachum ac caput distendat, et tranquillitatem mentis inturbet, ait Cicero, lib. I *De Divin.* (1).

Hæc ergo immunditia horum animalium du- plex est: puta formalis jam dicta, qua ipsa ani- malia in se aliquid immundi et distemperati con- tinent; altera causalis, qua immunditiam simili- lem causant in homine, quia cum in se sint male complexionis, malique et noxii alimenti, hinc si comedantur, in homine intemperiam humorum ge- nerant, morbos creant, imo aliquando enecant.

Potissima tamen causa fuit symbolica, ut ni- mirum hæc animalia immunda significarent im- munditiam peccatorum et vitiorum, quorum ipsa apposite sunt symbola, ut dixi.

Immun- ditia hæc erat Je- galis, non spi- ritualis.

Nota: Hæc animalium immunditia erat corpo- ralis et legalis, quæ animam non inquinabat (nisi quis per inobedientiam, sciens contra legem ea comedisset), sed tantum arcebat Judeos a mi- nistrationse et oblatione sacrificiorum, atque ab introitu Sanctuarii: ab his enim abstinere debe- bat; qui cibos hic vetitos etiam in se comedis- set, donec se expiasset: periuræ ac lepra arcebat leprosos et convicta hominum, totisque castris.

Vers 3.

3. OMNE QUOD HABET DIVISAM UNGULAM (2), ET RU-

(1) Altera causa illarum legum erat, ne Hebræi in con- sortium aliarum gentium venirent. Nam frequens cum peregrinis commercium facile occasionem dare potuisset, ut Israelitæ cultum et morem peregrinam adsciscerent. Hoc commercium autem valde impediabatur legibus de cibus vetitis. Cf. Michaelis in *Jure Mosaico*, P. IV. § 202, 203, 204.

(2) Addunt hebræa, et (omne animal) *findens* (integre, penitus) *fissionem unguularum*, id est, quod habet unguas *penitus fissas*.

MINAT IN PECORIBUS, COMEDETIS. — Ut ergo animal sit mundum, quo vesci licuerit Judæis, debebat habere hæc duo: *Primo*, unguam, eamque divi- sam et bisulcam; nam quæ non habent unguam, nimis humidæ sunt complexionis: quæ habent unguam, sed eam non habent fissam, uti sunt equi, asini, cameli, nimis sicci et duri sunt tem- peramenti et alimenti, nec corpori humano nutri- endo conveniunt: quæ vero unguam habent, eamque dividunt, uti oves, boves, capræ, ho- mini alendo congruunt, quia temperatæ sunt complexionis: ideoque munda censentur. Ita Abulensis. *Secundo*, debebat ruminare; nam quæ ruminant, melioris sunt digestionis, ideoque et melioris sunt complexionis: quod si alterum ho- rum desit, puta si animal non habeat unguam fissam, aut non ruminet, censetur immundum. Unde immundorum exempla subjicit, camelum, leporem, suem, etc.

Animalia quæ rumi- nant et habent unguam fissam, sunt munda, cur?

Tropologice, ruminant sancta animalia, puta viri sancti, qui verbum Dei quod aure perci- piunt, in ventrem memoriæ recondunt, hocque sæpius quasi ad os cordis revocantes, frequenti retractatione comminunt. Ita S. Gregorius in cap. VII *Cant.* S. Cyrillus vero, lib. IX *Contra Julia- num*, docet ruminare esse prudentiæ symbolum. Pedem dividunt, qui in actione bonum a malo secernunt. Utrumque ergo requiritur ad mundi- tiam et sanctitatem, videlicet et ruminare verba Dei, et ea opere explere. Ita Radulphus, Isychius, Eusebius, lib. VIII *De Præpar.* cap. III, Cyrillus, lib. XIV *De Adoratione*, qui et addit aliam tropo- logiam: *lucidus*, ait, unguis perspicua figura est, qua significatur posse nos in utramque partem recte incedere, videlicet quoad nos et quoad alios.

Tropolo- gice.

Rumina- re est symbo- lum pru- dentia.

Ruminare ergo symbolum est prudentiæ: pruden- s enim est cogitabundus, et singula mente ruminans, videt quid in quaque re expediat, quomodo Deo et hominibus etiam impiis satisfaciat.

Narrat Plutarchus in *Lacon.* de Acrotato viro prudente, quod parentibus postulantibus ejus operam in re injusta, negarit, cumque ii urge- rent, dixerit: « Vos me educastis ad justitiam, patriæque legibus tradidistis; conabor ergo his potius, quam vobis obsequi; ac quoniam vultis me optima agere, optimum autem est cum pri- vato tum, multo magis principi, id quod est jus- tum, agam quæ vultis; quæ vero dicitis, detrec- tabo. » Ita prudenter et suaviter rem illicitam negavit, simulque intentioni et voluntati parentum satisfecit. Ruminatio enim mille modos et media ad quidvis, ac præsertim ad odia declinanda, et gratiam hominum conciliandam, suggerit. Idem narrat, quod Aristo audiens Cleomenis dictum, quo rogatus, quod esset regis boni officium, dixerat: Amicis bene, inimicis male facere; illud ruminans correxerat dicens: « Quanto, mi homo, rectius erat amicis benefacere, inimicos autem amicos efficere! »

2. vers.

1. vers. 2. vers. 3. vers. 4. vers. 5. vers. 6. vers. 7. vers. 8. vers. 9. vers. 10. vers. 11. vers. 12. vers. 13. vers. 14. vers. 15. vers. 16. vers. 17. vers. 18. vers. 19. vers. 20. vers. 21. vers. 22. vers. 23. vers. 24. vers. 25. vers. 26. vers. 27. vers. 28. vers. 29. vers. 30. vers. 31. vers. 32. vers. 33. vers. 34. vers. 35. vers. 36. vers. 37. vers. 38. vers. 39. vers. 40. vers. 41. vers. 42. vers. 43. vers. 44. vers. 45. vers. 46. vers. 47. vers. 48. vers. 49. vers. 50. vers. 51. vers. 52. vers. 53. vers. 54. vers. 55. vers. 56. vers. 57. vers. 58. vers. 59. vers. 60. vers. 61. vers. 62. vers. 63. vers. 64. vers. 65. vers. 66. vers. 67. vers. 68. vers. 69. vers. 70. vers. 71. vers. 72. vers. 73. vers. 74. vers. 75. vers. 76. vers. 77. vers. 78. vers. 79. vers. 80. vers. 81. vers. 82. vers. 83. vers. 84. vers. 85. vers. 86. vers. 87. vers. 88. vers. 89. vers. 90. vers. 91. vers. 92. vers. 93. vers. 94. vers. 95. vers. 96. vers. 97. vers. 98. vers. 99. vers. 100. vers. 101. vers. 102. vers. 103. vers. 104. vers. 105. vers. 106. vers. 107. vers. 108. vers. 109. vers. 110. vers. 111. vers. 112. vers. 113. vers. 114. vers. 115. vers. 116. vers. 117. vers. 118. vers. 119. vers. 120. vers. 121. vers. 122. vers. 123. vers. 124. vers. 125. vers. 126. vers. 127. vers. 128. vers. 129. vers. 130. vers. 131. vers. 132. vers. 133. vers. 134. vers. 135. vers. 136. vers. 137. vers. 138. vers. 139. vers. 140. vers. 141. vers. 142. vers. 143. vers. 144. vers. 145. vers. 146. vers. 147. vers. 148. vers. 149. vers. 150. vers. 151. vers. 152. vers. 153. vers. 154. vers. 155. vers. 156. vers. 157. vers. 158. vers. 159. vers. 160. vers. 161. vers. 162. vers. 163. vers. 164. vers. 165. vers. 166. vers. 167. vers. 168. vers. 169. vers. 170. vers. 171. vers. 172. vers. 173. vers. 174. vers. 175. vers. 176. vers. 177. vers. 178. vers. 179. vers. 180. vers. 181. vers. 182. vers. 183. vers. 184. vers. 185. vers. 186. vers. 187. vers. 188. vers. 189. vers. 190. vers. 191. vers. 192. vers. 193. vers. 194. vers. 195. vers. 196. vers. 197. vers. 198. vers. 199. vers. 200. vers. 201. vers. 202. vers. 203. vers. 204. vers. 205. vers. 206. vers. 207. vers. 208. vers. 209. vers. 210. vers. 211. vers. 212. vers. 213. vers. 214. vers. 215. vers. 216. vers. 217. vers. 218. vers. 219. vers. 220. vers. 221. vers. 222. vers. 223. vers. 224. vers. 225. vers. 226. vers. 227. vers. 228. vers. 229. vers. 230. vers. 231. vers. 232. vers. 233. vers. 234. vers. 235. vers. 236. vers. 237. vers. 238. vers. 239. vers. 240. vers. 241. vers. 242. vers. 243. vers. 244. vers. 245. vers. 246. vers. 247. vers. 248. vers. 249. vers. 250. vers. 251. vers. 252. vers. 253. vers. 254. vers. 255. vers. 256. vers. 257. vers. 258. vers. 259. vers. 260. vers. 261. vers. 262. vers. 263. vers. 264. vers. 265. vers. 266. vers. 267. vers. 268. vers. 269. vers. 270. vers. 271. vers. 272. vers. 273. vers. 274. vers. 275. vers. 276. vers. 277. vers. 278. vers. 279. vers. 280. vers. 281. vers. 282. vers. 283. vers. 284. vers. 285. vers. 286. vers. 287. vers. 288. vers. 289. vers. 290. vers. 291. vers. 292. vers. 293. vers. 294. vers. 295. vers. 296. vers. 297. vers. 298. vers. 299. vers. 300. vers. 301. vers. 302. vers. 303. vers. 304. vers. 305. vers. 306. vers. 307. vers. 308. vers. 309. vers. 310. vers. 311. vers. 312. vers. 313. vers. 314. vers. 315. vers. 316. vers. 317. vers. 318. vers. 319. vers. 320. vers. 321. vers. 322. vers. 323. vers. 324. vers. 325. vers. 326. vers. 327. vers. 328. vers. 329. vers. 330. vers. 331. vers. 332. vers. 333. vers. 334. vers. 335. vers. 336. vers. 337. vers. 338. vers. 339. vers. 340. vers. 341. vers. 342. vers. 343. vers. 344. vers. 345. vers. 346. vers. 347. vers. 348. vers. 349. vers. 350. vers. 351. vers. 352. vers. 353. vers. 354. vers. 355. vers. 356. vers. 357. vers. 358. vers. 359. vers. 360. vers. 361. vers. 362. vers. 363. vers. 364. vers. 365. vers. 366. vers. 367. vers. 368. vers. 369. vers. 370. vers. 371. vers. 372. vers. 373. vers. 374. vers. 375. vers. 376. vers. 377. vers. 378. vers. 379. vers. 380. vers. 381. vers. 382. vers. 383. vers. 384. vers. 385. vers. 386. vers. 387. vers. 388. vers. 389. vers. 390. vers. 391. vers. 392. vers. 393. vers. 394. vers. 395. vers. 396. vers. 397. vers. 398. vers. 399. vers. 400. vers. 401. vers. 402. vers. 403. vers. 404. vers. 405. vers. 406. vers. 407. vers. 408. vers. 409. vers. 410. vers. 411. vers. 412. vers. 413. vers. 414. vers. 415. vers. 416. vers. 417. vers. 418. vers. 419. vers. 420. vers. 421. vers. 422. vers. 423. vers. 424. vers. 425. vers. 426. vers. 427. vers. 428. vers. 429. vers. 430. vers. 431. vers. 432. vers. 433. vers. 434. vers. 435. vers. 436. vers. 437. vers. 438. vers. 439. vers. 440. vers. 441. vers. 442. vers. 443. vers. 444. vers. 445. vers. 446. vers. 447. vers. 448. vers. 449. vers. 450. vers. 451. vers. 452. vers. 453. vers. 454. vers. 455. vers. 456. vers. 457. vers. 458. vers. 459. vers. 460. vers. 461. vers. 462. vers. 463. vers. 464. vers. 465. vers. 466. vers. 467. vers. 468. vers. 469. vers. 470. vers. 471. vers. 472. vers. 473. vers. 474. vers. 475. vers. 476. vers. 477. vers. 478. vers. 479. vers. 480. vers. 481. vers. 482. vers. 483. vers. 484. vers. 485. vers. 486. vers. 487. vers. 488. vers. 489. vers. 490. vers. 491. vers. 492. vers. 493. vers. 494. vers. 495. vers. 496. vers. 497. vers. 498. vers. 499. vers. 500. vers. 501. vers. 502. vers. 503. vers. 504. vers. 505. vers. 506. vers. 507. vers. 508. vers. 509. vers. 510. vers. 511. vers. 512. vers. 513. vers. 514. vers. 515. vers. 516. vers. 517. vers. 518. vers. 519. vers. 520. vers. 521. vers. 522. vers. 523. vers. 524. vers. 525. vers. 526. vers. 527. vers. 528. vers. 529. vers. 530. vers. 531. vers. 532. vers. 533. vers. 534. vers. 535. vers. 536. vers. 537. vers. 538. vers. 539. vers. 540. vers. 541. vers. 542. vers. 543. vers. 544. vers. 545. vers. 546. vers. 547. vers. 548. vers. 549. vers. 550. vers. 551. vers. 552. vers. 553. vers. 554. vers. 555. vers. 556. vers. 557. vers. 558. vers. 559. vers. 560. vers. 561. vers. 562. vers. 563. vers. 564. vers. 565. vers. 566. vers. 567. vers. 568. vers. 569. vers. 570. vers. 571. vers. 572. vers. 573. vers. 574. vers. 575. vers. 576. vers. 577. vers. 578. vers. 579. vers. 580. vers. 581. vers. 582. vers. 583. vers. 584. vers. 585. vers. 586. vers. 587. vers. 588. vers. 589. vers. 590. vers. 591. vers. 592. vers. 593. vers. 594. vers. 595. vers. 596. vers. 597. vers. 598. vers. 599. vers. 600. vers. 601. vers. 602. vers. 603. vers. 604. vers. 605. vers. 606. vers. 607. vers. 608. vers. 609. vers. 610. vers. 611. vers. 612. vers. 613. vers. 614. vers. 615. vers. 616. vers. 617. vers. 618. vers. 619. vers. 620. vers. 621. vers. 622. vers. 623. vers. 624. vers. 625. vers. 626. vers. 627. vers. 628. vers. 629. vers. 630. vers. 631. vers. 632. vers. 633. vers. 634. vers. 635. vers. 636. vers. 637. vers. 638. vers. 639. vers. 640. vers. 641. vers. 642. vers. 643. vers. 644. vers. 645. vers. 646. vers. 647. vers. 648. vers. 649. vers. 650. vers. 651. vers. 652. vers. 653. vers. 654. vers. 655. vers. 656. vers. 657. vers. 658. vers. 659. vers. 660. vers. 661. vers. 662. vers. 663. vers. 664. vers. 665. vers. 666. vers. 667. vers. 668. vers. 669. vers. 670. vers. 671. vers. 672. vers. 673. vers. 674. vers. 675. vers. 676. vers. 677. vers. 678. vers. 679. vers. 680. vers. 681. vers. 682. vers. 683. vers. 684. vers. 685. vers. 686. vers. 687. vers. 688. vers. 689. vers. 690. vers. 691. vers. 692. vers. 693. vers. 694. vers. 695. vers. 696. vers. 697. vers. 698. vers. 699. vers. 700. vers. 701. vers. 702. vers. 703. vers. 704. vers. 705. vers. 706. vers. 707. vers. 708. vers. 709. vers. 710. vers. 711. vers. 712. vers. 713. vers. 714. vers. 715. vers. 716. vers. 717. vers. 718. vers. 719. vers. 720. vers. 721. vers. 722. vers. 723. vers. 724. vers. 725. vers. 726. vers. 727. vers. 728. vers. 729. vers. 730. vers. 731. vers. 732. vers. 733. vers. 734. vers. 735. vers. 736. vers. 737. vers. 738. vers. 739. vers. 740. vers. 741. vers. 742. vers. 743. vers. 744. vers. 745. vers. 746. vers. 747. vers. 748. vers. 749. vers. 750. vers. 751. vers. 752. vers. 753. vers. 754. vers. 755. vers. 756. vers. 757. vers. 758. vers. 759. vers. 760. vers. 761. vers. 762. vers. 763. vers. 764. vers. 765. vers. 766. vers. 767. vers. 768. vers. 769. vers. 770. vers. 771. vers. 772. vers. 773. vers. 774. vers. 775. vers. 776. vers. 777. vers. 778. vers. 779. vers. 780. vers. 781. vers. 782. vers. 783. vers. 784. vers. 785. vers. 786. vers. 787. vers. 788. vers. 789. vers. 790. vers. 791. vers. 792. vers. 793. vers. 794. vers. 795. vers. 796. vers. 797. vers. 798. vers. 799. vers. 800. vers. 801. vers. 802. vers. 803. vers. 804. vers. 805. vers. 806. vers. 807. vers. 808. vers. 809. vers. 810. vers. 811. vers. 812. vers. 813. vers. 814. vers. 815. vers. 816. vers. 817. vers. 818. vers. 819. vers. 820. vers. 821. vers. 822. vers. 823. vers. 824. vers. 825. vers. 826. vers. 827. vers. 828. vers. 829. vers. 830. vers. 831. vers. 832. vers. 833. vers. 834. vers. 835. vers. 836. vers. 837. vers. 838. vers. 839. vers. 840. vers. 841. vers. 842. vers. 843. vers. 844. vers. 845. vers. 846. vers. 847. vers. 848. vers. 849. vers. 850. vers. 851. vers. 852. vers. 853. vers. 854. vers. 855. vers. 856. vers. 857. vers. 858. vers. 859. vers. 860. vers. 861. vers. 862. vers. 863. vers. 864. vers. 865. vers. 866. vers. 867. vers. 868. vers. 869. vers. 870. vers. 871. vers. 872. vers. 873. vers. 874. vers. 875. vers. 876. vers. 877. vers. 878. vers. 879. vers. 880. vers. 881. vers. 882. vers. 883. vers. 884. vers. 885. vers. 886. vers. 887. vers. 888. vers. 889. vers. 890. vers. 891. vers. 892. vers. 893. vers. 894. vers. 895. vers. 896. vers. 897. vers. 898. vers. 899. vers. 900. vers. 901. vers. 902. vers. 903. vers. 904. vers. 905. vers. 906. vers. 907. vers. 908. vers. 909. vers. 910. vers. 911. vers. 912. vers. 913. vers. 914. vers. 915. vers. 916. vers. 917. vers. 918. vers. 919. vers. 920. vers. 921. vers. 922. vers. 923. vers. 924. vers. 925. vers. 926. vers. 927. vers. 928. vers. 929. vers. 930. vers. 931. vers. 932. vers. 933. vers. 934. vers. 935. vers. 936. vers. 937. vers. 938. vers. 939. vers. 940. vers. 941. vers. 942. vers. 943. vers. 944. vers. 945. vers. 946. vers. 947. vers. 948. vers. 949. vers. 950. vers. 951. vers. 952. vers. 953. vers. 954. vers. 955. vers. 956. vers. 957. vers. 958. vers. 959. vers. 960. vers. 961. vers. 962. vers. 963. vers. 964. vers. 965. vers. 966. vers. 967. vers. 968. vers. 969. vers. 970. vers. 971. vers. 972. vers. 973. vers. 974. vers. 975. vers. 976. vers. 977. vers. 978. vers. 979. vers. 980. vers. 981. vers. 982. vers. 983. vers. 984. vers. 985. vers. 986. vers. 987. vers. 988. vers. 989. vers. 990. vers. 991. vers. 992. vers. 993. vers. 994. vers. 995. vers. 996. vers. 997. vers. 998. vers. 999. vers. 1000.

IN PECORIBUS, — in quadrupedibus animalibus.

Vers. 4. 4. SICUT CAMELUS, — camelus immundus est, quia ungulam habet, sed eam non dividit. Moses, inquit Cyrillus, lib. XIV *De Adoratione*, ponit exempla camelum et leporem, id est maximum et minimum, ut media inter hæc non ruminantia, vel non dividit ungulam, immunda et vetita intelligamus (1).

Vers. 5. 5. CHOEROGRYLLUS. — Quod et quale animal est chærogryllus? *Primo*, Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. x, intelligit hyænam. *Secundo*, Abulensis, Lyranus, Cajetanus, Oleaster et alii recentiores intelligunt cuniculum.

Nota : Hebræa vox שפן *saphan* tria significat : primo, chærogryllum; secundo, leporem; tertio, hericium : ita ex Philone S. Hieronymus in *Nominibus Hebraicis*, in *Jerem.* שפן *saphan* enim par ט vel י *tectum*, absconditum et latitans significat. Unde *saphan* generale est nomen, et commune multis animalibus fugacibus, et in latebris degentibus : sicut et pleraque alia Hebræa animalium vocabula multis competunt, uti demonstrat Ribera in cap. v *Zachar.*, num. 21. Idque patet ex eo quod idem nomen a variis, puta a Septuaginta, Chaldæo, et Nostro varie, imo et a Nostro aliter hic, aliter ibi vertatur : sic *saphan* hic et *Deut.* xiv, 7, Noster vertit *chærogryllum*, uti et vertunt Septuaginta; alibi vertit *leporem*, ut *Prov.* xxx, 26; alibi vertit *herinaceum*, ut *Psal.* ciii, 18 (2).

Chærogryllus ergo, vel herinaceus est animal magnitudine mediocrium cuniculorum, de cavernis petrarum gregatim procedens, pascensque in Palæstina juxta mare Mortuum, ait Eucherius, lib. *De Nomin. Hebraicis*, cap. xii, atque inde forte græce dictus est chærogryllus a χερσας, id est *rupe*, et γρύλλος, id est *porcus*, quasi dicas *porcellus rupium*. Ita fere et S. Hieronymus, vel quisquis est auctor commentariorum in *Proverb.* cap. xxx, nam hæc commentaria non esse S. Hieronymi, ex eo colligitur, quod hoc ipso loco auctor citet S. Hieronymum. Potius videntur esse Venerabilis Bedæ, cui ea attribuit Trithemius. Hic ergo auctor sic ait : « Pro lepusculo antiqua translatio chærogryllum posuit. Est autem hoc animal non majus hericio, habens similitudinem muris et ursi, cujus in Palæstina regionibus magna est abundantia, semperque in cavernis petrarum et terræ foveis habitare consuevit. »

Unde et Origenes hic pro chærogryllo vertit *herinaceum*. Chærogryllus ergo distinctum est animal a cuniculo et hericio, licet id neget Petrus Serranus : quorsum enim Septuaginta et Noster vocaret eum chærogryllum, tam obscura et ignota voce, si esset cuniculus vel hericius? hæc enim

(1) Pes cameli parte tantum anteriore penitus est fissus : pars posterior pedis supra quidem est divisa in duas ungulas, sed infra coherens pellicula; igitur pes non plane bisulcus est. Cf. Buffon, *Hist. Natur.* P. VI.

(2) שפן Bochartus vere ostendit esse *murem jacutum* (gall. *rat-sauteur*).

nomina et animalia nobis notissima sunt. Unde et Eucherius ac S. Hieronymus distinguit herinaceos sive chærogryllos ab hericiis sive echinis, qui spinosos undique habent aculeos ut vix contingi possint, quos ad libitum exserunt, vel remittunt et contrahunt, iisque pomis se in hortis onerant, quæ ad latibula sua deferunt.

6. LEPUS QUOQUE (immundus est), NAM ET IPSE RUMINAT, SED UNGULAM NON DIVIDIT. — Nam lepus non habet ungulam, seu basin pedum osseam et continuam quam dividat, sed loco ejus habet unguis varios et aculeatos. Sub lepore cuniculum intellige : nam cuniculus est lepus parvus, ut ait Plinius, libro VIII, cap. LXXXV; Clemens Alexandrinus leporem vetitum putat ob libidinem, cui valde obnoxium est hoc animal. Unde et tot foetus simul concepit et parit.

Hæc etiam de causa leporibus multis uterque inest sexus. Audi Gesnerum varia ex variis more suo colligentem tomo *De Quadrupedibus*, in lepore : « Lepus quadrupes hebraice ארנבת *arnebet* vocatur, voce feminini generis, eo quod lepores omnes (uti doctissimi plerique testantur) utrumque sexum habeant. Archelaus de leporibus scribit utramque vim et utrumque sexum singulis inesse, ac sine mare æque gignere. Quod idem lepus aliquando mas, aliquando femina sit, et naturas transmutet, et quandoque velut masculus generet, quandoque velut femina pariat, manifestum esse Democritus tradit in *Geoponicorum* xix, 4. Ideoque a physicis, ait Donatus, lepus dicitur incerti sexus, ac esse modo mas, modo femina. De lepore ait Niphus : Illud verum est, quod sit mas et femina, et ad alterum incubus, et ad alterum succubus. Unde tradunt venatores, in genere leporum inveniri eum qui est femina tantum, sed nullum esse marem qui non sit femina, quod sensibus subjacet; nam inventus est lepus testibus atque mentula præditus, qui lepusculos ferebat in utero, nec non et lepus ferens lepusculos, testibus carens et mentula : quæ contra adversariorum objectiones dilutio manifestissima est. Nos vero testamur vidisse leporem solum marem, et leporem tantum feminam, et leporem utriusque sexus, idque apud nostros venatores probatissimum habetur. Hæc Niphus. » Et iisdem certe verbis Ælianus, qui idem se vidisse testatur. Idem docent Patres, quos citabo vers. 30, in fine. Hæc jure et more Judæorum. Nam Gentilibus lepus in deliciis fuit et mensæ decus (3). Audi Martialem, lib. XIII *Epigramm.* :

Inter aves turdus, si quis me judice tertet.
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Topologie, hisce quatuor animalibus signifi- Topolo-

(3) « Cur immundis accenseretur (lepus), rationes etiam physicas habere potuit Moses. Medicorum certe principes, Galenus, Aetius, Rasis et Damir, hos secutus, leporina carne scribunt crassum sanguinem et melancholicum gigni, » Bocharti *Hieroz.*, p. 403.

Chærogryllus est animal Palæstinæ instar cuniculi.

Lepus immundus, cur?

Lepores multi habent utrumque sexum.

Lepus incertus sexus, ac sine mare æque gignere.

Lepus testibus atque mentula præditus, qui lepusculos ferebat in utero.

gice ca- cantur quatuor vitia, quatuor virtutibus cardina- melus est libus contraria. *Primo*, camelus gibbosus symbo- superbia, lum est superbi et superbiae, quae prudentiae et lepus acedia, sapientiae est contraria. Vera enim sapientia est sus gula, humilis; e converso camelus gibbosus est et stolidus. Nota est fabula: camelus petebat a Jove ut chærogryllus, cornibus armaretur, cujus ille stolidis precibus gryllus injusti- irrisus, etiam aures mutilavit, ut non solum inermis, sed etiam deformis de cætero esset. *Secundo*, lepus timidus significat acediam et pusillanimitatem, quae formidini et constantiae repugnat. *Tertio*, chærogryllus, qui vastat et depascitur agros alienos, significat injustitiam justitiae contrariam. *Quarto*, sus sordida significat gulam et libidinem, quae temperantiae adversatur: horum ne mortificans quidem, id est malis actionibus externis, communicare licet. Ita Isychius.

7. ET SUS (IMMUNDUS EST), QUI CUM UNGULAM DIVIDAT, NON RUMINAT. — Per suem porcum accipe, tam marem quam femineam; hoc enim est Hebraeorum *חַסִּיר* *chasir*: omnis enim porcina caro vetita fuit Judæis, unde etiamnum omni porcina abstinent Judæi. Pari modo *sus* apud Priscianum et Latinos communis est generis, et tam porcum quam porcā significat; hinc illud Virgīlii, lib. III *Georgic.*:

Ipsē ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus.

Ridicule nonnulli apud S. Polycarpum, epist. ad *Philippenses*, suis esum hic vetari putarunt, eo quod sus cum comedit ita vorat, ut non agnoscat dominum suum, quodque cum esurit grunnitum edat ad dominum: hæc enim est natura et naturalis musica suis. Veriorem causam dat Cicero, lib. II *De Natura Deorum*: «Sus, ait, quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse, dicit Chrysippus.» Hinc Sanctus ille Abbas, in *Vitis Patr.*, lib. VI, cap. I, num. 8: «Sicut, ait, oculi porci semper intendunt in terram, ita anima delapsa in voluptatem et luxurie cœnum, vix potest respicere ad cœlum, aut sapere aliquid digum Deo.» Porro errat Plutarchus, lib. V *Sympos.*, Quæst. V, ubi docet Judæos abstinere suilla ex reverentia; eos enim suem revereri, eo quod sus fuerit sationis et arationis magistra, præsertim in Ægypto: sus enim rostro terram effodiens, vestigium arationis impressit, et vomeris opus submonstravit. Similiter errat, dum ait Judæos abstinere lepore, «eo quod æmulatione Ægyptiorum ducti, velocitatem leporis divinam reputant, itemque sensus instrumentorum subtilitatem. Nam leporum oculi adeo sunt indefessi, ut etiam apertis iis dormiant. Celeritate autem videndi videntur cæteris anteire; cujus admiratione ducti Ægyptii in suis sacris litteris, picto lepore auditum significant.» Probabilior causa est quam subdit: «Suillam abominantur Judæi, quod abhorrent a vitiligine et lepra, quas putant esu harum carniū adscisci.»

Alii porcum immundum putarunt, ex eo quod

terram suffodiat, itaque semina et messem subvertat; qua de causa Romani immolabant porcum Cereri mense aprilii, cum lampadibus et tædis accensis in vestibus albis. Audi Ovidium:

Prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.

Et alibi:

Prima Ceres gravida gavisa est sanguine porcæ,
Ulla suas merita cæde nocentis opes.

Denique Adrianus Imperator, ut Judæos sua urbe abigeret, porcum insculpsit Hierosolymæ, eamque ex suo nomine Æliam nuncupavit. Audi Eusebium in *Chronolog.*: «Ælia ab Ælio Adriano condita, et in fronte ejus portæ qua Bethlehem egredimur, sus sculptus in marmore, significans Romanæ potestati subjacere Judæos;» ut hoc simulacro quasi titulo significaret, Judæos propria civitate patrioque solo esse interdictos, ac Jerusalem jam non esse Judaicam, sed Gentilitiam et Romanam: Romani enim porcum ob infractum animi robur in vexillis præferebant, teste Festo in verbo *porcus*. Quocirca Judæi Vitellium iturum contra Arabes deprecati sunt, ne castra et signa effigie porci insignita, per Judæam traderet, teste Josepho, lib. V *Belli*, cap. I. Denique, hac sculptura porci significabat, Judæos esse hominum scelestissimos. Nam, ut ait Horus, et ex eo Pierius, *Hieroglyph.* 9, porcus symbolum est hominum veritatem spernentium, profanorum, perniciosorum, et eorum qui a Deo penitus sunt aversi. Ita Baronius anno Christi 137.

8. HORUM CARNIBUS NON VESCEMINI, NEC CADAVERA CONTINGETIS. — Unde nec adipem eorum eximere, eove uti poterant: secus erat de animalibus mundis; illa enim mactare, et mactata tangere, ex iisque adipem eximere, eoque uti licebat, nisi essent morticina sponte mortua, vel diu occisa, vel laniata a bestia: tum enim etiam hæc immunda erant et vetita.

9. OMNE QUOD HABET PINNULAS ET SQUAMAS, TAM IN MARI QUAM IN FLUMINIBUS ET STAGNIS, COMEDETIS.

— Pro *pinnulas*, Biblia Regia legunt *pennulas*; unde et Septuaginta vertunt *πτερυγία*, id est *alas*; Tertullianus, lib. *De Cibis Judaicis*, legit *remigia*; omnia hæc eodem recidunt: pisces enim qui pinnulas habent, eas gestant quasi pennulas et alas, ut iis natent et librent se in aquis, sicut aves in aere. Utergo pisces sint mundi quibus vesci liceat, duo debent habere: *primo* pinnulas, *secundo* squamas, quæ totum pene corpus contegant; quod si alterutrum desit, immundi censentur: pisces enim carentes pinnulis vel squamis, uti anguille, nimis humidi, viscosi et insalubres sunt; squamæ enim et pinnulæ siccitatis sunt indices. Unde caro talium densior, albius et sanior est, ideoque tales mundi censentur: pisces enim humiditate abundant, eaque facile nocent stomacho et corpori

gice ca- melus est superbia, lepus acedia, sus gula, chærogryllus, gryllus injusti- tia.

Vers. 7.

Sus im- mundus tam mas quam fe- mina.

Sus ani- mam ha- bet pro sale.

Pinnulae sunt piscibus quod pennula avibus.

Pisces habentes pinnulas et squamas sunt sicciores, ideoque mundi.

humano; unde sale conditi vel siccati saniores sunt recentibus.

Tropologica Tropologicae, squamæ gravitatem morum et firmitatem bonæ conversationis in medio sæculi significant; pinnulæ significant sensus superna cogitantes. Pisces namque qui pinnulas habent, saltus dare super aquas solent, ait S. Gregorius. Squamæ ergo habent, qui rigore virtutis muniti, sæcularis occupationis appetitum non admittunt; pinnulas vero habent, qui subinde secretum contemplationis petunt, et undis sæcularium curarum supernatant, quique mentis saltibus ad superna conscendere sciunt, ut eos amoris summi, quasi liberi aeris, aura contingat, ait S. Gregorius, lib. V *Moral.* cap. VI, Radulphus, Beda, Cyrillus, lib. IX *Contra Julian.*, ante finem, et Tertullianus, vel potius Novatianus, lib. *De Cibis Judaicis.*

Vers. 10 et 11. 10 et 11. QUIDQUID AUTEM PINNULAS ET SQUAMAS NON HABET, ABOMINABILE VOBIS EXECRANDUMQUE ERIT, — q. d. Ab iis abhorrebitis et fugietis, quasi a re immunda et foetida. Quare peccabant Judæi aliter facientes, non quod animal immundum, sed quod inobedientia mentem pollueret, quæ culpa non expiatur lustratione æterna: per eam enim tantum immunditia legalis et corporalis eluebatur, sed contritione et pœnitentiâ. Hinc Machabæi dirissima pati, ac martyrium gravissimum subire maluerunt, quam carnem suillam hic velitam comedere, II *Machab.* VII. Hiuc etiam S. Petrus eadem ita exhorruit, ut diceret, *Act. x, 10:* « Nunquam manducavi omne commune et immundum. »

Vers. 13. 13. HEC SUNT QUÆ DE AVIBUS COMEDERE NON DEBETIS, ET VITANDA SUNT VOBIS: AQUILAM, ET GRYPHEM, ET HALIÆTUM. — Egit Moses primo, de mundis et immundis quadrupedibus, vers. 3; secundo, de piscibus, vers. 9; tertio, de avibus hic agit. Has avium species ex Hebræo aliter et varie vertunt Hebræi; verum nostro interpreti tum hic, tum *Deut. xiv, 12*, per omnia consentit Chaldæus et Septuaginta, excepto eo quod pro *onocrotalo* Septuaginta substituit *pelicanum*, de quo vers. 18.

Aquila est immunda, quia in alias aves pugnax et rapax est avis. Unde Cicero, audiens in Pharsalica pugna fugisse Pompeium, cum Nonius diceret septem adhuc adesse aquilas, ideoque bene sperandum: « Recte, inquit, moneres, si ad versus graculos esset pugnandum; at jam Cæsar est hostis et victor. » Ita Plutarchus in *Cicerone*. Aquila ergo Judæis vetatur, quia, ut ait Isidorus, « qui aquilam, milvum et accipitrem odit, odit raptores et scelere viventes. » Unde S. Augustinus in *Psal. cxxiii*, docet aquilam esse symbolum dæmonis: hic enim est prædo animarum, qui circuit quærens quem devoret. Rursum aquila vocatur Nabuchodonosor, similesque tyranni, uti dicam *Deuter. xxviii, 49.*

Gryphes an sint, et quid? ET GRYPHEM. — Quæres, an et quid sit gryps sive gryphus? Gryphes existere docent e Græcis Herodotus, Pausanias, Ctesias, Ælianus; e Latinis

Mela, Solinus, Apuleius et alii, ponuntque eos in Scythia Asiana, vel in montibus Riphæis. Ctesias ait gryphes esse aves quadrupedes lupi magnitudinis, cruribus et unguibus leoninis, pennis in pectore rubris, in collo cæruleis, in reliquo corpore nigris, oculis igneis. Addit Leonicenus, equo similem esse avem; Volaterranus, vultu non multum ab humano distare. Abulensis hic et Joannes de Montevilla aiunt gryphem antrosum aquilæ speciem præ se ferre, leonis retrorsum; magnitudine æquari octo leonibus; tantarum esse virium, ut duos boves, aut equum cum equite in aera asportet. Hæcque vulgo multorum est opinio.

E contrario gryphes non existere, sed esse fabulosos contendit Plinius, qui pene phreeticos vocat eos qui aves tales esse asserunt. Item Origenes, qui nimis temerarie Mosen reprehendit, quod gryphes manducari Hebræis vetuerit. Item Matthias Michonius et Perottus Decembrius in *Sarmatia Asiana*, qui nec avem inveniri in septentrione, nec in montibus Riphæis, ait experientia constare.

Dico primo: De fide est gryphes esse, esseque aves, patet ex hoc loco Scripturæ; Hebræum enim פֶּרֶס *peres gryphum* significat, uti vertunt Septuaginta, Chaldæus et Noster. *Peres* enim avem significat curvas et ingentes habentem unguilas (a פֶּרֶס *parsa*, id est *ungula*), uti et rostrum. Talis est ergo gryphus, indeque gryphus Græcis et Latinis aduncum, curvum, ungulatum significat. Inde Antiochus Gryphus, et alii ab adunco et aquilino naso, dicti sunt *gryphi*.

Dico secundo: Gryphes uti a veteribus jam dictis describuntur, fabulosi sunt; experientia enim constat avem nullam reperiri, quæ partim sit avis, partim leo vel equus: hinc et veteres gryphes pingendo, eos jungebant sphingi: constat autem sphingem esse fabulam.

Dico tertio: Qui sint gryphes certe definiri nequit. Probabilis tamen est sententia Ulyssis Androvandi, lib. X, cap. I, et Goropii, Mosen per gryphem hic significare aves, et, ut videtur, aquilæ genus maximum, quod maxime aduncum habet rostrum et unguis, estque fortissimum et rapacissimum, cujus magnitudo, robur et rapacitas occasionem fabulæ veteribus dedisse videntur (1). Probat id primo, quia id significat hebraice פֶּרֶס *peres*; rursum, quia gryphus hic ponitur post aquilam, ante haliæetum; sicut ergo haliæetus est species aquilæ, ita videtur esse et gryphus. Secundo, quia Aristophanes gryphem speciem aquilæ ponit, vocatque γρυπῆτις, quasi dicas *gryphem aquilam*; sicut haliæetus vocatur, quasi dicas *aquila marina*. Gryps ergo est grypætos, hoc est aquila rapacissima, quæ grypho, id est maxime adunco est rostro et unguibus. Tertio, Tertio.

(1) Juxta Bochartum פֶּרֶס est *ossifraga*, Gall. *orfraye*; Alexandrini fortasse intellexerunt maximum illam et voracissimum inter *vultures*, quem nos vocamus *condor*.

Gryphum idea ex veteribus.

Gryphes esse negat Plinius.

De fide est gryphes esse, esseque aves.

Gryphes veterum fabulosi sunt.

Gryphes sunt aquilæ maxima et rapacissima.

Probat. Primo.

Secundo.

Tertio.

quia Sigismundus Heberstainius legatus Caesaris ad Ducem Moscoviae, scribit apud Moscos aquillas similes aves, sed multo majores esse, quas Mosci *kreutzet* vocant. Quarto, quia aquilae quaedam in maximam quantitatem excrescunt. Narrat Georgius Fabricius anno 1350 inter Misniam et Dresdam Germaniae oppida, inventum esse aquilae nidum per tres quercus extensum, in eo vitulorum et ovium coria reperta, et hinnulum recens allatum. Pullus unus habebat alas septem ulnis longas, cum per transversum erant expansae, unguis erant digitis viri magni aequales, crura leoninis majora. Aldrovandus narrat in Ethiopia aquilas esse tam magnas et fortes, ut bovem vel equum integrum pedibus abripiant.

Paulus Venetus scribit se ultra Madagascar de ave *ruc* dicta frequenter ab incolis audisse, quae alas tantas habebat, ut pennae duodecim passus longae essent; ipsa autem tam fortis, ut elephantem elevet et asportet, aitque se putasse quod gryphus esset: sed audisse, quod bipes esset, nec ulli bestiae similis: quanquam gryps revera, si avis est et aquila, bipes est.

Tropologicae gryphes sunt principes avari, injusti et rapaces. « Remota justitia, ait S. Augustinus, lib. IV *De Civit.* cap. IV, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt, nisi parva regna? hoc malum tantum crescit, ut et loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, et evidentius regni nomen assumit. Quod etiam in manifesto confert non dempta cupiditas, sed addita impunitas. Ideo eleganter et veraciter Alexandro Magno quidam pirata comprehensus respondit, cum ab eo interrogaretur, quid sibi, ut mare haberet infestum? Ille libera voce: Quid tibi, inquit, ut orbem terrarum? Sed ego, quia exiguo navigio facio, vocor latro: quia tu magna classe, imperator. »

Nero nunquam cuiquam officium delegavit, nisi haec adjiceret: « Scis quibus mihi est opus, et hoc agamus, ne quis quid habeat. » Vox praedone, quam principe dignior.

Flavius Vespasianus, quoniam rapacissimum quemque promovere solebat, ut mox ditatos condemnaret, vulgo dictus est officarios suos habere pro spongiis: quod (veluti spongas) et siccos madafaceret, et humentes exprimeret. Ita Suetonius.

Batto Dalmata, a Tiberio rogatus cur toties cum suis a Romanis defecisset, eis que tantam cladem intulisset, respondit: « Vos in causa estis, qui ad greges vestros custodiendos, non canes dedistis aut pastores, sed lupos. » Ita Dion in *Augusto*.

C. Caligula, cum eum Antonia avia moneret, ut quaedam secus ageret: « Memento, ait, mihi omnia in omnes licere. »

Ludovicus XII, rex Franciae, dicere solebat, ut habent *Annales*, « Plebem et rusticos esse pascua tyrannorum et militum, tyrannos autem et milites esse pascua diabolorum. »

Phalaris dicere solebat: « Ego qui expertus sum utrumque, tyrannidi malim subesse, quam praesesse. Subditus enim aliorum malorum securus, unum tyrannum metuit; tyrannus autem et eos qui foris insidiantur, et illos per quos servatur. »

HALLIETUM, — Graece *ἁλιαιτός*, idem est quod *aquila marina*, a mari et piscatoribus sic appellata; *ἅλιος* enim est *mare*, et *ἄλιος* est *piscor*, *ἀετός* vero est *aquila*: de qua Plinius, lib. X, cap. III: « *Haliæetus*, ait, est species aquilae clarissima oculorum acie, librans ex alto sese, visoque in mari pisce praiceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. »

14. **JUXTA GENUS SUUM**, — juxta species suas, per species suas: multae enim sunt vulturum et milvorum species (1).

15. **IN SIMILITUDINEM SUAM**, — id est secundum similitudinem suam, q. d. Omnes aves similes corvo vel corvinas, quasi immundas habeo et censeo, edique veto. Id patebit versu 19 (2).

16. **LARUM**. — Larus sive gavia, ut eam vocat Aristoteles, natat in aquis, et volat in aere, ait Isychius, pisciumque est praedo. Ita Oppianus, lib. *De Aucupio*, puta in *Ixeuticis*, id est in viscatoria, sive in arte capiendi aves visco. Unde proverbium: « larus hians, » pro rapace et furace. Hinc et orta est fabula, laros olim fuisse homines, qui primi venationem et praedam marinam exercuerint; deinde a diis in aves mutatos, juxta urbes et portus volitantes, veteris etiamnum artis et praedationis meminisse. Ita Oppianus. Larus quoque est symbolum gulae, unde Alciatus in emblemate gulae, gulosum ita depingit:

Gurgulione grais, tumida vir pingitur alvo,
Qui larum aut manibus gestet onocrotalum.

Vere Juvenalis, *Satyr.* 1:

Sunt quibus in solo vivendi causa palato est.

Et Socrates: « Alii, ait, vivunt, ut comedant; ego comedo, ut vivam. » Et Seneca, lib. X *Rhetor.*: Quidquid, ait, avium volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurrit, nostris sepe litur ventribus: quære nunc cur subito moriamur? quia mortibus vivimus. »

(1) Vers. 14. Primae avis nomen, quod hic *אֵיָא* scribitur, in loco parallelo *Deut.* XIV, 13, *אֵיָא* scriptum reperitur; quorum unum a *colatu*, alterum a *visu* sumptum, litterarum scil. *א* et *י* permutatione baud infrequenti. Bochartus, qui cum Hieronymo *milvum* reddidit, *daah* vult scribi, quia *milvus* in volatu hoc habet eximium, quod alis prope immotis in aere omnium avium diutissime libratur; praeterea vix ulla est avis, quae milvo volet altius; volando denique non facile delassatur. Alteram hoc versu memoratam avem idem Bochartus censet esse quamdam *accipitris* speciem, quam Galli dicunt *émérillon*.

(2) Vers. 16. *בַּת הַדְּעִינָה* multi vertunt *filiam clamoris*, quasi ab acri voce nomen struthionis inditum esset. Sed quum *clamoris* notio voci *דְּעִינָה* sine idonea ratione tribui videtur, Rosenmullerus, coliato Arab. *wahana*, terra *dura et sterilis* dictionem hebraicam vertit *filiam deserti*,

Audi S. Hieronymum *Contra Jovinianum* et in *epist.* : « Semper saturitati juncta est lascivia : vicina sunt venter et genitalia, pro membrorum ordine est et ordo vitiorum. » Et rursum : « Cor habet in ventre gulosus, lascivus in libidine, cupidus in lucro. » Et rursum : « Hippocrates in *Aphorismis* docet, crassa et obesa corpora, quæ crescendi mensuram impleverunt, nisi cito ablatione sanguinis minuantur, in paralyisin et pessima morborum genera erumpere. Non enim in uno statu manere naturam corporum, sed aut crescere aut decrescere; non posse vivere alias, nisi crescendi capax sit. Et Galenus ait, quorum vita et ars sagina est, nec vivere posse diu, nec sanos esse, animasque ita nimio sanguine et adipibus, quasi luto involutas nihil tenue, nihil cæleste, sed semper de carnalibus eruclare, et ventris ingluviem cogitare. »

Hugo Victorinus, tract. *De Claustro animæ* : « Superstitiosum nimis, ait, quidam in suis præparandis cibis adhibent studium, infinita decoctionum, frixurarum et condimentorum genera excogitantes; modo mollia, modo dura, modo frigida, modo calida, modo cocta, modo assa, modo pipere, modo alio, modo cymino condita, secundum consuetudinem prægnantium mulierum desiderantes; ita ut eis desudent cocorum artes, quæstiones et sollicitudo. Isti videntur colere ventrem tanquam Deum. »

Et rursum : « Solent diis templa construi, altaria erigi, ministri ad serviendum ordinati, immolari pecudes, thura concremari: ita Deo ventri templum est coquina, altare mensa, ministri coci, immolatae pecudes coctæ carnes, fumus incensorum ordo saporum. »

Audi et D. Alanum, tract. *De Complacitu naturæ* : « Hæc, ait, pestilentia non vulgari humilitate contenta, profundius se porrigit in Prælatos, qui salmones, lucios cæterosque pisces variis decoctionum cruciatos martyriis, baptismi adulterantes officium, sacro piperis fonte baptizant, ut ex tali baptismate multiformem saporis gratiam consequantur. In eadem mensa terrestre animal piperis inundatione submergitur, piscis natat in pipere, avis ejusdem viscositate ligatur; dumque tot animalium genera uno ventris ergastulantur in carcere, aquatile animal secum pedestre aerumque genus in eodem sepulcro intumulari miratur, quibus si detur licentia exeundi, egressis vix portæ sufficere amplitudo. »

Alius :

Est calicum remex, et navita symposiorum.

Vers. 17. Ibis avis qua² docuit elystere. — Ibis, Ægyptia est avis, serpentibus et scorpis infesta, iisque vescens, quæ rostri aduncitate salsuginem adhibens, per eam partem se perluit, qua reddi ciborum onera maxime est salubre, quod advertentes Ægyptii clystere sunt imitati : ibis ergo homines docuit clysterem. Ita Plinius, lib. VIII, cap. xxvii, et Plutarchus dia-

logo, *An bestiis aliquid rationis insit?* merito ergo ibis ex lege immunda erat avis.

Solinus tradit ibin ore generare et concipere. Idem de corvo nonnulli putarunt et putant. Sed hæc est fabella, quam valide refutat Aristoteles, lib. III *De Generat. animal.* vi : unde enim semen ex ore in matricem permearet? deberet enim prius transire stomachum : ibi autem concoqueretur. Fabula inde nata est, quod corvi raro videantur uti venere, sed sæpe rostris jungi.

18. ONOCROTALUM. — Septuaginta vertunt *pellicanum*. Forte eandem intelligunt avem. Nam et Oppianus in *Izeuticis* onocrotalum vocat eundem quem pellicanum; et Gesnerus, lib. *De Avibus*, in onocrotalo, speciem onocrotali recenset pellicano congenerem; quia et S. Hieronymus, *Psal.* ci, 7, cum Septuaginta. Hebr. קאא *kaa* pellicanum vertit, et in commentario ejusdem loci, asserit pellicanum vocari onocrotalum. Porro onocrotalus dicitur ab *onoc*, id est *asinus*, et *κροτάλον*, id est *crepitaculum*, eo quod absona voce crepitando rudentem asinum referat. Dicitur nonnullis *gutturosa*, ab ingluvie, quæ in gutture ejus, instar strumæ propendit; atque in nonnullis tanta est, ut quinquilibres vivos pisces vorent sorptu uno; imo ex Francisco Sanctio narrat Aldrovandus, *Ornith.* lib. XIX, cap. ii, in onocrotalo quodam, cum præ gravedine cecidisset, et captus esset, parvulum puerum Æthiopem inventum esse. Hebraice vocatur קאא *kaa*, a vomitu, tum quia aquam quam ingluvie illa continet, revomit, ut prædam ex ea seligat et comedat, teste Plinio, lib. X, cap. xlvii; tum quia conchas devoratas, et calore gurgulionis, vel stomachi sui apertas revomit, ut eis carnem ab ostreis seligat et devoret. Merito ergo hæc Judæis immunda fuit avis : quin et Christiani ea abstinere, quia carnem habet duram, excrementitiam, et vix ferendi odoris, maxime cum annosior est, ait Aldrovandus.

Ob alias tamen ejus proprietates, hæc avis in bonum capitur : nam ob rudem et lugubrem ejus vocem, pœnitentes et gementes assimulantur pellicano, sive onocrotalo, *Psal.* ci, 7. Sic et aquilæ, herodii, milvi pro diversis earum qualitatibus nunc in bonum, nunc in malum capiuntur. Sic leoni comparatur tam Christus, ob fortitudinem, *Apoc.* v, 5, quam diabolus, ob crudelitatem, *I Petri* cap. 5, vers. 8. Ita Radulphus et Isychius.

PORPHYRIONEX. — Porphyrio avis est in capite habens veluti cristam, magnitudine par gallinis, sed crura ei longiora; a colore nomen invenit : rostrum enim habet rubicundum, uti et crura. Hinc græce porphyrio, id est purpureus. Ita Oppianus in *Izeuticis*, Gesnerus et Aldrovandus. Rapinæ piscium inhiat, ait Procopius, et solus morsu bibit, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum velut manu affertens. Ita Plinius, lib. X, cap. xlvi, et Aristoteles,

Corvus et ibin Gre generare fabula est.

Vers. 18.

Onocrotalus est avis qua rudit instar asini.

Hebraice vocatur kaa, id est, vomens, car?

Hebraice

Hebraice

Porphyrio avis morsu bibit, ideo est immunda.

lib. VIII *Hist. animal.* cap. vi. Addit ex Polemone Aldrovandus, porphyriionem indocilem esse, nec unquam mansuescere; et ex Eliano ac Callimacho, eum nullius aspectum pati dum comedit, itaque secedere et in occulto comedere. His de causis immundus habitus est. Aliâ tamen ex parte mire ejus pudicitia laudatur. Refert ex Polemone Athenæus, lib. IX *De Canis sapientum*, cap. XII, porphyriionem in domibus nutritum, mulierum pudicitia esse custodem, earumque adulterium sagacissime deprehensum, suo suspendio et nece indicare ac prodere. Sed quomodo per se avis laqueo se suspendat? Quare rectius per abstinentiam a cibo, et per inediam se necando, eum id facere dixit Polemon, et ex eo Aldrovandus, qui et ex Tzetze addit, eum tam esse pudicum, ut viso scorto expiret (1).

Porphyrio adulterium prodit.

Vers. 19. Quæ avis herodius? Prima sententia. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta et vera, esse ciconiam. Prob. Primo.

Secundo.

Tertio.

19. HERODIONEM. — Hujus avis Aristoteles, Plinius, Oppianus et alii non meminerunt: quis ergo est herodius vel herodion? *Primo*, S. Augustinus in *Psalm.* CIII, 18, intelligit fulicam. *Secundo*, Albertus Magnus, tract. *De Avibus*, putat esse aquilæ speciem nobilissimam, quæ chrysaetos et stellaris dicitur, quasi herodius sit heros, id est rex et dux, avium, uti vocatur *Psalm.* CIII, 18. *Tertio*, Radulphus, Lyranus, Gesnerus et alii multi putant herodium esse falconem; adeoque præstantissimam ejus speciem, quæ hierofalco, vulgo *girfalco* dicitur. Unde et S. Hieronymus in *Psalm.* CIII, dicit herodium aquilæ vincere, eisque dominari: ita et Glossa ibidem. *Quarto*, Theodorus Gaza in lib. IX Aristotelis *De Hist. anim.* cap. I et XVII, et alii censent esse ardeam. Eadem enim quæ ibi Aristoteles de herodio, Plinius scribit de ardea, lib. X, cap. LX. *Quinto*, probabilis videtur herodium esse ciconiam. Ita Suidas; R. David, et passim Hebræi. Probatur *primo*, nam herodius hebraice vocatur חֶסֶד *chesida*, a pietate: כֶּסֶד *chesed* enim est pietas; ciconiæ autem pietas in parentes ubique celebratur. Dices: *Chasida* significat etiam *milvum*. Respondeo: Milvus vocatur *chasida* per antiphrasin, quasi minime pius, sed rapax et vorax.

Secundo, quia Suidas herodium dici ait, quasi *ἐρδίων*, id est palustrem (*ἐρδ*: enim est palus); in paludibus autem versatur ciconia, ibique ranas et serpentes depascitur. *Tertio*, quia *Psalm.* CLXIII, herodius vocatur dux avium, scilicet cicurum: talis autem est ciconia; nam licet aquilæ et falcones superent ciconiam, tamen eorum nidi (de quibus agit *Psalm.* CIII, 17 (2)), et hominibus, et avibus aliis incogniti sunt.

(1) Pro *porphyriione* hebræa designant speciem quamdam vulturis, hodiernum ab Arabibus ipso nomine hebræo vocati, cadaveribus vescantis.
(2) Qui tamen locus ob stare videtur, quin de *ciconia* חֶסֶד intelligamus; nam ibi dicitur חֶסֶד habitare in altis abietibus, hoc autem non cadit in *ciconias*, quippe quæ non in Europa solum, sed etiam in Asia in tectis ædium nidulentur.

CHARADRIUM. — Charadrius dicitur a *Charadris*; id est præruptis et cavernosis riparum locis, in quibus degit. Ita Aristoteles, lib. IX *Hist. animal.* cap. XI. Avis hæc est stupida quæ mures venatur, noctisque est amica instar noctuæ (3). Unde proverbium *Charadrium imitans*, de eo qui latet et lucem fugit; hinc immunda Hebræis est habita: quin et Aristoteles eam vocat *πρωτὴν ἀνὴν*.

Charadrius avis immunda, quæ?

Nota: Viginti avium species hic quasi immundæ nominantur, et comedi vetantur; quia omnes fere sunt rapaces; quædam etiam quia lucifuge sunt et nocturnæ, uti bubo, charadrius; vesperilio; quædam quia amphibie sunt, ut larus et mergulus; quædam quia sordidæ, ut upupa, ibis, noctua; quædam quia bestie potius sunt quam aves, ut struthio; quædam quia melancholicæ sunt, ut herodius sive ticonia; multæ etiam ingluviosæ sunt, unde longiore sunt collo, cibumque de profundo aquarum limbo exquirunt et expiscantur; quædam denique quia intemperie sunt nimis calida, ut corvus et cygnus, cujus plumæ licet albæ sint et molles, caro tamen est dura, nervosa et nigra: undè et excrementa habet albiora. Aves enim calidæ suum phlegma per album sterco ejiunt; bilem vero retinent. Contrarium faciunt ea quæ frigidæ sunt. Ex quibus patet hæc aves parum esui esse aptas, meritoque ex lege censi immundas.

Viginti aves immundæ, cur?

Tropologice Radulphus: Viginti hæc aves; inquit, notant viginti vitia potentium, et eorum qui sublimites habent spiritus: *primo*, aquila notat potentium superbiam. Unde *Ezech.* cap. XVII, vers. 7, Nabuchodonosor comparatur aquilæ grandi magnarum alarum; *secundo*, gryphes significant potentium crudelitatem; *tertio*, haliaëtus, qui non est tantis viribus, sed tamen prædo, significat violentos in pauperes; *quarto*, milvus significat potentium insidias; *quinto*, vultur castra et cadavera assectans, significat eos qui quasi vultures principum et aularum sunt assectæ, ad hoc ut eorum ope alios exspolient; quos Alfonsus, rex Aragonum, solebat vocare Harpyas aulae suæ. Sic et Seneca, *epist.* 96: « Qui, inquit, amico ægro assidet hæreditatis causa, vultur est, cadaver expectat. » Rursum vultures sunt voraces et gulosi; nam, ut scribit Epiphanius in *Physiolog.*: « Vultur cunctis avibus voracior est: quadraginta enim diebus cibo abstinet, quem cum invenit, totidem sese ex illo libere ingurgitat; itaque quadragenariam abstinentiam quadragenaria ingluvie compensat. » Vultures ergo sunt, qui, post jejuniûm quadragesimæ a Paschate ad Pentecosten, se infarciunt et ingurgitant; *sexto*, corvi sunt, qui mortibus pascuntur alienis; *septimo*, struthio, qui herodio similis est pennis, sed non volatu, *Job* XXXIX, 16, notat hypocritas, qui sub religionis specie aliis nocent. Qui intus est Nero, foris

Tropologice, viginti hæc aves sunt viginti vitia potentium.

Apophtegma de hypocritis.

(3) *Charadrius* est nomen avis cujusdam, quæ in paludibus vivit et insectis vescitur. Gall. *pluvier*, vel *soultque*.

Cato, inquit S. Hieronymus; monstrum est simile illi poetico :

Prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra.

Tales sunt,

Qui Curios simulant, et bacchanalia vivunt.

Diogenes apud Laertium, lib. VI, cap. II, cuidam sibi placenti, quod leonis exuvio tectus ingrederetur : « Non tu desines, inquit, virtutis stragula pudefacere? » Indecorum enim esse censuit, quod homo mollis Herculis amictum sibi vindicaret.

Alexander nonnullis Antipatri frugalitatem laudantibus, quod austeram vitam ageret : « Foris, ait, Antipater albus est, intus vero totus est purpureus; » notans fictam illius parcimoniam, cum esset alioqui ambitiosissimus. Ita Plutarchus in *Apophth. Reg.*

Achilles apud Homerum, *Iliad.* I, sic ait :

Is mihi juxta iavibus, ut atri limina Ditis,
Qui verbis aliud prodit quam mente volutat.

Trojanus equus a Græcis concinnatus Trojanos fefellit, quia Minervæ formam mentitus est, inquebat Diogenes : ita facit et hypocrita.

Qui muscum redolentem circumferunt, iis anima scætet : sic et hypocritæ qui, plurimam pietatis speciem exhibentes, intus fœdissime sordent. Recte ergo comparantur struthioni. Nam, ut ait S. Gregorius, lib. VII *Moral.* cap. I : « Struthio volandi speciem habet, sed usum volandi non habet : sic hypocritis cunctis intuentibus imaginem de se sanctitatis insinuat, sed tenere viam sanctitatis ignorat. »

Octavo, noctua noctu acutum cernens notat sapientes in malo. Unde S. Ambrosius, serm. *in Malachiam prophetam*, in fine tom. II : « Nolo, ait, te imitatore esse noctuæ, quæ licet per noctem vigilet, per diem tamen pigra vel cæca est, quæ grandibus oculis tenebrarum caligines diligit, splendorem solis horrescit : illuminatur obscuritate, luce cæatur. Illud animal hæreticorum figura est atque Gentilium, qui tenebras amplectuntur diaboli, lucem Salvatoris horrescunt, et grandibus disputationum oculis cernunt vana, non respiciunt sempiterna. De his ait Dominus, *Psal.* CXXX : Oculos habent, et non videbunt. Et *Psal.* LXXXI : In tenebris ambulat : sunt enim acuti ad superstitionem, hebetes ad divina. »

Nono, larus amphibius significat milites, qui in terra quasi aridi et cælibes, utpote uxore carentes, vagæ tamen luxuriæ aquis et fluxu voluntantur; *decimo*, accipiter rapax, qui, ubi mansuetus est, possessoribus ad prædâs et rapinas servit, significat famulos ad dominorum nutum pauperes deprædantes; *undecimo*, bubo significat eos qui, fœdissimis sceleribus oppleti, lucem et homines fugiunt; *duodecimo*, mergulus significat eos, qui voluptatibus carnis absorbentur; *decimo tertio*, ibis significat eos, qui in se, id est, cor-

pura et animas suas, iniqui et crudeles sunt; *decimo quarto*, cygnus significat eos, qui de solis vestibus et terrena affluentia gloriantur; *decimo quinto*, onocrotalus significat avaritiam inexplebilem; *decimo sexto*, porphyrio significat contumaces, qui nihil nisi tinctum aqua propriæ voluntatis et delectationis suscipiunt; *decimo septimo*, ciconia significat stoliditatem ad capiendâ celestia; *decimo octavo*, charadrius, avis garrula, significat loquacitatem; *decimo nono*, upupa gemitum in cantu inter stercorea simulans, significat tristitiam sæculi; in hanc enim, atque in sordes et dolores, sæculi deliciæ et lætitia desinunt; *vigesimo*, vespertilio significat sæcularem scientiam, sola naturalia et terrena sapientem. Ita Radulphus et S. Thomas, III, *Quæst.* CII, art. 6, ad 1.

JUXTA GENUS SUUM, — juxta speciem suam, quasi dicat : Omnes species harum avium veto; sunt enim multæ accipitrum species, sicut et aliarum avium. Septuaginta vertunt, et *his similia*. Hebræum enim מין *min* etiam similitudinem significat, et ita verit Noster vers. 13; una enim verbi gratia, accipitrum species alteri speciei accipitrum similis est.

20. OMNE DE VOLUCRIBUS QUOD GRADITUR SUPER Vers. 20.

QUATUOR PEDES, ABOMINABLE ERIT VOBIS, — quia quatuor pedes signum sunt, illud non tam esse volucre, quam in terrestre animal degenerare : ideoque illud immundum haberi volo (1).

21. HABET LONGIORA RETRO CRURA PER QUÆ SALIT. Vers. 21.

— Quia tale non omnino terreum est, sed igneum aliquid se habere, per saltum ostendit. Unde mundum censi volo (2).

Tropologice, hi sunt Sancti, qui in carne et pompa sæculari constituti, non secundum illa militant, sed a sæculi sordibus resiliunt, et in æternitatis cogitationem et desiderium exsiliunt. Ita Isychius et Radulphus.

22. UT EST BRUCHUS IN GENERE SUO (hæc munda Vers. 22.

sunt quia saliant), ET ATTACUS, ATQUE OPHIOMACHUS, AC LOCUSTA. — Probabile est hæc quatuor esse locustarum species, uti Rabbinii et Catholici plerique consentiunt; Abulensis ita illa distinguit, ut locustam dicat esse et dici bruchum; quando nascitur; attacum, cum incipit habere alas; locustam, cum jam omnino perfecta est. Hinc etiam ophiomachus non est ciconia, aut pelicanus, vel avis alia, cum hic dicatur esse quadrupes; sed est certa locustarum species, uti sunt præcedentes. Hanc enim significare videtur vox Hebræa הרגול *hargol*. Ita Vatablus, Oleaster et alii : alioqui lacerta a Græcis vocatur *ophiomachus*, eo quod cum serpentibus pugnet; verum lacerta nominatur et vetatur vers. 30. Porro ophiomachus esse locusta speciem, æque ac bruchum et attacum (vel attelabum), diserte asserit Suidas et Isy-

(1) Designantur hic *insecta alata et salientia*.

(2) לָא ex vetusta scriptione esse pro לָר *keri*, ipsa rei natura docet, et לָר expresserunt versiones antiquæ omnes, qui duo sunt crura.

chius in *Leviticis*, ac Aldrovandus, lib. *De Insectis*, cap. *De locustis*, pag. 408, qui et addit ex Aristotele, Plinio et alio quodam oculato teste, locustas quasdam pugnare cum serpentibus, indeque vocari *ophiomachos*. Sic et Isychius hic, qui et tropologicæ addit, ophiomachum significare viros strenuos, qui sepes difficultatum transiliunt, mentem attollentes ad cœlestia, pugnantque cum serpente infernali, cogitantes illud Pauli: « Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cœlestibus. » Hinc *Ægyptii*, ait Pierius, *hierogl.* 28, per ophiomachum denotabant modestiam, temperantiam et continentiam: quippe quæ virtutes nequitiae oppositæ sunt. Illæ siquidem serpentem oppugnant; dum voluptatem prorepentem terræ allidunt, per meditationem saliendo ad res divinas, easque degustando per affectum et desiderium.

Locustas comedunt Judæi et alia gentes. Nota: Locustas comederunt Judæi, uti et multæ aliæ gentes, ut *Æthiopes*, *Libyi*, *Parthi* alique orientales, qui inde ἀρποράζοντες, id est *locustivori*, sunt dicti, teste *Diodoro Siculo*, lib. III, cap. III, et *Plinio*, lib. VI, cap. XXX, et *Hieronymo*, lib. II *Contra Jovinianum*. Ita *S. Joannes Baptista* locustas comedit. Porro locustas comedebant vel elixas, vel tostas et in pollinem redactas, imo etiam sale et fumo duratas in totum annum servabant.

Quomodo et quale homini alimentum sit locusta, docet *Hieronymus Mercurialis*, lib. II *Variarum lectionum*, cap. XX, ubi inter alia docet locustas cibum esse siccum, qui vitam abbreviet, pediculos gignat, et morbos creet.

Vers. 23. 23. QUIDQUID AUTEM EX VOLUCRIBUS QUATUOR TANGITUM HABET PEDES, EXECRABILE VOBIS ERIT. — Pedes intellige æquales: nam si posteriores habet longiores quibus saliat, mundum erit, ut dictum est vers. 21.

Vers. 24. 24 et 25. ET QUICUMQUE MORTICINA EORUM TETIGERIT, POLLUETUR, etc.; ET SI NECESSE FUERIT UT PORTET QUIPPAM HORUM MORTUUM (verbi gratia, ut illud efferte debeat ex urbe aut via, ne aerem inficiat), LAVABIT VESTIMENTA SUA, etc.

Vers. 26. 26. OMNE ANIMAL QUOD HABET QUIDEM UNGULAM. — Est anacephalæosis, et repetitio præcedentium. Unde subdit: « Qui tetigerit illud, » cadaver, vel morticinum illius, uti explicuit vers. 24, 25, 27, « contaminabitur: » nam viva animalia immunda, ut equos, camelos, asinos, tangere, iisque inæquitare poterant Hebræi. Ita *Vatablus*, *Abulensis* et alii.

Vers. 27. 27. QUOD AMBULAT SUPER MANUS (q. d. Animal, cuius pedes anteriores sunt quasi manus, ut simia et ursus), IMMUNDUM ERIT.

Tropologicæ, notantur hic ii qui, quæstus causa, cito manus aliis, etiam indignis, imponunt. Ita *Isychius*.

QUI TETIGERIT MORTICINA EORUM, POLLUETUR USQUE AD VESPERAM. — Vespera enim aptissimum est

tempus ad discriminandam et obliterandam quasi immunditiam.

Vespera tropologicæ pœnitentiam significat: « Ad vesperam enim demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia. » Ita *Isychius*.

Allegorice, vespera sive solis occasus significat necem Christi, qua omne peccatum, omnisque immunditia ablata est in mundi vespera, id est in novissima mundi ætate. Ita *Abulensis* in cap. XXII, *Quest.* VIII.

29 et 30. HÆC QUOQUE INTER POLLUTA REPUTABUNTUR, MUSTELA, ET MUS, ET CROCODILUS, MYGALE, ET CHAMELEON, ET STELLIO, ET LACERTA, ET TALPA (1).

— Hæc hic vetantur Judæis, quia gentes nonnullæ et Barbari hisce et similibus vescabantur. Ita *Stuckius*, lib. II *Convivialium*, cap. IX, docet quod Germani milites olim comederint bombyces fricos, Itali mustelas, Hispani testudines domiportas; quin et hodie multi fungos, ostrea et conchylia, etiam cruda comedunt, quæ tamen ex putredine procreari scimus. Vetatur ergo hic Judæis *mustela*, quia furax est, et naturam habet muris, videturque esse longus mus; mus autem immundus est, quia terreus et fœtidus (2).

Tropologicæ, mus et mustela significant pauperum fraudes, et pauperes fraudulentos. Ita *Radulphus*; unde et *Cyrillus*, lib. IX *Contra Julianum*: « Mustela, ait, et mus designant timida et minus virilia, obstrepera que furum genera. » Quare *Brasidas* murem in caricis a se deprehensum morsus ab eo dimisit, addens: « Nihil ita est exiguum, quod salvum esse non possit, si se tueri, vel vim inferentes ulcisci audeat; » testis est *Plutarchus* in *Lacon*.

Crocodilus immundus est, quia amphibius est, durus et rapax (3).

Tropologicæ, *crocodilus* latrones publicos significat. Ita *Radulphus*.

30. MYGALE (4) — est mus araneus, qui muris est magnitudine, mustelina specie, ore oblongo, cauda gracili, ut ait *Aetius*. Abundat his insula *Britannia*; dicitur *mygale*, quasi *μύγῃ*, id est *mus*; et *ἀράχῃ*, id est *mustela*: quia ex utroque animali participat et quasi componitur *mygale*, ex quibus utrumque pariter trahit vitium edacitatis et furti. Ita *Isychius* et *Radulphus*.

Demochares furem ab undecim viris abduci videns: « Vah mişer, ait, cur tantula furatus es, et

(1) Nota, טרף non significare animalia reptilia, ut vermes, serpentes, sed animalia quadrupedia, quæ habent pedes ita breves, ut incedendo venter prope terram contingat (quæque noster *La Fontaine* vocat, *la gent trotte-menu*). Quædam et volucra minuta טרף etiam vocantur. Primaria enim notio verbi illius est universum in movendo, verminando.

(2) Hebræa vox *talpam* potius videtur designare. Ita *Bochartus*.

(3) Nominatur hic *crocodilus* terrestris, seu *scincus lacerta*, etiamnum Arabibus *dabb* dictus.

(4) Videtur esse lacertæ species, אַנְקָה dicta, quod sonus rancum et gemebundum edit.

Mustela immunda et mus, cur?

Tropologicæ, mustela sunt pauperes fraudulent.

Vers. 30. Mygale est mus araneus.

non potius magna, ut tute etiam abduxisses alios? » indicans a parvis furtis debere nos absterri parvitate et vilitate rei, cui tanta conjuncta est infamia; a magnis enim scelus ipsum et furca satis absterrent.

Quæsitum est a Socrate, « cur rideret? » Respondit: « Video magnos latrones ducentes parvum ad suspendium, qui digniores sunt suspensio. Sacrilegia, ait, minima puniuntur, sed magna in triumphis feruntur. » Ita Valerius Maximus, lib. VII.

Zeno servum in furto deprehensum cædi jussit; cumque is se excusaret, ut diceret, « sibi fuisse in fatis ut furaretur: Et cædi, ait, in fatis erat. » Ita Laertius, lib. VII, cap. I.

Chamæleon. — Græce χυμαιδών dicitur, quasi humilis, sive parvus leo; animal est figura et magnitudine lacertæ, colorem sæpe toto corpore mutans: nam ad colores quos videt conversione facillima variatur, præterquam ad rubrum et album. Hinc paræmia: « Chamæleonem mutabilior, » significans versipellem, inconstantem, et pro tempore sese vertentem in omnem habitum. Unde

Tropologice, chamæleon significat parasitos, qui os et verba omni vento accommodant, ait Radulphus.

Julianus chamæleon. Hinc Gregorius Nazianzenus scribens in Julianum Apostatam, eum comparat chamæleonti; sicut enim chamæleon, ait, facile variatur, omnesque assumit colores præter candidum, ita et ille ex Christiano factus est ethnicus; ineratque ei humanitas, sed inhumana, suadelaque ejus nihil aliud erat quam violentia, et immanitatis excusatione probitas, ut videretur jure ad violentiam confugere, cum persuadendo nil proficere posset. Recte Seneca in Proverb. : « Maximum, inquit, indicium malæ mentis est fluctuatio, et inter simulationem virtutum et amorem vitiorum assidua jactatio. »

Rursum, chamæleon rostrum habet simile suillo, cauda est prælonga, unguis habet aduncos, motum tardiorum ut testudo, corpus asperum ut crocodilus, ipse celsus, hianti semper ore, solus animalium, nec cibo nec potu alitur, neque alio quam aeris alimento, inquit Plinius, lib. XXVIII, cap. VIII, Aristoteles, lib. II, De Animal. cap. II, Solinus et alii.

Chamæleon mutat colorem, quomodo? Ubi nota primo; Abulensis in cap. XIV, Deuter., censet chamæleontem proprie non mutare colorem, sed speciem; color enim rei objectæ non potest producere in eo colorem, sed sui speciem: itaque chamæleontis colorem ex se speciem emitte, sed debilem et tenuem; eundem vero in se suscipere fortiorum speciem coloris ex re objecta, eamque reflectere ac si esset speculum, ita ut ejus proprius videatur esse color. Verius alii censent chamæleontem mutare colorem, per contractionem sanguinis et spirituum: unde Aristoteles ait quod inflatus mutet colorem, sicut nos in pudore, metu, vel lætitia, mutamus colorem; cum enim

Respon- deo, per contractionem sanguinis et spi-

chamæleon colorem objectum videt, illum ita phantasie suæ imprimit, ut per dilatationem vel contractionem sanguinis et spirituum jam dictam, eundem in corpore suo exprimat. Vide Simonem Portium, lib. De Coloribus, qui exstat inter opera Aristotelis.

Nota secundo, quod Plinius et alii tradunt, chamæleontem sine cibo ex solo aere vivere; absolute non est verum: nullum enim est animal quod sine cibo ex aere vivat.

An chamæleon sine cibo ex aere vivat?

Unde Theophrastus docet chamæleontem ex rore vivere, et sæpe deprehensum esse muscas comedere; atque hinc forte orta est illa vulgi opinio, eum ex aere vivere, scilicet ex eo quod chamæleon cum sit tardæ digestionis, diu sine cibo vivat, cumque eum sumit, tenuem et levem sumat, uti rorem, muscas, etc. Ita Augustinus Niphus, Gesnerus et alii. Pari modo quod de salamandra falso jactatum est, eam in igne vivere, eoque non comburi, inde ortum habuit, quod salamandra propter frigiditatem et crassitatem pellis, non tam cito consumatur igne; quin et eum subinde, si parvus sit, extinguat.

Respondeo negative?

Salamandra in igne vivere, fabula est, unde?

Hinc symbolice chamæleontes sunt, qui vento honoris et muscis deliciarum se pascunt. Domitianus imperator, teste Suetonio, solebat quotidie per duas horas oblectare se captando muscas; ut in proverbium abiit: « Ne musca quidem, » quia ipse solus nec muscam reliquam sinebat. Domitiane, totius orbis negotia geris et regis, quid ergo captas muscas? Quam multi Christiani stolidiores sunt Domitiano, qui cum salutem suam et æternitatem procurare debeant, quotidie non duabus, sed omnibus horis captant muscas! Ambis opes, muscam ambis. Ambis sponsam divitem et speciosam, muscam ambis. Ambis vina et delicias, muscas ambis, quæ carnem, quæ palatum titillant, non satiant, quæ brevi in sordes et cadavera versæ, foetorem et nauseam parient. Ambis præbendam, ambis officium, muscam ambis, rem exilem ambis, quæ brevi a te ad successorem avolabit. Vis honorari, vis præcellere, vis amari, vis coli, muscam ambis; quasi chamæleon populi auram captas, ventum hauris, vento vivis, vento deliciaris. O curas hominum, o quantum est in rebus inane! Miseri, cæci mortales, curritis quasi gallinæ sine capite, sine cerebro ad escam; ad vermes, ad papilionæ, ad muscas; curritis ad præbendas, ad dignitates; curritis ad mensas, ad convivias, ad pocula; curritis ad merces et opes, et non semel cogitatis: Et quid tandem? quo hæc omnia? quid post hæc erit? cur hic sum? cur a Deo animam rationalem et immortalem accepisti? cur solem cœlumque suspicio? quis locus, quis status animam meam, post hæc omnia brevi finiendâ, excipiet? Ito nunc, adolescens, salta, lætare, inebriare, ventri et veneri indulge; sed scito quod pro his omnibus adducet te Deus in judicium, quod ibis in domum æternitatis tuæ. Vive ergo, non ut chamæleon muscis, sed ut leo

Moraliter, chamæleontes sunt, qui rebus vanis pascuntur.

escis solidis, vive Deo, vive **ÆTERNITATI**; esto aquila: « Aquila non captat muscas; noli ambire primas inter graculos, cum aquila esse possis. »

Stellio quis, unde dicitus?

STELLIO. — Animal est non dissimile læcæ, multo tamen minus, tergum habens lucentibus quibusdam guttis depictum ad modum stellarum, vescitur rore et araneis; morsus ejus hominem semistupidum facit, varietque afficit; nullo animal stellione homini fraudulentius invidet: cutem enim quam quotannis exuit, protinus devorat, ut præripiat homini præsentissimum comitialis morbi remedium. Unde stellio significat fraudulentum, et crimen stellionatus vocatur crimen doli et imposturæ. Ita Plinius, lib. XXX, cap. x. Stellionis vox erat illa Lysandri, qui, cum culparetur quod multa per dolum ageret, respondit: « Ubi leonina pellis non sufficit, tibi assuenda est vulpina. » Testis est Plutarchus in *Apophtegmatibus*.

Stellio est schema fraudis.

Numerantur hic septem reptilia, quia licet omnia reptilia sint immunda, ut patet vers. 41, hæc tamen præ reliquis. Ita Isychius.

Immundorum animalium symbola et Novatianus.

Verum, cur lex hæc comedi vetat? præter literalem causam datam vers. 29, symbolica est quam assignat Novatianus, lib. *De Cibis Judaicis*, cap. III, ubi sic ait: « Quis mustelæ corpus cibum faciat? sed furta reprehendit; quis lacertam? sed odit vitæ incertam varietatem; quis stellionem? sed maculas execratur prædam de aliena morte quærentes; quis corvum? sed versutas execratur voluntates; quis passerem (ita enim ipse verit, quod habent Septuaginta *εραβου*, sed male: constat enim ex Hebræo, Chaldæo et Nostro vertendum esse struthionem; nam passer non immundum, sed mundum erat animal, aptumque etiam ad expiationem, ut patet hic, cap. xv, 5)? cum eum interdicit, intemperantiam coarguit; quando noctuam, odit lucifugas veritatis; quando cygnum, cervicis altæ superbos; quando charadriam, garrulam nimis linguæ intemperantiam; quando vespertilionem, quærentes tenebras noctis simul et erroris: sic in camelo vitam damnat enervem et criminibus tortuosam; cum suem, vitam reprehendit bonum suum in sola carne ponentem; cum leporem, accusat reformatos in feminam viros. » Tradunt enim Physici, lepori utrumque inesse sexum, uti et hyænæ. Ita et Cyrillus, lib. IX *Contra Julianum*, Radulphus et Isychius jam sæpius citati.

Lepus utrumque habet sexum, hic significat effeminas.

Potest quoque lepus esse symbolum usurarii; nam, ut ait Plutarchus, lepus simul parit et aliud alit, et rursus superfœtat: ita fœnerator æs alienum, priusquam conceperit, parit. Nam dans mutuum, statim petit fœnus, illudque tollens, rursus fœnerat quod pro fœnore accepit.

Peccata ergo et vitia bestiarum sunt, hominemque quasi in bestiam commutant.

Præclare Boetius, lib. IV, prosa 3: « Quem, ait, transformatum vitium vides, hominem æstimare non potes; sed fuisse hominem, adhuc ipsa hu-

mana corporis relicta species ostentat. Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? similis lupi dixeris. Ferociter iniquus, linguam litigiis exercet? cani comparabis. Insidiator occultus surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exæquetur. Iræ intemperans fremit? leonis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervi similis habeatur. Segnis ac stupidus torpet? asinum vivit. Levis atque inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. Fœdis immundisque libidinibus immergitur? sordidæ suis voluptate detinetur. Ita homo probitate deserta vertitur in belluam. »

31. **OMNIA HEC (reptilia) IMMUNDA SUNT**, — non vers. 31. tantum quoad esum, sed etiam quoad tactum, ita ut ea tangere non liceat, ut patet vers. 41 et 43, et cap. v, 2, ubi reptile æquatur morticino, quia venenosum est utrumque.

32. **CILICIA**. — Hebraice est *פס* sac, id est sacculus, per quem Hebræi significant vestes e pilis duras, quales sunt rusticorum, mendicorum, pœnitentium.

IN QUOCUMQUE FIT OPS, — q. d. Vas quodcumque, quo ad opus aliquod utimur.

ET POSTEA MUNDABUNTUR, — id est erunt munda; non enim alia lotionem vel mundationem erat opus, sed adveniente vespera exspirabat hæc legalis impunditia, ut rursus censerentur munda. Patet ex Hebræo, Chaldæo, Septuaginta.

33. **VAS AUTEM FICTILE, IN QUOD HORUM QUIBQUAM INTRO CECIDERIT, POLLUETUR**. — Hebraice, *omne quod est in eo*, scilicet vase tali, *polluetur, et ideo frangendum est*, quia scilicet fictile est: nam si foret ligneum aut metallinum, non esset frangendum, sed abluendum, ut dixit vers. præced. Simile audivimus de vase fictili, in quo coquitur caro sacrificii pro peccato, cap. vi, 28.

34. **OMNIS CIBUS, etc., SI FUSA FUERIT SUPER EUM AQUA, IMMUNDUS ERIT**. — « Aqua, » intellige immunda vel fluens ex immundo vase; unde Chaldæus vertit, *aqua quæ aliquid horum*, puta pollutorum jam dictorum, tetigerit.

Tropologice, aqua immunda mollietatem animi significat; est enim hæc aqua cupiditatis, quæ inficit illud cui miscetur. Sicut ergo tentatio immunda tali aqua madidos molles et languidos necat, sic aridos et fortes exercet, roborat et coronat. Ita Radulphus.

ET OMNE LIQUENS QUOD BIBITUR DE UNIVERSO VASE, IMMUNDUM ERIT. — « Vase, » intellige immundo. Nota: tantum de liquidis dicitur, quod ea polluantur; unde videtur quod sicca, v. g. panis in tali vase immundo positus, non fuerit pollutus: cujus ratio congrua est, quod sicca non tam facile sordes recipiunt, ut humida.

35. **ET QUIDQUID DE MORTICINIS HUIUSCEMODI CECIDERIT SUPER ILLUD (vas), IMMUNDUM ERIT**, — scilicet illud vas, in quo aliquid de morticinis cecidit.

SIVE CLIBANI (quibus panes coquantur), SIVE CHYTRÓPODES, — id est ollæ habentes pedes, ut sunt

dipodes, tripodes, etc., quia fictiles sunt et lutei, juxta dicta vers. 33 (1).

Tropologice. Tropologice, clibanus est patientia Martyrum; chytropodes sunt Doctores, in quibus cibi sanæ doctrinæ, supposito igne operationis Spiritus Sancti, coquantur; quia hæc nihil prosunt, nisi omnia immunda declinent. Ita Isychius et Radulphus.

Vers. 36. 36. FONTES VERO, ET CISTERNE, ET OMNIS AQUARUM CONGREGATIO MUNDA ERIT. — Intellige, etiamsi quid immundum in ea ceciderit: ita statuit Deus ob necessitatem aquarum, quibus carere nequit homo (2). Eadem ratio est de semine, ut sequitur vers. 37, nisi illud esset aqua perfusum; tunc enim, quia humidum, facilius sordes contrahebat, ideoque censebatur immundum, dandumque erat bestiis, quia nulla expiationis hic fit mentio.

Tropologice, fonte et semine significatur doctrina veritatis, quæ etiam de morticinis, id est vitiis, disputans aut disserens, non polluitur, neque polluit, nisi animam aqueam et mollem, quæ turpia per consensum attrahit et imbibit. Ita Radulphus.

Vers. 40. 40. QUI COMEDERIT EX EO (MORTICINO) QUIDPIAM, SIVE PORTAVERIT (intellige nesciens), IMMUNDUS ERIT USQUE AD VESPERAM; — nam si sciens comedisset quis, graviter peccasset, et supplicio fuisset dignus.

Vers. 41. 41. OMNE QUOD REPTAT SUPER TERRAM, ABOMINABILE ERIT, — quia terrestre, fœdum et venenosum est, ut dixi vers. 31.

Reptilia sunt homines terreni. Tropologice, reptilia sunt et reptant, qui cælum et cœlestia negligunt, qui corpus et mentem per terram trahunt; quorum omnia desideria sunt terrena, quorum mens non est in æthere, sed in aere, quorum Deus venter est, aut mammona, aut ambitio. Similis tropologia est sequentium.

Vers. 42. 42. QUIDQUID SUPER PECTUS QUADRUPES GRADITUR (quia pedes habet breves: unde necesse est ut in motu innitatur ventri et terræ, uti serpentes. Tropologice significantur gastrimargiæ sive gulæ dediti: ita Isychius), ET MULTOS HABET PEDES (ut vermes), SIVE PER HUMUM TRAHITUR (uti sunt reptilia), NON COMEDETIS, QUIA ABOMINABILE EST.

Vers. 43. 43. NOLITE CONTAMINARE ANIMAS VESTRAS, — id est vos ipsos, contrahendo immunditiam legalem, per esum animalium hic vetitorum; quanquam poterant contaminare animam etiam peccato, si scilicet scienter contra præceptum hoc ea comedissent.

(1) *Chytropodes* sunt, vel loci in foci excavati, infra subjectum ignem habentes, et superne orificia, quibus oliæ imponuntur, Gall. *bouches de fourneau*; vel *olix sustentaculum*, quo hodie arabes Scenitæ utuntur, dum ollam imponunt tribus lapidibus fere æqualibus, ut commodius ignis subdi possit, teste Golio, p. 21.

(2) *Qui morticinum eorum*, id est, sed (particula γ hic habet vim adversativam) qui cadavera in iis jacentia tetigerit, etc.

NEC TANGATIS QUIDQUAM FORUM, — quæ maxime præcesserunt: nam alia saltem tangere licebat, v. g. camelis insidere poterant, uti dixi vers. 26. Hinc patet ex hac lege non licuisse Judæis tangere reptilia, ita ut, si ea scientes tangerent, peccarent.

Judæi ergo per reptilium contactum, non tantum incurrebant immunditiam legalem, ut vult Abulensis, sed et spiritalem, puta peccatum.

Violabant enim hoc præceptum Dei: «Nec tangatis quidquam eorum;» et rursum: «Ne polluatis animas vestras in omni reptili.» Jubet enim hic Deus, ea quasi immundissima nec comedi, nec tangi: «Ne, ait, immundi sitis,» scilicet tam legaliter, quam spiritaliter. Ratio est quæ sequitur.

Vers. 44. 44. SANCTI (id est mundi) ESTOTE (sic *sanctus* pro mundo capitur, *Deut. XXIII, 14*, ubi dicitur: «Ut sint castra tua sancta,» id est munda), QUIA EGO SANCTUS (id est mundus) SUM, — qui detestor immunditiam Gentilium in sacrificiis et epulis, de quibus S. Augustinus, lib. VI et VII *De Civitate*, quique volo vos sanctitatem meam spiritali hac corporali vestra imitari et representare.

Nota: Temperantia et abstinencia a cibis vetitis vocatur hic sanctitas, id est puritas, quia cibi vetiti censebantur immundi, polluti et execrabiles, ac comedentem polluere et contaminare, uti sæpius hic inculcat Deus. Audi S. Bernardum, serm. 22 *in Cant.*: «Usitatum, ait, in Scriptura sanctificationem pro continentia, seu munditia poni. Denique quid illæ apud Mosen tam crebræ sanctificationes aliud erant, quam quædam purificationes hominum temperantium se a cibo, a potu, a concubitu, hisque similibus? Sed audi Apostolum: Hæc est, ait, voluntas Dei; sanctificatio vestra, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, et non in passione desiderii. Item: Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Liqueat quod sanctificationem pro temperantia ponit;» Notent id hæretici, discantque hic, jejunia et abstinenciam lege Dei et Ecclesiæ sancitam, vocari et esse sanctitatem.

NE POLLUATIS ANIMAS VESTRAS IN OMNI REPTILI. — Audiant hoc et intelligant tropologice Christiani, ut iis qui humi repunt, quæque ima terre sunt bona, non se polluant, sed animam sanctam Deo et cælo conservent.

Vers. 45. 45. EGO ENIM SUM DOMINUS (Hebraice *ego sum Jehovah*, scilicet in me ipso per essentiam, et *elohim*, scilicet vobis per providentiam, imperium et gubernationem), QUI EDUXI VOS DE TERRA ÆGYPTI, UT ESSETIS VOBIS IN DEUM, — *q. d.* Ideo eduxi vos, ut essetis mihi populus separatus ab aliis gentibus, earumque ritibus, et peculiariter cultui meo addictus. Hoc beneficium, quia primum, maximum et fundamentum cæterorum, passim inculcat Deus.

Judæis non licebat tangere reptilia: si ea tangerent, peccabant.

Vers. 44.

2. 257

inangret

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

reptil

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præscribitur purificatio, et oblatio; facienda puerperæ 40 die a partu expleto, si masculum; 80 die, si feminam pepererit: videlicet ut offerat agnum in holocaustum, et pullum columbæ vel turturem pro peccato; si pauper sit, offerat duos pullos columbarum, vel duos turtures.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ. 3. Et die octavo circumcidetur infantulus; 4. ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingreditur in Sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. 5. Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, juxta ritum fluxus menstrui, et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. 6. Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ sive turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii, et tradet sacerdoti, 7. qui offeret illa coram Domino, et orabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui: ista est lex parientis masculum aut feminam. 8. Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, et alterum pro peccato; orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur.

Vers. 2. 2. MULIER, SI SUSCEPTO SEMINE PEPERERIT MASCULUM, IMMUNDA ERIT SEPTEM DIEBUS. — Pro suscepto semine, hebraice est תזריע *tazria*, quod Oleaster, Cajetanus hic, et Jansenius in *Concord. Evangel.* cap. X, vertunt, si fecerit semen, id est prolem, hoc est, si generarit. Est enim *tazria* in *hiphil* activum; et semen passim in Scriptura capitur pro prole.

Lex purificationis fertur iis tantum, quæ suscepto viri semine concipiunt. Probat. Primo. Secundo. Tertio.

Verum melius vertisse nostrum Interpretem, « suscepto semine, » patet primo, ex eo quod sequitur, « et pepererit; » inde enim patet תזריע *tazria* quod præcedit, vertendum esse, si suscepto semine, sive conceperit, formaritque fœtum: alioqui enim idem diceretur, essetque tautologia dicendo: Si generarit, et pepererit.

Secundo, quia cum nostro Interprete consentiunt Septuaginta, qui vertunt ἐὰν συνεπαρισσῆς, si susceperit semen; et Chaldaeus, si conceperit; et Hebraei, Lyranus ac Vatablus, qui vertit, si suscepto semine marem pepererit.

Tertio, quia Hebræum *tazria* proprie significat, si seminificaverit, si semen fecerit et emisit, more scilicet naturali et ordinario, hoc est, si suscepto viri semine, suum quoque emittens, conceperit. Mulier enim in conceptu viri semen suscipiens, suum quoque emittit in matricem, « quod mox a virili semine retinetur, coagulatur, atque fortificatur, itaque crescit, et tandem in membra consurgit; sicque concipitur embryo, sive infans, » inquit Hebraei et Vatablus, qui addunt:

« Ex virili semine formantur nervi et ossa, ex mulieris vero semine producuntur caro, sanguis et pili infantis. » Sed hoc ultimum negant medici, asseruntque membra omnia mixtim formari ex semine, tam mulieris quam viri (1).

Hinc communis Patrum et Doctorum olim, uno excepto Abulensi, fuit sententia, Beatam Virginem parientem Christum hac lege non fuisse comprehensam, eo quod ipsa non ex suscepto viri semine suum emittens, sed ex Spiritu Sancto, Christi corpus ex purissimis ejus sanguinibus efformante, Christum conceperit, quasi singulari Spiritus Sancti providentia, hanc Virginem excipere volentis, factum sit, ut Moses hoc loco non sit usus verbo הרה *hara*, quod absolute concipere; sed *tazria*, quod suscepto viri semine suum emittere, itaque concipere significat. Ita docent Origenes, Rupertus et Radulphus hic, atque Eusebius, Emissenus, S. Ildelfonsus, S. Eligius, Laurentius Justinianus, serm. *De Purificatione B. Virginis*; S. Bernardus, de eadem serm. 3; Euthymius, Theophylactus, Anselmus, Beda in *Lucæ* II, Chrysostomus, homil. *De occursu Domini*; gravissime vero S. Cyrillus Alexander, lib. II *De Fide ad Reginas*, sub initium, contra Arianos idipsum confirmat: « Clare patet, ait, in quantam impie-

Hinc Be-
Virgo
conci-
piens
Chris-
tum ex
Spiritu
Sancto
hac lege
non fuit
obligata.

Ita do-
cent Pa-
tres.

(1) Simplicius et rectius: Forma *hiphil* haud raro intransitivam notionem obtinet, ut תזריע, fortis fiat. Cf. *Gen.* XI, 33; II *Chron.* XVI, 8.

tatem prolabantur Ariani, qui Deiparam Mariam
iis sacrificiis, quæ pro puerperis ex lege offerri
mos erat, opus habuisse asserunt. »

Quin et
haeretic.

Unde et nostri heretici Melanchthon, Artopœius,
Sarcerius et alii, alias in B. Virginem iniqui, idip-
sum constituentur, uti ostendit Petrus Canisius,
lib. IV *Marial.* cap. XII. Simili modo *Erodi* XII,
2, ex Patribus ostendi lege illa primogenitorum
non fuisse comprehensum Christum, eo quod
Christus non aperuit vulvam matris, sed ea clausa
ex Virgine natus est.

Dices : Hæc lex purificationis statuitur puerperis
propter fluxum sanguinis, qui eis naturaliter
contingit in puerperio, ut dicitur vers. 4; ob hunc
enim immundæ censebantur puerperæ, et purifi-
cari debebant; atqui iste fluxus fuit etiam in
Beata Virgine : ergo et illa hæc lege comprehensa
fuit, debuitque purificari. Ita Abulensis.

Partus
B. Virgi-
nis fuit
purissi-
mus sine
sorde et
fluxu
sangui-
nis.

Respondeo minorem esse falsam, esseque con-
tra communem Patrum sententiam, qui asserunt
partum B. Virginis fuisse purissimum, omnisque
sordis et fluxus sanguinis expertem. Ita disertè
Sophronius in VI Synodo, *actione* II : « Partus,
ait, Virginis fuit incorruptibilis, quia sine fluxu
sanguinis, aut simili passione perfectus est. » Ita
et Epiphanius, lib. III *Contra hæres.* in fine, S. Cy-
prius, *serm. De Nativ. Christi*, S. Augustinus,
lib. *De Quinque hæres.*, hæres. 5 : « Stulte, inquit,
unde sordes in Virgine matre, ubi non est con-
cubitus cum homine patre? unde sordes in ea,
quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo
passa est dolorem? » Ita et Synodus Trullana
plusquam 200 Patrum, *Can. 70*, partum Virginis
absque secundinis (licet alii vertant, *absque do-
lore*) fuisse definit. Voluit ergo Spiritus Sanctus
excellentiâ Virginis hæc indicare, quo magis elat-
ceat ejus humilitas et obedientia, qua licet legi
huic non obnoxia, eam tamen adimplevit, uti una
ceterarum puerperarum immundarum. « Esto,
ait S. Bernardus, *sermone 3 De Purificatione*, o
Virgo, inter mulieres tanquam una earum; nam
et filius tuus sic est in numero puerorum. »

Hæc lex
purifica-
tionis est
jam abo-
lita, nec
obligat
Christia-
nas.

Nota : Hæc lex purificationis jam est abolita,
ut et reliquæ ceremoniales veteris Testamenti;
nostræ ergo puerperæ ea non obligantur, pos-
suntque sine peccato statim a partu gratias ac-
turus templum ingredi, uti respondit Innocen-
tius III, cap. unic. *De Purificat. post partum*; tamen
ob venerationem imitationemque B. Virginis,
multæ ab ecclesiæ introitu 40 diebus post par-
tum abstinent, ait Radulphus, lib. VIII, cap. VI,
sub initium. Unde et Innocentius addit : « Si ta-
men ex devotione aliquandiu voluerit abstinere
ab ecclesiâ, devotionem earum non ducimus im-
probendam. »

Dices : In Missa *Aethiopyum* dicitur in benedic-
tione puerperæ : « Tu, Domine, docuisti Mo-
sen constitutionem mundam, etc. : quæsumus ergo pro
ancilla quæ servavit constitutionem tuam : » ergo
hæc Mo-
sis constitutio etiam Christianas obligat.

Respondeo : « Quæ servavit constitutionem
tuam, » intellige, quoad ipsam ceremoniam pu-
rificationis, non autem quoad ipsam rationem
et obligationem legis, sive constitutionis; nostræ
enim puerperæ huic constitutioni se conformant;
non quia illa obligantur, sed sponte et ex devo-
tione sua jam dicta.

Tropologice, hæc purificatio symbolum erat
penitentiae, qua puritatem animi recuperamus.

Moraliter, purifi-
catio
est peni-
tentia.

Præclare Nazianzenus, *orat. 6* : Nihil, ait, Deus
purus tanto in pretio habet ac puritatem, aut
purgationem. Et Barlaam moriturus discipulo
suo Josaphat commendat animi puritatem, quasi
ingentis pretii thesaurum, teste Damasceno. Hinc
ad purgandas criminosas sordes balneum ex san-
guine suo nobis Christus præparavit. Nam, ut
ait S. Joannes, *Apocalyp. 1* : « Lavit nos a peccatis
nostris in sanguine suo. » Et Paulus *ad Titum* II :
« Dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut nos
redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi
populum acceptabilem. » Quare Tertullianus, lib.
De Penit., docet statim esse penitentium, et ani-
mam peccato lesam statim curandam et purifi-
candam esse ostendit exemplo brutorum. « Cer-
vus enim transixus, ut ferrum et irrevocabiles
moras ejus de vulnere expellat, scilicet sibi dictamno
medendum. Hirundo si excæcaverit pullos, novit
illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator
restituendo sibi institutam a Domino exomologe-
sin sciens, præteribit illam? » Idem habet Pacia-
nus, *Exhort. ad penit.*; unde subdit Tertullianus :
« Penitentiam tu peccator ita invade, ita ample-
xare, ut naufragus alicujus tabulæ fidem : hæc
te peccatorum fluctibus mersum prolevarit, et in
portum divinæ clementiæ protelabit. »

S. Ephrem, lib. *De Die judicii* : « Compunctio,
ait, sanitas animæ est, illuminatio mentis est;
compunctio remissionem delictorum nobis ac-
quirat. » S. Hieronymus in epitaphio Fabiolæ,
agens de ejus contritione : « Quæ peccata, ait,
scleris iste non purget? quas inveteratas maculas
hæc lamenta non abluant? » Et infra : « O felix
penitentia, quæ ad se Dei trahit oculos! » S. Am-
brosius, lib. II *De Penit.* : « Evidentissime, ait,
Domini prædicatione mandatum est, etiam pra-
vissimi criminis reis, si ex toto corde, et mani-
festa confessione peccati penitentiam gerant, Sa-
cramenti ælestis refundendam gratiam. » S. Chry-
sostomus, *serm. De Penit.* : « O penitentia, ait,
quæ peccatum miserante Deo remittis, et para-
disum reseras, quæ contritum sanas hominem,
et tristem exhilas, vitam de interitu revocas,
statum restauras, honorem renovas, fiduciam
das, reformas vires, gratiamque abundantio-
rem refundis? O penitentia, quid de te novi
referam? Omnia ligata tu solvis, omnia soluta tu
reseras, omnia adversa tu mitigas, omnia con-
trita tu sanas, omnia confusa tu lucidas, omnia
desperata tu animas. O penitentia rutilantior auro,
splendidior sole, quam non vincit peccatum, nec

defectio superat, nec desperatio delet! Pœnitentia respuit avaritiam, horret luxuriam, etc. O pœnitentia misericordiæ mater, et magistra virtutum! magna opera tua, quibus reos resolvis, ac reficis delinquentes, lapsos relevas, recreas desperatos. Per te subito rapuit latronem Christus ad regnum, per te David post flagitium, felix iterum recepit Spiritum Sanctum, » etc.

Rursum S. Ambrosius, lib. II De Pœnit. : « Facilius, ait, inveni qui innocentiam servarint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. » Si quæras, Quam ergo, Ambrosi, congruam vocas pœnitentiam? respondet ibidem : « Reuertendum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interruptendus suspiriis, sequestrandus orationibus : vivendum est ita, ut vitali huic moriamur : usui, seipsum sibi homo abneget, et totus muteatur, sicut quandam adolescentem fabulæ ferunt post amores meretricios peregisse profectum, et abolito amore regressum postea veteri occurrisse dilectæ : quæ ubi non interpellatam se mirata, putaverat non recognitam, rursus occurrens dixerit : Ego sum; responderit ille : Sed ego non sum ego. Unde bene Dominus ait : Qui vult venire post me, abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam et sequatur me. » Loquitur Ambrosius de exacta et perfecta pœnitentia, quam pauci agunt : communem enim, quæ præsertim accedente Sacramento pœnitentiæ, sufficit ad remissionem peccatorum et ad salutem, multi amplectuntur et agunt.

IMMUNDA ERIT SEPTEN DIES, — ita ut nemini, ne marito quidem, cum ea versari liceat per septem dies : reliquis deinde 33 diebus, qui supersunt usque ad 40, arceatur quidem sanctuarium, sed tamen cum ea loqui, vasci et versari (non tamen copulam habere, ait Ambrosius : erat enim in istâ menstruata) liceat : ideo hæc septem diebus dicebatur separata, erantque hi dies separationis; reliqui vero 33 erant dies purificationis.

IUSTA DIES SEPARATIONIS MENSEM, — q. d. Hæc septem diebus tam immunda erit, quam mulier menstruata, et eodem modo se separatam et immundam gerere debet, ac menstruata, de qua cap. xv, vers. 19.

VERS. 4. A IUSA VERO TRIGINTA TRIBUS DIEBUS MANEBIT IN SANGUINE PURIFICATIONIS SUÆ, — id est, in sanguine quo assidue purgatur, inquit Jansenius in cap. x Concord. Evang. Secundo, per hypallagen, q. d. Manebit in purificatione sanguinis sui, donec scilicet a fluxu sanguinis purgetur, de quo plura vers. 5. Similis hypallage est Exodi xii, 11, Jerem. xi, 19, et alibi.

Tropologiae, in sanguine purificationis manere, est ærumnam mortalitatis sustinere, in quam peccando lapsi sumus, per quam tamen ab his quæ commissimus emundamur : ut quadragésimo die resurrectionis, Domino in templo

cœlesti immortales et gloriosi sistamus. Ita Raphaelus.

Rursum symbolice et proprie, sanguis hic et sordes puerperii, effectus, pœna et indices erant libidinis, quam habuit femina in conjugali copula et conceptu. Quod enim concipitur turpiter, amore, hoc paritur cum dolore, purgatur cum fœtore. Ita justa et æterna Dei lege sancitum est. Voluit ergo Deus hac purificatione significare castitatem conjugii non accedere ad cœlibatum, sed impuram esse; et conjuges in conjugio egere purificatione. Recte Cassianus, Collat. XXI, cap. xxxiii : « In lege, ait, in qua conjugiorum jura servantur, quamvis cohibita luxuriæ evagatio, uni tantum, feminae tamen mancipatur. Hinc nequaquam possunt carnalis concupiscentiæ aculei non vigere, et difficile est ut ignis, cui etiam studiose pabula suggeruntur, ita præfixis terminis includatur, ut non etiam extravagatus amburat, quidquid attigerit. » Plena ergo puritas est in castitate et continentia, cujus candorem, decus et elogium ita depingit S. Cyprianus, lib. De Bono pudicitia : « Pudicitia, ait, est honor corporum, ornamentum morum, sanctitas sexuum, vinculum pudoris, fons castitatis, pax domus, concordie caput. Pudicitia sollicita non est cui placeat, nisi sibi. Pudicitia semper verecunda, dum innocentie mater est. Pudicitia semper ornatur sola pudore, bene sibi tunc cogita de pudicitudine, si improbis displiceat. Pudicitia nihil ornamentorum querit, decus suam ipsa est. Hæc nos commendat Domino, connectit Christo; beata ipsa, et beatos efficiens apud quoscumque habitare dignatur : quam nunquam accusare possunt, nec qui eam non habent : venerabilis etiam hostibus suis, dum illam multo magis mirantur, qui eam expugnare non possunt. »

S. Ephrem, serm. De Castitate : « O castitas mater dilectionis, et angelicæ vitæ ratio! O castitas quæ mundo es corde, ac dulci gutture hilarique aspectu! O castitas quæ homines angelis similes reddis! O castitas quæ Dei amicum ita exaltasti in patria externa, ut et eos qui emerant ipsum redimeret! O castitas donum Dei, benignitatis, discipline cognitionisque pœna! O castitas, portus tranquillitas, in summa pace ac securitate constituta, » etc. Et auctor libri De Singul. Clericorum apud S. Cyprianum (hunc enim librum non esse Cypriani patet ex stylo) : « Castitas, ait, munimen invictum est sanctimonie, et expugnatio fortis infamie : fortitudinis firmitas, et lascivie petulantis infirmitas : probitatis præsidium, et improbitatis excidium : animæ victoria, et corporis præda : ubertas gloriarum, et sterilitas criminum; pronuba sanctitatis, et repudium turpitudinis : sinceritatis indicium, et abolitio scandalorum : exercitium continentie, et evacuatio tota luxurie : pax securæ virtutum, et debellatio inquietæ bellorum : puritatis culmen, et libidinis carcer : honestatis portus, et ignominie naufragio. »

Moraliter. de puritate et castitate.

galis locus : virginitatis mater, et hostis immunditiæ : lorica pudoris, et spoliū probrositatis : corruptionis exitium, murus rigoris, et destructio vulgaritatis : severitatis gladius, triumphator et dissolutionis occisor : armatura virium, et ex-armatura fluxorum : integritatis dignitas, et fornicationis addictio : claritatis fastigium, et dedecoris præcipitium : voluntas bonorum operum, et afflictio vitiorum : refrigerium pudicitiae, et pœna petulantiae : acquisitio triumphorum, et facinorum detrimentum : requies salutis, et perditionis exilium : vita spiritus, et carnis interitus : status qualitatis angelicæ, et funus humanæ substantiæ. Hujus retinaculis omnis obscenitas frænatur, et compedibus ejus calces furentis libidinis statuuntur. »

S. Ephrem, serm. *De Castitate* : « O castitas oculorum frenum, quæ a tenebris ad lucem totum corpus transfers! O castitas quæ carnem castigas, et in servitutem redigis, et ad cœlestia velocissime penetras! O castitas quæ cor possidentis te lætificas, et animæ ad cœlestia alas adjungis! O castitas quæ spirituale gaudium parit, et mœrorem auferit! O castitas, quæ passiones minuit, et animum a perturbationibus liberat! O castitas, quæ justos illuminas, et diabolo tenebras offundis! O castitas, quæ pigritiam depellis, et patientiam affert! O castitas, currus spiritualis possessorem suum in sublime evehens! O castitas quæ rosæ instar in medio animæ et corporis flores, universamque domum odoris fragrantia replet! O castitas, præcursor atque cohabitator Spiritus Sancti! » Ut hanc puritatem assequerentur conjuges nonnulli illustres, continentiam in conjugio ex mutuo consensu servarunt. Ita fecerunt S. Ammon cum uxore, Euphraxia ex familia Theodosii Imperatoris oriunda cum Antigono marito, Anastasius cum Theognia, Eucharistus cum Maria, Magna cum marito, Olympia cum Nebriodio, ut patet ex eorum Vita. Plures citavi I *Cor.* cap. vii, vers. 6.

Quare hoc tantum castitatis donum nemini sine peculiari Dei gratia, et multa oratione obtingit. Testis est S. Augustinus de seipso, lib. X *Confess.* xix : « Tota spes, ait, mea non nisi in magna valde misericordia tua. O amor qui semper ardes et nunquam extingueris, charitas, Deus meus, accende me. Continentiam jubes, da quod jubes, et jube quod vis. » Hinc etiam solet Deus virgines et castos tueri, ut instar amianti sint ab igne inviolabiles. Nec enim ignis in eis invenit viscus aut sordes, quas adurat. Ita S. Cunegundis uxor Henrici Imperatoris, ut suam virginitatem marito probaret, nudis et illæsis pedibus super ferrum candens ambulavit. Ita Theognia jussu S. Basilii excipiens in sinum carbonem ignitos, illæso sinu eos gestavit, eo quod in conjugio cum Anastasio marito continentiam servaret : testis est Amphiloehius in Vita S. Basilii. Ita et Abbas ille qui Porphyriam meretricem convertit, cum in suspicio-

nem fornicationis cum ea venisset, ab ea se purgavit igne, quem in veste illæsa portavit, ut habetur in Vita S. Joannis Eleemosynarii.

5. SIN AUTEM FEMINAM PEPERERIT, IMMUNDA ERIT Vers. 5.
DUABUS HERDOMADIS, JUXTA RITUM FLUXUS MENSTRUUM (puta 14 diebus, quod erat duplum dierum separationis, si peperisset masculum, vers. 2), ET SEXAGINTA SEX DIEBUS MANEBIT IN SANGUINE PURIFICATIONIS SUE. — Ita ut additis prioribus 14 diebus, quibus omnino fuit separata, fiant 80 dies purificationis, qui sunt duplum purificationis in partu masculi : in eo enim tantum statuti sunt 40 dies, vers. 4.

Quæres, cur in partu masculi tantum 40, in partu vero femine statuuntur 80 dies purificationis?

Respondent Isychius et Cyrillus, lib. XV *De Adoratione*, et Maldonatus in *Luc.* II, 22, tot dies apposite ad naturalem maris et femine formationem, constitutos esse : nam mare formari et perfecte organizari 40 diebus, ideoque 40 die ante mari. Mox enim ut fœtus perfecte formatus est, animatur, uti docent medici : feminam vero formari et organizari per dies 80, idque ob debilitatem caloris et virtutis seminalis. Jam hæc formationem maris et femine fieri ex sanguine menstruo : unde nec tunc mulierem gravidam menstrua pati, ob quæ ex lege *Numer.* cap. xv, 49, immunda fuisset, ideoque post partum tot diebus censi immundam quot retinuit menstrua, et ex sanguine menstruo fœtum efformavit, eo quod menstrua hæc per partum effuderit.

Moralem vero causam esse, quia quot diebus prolem efformavit, totidem quasi in eandem peccatum originale transmisit; unde totidem diebus purificari debere.

Verum huic sententiæ repugnant medici : nam Lævinus Lemnius, lib. *De Occultis naturæ miraculis*, cap. xi, docet maris formationem absolvi aliquando die 30, aliquando 33, aliquando 40, aliquando 43; femine vero nunc 33, nunc 40, nunc 43, nunc 50. Hippocrates vero, lib. *De Natura fœtus*, num. 10, docet masculum ut longissime 30 diebus formari; feminam ut longissime 42 diebus : idque probat fieri ex sanguine, quæ post masculi partum durat 30, post femine 42 diebus, ut longissime.

Hinc secundo, alii censent hic spectari tempus non formationis nec animationis fœtus, sed motus quo se fœtus in utero prodit : nam, ut docet Aristoteles, lib. VII *Histor. animal.* cap. III, masculi ut plurimum circa 40 diem in dextero uteri latere movere se incipiunt, femine vero circa nonagesimum diem, idque in sinistro matricis latere. Verum nec hoc per omnia huic legi et tempori respondet, neque certum aut usquequaque verum est : nam Hippocrates, lib. *De Alimento*, et alii docent, neque formationis, neque motus, neque partus hominis simplex et commune omnibus statutum esse tempus, sed va-

111
112
113
114

partu masculi, 40 dies purificationis. in femine 80 statuuntur? Respon- sio prima.

Refellit- tur.

Formatur mas ante 30 dies : femina ante 42, ait Hippocrates.

Respon- sio secunda.

Refellit- tur.

rium et multiplex. Adde hanc purgationem non tam ex formatione vel motu, quam ex immunditia partus spectandam esse.

Unde *tertio*, probabilis respondet Franciscus Valesius, medicus Philippi II regis Hispaniæ, libro *De Sacra Philosophia*, cap. XVIII: « Notandum, inquit, est duplicem ex utero post partum vacationem fieri: primam sanguinis copiose fluentis, ut singulis mensibus mulieribus fieri solet; secundam aliorum excrementorum, cum exiguo sanguine fluentium paulatim. Utraque est ei quæ marem peperit brevior; nam cum femina humidiores et excrementosiores sint quam viri, necesse est eorum principia in ortu humidiora esse, quam sint virorum. Unde experientia constat, non mares, sed feminas ab iis mulieribus concipi, quæ aut natura sunt, aut quas ex accidente in conceptu contigerit esse excrementosiores; indigebunt ergo tales purgatione diuturniori. Et licet Hippocrates, lib. *De Genitura*, longissimam expurgationem ejus quæ peperit marem, censeat esse 30 dierum; ejus quæ feminam 42, tamen ex hac S. Scripturæ auctoritate et lege, colligitur priorem vacationem in maribus posse fieri ad septem dies, in feminis ad quatuordecim; posteriorem in maribus ad 40 dies, in feminis ad 80, posse extendi. » Hucusque Valesius.

Hoc enim innunt verba Mosis dicentis: « Sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ, » quanquam hic locus non plane convincit; nam dici posset cum Vatablo, eam quæ parit feminam, per 80 dies censi immundam, eique juberi ut maneat in sanguine purificationis suæ, non quod tandiu fluat sanguis post partum, sed quia legaliter ex hac lege tandiu habetur immunda, propter fluxum sanguinis quem passa est per septem dies a partu, ideoque per 33 dies consequentes adhuc censi esse in sanguinis sui fluxu, ejusque purificatione legali, quam ex hac lege peragere jubetur.

Dico ergo: Propria et genuina causa hujus sanctionis et disparitatis est voluntas et beneplacitum Dei, qui in partu maris statuit 40 dies purificationis, in femina 80; idque apposite ad naturam, ob majorem scilicet in partu femina humorum fluxum, et sanguinis corruptionem, ac parientis majorem languorem: nam, ut docet Theodoretus, gravior laborare solent mulieres dum feminam pariunt, quam dum masculum. Huic junge congruentiam Valesii jam dictam, quod scilicet fluxus sanguinis in partu maris durare possit ad quadragesimum diem, in femina ad 80, aut potius quod hos terminos nunquam excedat, ita ut hi termini definiant, non tam maximum sive plurimum quod sic, quam plurimum et maximum quod non, uti loquuntur Physici.

Tropologice, mulier pariens masculum est anima perfecta, perfectas excolens virtutes; hæc una quadragesima, id est penitentia hujus vitæ ante mortem purgatur, ut statim post eam evolet

ad cælum; sed feminam pariens, id est quæ remissior ad virtutum culmina non contendit, hæc post hanc quadragesimam penitentia, aliam in Purgatorio subibit. Ita Radulphus.

6. CUMQUE EXPLETI FUERINT DIES PURIFICATIONIS SUE, PRO FILIO SIVE PRO FILIA, DEFERET AGNUM ANNICULEM IN HOLOCAUSTUM, ET PULLUM COLUMBÆ SIVE TURTUREM PRO PECCATO. — Quæstio hic est, quoniam referendum sit *pro filio sive pro filia*, an ad sequens *deferet agnum in holocaustum*, an ad præcedens *dies purificationis*. Alii enim et plures erant dies purificationis pro partu filia quam filii. Ex hac quæstione pendet et resolvenda est alia quæstio, an sacrificia hic præscripta oblata sint pro prole, an tantum pro matre pariente, an pro matre et prole simul? Variæ hic sunt interpretum et Doctorum sententiæ.

Multi censent hæc sacrificia fuisse oblata in holocaustum et pro peccato, tum matris, tum prolis. Ita S. Augustinus, *Quæst. XL*, Hugo, Rupertus hic, Beda, et Euthymius in *Luc. II*, Barradius, lib. X, cap. IV, V, VI, et S. Eligius, hom. *De Purificatione*; licet enim per sacramentum circumcisionis fuerit infans purgatus a peccato originali, tamen adhuc cum matre censebatur esse immundus legaliter: erat enim adhuc quasi unum cum matre. Unde cum matre per sacrificium hoc expiatur et sanctificatur magis, Deoque hæc legali cæremonia consecrabatur. Huic sententiæ favet id quod canit Ecclesia in Respons. 2 et 3 primi nocturni in festo Purificationis: « Obtulerunt pro eo (puero Jesu) par turturum, aut duos pullos columbarum. »

Verum probabilis Jansenius, cap. X *Concord.*, Toletus et Maldonatus in *Luc. II*, 22, et alii, censent mulierem parientem hæc obtulisse pro purificatione non prolis, sed sui solius; id enim diserte dicitur vers. 7: « Offeret (sacerdos) illam coram Domino, et orabit pro ea (non pro eo, scilicet puero), et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui. » Rursum, vers. ult.: « Orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur. » Quare quod canitur in festo Purificationis: « Obtulerunt pro eo, » intellige indirecte et concomitanter, *q. d.* Obtulerunt pro partu ejus, sive quia eum Beata Maria peperit. Proles ergo non hoc sacrificio, sed circumcissione purgabatur a peccato originali; deinde si erat primogenita, sistebatur Domino, et redimebatur quinque siclis, ut patet *Numer. III*, 47, collato cum *Exod. XIII*, 13; quæ lex redemptionis prolis primogenitæ alia est ab hac lege purificationis: hæc enim solam matrem puerperam spectat. Unde vers. 7 dicitur: « Ista est lex parientis masculum aut feminam. »

Hinc sequitur *pro filio sive pro filia* referendum esse, non ad *deferet*, sed ad *dies purificationis*, qui alii erant in partu filia, puta 80, alii in partu filii, puta 40 explendi, antequam mater ad templum veniret, ibique se per sacrificia hic præscripta expiaret. Id clarius significant Hebræa et Septuaginta.

Hostia purificationis erant matris an prolis, an utriusque?

Aliqui putant fuisse utriusque.

Melius alii censent fuisse solius matris puerperæ.

Respon-
sio ter-
tia et ge-
nuina.

In partu
femina
major
est cor-
ruptio et
languor
quam
maris.

In partu
femina
major
est cor-
ruptio et
languor
quam
maris.

Tropolo-
gice.

DEFERET AGNUM ANNICULUM IN HOLOCAUSTUM, — ut gratias agat Deo, quod pericula partus evaserit, utque prolem cum agno in holocaustum offerat Deo, qui eam benedicat, eique agnam innocentiam tribuat et conservet.

ET PULLUM COLUMBÆ SIVE TURTUREM PRO PECCATO, — puta pro immunditia et irregularitate legali in partu contracta, tollenda. Hæc enim immunditia vocatur *peccatum*, scilicet legale; præsertim quia ipsa ex peccato originali orta vitiatam in Adamo propaginem nostram clare significat, inquit Isychius et S. Augustinus. Sic immunditia legalis contracta ex lepra vel menstruis, vocatur *peccatum*, cap. xiv, 12, et cap. xv, 30. Secundo, simul etiam hæc offeret puerpera pro peccatis proprie dictis, si quæ in puerperio vel alias admisit.

Apposite conjugatæ et puerperæ victima purificatoria præscribitur turtur aut columba; nam turtur gemens symbolum est luctus et pœnitentiæ. Nam, ut ait Poeta:

Nec gemere aerea cessabit turtur ab ulmo.

Sic gemere non cesseret pœnitens donec purificetur. Vox ergo turturis audita in terra nostra, est vox Magdalenæ gementis.

Rursum: « Physiologi, inquit S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovinian.*, tradunt hanc turturis esse naturam, ut, si parem perdiderit, alteri non jungatur; et intelligamus bigamiam etiam a multis avibus reprobari. » Christus tamen non reprobatur secundas nuptias, sed eis præfert viduitatem et continentiam.

Turtur
et colum-
ba sym-
bolum
sunt fi-
dei con-
jugalis.

Columbæ vero symbolum sunt castimoniam et fidei conjugalis. Nam, ut ait Plinius, lib. X, cap. xxxiv: « Pudicitia columbis prima est, et neutri nota adulteria; tori fidem non violant, communemque servant domum, imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt. » Sic conjugatis pudicitia sit prima ut columbis, neutri nota sint adulteria, conjugii fidem communemque domum servant, filios diligant, et in Dei lege erudiant; uxor viri imperium, etiamsi difficile sit, toleret.

Tales turtures et columbæ etiam apud Gentiles fuerunt. Valeria rogata cur, defuncto Servio marito, nollet denuo nubere? « Quia, inquit, Servius meus licet aliis defunctus sit, apud me vivit, vivetque semper. » Annia florens ætate et forma, monita ab amicis ut, mortuo marito, secundum acciperet, tum ob spem prolis, tum ob amorem matris, respondit: « Nullo pacto hoc factura sum. Si enim bono viro nupsero, nolo posthac timere ne amittam; sin vero malo, quæ me caperet dementia, ut post optimum talem admitterem? » Martia Catonis filia, rogata cur post mortem mariti nollet alteri nubere, respondit: « Quia non facile invenero virum, qui me magis velit quam meus; » et rursus: « Felix, inquit, ac pudica matrona non nubit nisi semel. » Eadem cum diutius lugeret maritum, rogata, « quem esset habitura diem

luctus ultimum? » respondit: « Quem et vitæ. » Recte Propertius, *Epigram.* 15:

Exemplo junctæ tibi sint in amore columbæ,
Masculus et totum femina conjugium.

Denique S. Ambrosius, lib. V *Hexam.* cap. xix: « Hanc avem, inquit, Dei lex, velut castæ hostiæ munus elegit; quæ cum Dominus præsentaretur, oblata est, quia scriptum est in lege Domini, ut darent par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc est enim verum Christi sacrificium, pudicitia corporalis et gratia spiritualis: pudicitia ad turturam refertur, ad columbam gratia. »

Sed audi miram historiam, ex qua disces quam columba symbolum sit castitatis et pietatis. Rem narrat Gregorius Turonensis, lib. *De Gloria Confess.* cap. xxxiv, et ex eo Baronius, anno Christi 480.

Fuit Averni puella quædam religiosa, atque devota Deo, quæ in rure commanens, quo ab urbana turba semota, liberius dignas Deo laudum hostias exhiberet, quotidie jejunis et orationibus insistebat. Factum est igitur, ut migrans ab hoc mundo, ad basilicam oppidi causa sepeliendi portaretur. Verum ubi levato feretro corpus per viam ferri cœpisset, adveniens grex magnus columbarum super eam volare cœpit, atque huc illuc volitando sequi, quo hæc a proximis ferebatur. Qua in basilicam delata, grex totus super tectum ædis ipsius visus est consedis; illaque sepulta ad cœlos evolaverunt columbæ. Unde non immerito Georgia nuncupata est, quæ sic exercuit mentem cultura spiritali, ut adepto virginitatis sexagesimi fructus proventus, egrediens de sæculo cœlestibus honoraretur exequiis, inquit S. Gregorius.

Refert Ado, et ex eo Baronius, anno Christi 440, Juliam sanctam virginem et martyrem a Felice principe excarnificatam, et tandem crucifixam, de cujus ore columba exivit et in cœlum evolavit.

S. Gregorius, lib. IV *Dialog.* cap. *De Spe.* Abate moriente ita scribit: « Omnes fratres ex ore ejus exisse columbam viderunt, quæ mox aperto tecto oratorii egressa, penetravit cœlum. Cujus ideo animam in columbæ specie apparuisse credendum est, ut omnipotens Deus ex hac ipsa specie ostenderet, quam simpliciter corde ei vir ille servisset. »

7. ET SIC MUNDABITUR A PROFLUVIO SANGUINIS SUI, Vers. 7. — puta immunditia legali quam contraxit ob fluxum sanguinis puerperii (est metonymia vel catachresis), ut deinceps sanctuarium adire, sacra tangere, offerre victimas alias, usque vesci possit.

8. QUOD SI NON INVENERIT MARS EJUS, NEC POTUERIT OFFERRE AGNUM. — Hebraice, *si non invenerit mars ejus sufficientiam agni*, id est pretium quod sufficit ad emendum agnum (ita Chaldaeus et Septuaginta), puta si sit pauperior, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum: unum in holocaustum, et alterum pro peccato. Divites ergo

puerperæ debebant offerre agnum in holocaustum, et turturem vel pullum columbæ pro peccato; pauperes vero tantum duos turtures vel duos pullos columbarum: unum in holocaustum, alterum pro peccato, uti fecit Beata Virgo, et spiritu et censu pauper; licet ipsa id fecerit, non quia spiritu erat pauper, puta quia amans erat paupertatis, ut vult Abulensis, sed quia revera censu erat pauper et indiga: de talibus enim lex hæc loquitur.

Moraliter, discite hic quod ait S. Gregorius Nazianzenus, orat. *De S. Baptismo*: « Nihil, inquit, magni aestimatur apud Deum, quod non pauper quoque donare possit. » Deus enim non tam donum quam donantis affectum poscit; et, ut ait S. Gregorius, hom. 5 in *Evang.*, « ante oculos Dei nunquam est vacua manus a munere, si fuerit arca cordis repleta bona voluntate: nihil enim Deo offertur ditius bona voluntate. » Hinc D. Gerson Cancellarius Parisiensis: « Deus, ait, non quaerit nomina, sed adverbia, » id est, « non attendit quid facias, sed quomodo, » ut ait S. Bernardus. Hinc Christo præ omnibus aliis magna offerentibus placuit vidua duo tantum offerens minuta. Si ergo multum habes, multa da; si parum, da parum, sed magna et liberali voluntate dandi plura, si haberes; ita liberalitas cordis tui provocabit liberalitatem Dei erga te ut plura accipias: non enim patitur Deus se liberalitate vinci. Narrat Leonilius de S. Joanne Eleemosynario Patriarcha Alexandriae rem miram: « Multas, inquit, benedictiones mittit ei Deus, sed non dimittit quidquam quod non statim det pauperibus. Multoties in exultatione invenerunt eum quidam dicentem

Deo: Sic, sic, aut tu mittendo, aut ego dispergendo, videbimus quis vincat. Liquet enim quoniam tu dives, Domine, et vitæ nostræ miserator es. »

Nota: Cum purificatione puerperæ simul offerbatur infans Deo, si erat primogenitus, ut patet *Luc. II, 22*, et redimebatur quinque siclis, ut patet *Numer. XVIII, 16*. Porro verisimile est prius purificatam fuisse matrem, deinde obtulisse suum infantem, uti censet Franciscus Lucas in *Luc. II*. Ubi nota: utriusque hujus cæremonie hic erat ritus et ordo.

Primo, puerpera veniebat ad atrium immundorum, ibique consistebat; nec enim atrium mundorum ingredi poterat, utpote immunda, ante purificationem.

Secundo, offerebat turtures vel pullum columbæ pro peccato: verisimile est eam quoque aspersam fuisse aqua cinerea vitulæ rufæ; illa enim erat quasi aqua lustralis in omni purificatione.

Tertio, offerebat infantem Deo, eumque redimebat.

Quarto, peractis omnibus, in gratiarum actionem offerebat Deo agnum vel turturem, aut pullum columbæ in holocaustum. Sed de his plura *Luc. II*. Hæc duo ultima fiebant puerpera (utpote jam purificata) existente in atrio mundorum. Ibi enim offerebat infantem ad ostium tabernaculi, ibique eminus spectabat holocaustum suum, quod offerbatur in atrio sacerdotum; nam inter atrium sacerdotum et laicorum, tantum intererat murus, sive septum altum tres pedes, ita ut laici ex suo atrio spectare possent victimas et alia quæ fiebant in atrio sacerdotum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describuntur signa et septem species lepræ: prima est lepra alba et lucens, vers. 3; secunda est lepra recurrens, vers. 7; tertia est lepra inolitata, vers. 10; quarta est lepra mundissima, vers. 13; quinta est lepra capitis et barbae, vers. 29; sexta est lepra in calvitio, vers. 42; septima est lepra vestis, vers. 47. Denique, vers. 44, quinque mandantur leproso: primo, ut habeat vestes dissutas; secundo, caput nudum; tertio, os tectum; quarto clamet se sordidum; quinto, solus habitet extra castra.

Septem species lepræ. Quinque præcepta data leprosis.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: 2. Homo, in cujus cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus. 3. Qui cum viderit lepram in cute, et pilos in album mutatos colorem, ipsamque speciem lepræ humiliorem cute et carne reliqua, plaga lepræ est, et ad arbitrium ejus separabitur. 4. Si autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, et pili coloris pristini, recludet eum sacerdos septem diebus, 5. et considerabit die septimo; et si quidem lepra ultra non creverit, nec transierit in cute priores terminos, rursus recludet eum septem diebus aliis, 6. et die septimo contemplantur: si obscurior fuerit lepra, et non creverit in

cute, mundabit eum, quia scabies est; lavabitque homo vestimenta sua, et mundus erit. 7. Quod si postquam a sacerdote visus est, et redditus munditiæ, iterum lepra creverit, adducetur ad eum, 8. et immunditiæ condemnabitur. 9. Plaga lepræ, si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, 10. et videbit eum. Cumque color albus in cute fuerit, et capillorum mutaverit aspectum, ipsa quoque caro viva apparuerit: 11. lepra vetustissima iudicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit itaque eum sacerdos, et non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. 12. Sin autem effloruerit discurrens lepra in cute, et operuerit omnem cutem a capite usque ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, 13. considerabit eum sacerdos, et teneri lepra mundissima iudicabit: eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. 14. Quando vero caro vivens in eo apparuerit, 15. tunc sacerdotis iudicio polluetur, et inter immundos reputabitur: caro enim viva, si lepra aspergitur, immunda est. 16. Quod si rursus versa fuerit in alborem, et totum hominem operuerit, 17. considerabit eum sacerdos, et mundum esse decernet. 18. Caro autem et cutis in qua ulcus natum est et sanatum, 19. et in loco ulceris cicatrix alba apparuerit, sive subrufa, adducetur homo ad sacerdotem: 20. qui, cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, et pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta est in ulcere. 21. Quod si pilus coloris est pristini, et cicatrix subobscura, et vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus; 22. et si quidem creverit, adjudicabit eum lepræ: 23. sin autem steterit in loco suo, ulceris est cicatrix, et homo mundus erit. 24. Caro autem et cutis quam ignis exusserit, et sanata albam sive rufam habuerit cicatricem, 25. considerabit eam sacerdos, et ecce versa est in alborem, et locus ejus reliqua cute est humilior: contaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. 26. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, et ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, 27. et die septimo contemplantur: si creverit in cute lepra, contaminabit eum; 28. sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, et idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ. 29. Vir, sive mulier, in cujus capite vel barba germinaverit lepra, videbit eos sacerdos, 30. et si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, et capillus flavus, solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est. 31. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carnis, et capillum nigrum, recludet eum septem diebus; 32. et die septimo intuebitur. Si non creverit macula, et capillus sui coloris est, et locus plagæ carni reliquæ æqualis: 33. radetur homo absque loco maculæ, et includetur septem diebus aliis. 34. Si die septimo visa fuerit stesisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibus suis mundus erit. 35. Sin autem post emundationem rursus creverit macula in cute, 36. non quæret amplius utrum capillus in flavum colorem sit immutatus, quia aperte immundus est. 37. Porro si steterit macula, et capilli nigri fuerint, noverit hominem sanatum esse, et confidenter eum pronuntiet mundum. 38. Vir, sive mulier, in cujus cute candor apparuerit, 39. intuebitur eos sacerdos, si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, et hominem mundum. 40. Vir, de cujus capite capilli fluunt, calvus est mundus; 41. et si a fronte ceciderint pili, recalvaster et mundus est. 42. Sin autem in calvitio, sive in recalvatione albus vel rufus color fuerit exortus, 43. et hoc sacerdos viderit, condemnabit eum haud dubiæ lepræ, quæ orta est in calvitio. 44. Quicumque ergo maculatus fuerit lepra, et separatus est ad arbitrium sacerdotis, 45. habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contactum, contaminatum ac sordidum se clamabit. 46. Omni tempore quo leprosus est et immundus, solus habitabit extra castra. 47. Vestis lanea sive lineæ, quæ lepram habuerit 48. in stamine atque subtegmine, aut certe pellis,

vel quidquid ex pelle confectum est, 49. si alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturque sacerdoti, 50. qui consideratam recludet septem diebus; 51. et die septimo rursus aspiciens si deprehenderit crevisse, lepra perseverans est: pollutum iudicabit vestimentum, et omne in quo fuerit inventa; 52. et idcirco comburetur flammis. 53. Quod si eam viderit non crevisse, 54. præcipiet, et lavabunt id in quo lepra est, recludetque illud septem diebus aliis. 55. Et cum viderit faciem quidem pristinam non reversam, nec tamen crevisse lepram, immundum iudicabit, et igne comburet, eo quod infusa sit in superficie vestimenti vel per totum, lepra. 56. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ, postquam vestis est lota, abrumpet eum, et a solido dividet. 57. Quod si ultra apparuerit in his locis, quæ prius immacolata erant, lepra volatilis et vaga, debet igne comburi; 58. si cessaverit, lavabit aqua ea, quæ pura sunt, secundo, et munda erunt. 59. Ista est lex lepræ vestimenti lanei et linei, staminis atque subtegminis, omnisque supellectilis pelli-
cæ, quomodo mundari debeat, vel contaminari.

— q̄s adls zintisio d̄m̄

Qualis fuit lepra Judæorum (1)?

Dico primo, lepram hanc fuisse morbum, sive vitium sæpe naturale, sæpe etiam ex speciali Dei providentia Judæis immissum, maxime ad puniendam graviora eorum peccata; vel simoniæ: ob hanc enim Giezi ab Eliseo percussus est lepra, IV Reg. v, 27; vel sacrilegii: ob hoc enim Ozias rex usurpans sacerdotium, et volens adolere incensum, lepra tactus est a Deo, II Paral. vi, 21; vel homicidii: ob hoc enim David imprecatur Joab occidenti Abner lepram, II Reg. iii, 29; vel murmuris et rebellionis, præsertim contra sacerdotes: ita enim Maria soror Moysi, murmurans contra Moysen, correpta est lepra, Num. xii, 10. Qua de re illustris est locus Deuter. xxiv, 8, ubi Deus diserte comminatur lepram iis, qui sacerdotibus obedire nolunt. « Observa, inquit, diligenter ne incurras plagam lepræ, sed (ut eam evites) facies quæcumque docuerint te sacerdotes Levitici generis, juxta id quod præcepi iis, et imple sollicitè. Mementote quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ. » Lepra ergo hæc sæpe non tam fuit naturalis morbus, quam plaga divina, uti fusius ostendam vers. 47.

Atque hæc fuit causa, cur Deus lepræ iudicium et expiationem detulerit sacerdotibus, curque voluerit leprosos se sacerdotibus sistere et ostendere, ut ab eis lepra vel mandati vel adhuc iniquitati pronuntiarentur. Nimirum, ut cogerentur sacerdotibus se humiliare, contra quos superbe se erexerant, itaque superbiam suam culpam et pœnam hac humiliatione expiarent. Ita Maria erigens se contra Moysen percussa est lepra, a qua non nisi Moysi ope et precibus sanata est, Numer. xii, 11. Fuit et alia causa, nimirum quod leprosi in lege veteri erant quasi irregulares: erant enim immundi non tantum naturaliter, sed et legaliter, ita ut arcerentur non tantum convictu hominum, sed et templo ac sacris. Hanc autem irre-

gularitatem tollere non poterat medicus, sed sacerdos. Ergo ut ea tolleretur, sacerdoti se sistere et supplicare debebant, qui eos expiabat, ac sacris restituebat juxta ritum quem Deus præscribit cap. xiv.

Dico secundo: Lepra hæc Judæorum dissimilis et alia fuit a lepra nostra, quæ magis est elephantia, quam lepra. Negat hoc Abulensis censetque eandem esse lepram nostram cum lepra Judæorum, sed nunc esse magis arrosivam, quam fuerit tunc. Verum non fuisse eandem patet primo, quia, ut mox dicam, lepra Judæorum erat fere tantum in cute; nostra vero carnes et ossa depascitur. Secundo, lepra Judæorum etiam vestes et muros ac domos invadebat, ut patet vers. 29; nulla autem jam est lepra, quæ vestes aut domos corripiat. Tertio, lepra nostra est incurabilis; lepra autem Judæorum erat curabilis, sæpeque curabatur, ut patet hoc cap. et seq. Neque id mirum videri debet: sic enim videmus sæpe quamque regionem, et quodque clima proprias habere, uti qualitates et affectiones, ita et morbos, imo unum eundemque morbum in alio climate alium esse, aliaque habere symptomata. Atque hæc fuit causa, cur tempore belli sacri tot Belgæ, Franci, Germani ex Judæa domum redeuntes, leprosi inde redierint, ideoque tot ubique erecta fuerint leprosorioria, quæ etiamnum extant, sed sine leprosis.

Dices tertio: Lepra Judæorum similis fuit veteri lepræ Græcorum, de qua Hippocrates, lib. De Affectionibus, ita ait: « Lepra, et pruritus, et scabies, et impetigines, et vitiligo, et alopecia, a pituita fiunt; sunt autem turpitudine magis quam morbi. » Ratio est: nam vetus Judæorum lepra, ut ait S. Augustinus, lib. II Quæst. Evang. Quæst. XL, sæpe coloris vitium fuit magis, quam valetudinis, aut integritatis sensuum atque membrorum, eaque de causa leprosi a Christo non sanati, sed mundati dicuntur. Talis autem fuit lepra Græcorum, sive communis: nam, ut recte Joannes Mainardus medicus insignis, lib. VI Epist., ex Galeno probat, lepra est vitium cutis leviculum, adeo

Lepra Judæorum alia fuit a nostra.

Lepra Judæorum similis fuit lepræ Græcorum.

(1) Cf. Schilling De Lepra. Traj. ad Rhen. 1778.

scabiei simile, ut vix ab eo discernatur. Pari modo, ait Cajetanus, lepra hæc Judæorum fuit morbus, aut potius vitium in cute magis quam carne residens, idque multiplex et varium, adeoque ipsa scabies hic vocatur lepra, si gravior sit, et communem simplicemque superet. Quare hanc lepram accurate discutiens Franciscus Valesius medicus illustris, lib. *De Sacra Philosoph.* xix, censet per lepram hanc varia vitia cutis, et turpitudines externi corporis accipienda esse, quorum unum nascitur ex alio, idque ex redundantia pituitæ vel melancholiæ, per variam alterutrius intentionem aut remissionem. Unde putat ipse hoc cap. vers. 6 et 39, describi vitiliginem; vers. 3 et 7, scabiei cum squamis, quæ lichen, seu impetigo dicitur; vers. 9, elephantiam vel ejus initium; vers. 29, achorem, vers. 38, alopeciam vel ophiasin, uti singulis versiculis fusius ex ipso dicam: hinc

Lepra Judæorum non unum fuit morbus, sed varii.

Dico quarto, lepram hic non unum esse morbum, sed varium et multiplicem, non tantum specie, sed et genere differentem, adeoque analogice extendi ad vitia vestium et domorum. Hæ enim lepræ quæ hoc capite describuntur, non tam morbi sunt, quam deformitates seu putrescentiæ quædam cutis, eæque variæ et multiplices. Unde non mirum est, si non tantum animatis, sed et inanimatis conveniant, præcipue ubi a causa aliqua communi gignuntur, et populariter grassantur: aer enim, qui solus communis popularium morborum potest esse causa, tangit undique atque circumstat iuanima, æque ut animata; licet diversimode afficiat, non tantum inanimata, sed et ipsa animata. Differentia enim est inter lepram hominis, bovis, ovis et suis. Est tamen omnium lepra eadem analogice: hæque omnes lepræ sibi invicem affines sunt et propinquæ, adeo ut mutuum sit contagium, et animata lepram inanimis affricare possint. Lepra enim hæc, ut dixi, non tam morbus, quam corrosio, corruptio, et putrescentia quædam est; nam putrescere omnia possunt, præter ignem, ægrotare autem sola viventia: hucusque Valesius, cap. xix et xx. Cui tamen addendum puto, lepram hanc Judæorum non per omnia similem fuisse lepræ Græcorum, quæ vulgo a medicis lepra vocatur, et in cute residet; sed potius eam medium quid fuisse inter lepram et elephantiam, atque non tantum cutem, sed et halitum, ac consequenter interiora vitiasse; ideo enim vers. 45, jubentur leprosi os tegere, ne halitu suo pravo alios inficiant. Licet enim hæc lex cæremonialis sit, tamen ipsa, uti et aliæ, in natura et naturali hac causa fundata est. Rursum, eam sæpe non tam naturalem fuisse, aut ex naturalibus causis ortam, quam a Deo specialiter Judæis instar plagæ fuisse inflictam, ac proinde hujus lepræ physicas et medicas causas, ac symptomata per omnia a medicis jam assignari non posse, paulo ante ostendi, et fusius ostendam vers. 47.

Lepra Judæorum medicum quid fuit inter lepram Græcorum et elephantiam.

2. HOMO IN CUJUS CUTE ET CARNE ORTUS FUERIT DIVERSUS COLOR, SIVE PUSTULA, AUT QUASI LUCENS QUIPPIAM, ID EST PLAGA LEPRÆ; — sic et Chaldæus. Verum in Hebræis alius est ordo; sic enim habent, *cum fuerit tumor sive pustula, aut macula carni adhærens* (quod Noster vertit, *diversus color*), *aut candicans quippiam, ut sit in carne ejus in plagam lepræ*, id est, ut videatur esse lepra, vel lepræ suspicionem ingerat. Septuaginta vertunt, *ὄλλη σημασία ἢ πλῆρωσις, cicatrix significationis, vel lucens. Significationis*, id est significans esse lepram. Ita Isychius. Nota ἡ *lucens*, scilicet, ut videantur esse quasi fulgentes furfures, aut squamæ; nam hæc possunt esse initia vitii abeuntis in malignum, et in aliquod lepræ genus, inquit Valesius.

ADDECETUR AD AARON SACERDOTE. — Quia sacerdotis est judicare an quis aptus, id est mundus sit, ut ei liceat ingredi sanctuarium, an imundus sit, ut ab eo arcendus sit: ac consequenter ejus est judicare de lepra, an et qualis sit. *Secundo*, quia sacerdotes veteres judicantes inter lepram et lepram, typus erant sacerdotum legis novæ, quibus communicata est a Christo potestas ligandi et solvendi peccatores. Ita S. Hieronymus in cap. xvi *Matth.*, et Chrysostomus, lib. III *De Sacerd.*

3. QUI CUM VIDERIT LEPRAM IN CUTE, ET PILOS IN ALBUM MUTATOS COLOREM. — Albor enim pilorum carnis, ex qua nascuntur, corruptionem et vitium arguit. « Nam lepra, ait S. Cyrillus, lib. XV *De Adorat.* fol. 309, fit ex eo, quod caro emoriatur; excavatur enim ulcus illico absumpta cute, et in profundum semper serpens; quo fit ut pilus, qui in illis partibus exoritur, languescens exalbescat, ac velut stirps una cum subjecta terra corrumpatur. »

Est hæc prima lepræ species illa, quæ a medicis, inquit Valesius supra, vocatur lichen, vel impetigo, vel lepra volatilis, quia serpit et quasi volat per partes; ab Arabibus vocatur *barras*, vel *albarras*, album, gigniturque ex pituita salsa vel melancholia. Ejus duo hic dantur signa: primum, pilos qui ex leprosa cute nascuntur, in album colorem mutari; secundum, ipsam lepram humiliorem esse reliqua cute, quorum causam hanc dat Valesius: « Cum enim, ait, lichenes illi maligni a salsa pituita nascantur, vel sola, vel mixta cum atra bile, necesse est, ubi partis temperies admodum labefactata est, et in ipsius excrementi naturam velut mutata, salitatem admodum esse cutem, ac proinde siccam et contractam, ac reliqua cute, quæ sana est, humiliorem. » Rursum: « Cum orta consentiant iis ex quibus oriuntur, ubi cutis ob pituitam ita erit facta candida, ut ipsum substantiæ modum mutaverit in candidiorem, pilos quoque ex sese nascentes candidos reddet. »

IPSAMQUE SPECIEM LEPRÆ. — Hebraice *aspectum plagæ*, id est, apparentem speciem lepræ. Vide *Can.* 30.

Prima species lepræ est impetigo. Unde oritur? Ejus signa duo.

2157 2 19

HUMILIOREM. — Lepra enim et cutem et carnem exedit.

ET AD ARBITRIUM EJUS SEPARABITUR. — Hebraice, et *inspiciet eum sacerdos, et pollutum judicabit eum*; ac consequenter separandum et emittendum extra castra. Describuntur hoc cap. notæ quibus discerni possit, qui lepra gravi, qui levi infecti sint; qui facile curari possint, qui sint incurabiles: ut qui simplici tantum scabie deprehenderentur laborare, mundi iudicari dimitterentur; quos spes esset fore ut mundarentur, recluderentur; qui vero viderentur desperatæ emundationis, omnino separarentur, et extra castra rejicerentur.

Vers. 4. **4. SIN AUTEM LUCENS CANDOR FUERIT IN CUTE.** — « Albor, ait S. Cyrillus, lib. XV, infirmitas est carnis (vel potius cutis) lepræ persimilis, nisi quod malum illud non in profundum agit, sed pullulat in summo corpore, neque mutat pilum in album colorem; neque tam late funditur, ut reprimi nequeat, sed levibus remediis curatur. »

Vers. 5. **5. RECLUDET EUM SEPTEM DIEBUS ALIUS.** — Jube hic Deus leprosum per hebdomadam secundo recludi; qua exacta, si obscurior fuerit lepra, neque creverit in cute profundius vel latius serpendo, hoc est, si non se dilataverint maculæ, et signa lepræ facta sint obscuriora, ita ut albor qui movebat suspicionem lepræ, jam immutatus sit in nigredinem, vel obscuratus esse desierit: scire jubet lepram veram non esse, sed psoram seu scabiem, ac dimitti hominem lotis vestimentis. Mundus enim est, hoc est, non est leprosus, sed scabiosus solum; quod est leve, et solo vestium mundissimarum, linearum et lanearum usu, et probo victu liberabitur, præmissa, si opus sit, aliqua corporis evacuatione. Ita Valesius.

Nota, hic et inferius passim vocari lepram, illam quæ esse videbatur, vel de qua erat suspicium quod esset lepra, etiamsi postea deprehenderetur non esse lepra.

Vers. 6. **6. MUNDABIT EUM,** — id est mundum declarabit et pronuntiabit: simile est vers. 34, et *Gen. xli, 13*, ubi dicit pincerna: « Ego redditus officio, ille (pistor) suspensus; » pro quo hebraice est, *me reddidit officio, illum suspendit*, scilicet Joseph victimio suo.

Vers. 7 et 8. **7 et 8. QUOD SI POSTQUAM A SACERDOTE VISUS EST, ET REDDITUS MUNDITIE (1), ITERUM LEPPA CREVERIT, ADDUCETUR AD EUM, ET IMMUNDITIE CONDEMNABITUR.**

— Est hæc secunda species lepræ repetitæ, sive recurrentis. Talis enim lepræ condemnabitur, quia apparuerunt in eo signa permanentis et radicatæ lepræ; nam iteratus morbus magnum corporis apparatus, et in eum propensionem significat, subesseque in vitiosa corporis natura morbi velut radicem: morbus vero in quem corpus valde

propensum est, facile abit in habitum; itaque ut incrementum macularum, ita et repetitio suspectum et malum signum est, censeturque merito quæ semel repetiit, sæpe repetitura lepra, neque unquam futurus homo tutus ab immunditia: quare immunditiæ condemnabitur. Ita Valesius.

Tropologice, lepra est quodlibet peccatum, ait Theodoretus, et præsertim hæresis, inquit Rupertus et Beda) quanquam hæresis proprie est lepra capitis, ut dicam vers. 29); cutis colorque ejus est conversationis humanæ visibilis species; caro est conscientia interna; pili sunt cogitationes se prodeutes, cum in his apparuerit lepra, puta delectus pristini situs et coloris; aut pustula, id est conscientie corruptio; aut lucens quippiam, id est reatus evidenter elucescens; sacerdos separet eum a cœtu fidelium ad septem dies, usque ad plenam lepræ vel cognitionem, vel emendationem: si obscurior appareat, et non creverit, scabies est, id est levior culpa; sin iterum creverit, lepra est, id est vivens et perseverans delibatio peccandi. Ita Radulphus.

Quæsitivum aliquando S. Ludovicus Franciæ rex ex Senecalco Campaniæ, malletne lepra infici an peccato? eumque is respondisset: Peccato acriter eum perstringens: « Toto, inquit, cælo erras; eoque lepra peccato foedior, quod etiam post mortem affligit? Tu itaque si me amas, eam mentem mutato. » Ita refert Jonvillus in ejus Vita, cap. xciv.

Ejusdem sensus et sententiæ fuit alter S. Ludovicus, regio stemmate natus, qui ex Franciscano factus est Episcopus Tolosanus; aiebat enim: « Prius mihi pereat, non dico regnum hoc caducum, sed orbis totus, quam in Deum meum semel peccem, cujus honorem omnibus anteponendum novi. » Ita habet ejus Vita, cap. x (2).

10 et 11. IPSA QUOQUE CARO VIVA (3) APPARUERIT, LEPPA VETUSTISSIMA JUDICABITUR. — Est hæc tertia species lepræ, scilicet lepra inolita, quæ in viva est carne, cum prior fuerit in cute et capillis: minus enim est grave mutari colorem solius cutis, quam capillorum etiam; gravius vero quam utrumque est, ipsam jam vivam sub cute carnem lepra respersam esse, ita scilicet ut ipsa sit alba, et modum substantiæ carniæ amisit: id enim lepræ vetustissimæ, et cuti inolitæ esse constat, quia oritur ex pituita salsa, quæ excreta a vi expultrice non solum cutem, sed et subjectam carnem pervasit, eamque in vitiosi succi naturam mutavit. Hoc autem an ita sit, an scilicet subjecta caro sit leprosa, medici explorant fricatione et acu: si enim caro fricata non rubeat, et si puncta acu non sanguinem, sed lacteam aut aquosam

Tropologice lepra est peccatum, etc.

Vers. 10 et 11. Tertia species lepræ est lepra inolita.

Medici lepram explorant fricatione et acu.

(1) hic notat *postquam*: ita et Rosenmullerus ad h.l. Cf. *Exod. xix, 1*; *Num. i, 1*; *i Reg. iii, 18*. Negat tamen Maurer, qui verit, in mundationem suam, id est, ut mundus declaretur.

(2) Vers. 9. Notent tirones *וְהָיָה* hic positum esse pro *וְהָיָה*, ut sæpe apud Hebræos, quando duo junguntur substantiva, verbum respondere solet substantivo posteriori, cum deberet priori. Conf. Glassii *Philolog. sacr.* Tract. iii, cap. ii.

(3) Proprie, *signum carnis crudæ in cicatrice.*

humiditatem reddat, signum est eam esse lepra infectam : hæc lepra est elephantia, præsertim si carnem depascatur et exedat. Ita ex Galeno, Avicenna et Paulo Ægineta Valesius.

Tropologice Radulphus : lepra carnis non vivæ est mala deliberatio, quæ licet vivat, cito tamen mortificatur; sed lepra carnis vivæ est illa, quæ pertinax vehementius radicator, et sacerdotalis admonitionis clausuram non recipit : quare antequam radiceetur et serpat, confessione et pœnitentia deleatur. Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. 36 *ad Populum*, acer instat diabolus, ingressum aliquem capere volens : qui, si vel brevem arripuerit vacationem et dilationem, magnum inducit torporem. Et Theodoricus rex apud Casiodorum, epist. 14, lib. III *Variarum* : « Matum, inquit, cum perseverat, augetur; et remediabile bonum in peccatum, est accelerata correctio. »

Vers. 11. 11. CONTAMINABIT ITAQUE EUM SACERDOS. — « Contaminabit, » id est contaminatum iudicabit : ita passim accipitur hoc capite *contaminabit*, vers. 11, 20, 23, 27, 30. Vide *Can. 11*.

Vers. 12 et 13. 12 et 13. SIN AUTEM EFFLORUERIT DISCURRENS LE- PRA IN CUTI, ET OPERUERIT OMNEM CARNEM A CAPITE USQUE AD PEDES, QUIDQUID SUB ASPECTUM OCULORUM CADIT (1), CONSIDERABIT EUM SACERDOS, ET TENERI

LEPRA MUNDISSIMA JUDICABIT. — Est hæc quarta species lepræ est lepra mundissima, quæ dicitur mundissima, id est minime contagiosa scabies. Unde Hebræa, Chaldaea et Græca habent (quod et paulo post in Latinis sequitur), iudicabit eum mundum a lepra, quia videlicet hæc scabies discurrens per totum corpus, tantum est purgatio naturæ, valide se undequaque purgant, et vitiosos humores ejicientis : secus est cum in una parte considens, vitium illius partis interius arguit, aut certe debilem vim expultricem. In vitiosis enim corporum dispositionibus, et cacochymiis optimum censent medici, si illa per variolos, scabiem aliaque excrementa abundanter foras erumpant : quod enim non erumpit, interius manet, et cor aliaque vitalia afficit et inficit. Ita ex Hippocrate Valesius.

Tropologice, lepra discurrens in cute, est infamia falsa criminum, qualibus Christus et Sancti, maxime in primitiva Ecclesia aspersi, ideoque afflicti sunt : hæc discurret, quia nusquam locum invenit ubi vere stabilietur; in candorem vertitur, id est in laudem cognita rei veritate; ideoque lepra mundissima censetur, quippe per eam homo potius in patientia, meritis et gloria accrescit, cum sine criminis perpetratoe criminis laborat suspicione. Ita Radulphus. Hinc dicitur de Christo, *Isaia* LIII, 4 : « Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. » Vides quomodo hæc lepra, puta infamia, realiter cutem Christi tetigerit et afflixerit.

Vers. 14 et 15. 14 et 15. QUANDO VERO CARO VIVENS (lepra as-

persa) IN EO APPARUERIT (consumpta cute), TUNC SACERDOTIS JUDICIO POLLEETUR, — pollutus declarabitur. Vide vers. 6 et 11.

16 et 17. QUOD SI RURSEM VERSA FUERIT IN ALBO-REM, ET TOTUM HOMINEM OPERUERIT, CONSIDERABIT EUM SACERDOS, ET MUNDUM ESSE DECERNET, — quia hoc signum est carnem sanari, et pelle rursus undequaque obduci.

18 et 19. CARO AUTEM ET CUTIS, IN QUA ULCUS NATUM EST ET SANATUM, ET IN LOCO ULCERIS CICATRIX ALBA APPARUERIT, SIVE SUBRUBA. — Nihil hic aliud dicitur, quam lepram jam dictam vers. 3 et seq. posse innasci ulceribus (sive ea sponte nata sint, sive inusta), sanatis puta cicatricibus; neque id mirum, quia ulcera sponte nascuntur in partibus debilibus, ob pravos succos in eas missos, et quæ semel ulceratæ sunt, licet cicatrice obducantur, manent tamen debiliores; quapropter et ipsa ulcera solent sæpe in ipsis partibus novari, et materia lepræ in eandem partem emergere. Orta vero lepra hic eandem notas habet, quas in reliquis partibus: nimirum prima ejus nota est, macula serpens; secunda, locus profundior reliqua cute; tertia, pili mutati in candidum: hæc enim veræ ac malignæ lepræ notæ sunt: contraria, mundæ scabiei signa sunt.

Nota, « subruba, » id est subruba; quia licet macula lepræ in reliqua cute candida sit, in cicatrice tamen relicta ex ulceribus fit aliquando subruba, eo quod sanguis quo pars nutritur, male ob ejus debilitatem mutetur, quæ causa macularum est. Ita Valesius.

23. SIN AUTEM STETERIT IN LOCO SUO, ULCERIS EST CICATRIX, ET HOMO MUNDUS ERIT, — quia si lepra esset, non sisteret, sed serperet; ergo id quod videtur in tali cicatrice album vel subrufum, est ex ulcere præcedente, non autem est lepra.

24. ALBAM SIVE RUFAM, — quia si esset ex combustione, esset nigra; ergo cum sit alba vel subruba, suspicio est esse lepram (2).

28. SIN AUTEM IN LOCO SUO CANDOR STETERIT NON SATIS CLARUS (obscurus, uti paulo ante dixit), PLAGA COMBUSTIONIS EST, — combustione inflictæ et relicta.

Tropologice, ulcus significat flagitiorum saniam, per quam honestatis humanæ species violatur; plaga combustionis significat iram et invdiam: hæc si sanata rursus recruduerint, et maculam albam, id est voluptatum blandimenta, aut rufam, id est cruentam speciem discordiarum, ostenderint, considerabit sacerdos ut supra, etc.: utraque enim macula ab alterutro vitio oriri potest. Ita Radulphus.

29. VIR SIVE MULIER, IN CUJUS CAPITE AUT BARBA GERMINAVERIT LEPRA, — ita ut lepra cutis et carnis in barba vel capillis se prodat: nam in cute esse hanc lepram, patet ex eo quod sequitur, eam humiliorum esse carne reliqua.

(1) Hebr. est, *per omnem aspectum oculorum sacerdotis*, id est, si sacerdos observavit hoc accurate.

(2) Hebr. est, *si nota, sive signum adustionis exortatur, scilicet pustula albo-subruba aut alba*.

Quinta
species
lepræ est
lepra
barbæ et
capitis.

Est hæc quinta species, non formalis, sed materialis lepræ: scilicet lepra barbæ et capitis, quæ ejusdem formæ et rationis est cum lepra aliarum partium. Unde hujus signa sunt eadem, quæ aliarum jam dictarum, nimirum lepra quæ humilior est cute reliqua, et capillorum mutat colorem, et sese effundit ac serpit, maligna est; aut etiam quæ cum videretur esse mundata et curata, rursum emergit, redit et proserpit; quæ vero hisce contraria habet, non est maligna. Illud tantum interest, quod in reliquis partibus lepra pilos in albos commutat, in barba vero et capite mutat eos in flavos et tenues; cujus rei causa est, quod capitis lepræ innasci solent achores (quæ vulgo vocatur *tinea*), puta ulcuscula quædam, quæ manant et stillant succum quemdam liquidiori melli similem: quod aperte indicat tali etiam sanie imbutam esse illis capitis cutem. Merito ergo tales inde capilli nascuntur, tenues, inquam, et flavi, uti et reliquis partibus, quæ salsa pituita imbutæ sunt, nascuntur albi. Causa illius saniei est bilis flavæ tenuis cum salsa pituita permixtio. Unde iis mulieribus, quæ tinea laborant, auro similes capilli oriuntur. Ita Valesius.

Tinea capitis
qua?

Tropologica
lepra capitis
est
hæresis.

Tropologice, superiores lepræ hucusque morum vitia fuerunt: hæc vero est fidei, estque hæresis, quæ ut lepra et ut cancer serpit, sicut unius pecudis scabies totum commaculat gregem; statim ergo hæc tollenda et separanda est, ut ait S. Hieronymus in cap. v *ad Galat.*: «Scintilla statim ut apparuerit extinguenda est, et fermentum a massæ vicinia semovendum, secundæ putridæ carnes, et scabiosum animal a caulis ovium repellendum: ne tota domus, massa, corpus et pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant. Arius in Alexandria una scintilla fuit, sed quia statim non oppressa est, totum orbem ejus flamma populata est.»

Refert Gregorius Turonensis, lib. I *Miraculorum S. Martini*, cap. xi, et ex eo Baronius, anno Christi 560, quod rex Gallicæ cum subditis Ariana hæresi infectus a Deo punitus sit; nam regio illa lepra percussa est, et filius ejus Charraricus graviter ægrotare cœpit, ut solo spiritu palpiteret. Quare pater misit vota et dona ad S. Martinum, ejusque fidem orthodoxam amplexus est: inde filius ejus sanatus est, et plaga lepræ cessavit: «Nec unquam usque nunc, inquit Gregorius, lepræ morbus super aliquem apparuit.»

Lepra ergo in capite, est error circa divinitatem Christi; lepra in barba, est blasphemia in humanitatem Christi, ejusque Apostolos aut Prophetas: per barbam enim homines perfecti significantur, qui Christo capiti coherent quasi barba, ejusque influxum proxime suscipiunt; de quo dicitur: «Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.» Capillus flavus et solito subillior, est superba cogitatio et sui fiducia: sicut niger, est humilitas et obedientia; humilior carne locus, est erroneus articulus, qui

veritate Ecclesiæ longe est inferior. Si cutis et locus æqualis sit, radendus est, id est, ei subtrahenda est facultas disputandi, ne infirmo adhuc ingenio tanta mysteria discutere præsumat, agnita jam veritate Ecclesiæ, in qua conquiescere, et cui suum judicium subdere debet. Locus autem maculæ radi prohibetur, ut erroris sui memoria homini relinquatur. Ita Radulphus et Isychius.

Rursum: Lepra in capite est arrogantia in mente; hæc enim est origo hæresis. «Septempleriter, inquit S. Bernardus, serm. 3 *De Resurrect. Domini*, occupavit nos lepra superbæ: primo, in proprietate possessionum; secundo, in gloria vestium; tertio, in voluptate corporum: in ore quoque dupliciter, similiter et in corde: in ore, quarto, cum in adversis murmuramus; et quinto, cum in prosperis arroganter commendamus: in corde, sexto, propria voluntas; et septimo, proprium consilium» et judicium, quod est pater hæresis. Porro hæc lepra maxime viles et abjectos invadit, cum ad dignitates et fastigia evehuntur, uti experientia docet. «Comperit habere humilimos quosque, maxime ubi alta accesserunt, superbia atque ambitione immodicos esse. Hinc C. Marius patrum memoria, hinc Diocletianus nostra, communem habitum supergressi sunt, dum animus potentie expers, tanquam inedia relecti, insatiabilis est,» inquit Aurelius Victor, *De Cæsar.* Praclare S. Augustinus, *De Catechiz. rudib.*: «Magna, inquit, miseria est, superbus homo; sed major misericordia est humilis Deus.» Et lib. XIV *De Civit.*: «Audeo, ait, dicere, superbis utile esse cadere in aliquod apertum et manifestum peccatum, unde sibi displiceant, qui jam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando præsumpsit. Hinc ait Psaltes: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.» Et S. Bernardus in *epist.*: «Humilitas, ait, homines similes angelis facit, et superbia ex angelis demones facit: et, ut evidenter ostendam, ipsa omnium peccatorum initium, finis et causa; quia non solum peccatum est ipsa superbia, sed etiam nullum peccatum potuit, aut potest, aut poterit esse sine superbia.»

Viles si
ereban-
tur, fi-
unt into-
lerabi-
les.

33. **RADETUR**, — ut clarius appareat post septem dies, an serpsit lepra. Vers. 33.

39. **VIR SIVE MULIER, IN CUIUS CUTE CANDOR APPARUIT.** — Describitur hic vitiligo, id est macula simplex coloris candidi lucentis in cute, quæ non est lepra. Unde hebraice vocatur **בֹּהַח** *bohac*, id est lentigo, vel vitiligo in cute germinans. Vers. 39.

40 et 41. **VIR DE CUIUS CAPITE CAPILLI FLUUNT, CALVUS ET MUNDUS EST: ET SI A FRONTE CEDERINT PILI, RECALVASTER ET MUNDUS EST.** — «Recalvaster» hic dicitur is, cui versus frontem capilli fluunt; «calvus,» cui toto capite, ita ut superne totus depilis fiat. Ita Isychius et Radulphus, et patet vers. 53. Ita etiam hæc distinguunt et vocant Chaldæa et Septuaginta. Vers. 40 et 41.

Vers. 42
et 43.

42 et 43. SI AUTEM IN CALVITIO SIVE IN RECALVATIONE, ALBUS VEL RUFUS COLOR FUERIT EXORTUS, ET HOC SACERDOS VIDERIT, CONDEMNABIT EUM HAUD DUBIE LEPRÆ. — Hæ enim maculæ albæ vel rufæ, significant malignos succos, qui corrumpunt radices capillorum, et tales subinde sunt in maligna alopecia, sive ophiasi, id est profluvio capillorum, ex abundantia pituitæ, vel melancholiæ. Unde maligna hæc alopecia inter species lepræ numeratur. Ita Valesius.

Sexta
species
lepræ,
quæ est
in calvi-
tio.

Est hæc sexta species lepræ, quæ scilicet est in calvitiis.

Tropologicæ, capilli terrenam substantiam significant. Calvus ergo est, qui eam omnino dat pauperibus; recalvaster, qui eam retinet non ad voluptatem, sed ad necessitatem: in his color albus, id est est cupido gloriæ; vel rubeus, id est crudelitas rapinarum, oriri possunt: hæc enim lepra oritur ex ipsis virtutibus, sicuti præcedentes ex vitiis. Ita Radulphus.

Vers. 44.
Quinque
præcepta
data le-
prosis.

44. QUICUMQUE ERGO MACULATUS FUERIT LEPRÆ. — Quinque res hic præcipiuntur leproso, ut iis quasi signis dignoscatur, alique eum cavere possint, ne ab eo inficiantur: primo, «habebit vestimenta dissuta; secundo, caput nudum; tertio, os veste contactum; quarto, contaminatum ac sordidum se clamabit; quinto, solus habitabit extra castra.»

Nota: Quædam horum præcipiuntur propter leprosum, quædam propter alios, quædam propter utrosque. Propter leprosum, ut habeat vestes dissutas, nudum rasumque caput; ut scilicet hæc ratione expiarent putidi corporis et capitis vapores. Propter alios, ut habeat os tectum, et clamet se leprosum: nulla enim re magis inficere potest homo immundus, quam anhelitu et expiratione quæ per os agitur. Propter utrosque, ut habitet extra castra, solus scilicet, ne aliis noceat; atque in libera aere; ut eo recreetur, et sensim curetur.

Vers. 45.
An Ju-
dæi ha-
buerint
vestes
undique
consutas?

45. HABEBIT VESTIMENTA DISSUTA. — Hinc Abulensis censet Judæorum vestes olim fuisse undique consutas, ita ut eas induerent injecto desuper per caput caputio, eo modo quo hiacinthinam tunicam induebat pontifex, Exodi xxviii, 32; ideo enim leproso assignatur hic vestis dissuta, quia sani habebant consutas. Sed hæc ratio non concludit: poterant enim sani habere vestes consutas a lateribus, sed in pectore apertas, et nodis, uncinis, vel ligulis adstrictas; leprosi vero variis in locis et lateribus eas dissuere debebant.

Judæi te-
cto capite
orabant.
Christia-
ni nudo
capite?

CAPUT NUDUM. — Hinc censet Abulensis Judæos tecto capite incessisse etiam in templo, itaque orasse (unde et pontifex in templo caput cidari tegebatur), ut capite tecto significarent suum timorem et subjectionem legis, legique quasi pileo se caput subijcere et involvere debere. E contrario in lege nova nudamus capita, in signum libertatis Christianæ. Unde Paulus, I Corinth. xi, 4: «Omnis vir, ait, orans velato capite, deturpat caput suum.»

OS VESTE CONTACTUM. — Chaldæus vertit, os ejus involvetur panno sicut lugeus, non quando est solus, sed quando appropinquat aliis, quos habitu inficere possit, tuncque, non alias, faciet id quod sequitur.

SORDIDUM SE CLAMABIT. — Abulensis putat non juberi, ut clamet voce, sed signis quatuor jam datis. Verum hoc non est proprie clamare. Unde Chaldæus diserte vertit, clamabit: non contaminamini, neque immundi sitis.

46. SOLUS HABITABIT EXTRA CASTRA — in deserto, et extra urbes in Judæa; intellige nisi sit persona valde eminens. Nam Ozias lepra percussus, permissus est, utpote rex, habitare in domo libera seorsim, IV Reg. xv, 5: erat enim hæc domus ejus plane separata a populo, ut dicitur II Paral. xvi, 21. Unde perinde erat ac si extra urbem habitasset. Quanquam S. Chrysostomus, homil. 4 et 5 in VI Isaia, docet Judæos peccasse, quod reveriti regalem dignitatem, regem Oziam procul extra urbem non expulerint; ideoque Deum illis subtraxisse prophetiam et prophetas usque ad mortem Ozia; tum enim cepit prophetare Isaïas nam in anno quo mortuus est Ozias, vidit Isaïas illam illustrem visionem quam describit cap. vi, ut patet ibidem vers. 1. Sed de hac re in Isaia dicendum.

Hinc patet falsum esse quod scribit Manethon, et alii Gentium historici, teste Josepho, lib. III Antiq. et lib. VII Belli, Hebræos fuisse colluviem scabiosorum ac leproso, quos proinde Ægypto pulsos Moses duxerit in Chanaan, præcipiens eis ut peregrinis non communicarent, ne videlicet eadem de causa Chananæis invisi fierent. Si enim ipsi fuissent tantum colluvies leproso, quomodo Deus jussisset eis leproso a convicta suo separare?

Voluit Deus leproso extra castra degere, tum ne alios inficerent, tum ut in hac solitudine ab omnibus destituti discerent ad Deum recurrere, eique dicerent: «Tibi derelictus est pauper, orphanus tu eris adjutor.» Didicit hoc sanctus ille Abbas in eremo, qui, ut legimus in Vitis Patrum, cum sexaginta annos fuisset leproso, atque afferretur ei a quodam pecuniâ, qua se sustentaret, eam rejecit dicens: «Tu post sexaginta annos venis auferre nutritorem meum? Ecce tantum temporis habens in infirmitate mea nihil indigni, Deo tribuente et pascente me.» Atque hinc forte factum est ut leprosi, etiamsi divites sint, pane non proprio, sed mendicato vivant, tumque minus lepra sua crucientur (si verum est quod ipsimet asserunt). Est enim panis emendicatus, panis Dei et angelorum (ut ait S. Franciscus), instigantium elemosynarios ad eum dandum, et pauperes ad petendum.

Tropologicæ Radulphus: Corpus leproso discoperitur, cum eorum iniquitas revelatur; caput nudatur, cum perversitatis illorum origo et radix exponitur; contaminatos se clamant,

Vers. 46.

Sententia S.
Chryso-
stomi de
Ozia
lepra.Ondon.
alboe.
maneb.
b.
cast.
at.
f.
ano.

etsi non sua confessione, utpote pertinaces, certe operum suorum confessione; ora eis clauduntur, dum omnibus confabulationem eorum execrationibus propinandi veneni facultas subtrahitur. Hæc omnibus peccatis, sed maxime hæresi conveniunt. Unus enim Lutherus, unus Calvinus, quia non fuit separatus, nonne multa regna sua lepra et hæresi infecit? Sic fornicator, sic ebriosus, suam lepram et vitium iis quibuscum versatur, affricat. « Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea; et qui communicaverit superbo, induet superbiam, » inquit Ecclesiasticus, cap. XIII; et: « Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum similis efficitur. » Audi insigne Senecæ consilium, *epist.* 104: « Si vis, inquit, vitium exui, longe a vitiorum exemplis recedendum est. » Item: « Hærebit tibi tumor, quamdiu cum superbo conversaberis; hærebit avaritia, quamdiu avaro convixeris; incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Cum Catonibus vive, cum Socrate, cum Zenone versare. »

Consortium malorum malum efficit.

Vers. 47. Septima species lepræ est

lepra vestis vel domus. Qualis fuit hæc lepra? Sententia Valerii.

Duobus modis fit domus vel pestilens, vel leprosa. Primo.

Secundo.

47. VESTIS LANA SIVE LINEA, QUÆ LEPRAM HABERIT. — Est hæc septima lepræ species, sed analogæ, scilicet lepra vestis vel domus, de qua cap. seq. vers. 33.

Quæres, quænam hæc fuerit lepra, et unde orta? Respondet Valesius, lepram morbum contagiosum esse, non minus quam pestem; sicuti ergo videmus pestis semina solere adhærere vestibus, cubiculis, domibus, poculis, lancibus (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem): ita constat et lepram posse adhærere vesti et domui, esseque posse domum et vestem uti pestilentem, ita et leprosam. Rursum, sicut domus aut vestis fit pestilens, ita et fit leprosa altero duorum modorum. *Primo*, ex aeris infectione et corruptione; sicut enim vestes contrahunt tineam ex aere, ubi situ sunt obsitæ et non ventilantur, ita et pestem et lepram. Pari modo videmus vestes, ligna, parietes, flante Austro putrescere, flante vero Aquilone a putredine liberari; eaque de causa mulieres solent ad flantem Aquilonem vestes suspensas distendere, ut incorruptæ serventur. *Secundo*, ex contactu vel contagio leprosi; omnis autem contagio vel fit anhelitu, vel exhalatione et evaporatione vaporum putridorum, quæ fit per poros totius corporis, maxime per sudorem. Sic videmus speculum a muliere menstruata infici sanguineo colore, eo quod ab oculis ejus exeant spiritus quidam, et cum iis humiditates tenues sanguinæ, quæ in speculo condensantur, ut appareat in eo sanguineus color.

Hiscæ ergo modis leprosi inficere possunt vestes et domos, eisque lepram afflere. Unde expediet eis et vestes et domos mutare, versarique in aere puro et libero; licet enim res animatæ diversæ sint nature et temperiei ab inanimis, tamen ob communem naturam, qua utraque putredini sunt obnoxia, possunt sibi invicem communicare et affricare putrescentias non omnino similes, sed

analogas, puta qualitates aliquas corrosivas aut putrefactivas, quæ sicut hominem, ita et vestem ac domum exedant et corrumpant.

Quare ad omnia cutis vitia sananda optimum remedium est, ait Valesius, uti vestibus novis, mundissimis aut lotis crebro, usque adeo ut sola mundities satis esse soleat ad curationem: hinc capite sequenti iterata lotio præscribitur in purificatione leprosi, vers. 8 et 9. Sicut e contrario qui sordidis et putrescentibus jam vestibus utuntur, raro sunt liberi a scabie, prurigine, pediculis; nimirum potest uti vestis a cute, ita cutis a veste infectionem recipere, et utrumque seorsim putrescere, et ambo sordida cum sunt, computrefaciunt se mutuo.

Vitia cutis sanantur munditie vestium.

Denique in vestibus laneis aut pelliceis peculiaris quædam est causa, ob morbos animalium, ex quibus lana aut pelles detractæ sunt; nam scitum est illud, vestes ex lana morticinorum pediculos facere: pari modo et alias morborum infectiones efficiunt.

Vestes ex lana morticinorum pediculos creant.

Secundo, melius alii cum Theodoro, *Quæst.* XVII, aliter de hac lepra sentiunt, scilicet Deum olim dum peccarent Judæi, lepram hanc indigere solitum vestibus aut domibus eorum; ut per eam possessores ad sanitatem mentis revocaret; itaque lepram hanc non tam naturalem fuisse quam plagam a Deo immissam. Videtur ergo lepra hæc fuisse tinea, vel qualitas quædam corrosiva (qualis est in sale, nitro, vitriolo, quæ et vestes, et stannum, et ferrum exedunt et perforant), vel corruptiva, eaque proserpens, vestibus et domibus Judæorum a Deo vel per se, vel per causas secundas inflictæ, ideoque videtur Judææ et Judæis fuisse pene propria, aliisque gentibus fere incognita. Id ita esse probatur, *primo*, quia jam nullam novimus lepram in domibus aut vestibus; nec enim domus et vestes naturaliter lepra infici solent, adeoque lepræ non sunt capaces. *Secundo*, quia experimur jam lepram quæ est in leproso, non diffundere se in ejus vestes et domum; alioquin enim omnes leproso vestes essent lepra infectæ, arrosæ et putrefactæ, cujus contrarium videmus. *Tertio*, pestis non inhæret, nec inficit vestem aut domum, ita ut eam interimat, consumat, uti interimat hominem; sed vesti et domui tantum adhæret, eamque reddit homini pestilentem, ita ut homo ex ea vapores pestilentes, qui ei adhærent, contrahat, pesteque inficiatur et consumatur; ergo pariter lepra non inhæret, sed adhæret tantum vesti aut domui, nec eam facit leprosam, sed homini tantum lepram afflere potest; olim autem lepra inhærebat domui et vesti, eamque vere leprosam faciebat; alia ergo ratione

Secunda sententia Theodoro, eaque verior.

Lepra hæc fuit tinea, si ve qualitas corrosiva vestium.

Prob. Primo.

Secundo.

Tertio.

Alla ratione domus dicitur pestilens, alia leprosa, alia leprosa. Quarto.

domus dicebatur tunc pestilens, alia leprosa; pestilens enim dicebatur causaliter, leprosa vero formaliter. *Quarto*, quia cap. seq., vers. 34, hæc lepra domorum vocatur *plaga*, scilicet a Deo immissa: hoc enim expresse significant ibi Hebræa, quæ sic habent, *et dederit* (scilicet ego Deus) *plaga-*

Quinto. *gam lepræ.* Denique, licet jam cariem in lignis, calce et lapidibus experiamur, nullam tamen jam in iis lepram agnoscimus talem, quæ etiam novos solidosque lapides invadat, erodat et absumat, uti faciebat hæc lepra Judæorum, ut patet cap. seq. vers. 44, ubi jubentur omnes lapides lepra infecti ex domo eximi, et novi substitui, qui si postea lepra infecti inveniantur, jubetur domus dirui.

Unde hæc novorum lapidum infectio? Uti que non affricatione veterum, qui jam circumcirca sublatis sunt; ergo a Deo et a vindicta divina, ergo lepra hæc non tam naturalis fuit, quam opus et plaga Dei: fateor tamen Deum in hac plaga infligenda uti potuisse (more suo) causis secundis, puta aere corrupto, leprosi contactu et similibus, uti explicuit paulo ante Valesius; sed ita ut hæc omnia vim propriam et adæquatam gignendi lepram in vestibus et domibus non habuerint, nisi singulariter concurrente et inoperante Deo. Loquor de lepra propria et perfecta; nam si lepram tantum intelligas tineam aliquam vestium vel cariem lignorum et lapidum, scimus hæc ex solis naturalibus causis provenire posse; atque hæc ipsa lepra hic quoque intelligitur, eratque secundum notas et signa hic præscripta dijudicanda. Magis tamen de lepra perfecta, et a Deo immissa hic loquitur Scriptura, uti dixi (1).

(1) Valesii sententiam refutavit Hebenstreit, in Dissert. altera, quæ *Cura sanitatis publicæ apud Veteres exempla* proponit, Lips. 1783: « Non video, inquit, quid peculiari lege tunc opus fuisset, cum eo ipso, quod leprosi homines ex societate civium removerentur, omnis quoque eorum suppellex immunda et communi usui inepta evaderet. Præterea vero, quod maximum est, legislator pannorum et linteorum lepram pariter impuram pronuntiat, sive stamen tantum, sive subtegmen, sive utrumque corruerit. Eoque ipso agnoscit, fieri posse, ut in parte tantum panni labes hæreat, pars integra sit. Quod quo pacto in panno lepræ contagione corrupto contingere potuerit, difficulter dixeris. In ipsius certe materiei, panno conficiendo adhibita, vitio admittendo magis minusve idoneæ, diversitate, causa quærri non potest. Neque enim licitum erat Judæis, veste ex duplici materie, lana v. g. et lino contexta, uti (*Levit. xix, 19; Deut. xxii, 11*). Vestem autem simplicis texturæ, sive mere lanea, sive lineæ tantum esset, totum certe occupasset lepræ virulentia, utpote per halitum et ulcerum saniem transfusa. Novimus nostris quoque temporibus morbis variis agrotantium vestes ita contaminari, ut sanis illas indumentibus certissimum periculum afferant. In his tamen morbis nullus est, cujus virus telam, quam attingit, non totam penetret, sed in stamine tantum, vel subtegmine consistat; nullus, qui in veste ab ægroto seposita, perinde ac in ea, qua corpus jam tegitur, latius serpat. Ipsa cancro consumptarum et sideratarum, id est, sphacelo affectarum partium teterrima licet sanies, nunquam tamen ultra linteorum partem eam, quam loco affecto proximam ab initio imbuerat, in illis a corpore demptis diffunditur. Quæ quum ita sint, nescio an morbi contagio recte tribui possit vitium illud vestium, cui lepræ nomen a Mose datum est. Putaverim potius vocabulum istud a corpore vivo ad corpora exanimia translatum fuisse, eadem sermonis licentia, qua nos quoque interdum utimur, dum v. g. arbores et saxa cancro adesa esse dicimus, quando

Tropologice, leprosa vestis, id est liber et scriptura hæretica, est comburenda et exterminanda. Ita Radulphus. *Secundo*, generalius ac pulchrius ait idem Radulphus: Vestis nostra sunt opera justitiæ; de quibus dicitur *Psalm. cxxxii, 9*: « Sacerdotes tui induantur justitiam, » quibus anima et honestam foris comparat famam, et intus coram Deo fovet conscientiam; estque duplex, lineæ, id est spiritualis, uti sunt meditatio, oratio; lectio; et lanea, id est corporalis, uti sunt opera misericordiæ. Vestis nostræ stamen (de quo vers. ult. et vers. 55, juxta Septuaginta), est intentio; quæ sicut cum ad Deum et celestia dirigitur. Subtegmen est operum instantia, quibus sub hac intentione diversis temporibus insudatur: hæc quippe more subtegmis diversa subinde petit latera, nunc in dextram contemplationis, nunc vero in actionis sinistram se transferens. Pellis est carnis mortificatio. In his omnibus potest oriri lepra alba, id est inanis gloria; vel rufa, id est malitiosa invidia;

Denique lepra carnis est libido et gula: hujus remedium est meditatio mortis et inferni; ut cogitet homo illud S. Augustini, tract. *De honestate mulieris*, cap. iii: « Cito præterit quod delectat; et permanet sine fine quod cruciat. » Lepra vestis est vestium splendor et luxus; nam in vestibus quærendus est calor, non color; necessitas, non pretium; utilitas, non subtilitas: remedium est cogitare ornatum hominis esse mores bonos et modestiam vestitus. Unde Clemens Alexandrinus ex Cæo, lib. II, cap. x, hæc virtutis et vitii pingit imagines: virtutem facit simpliciter stantem; candida veste indutam et pura; sola verecundia; ornatam. Improbiter contra pingit superflua et varia veste indutam, atque alieno colore exultantem. Laudo, ait Clemens, Spartanos, qui solis meretricibus floridas vestes, et aureum mundum gestare permisere, a probis mulieribus ornatus studium auferentes, quod solis meretricibus concederent se ornare. Lepra domus sunt filiorum et famulorum pravi mores: hi a patrefamilias disciplina coercendi sunt, et bona institutione virtus in domum inducenda est; nam, ut ait S. Cyprianus, lib. *De Habitu virginum*: « Disciplina est custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra

in his aliquid humiditate, putredine, vel aeris intemperie corruptum est. Quod igitur ad illam pannorum laneorum lepram attinet, placet Michaelis (*Mosaisch. Recht.* tom. IV, § 211) sententia, existimantis, leprosam lanam dici eam, quæ ab ovibus morbo enectis vel scabiosis sumpta est. Usu enim constitit, hujusmodi lanam asperam esse et inutilem, ut etiam tela ex tali materie confectæ paulatim hinc inde exedantur, et qui illis vestiuntur, periculum sanitatis addant. Similiter coriorum lepram, cujus meminit Moses, illud ipsum vitium fuisse putaverim, quod tum cæterarum animalium senie aut morbo consumptorum exaviis inhæret, tum hovinis præsertim pellibus ex armentaria lue conciliari solet. Illæ enim fragiles sunt, et sæpius semese quasi apparent, et sanitati non parum efficiunt. »

Tropologice, vestis lineæ est oratio, lanea est pia operatio; stamen est intentio, subtegmis sunt varia bona opera, etc.

Lepra carnis est libido, lepra vestis est luxur vestium: lepra domus est vitiosa familia.

Remedia.

virtutis; hæc facit in Christo manere semper, ac jugiter Deo vivere. » E contrario, « repressa disciplina sævit impunita nequitia; » inquit S. Augustinus, serm. 13 *De Verbis Domini*.

LEPRA REPUTABITUR, — si manserit, postquam ostensa fuit sacerdoti (1).

Vers. 55. § 55. FACIEM PRISTINAM NON REVERSAM. — « Pristinam, » quam scilicet habebat vestis, antequam esset infecta lepra; permanens enim in ea nota, indicat esse lepram, alias enim aliquo modo mutasset colorem. Unde sequitur :

§ EO QUOD INFUSA SIT IN SUPERFICIE VESTIMENTI, VEL PER TOTUM LEPRA. — Lyranus putat hic corruptam esse nostram versionem : nam pro *in superficie, vel per totum*, hebraice est, *in calvitio vel recalvatione*. Verum dico esse metaphoram Hebræam. Hebræi enim domui tribuunt ea quæ sunt hominis; puta manus, pedes, caput, calvitium; sicut ergo calvitium vocant, cum tota superficies capitis est depilis; recalvationem vero, cum tantum anterior pars circa frontem est calva, ut patet vers. 41 : ita et in vestibus recalvatio significat superficiem ejus extimam, hæc enim nobis est quasi anterior; calvitium vero significat superficiem ejus intimam, quæ nobis est quasi posterior. Unde Septuaginta vertunt, *in stamine vel subtegmine*, uti et habent Hebræa, Latina et Chaldæa, vers. ult. in anacephalæosi lepræ vestium : hinc et Vatablus vertit, *in parte anteriore vel posteriore vestis*; et Chaldæus, *in vetustate vel novitate sua* : anterior enim pars vestis, quia teritur et tractatur, fit vetustior; interior vero, quia non tangitur nec teritur, manet quasi nova.

Vers. 56. § 56. SIN AUTEM OBSCURIOR FUERIT LOCUS LEPRÆ (si lepra in domo videatur obscurari), ABRUMPET EUM. — Sic tropologice expedit homini, ut eo munere privetur, ob quod lepra superbiæ obscuratur. Unde S. Benedictus in *Regula* jubet ut, si monachus arte aliqua aut officio extollitur, inde avellatur, et alteri mancipetur, inquit Radulphus.

Vers. 57. § 57. QUOD SI ULTRA APPARUERIT, etc., LEPRA VOLATILIS ET VAGA (similis illi in homine, de qua vers. 12) DEBET IGNE COMBURI. — Ex hujus loci sensu mystico Tertullianus, libro *De Pudicitia*, cap. XXI, conatur probare mæchos, qui relapsi sunt, non esse recipiendos ad pœnitentiam; hoc enim mystice esse quod hic dicitur, vestem, si rursus in ea apparuerit lepra, esse comburendam, quia indicium est perseverantis lepræ, id est perseverantiæ in peccato mæchiæ : hæc enim est lepra.

Verum hinc tantum colligi potest mæchum non

(1) Vers. 48. Vocibus *stamine* et *subtegmine* non indicantur panni texti, sed fila texenda, ad id parata et destinata. Id patet vers. 52, qui comburi jubet sive stamen, sive subtegmen vitiosæ vestis.

esse recipiendum quamdiu apparet in eo lepra, id est mæchia. Si enim hæc per resipiscentiam tollatur, jam amplius in eo non erit lepra comburenda, sed pœnitentiæ puritas ab Ecclesia amplectenda.

59. QUOMODO MUNDARI DEBEAT VEL CONTAMINARI, Vers. 59. — id est, quomodo censeri et judicari debeat munda, vel contaminata; sic enim hæc duo verba toto capite accipiuntur.

Symbolice, lepra hoc capite descripta, fuit ty- Lepra est caro Christi dilacerata, ob octo analogias. Prima. pus carnis Christi, flagellis et plagis dilaniatæ et defiguratæ. Christus enim lepram nostram, id est peccatum, in se luendum suscepit, unde in cruce factus est quasi leprosus. Sic enim ait Isaias, cap. LIII, vers. 4 : « Nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum, » idque *primo*, quia sicut leprosus toto corpore lepra maculatus, sui horrorem intuentibus incutit : ita Christus toto corpore flagellis et vulneribus lividus, horrorem simul et commiserationem aspicientibus commovebat, ut merito Pilatus eum Judæis proponens, dixerit : « Ecce homo. »

Secundo, leprosus habebat vestes dissutas : ita Secunda. milites sciderunt vestes, quin et carnem Christi.

Tertio, leprosus habebat caput nudum : ita Tertia. Christus nudo fuit capite, sed spinea corona coronato.

Quarto, leprosus habebat os veste contactum; Quarta. de Christo ait Isaias : « Quasi absconditus vultus ejus; » rursus : « Quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. »

Quinto, leprosus se leprosum et sordidum clamare debebat; Christus totus cruentus quid clamat? nisi : « O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus! »

Sexto, leprosi caro erat vilissima et abjectis- Sexta. sima; Christus ait : « Ego sum vermis, et non homo; opprobrium hominum, et abjectio plebis. » Similis fuit Christus S. Job qui, sedens in sterquilinio, non fuit agnitus ab amicis, quia « non erat ei aspectus, » eratque despectus, et novissimus virorum.

Septimo, lepra solebant puniri superbi; et Chris- Septima. tus nostræ superbiæ, quasi lepræ speciem gessit, eamque curavit sua hac abjectione : ejus enim livore curata est plaga superbiæ nostræ.

Octavo, leprosi urbe pellebantur, nemo eos Octava. aditu, congressu, sermone dignabatur, omnes illos aspernabantur, et quasi pestem fugiebant : ita Christus, quasi leprosus, extra portam ejectus et crucifixus est, *Hebr. XIII, 12, et Psalm. XXXVII, 12* : « Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt (hebraice est, *ex adverso plagæ meæ*; S. Hieronymus vertit, *quasi contra lepram meam steterunt*), et qui juxta me erant, de longe steterunt. »

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur ritus lustrationis, quo legaliter expiandus est leprosus, et lepra jam curata in homine, vers. 2, et in vestibus ac domibus, vers. 34.

Ritus
lustratio-
nis.

Ritus erat hic : primo, expiandum aspergebat sacerdos sanguine passeris, per alium passerem alligatum baculo cedrino, cum cocco et hyssopo : mox passerem vivum avolare sinebat, vers. 5; secundo, expiandus lavabat vestes suas, radebat pilos corporis, ac lavabat seipsum, vers. 8; tertio, die octavo offerebat agnum pro delicto, et agnum pro peccato, et ovem anniculam in holocaustum cum tribus decimis similæ, et olei sextario, vers. 10. Si mundandus esset pauper, pro hisce jam dictis offerebat agnum pro delicto, et duos turtures, vel duos pullos columbæ, unum pro peccato, alterum in holocaustum cum tribus decimis similæ, et olei sextario, vers. 21; quarto, sanguine agni tingebat sacerdos aurem dextram mundandi, et pollices dextræ manus et pedis; quinto, ex oleo aspergebat septies coram tabernaculo, reliquum olei fundebat super extremum auriculæ dextræ, et super pollices manus ac pedis dextri, et super caput expiandi.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : 2. Hic est ritus leprosi, quando mundandus est : Adducetur ad sacerdotem ; 3. qui egressus de castris, cum invenerit lepram esse mundatam, 4. præcipiet ei qui purificatur, ut offerat duos passeris vivos pro se, quibus vesci licitum est, et lignum cedrinum, vermiculumque et hyssopum. 5. Et unum ex passeribus immolari jubebit in vase fictili super aquas viventes; 6. alium autem vivum cum ligno cedrino, et cocco et hyssopo, tinget in sanguine passeris immolati, 7. quo asperget illum, qui mundandus est, septies, ut jure purgetur, et dimittet passerem vivum, ut in agrum avolet. 8. Cumque laverit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, et lavabitur aqua, purificatusque ingrediatur castra, ita duntaxat ut maneat extra tabernaculum suum septem diebus, 9. et die septimo radet capillos capitis, barbamque et supercilia, ac totius corporis pilos. Et lotis rursus vestibus et corpore, 10. die octavo assumet duos agnos immaculatos, et ovem anniculam absque macula, et tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, et seorsum olei sextarium. 11. Cumque sacerdos purificans hominem, statuerit eum, et hæc omnia coram Domino in ostio tabernaculi testimonii, 12. tollet agnum, et offeret eum pro delicto, oleique sextarium, et oblati ante Dominum omnibus, 13. immolabit agnum, ubi solet immolari hostia pro peccato, et holocaustum, id est in loco sancto. Sicut enim pro peccato, ita et pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia : Sancta sanctorum est. 14. Assumensque sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immolata est pro delicto, ponet super extremum auriculæ dextræ ejus qui mundatur, et super pollices manus dextræ et pedis; 15. et de olei sextario mittet in manum suam sinistram, 16. tingetque digitum dextrum in eo, et asperget coram Domino septies. 17. Quod autem reliquum est olei in læva manu, fundet super extremum auriculæ dextræ ejus qui mundatur, et super pollices manus ac pedis dextri, et super sanguinem qui effusus est pro delicto, 18. et super caput ejus. 19. Rogabitque pro eo coram Domino, et faciet sacrificium pro peccato; tunc immolabit holocaustum, 20. et ponet illud in altari cum libamentis suis, et homo rite mundabitur. 21. Quod si pauper est, et non potest manus ejus invenire quæ dicta sunt, pro delicto assumet agnum ad oblationem, ut roget pro eo sacerdos; decimamque partem similæ conspersæ oleo in sacrificium, et olei sextarium, 22. duosque turtures sive duos pullos columbæ, quorum unus sit pro peccato, et alter in holocaustum; 23. offeretque ea die octavo purificationis suæ sacerdoti, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino; 24. qui suscipiens agnum pro delicto et sextarium olei,

levabit simul. 25. Immolatoque agno, de sanguine ejus ponet super extremum auriculæ dextræ illius qui mundatur, et super pollices manus ejus ac pedis dextri; 26. olei vero partem mittet in manum suam sinistram, 27. in quo tingens digitum dextræ manus asperget septies coram Domino; 28. tangetque extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, et pollices manus ac pedis dextri, in loco sanguinis qui effusus est pro delicto; 29. reliquam autem partem olei, quæ est sinistra manu, mittet super caput purificati, ut placet pro eo Dominum; 30. et turturem sive pullum columbæ offeret, 31. unum pro delicto, et alterum in holocaustum cum libamentis suis. 32. Hoc est sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in emundationem sui. 33. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: 34. Cum ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga lepræ in ædibus, 35. ibit cujus est domus, nuntians sacerdoti, et dicet: Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. 36. At ille præcipiet ut efferrant universa de domo, priusquam ingrediatur eam, et videat utrum leprosa sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitque postea ut consideret lepram domus; 37. et cum viderit in parietibus illius quasi valliculas pallore sive rubore deformes, et humiliores superficie reliqua, 38. egredietur ostium domus, et statim claudet illam septem diebus. 39. Reversusque die septimo, considerabit eam; si invenerit crevisse lepram, 40. jubebit erui lapides in quibus lepra est, et projici eos extra civitatem in locum immundum; 41. domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, et spargi pulverem rasuræ extra urbem in locum immundum, 42. lapidesque alios reponi pro his qui ablati fuerint, et luto alio liniri domum. 43. Sin autem postquam eruti sunt lapides, et pulvis erasus, et alia terra lita, 44. ingressus sacerdos viderit reversam lepram, et parietes respersos maculis, lepra est perseverans, et immunda domus, 45. quam statim destruent, et lapides ejus ac ligna, atque universum pulverem projicient extra oppidum in locum immundum. 46. Qui intraverit domum, quando clausa est, immundus erit usque ad vesperum; 47. et qui dormierit in ea, et comederit quippiam, lavabit vestimenta sua. 48. Quod si, introiens sacerdos, viderit lepram non crevisse in domo, postquam denuo lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate, 49. et in purificationem ejus sumet duos passeris, lignumque cedrinum, et vermiculum atque hyssopum; 50. et immolato uno passere in vase fictili super aquas vivas, 51. tollet lignum cedrinum, et hyssopum, et coccum, et passerem vivum, et tinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viventibus, et asperget domum septies, 52. purificabitque eam tam in sanguine passeris quam in aquis viventibus, et in passere vivo, lignoque cedrino et hyssopo atque vermiculo. 53. Cumque dimiserit passerem avolare in agrum libere, orabit pro domo, et jure mundabitur. 54. Ista est lex omnis lepræ et percussuræ, 55. lepræ vestium et domorum, 56. cicatricis et erumpentium papularum, lucentis maculæ et in varias species, coloribus immutatis, 57. ut possit sciri quo tempore mundum quid, vel immundum sit.

Vers. 2. 2. HIC EST RITUS LEPROSI, QUANDO MUNDANDUS EST, — *q. d.* Hanc cæremoniam adhiberi jubeo, cum leprosus, id est is qui ante judicatus fuerat a sacerdote leprosus, postea apparuerit mundus a lepra, sive quia male judicavit sacerdos, sive quia naturaliter aut miraculose curatus est a lepra, uti multi a Christo curati sunt. Nota *mundandus est*, id est legaliter explandus est, et restituendus communioni aliorum hominum. Unde hebraice est, *in die purificationis suæ*: nam a lepra præsupponitur jam esse purgatus, ut patet vers. 3. Sacerdos enim Aaronicus lepram curare

non poterat, sed tantum curatam esse declarabat, ac deinde eum qui leprosus fuerat legaliter purificabat, ac restituebat convictui hominum et tabernaculo. Major est potestas sacerdotum Christi, qui lepram spiritualem, id est peccatum, in Sacramento pœnitentiæ curare et abolere possunt. Ita S. Chrysostomus, lib. III *De Sacerd.*

4. UT OFFERAT DUOS PASSERES VIVOS PRO SE, QUI- Vers. 4.
BUS VESCI LICITUM EST (1). — Hebraice *תְּהֹרֹתֶיךָ* *tehorot*,

(1) Cæterum hebræa vox sumenda est significatione primaria, qua in universum *ares* denotat, itaque fit ut vox *tehorot* non sit inutilis redundancia. Pro *quibus vesp*

id est mundos; passeret enim non sunt numerati cap. xi inter immundas aves: erant ergo mundi, a quibus vesci licitum est. »

Passer significat Christum et justum ob quinque analogias. Symbolice, passer expiatorius est Christus, et quisvis justus, idque primo, propter prudentiam quoad partem rationalem. Passer enim nidificat in tectis domorum, et non in imo, ne fœtus rapiantur a serpentibus: sic justus mente habitat non in terra, sed in cœlo. Secundo, justus dicitur passer ob temperantiam quoad vim concupiscibilem. Passer enim non facile laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur: sic justus escis non indulget, sed carnem macerant jejuniis. Tertio, propter patientiam quoad vim irascibilem: nam ut ait Philosophus, passer non albescit nisi in infirmitate; sic justus in adversis albescunt: nam « virtus in infirmitate perficitur. » Quarto, Christus et justus ait cum Davide: « Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto. » A vita enim mundi se subducit ad secretum conscientiae, orationis et compunctionis. Quinto, idem cum eodem dicit: « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, » scilicet dæmonum et persecutorum. Sic anima Martyris per martyrium e laqueis diaboli eripitur, inquit S. Augustinus in illud Psal. cxxiii, 7.

Vers. 5. 5. ET UNUM EX PASSERIBUS IMMOLARI JUBEbit. — Hebraice est jugulari: neque enim erat hic proprie sacrificium quod Deo offerretur, cum fieret extra castra, longe ab altari; sed tantum hæc occisio passeris fiebat ad excipiendum ejus sanguinem, ut eo fingeretur leprosus expiandus. Unde non a sacerdote, sed sacerdotis jussu fiebat hæc occisio, ut patet ex verbo jubebit.

Aquæ vivæ sunt fontanæ vel fluviales: cur? SUPER AQUAS VIVENTES, — id est, fontanas vel fluviales, quæ moventur et fluunt: quia enim in viventibus motus est signum vitæ, hinc per catachresin aquæ quæ moventur et fluunt, vocantur vivæ; e contrario quæ non fluunt, sed stant, vocantur mortuæ, ut paludes et stagna. Jubetur ergo hic passer expiatorius leprosi, immolari super aquas vivas, quæ sunt in vase fictili, quia hæc sunt puriores, ideoque purificationi aptiores.

Vers. 6 et 7. 6 et 7. ALIUM AUTEM (passerem) VIVUM CUM LIGNO CEDRINO ET COCCO, ET HYSOPO TINGET IN SANGUINE PASSERIS IMMOLATI, QUO ASPERGET ILLUM, QUI MUNDANDUS EST, SEPTIES. — Aspergillum hoc quo expiatur leprosus, erat tale: virgæ cedrinæ alligabatur in summo passer vivus, ita ut cauda emineret in extremo, caput vero esset aversum, versumque versus manubrium: huic virgæ simul cum passere alligabatur cocculus et hyssopus; ita summitas virgæ, id est passeris cauda et alæ cum cocco et hyssopo mergebantur in aquam vivam sanguine passeris occisi infectam; deinde educabatur hæc summitas virgæ, eaque aspergebatur purificandus.

Actum est, in hebr. est תָּוִק, quod hic significare videtur bene valentes, aut aves nullo morbo affectas.

Quæres, quid hæc omnia ad litteram et symbolice significant?

Respondeo primo, lignum cedrinum hic adhiberi, quia est incorruptibile: unde apte significabat leprosum a corruptione lepræ mundatum esse; sic secundo, et vermiculus, sive cocculus his tinctus (et, ut Septuaginta addunt, retortus) qui vivacissimus est coloris rubei, significabat sanguinem et sanitatem carni ejus esse restitutam; idem tertio, significabat passer vivus, qui avolare sinebatur, scilicet vitam carni redditam esse, hominemque liberum factum a lepra, ad viventium et mundorum consortium jam admitti. Quarto, adhibebatur hyssopus, quia ipsa aptissima est aspersioni sanguinis, quæ hic facienda erat.

Quæres secundo, quid hoc aspergillum significet allegorice?

Respondeo: Lepra est peccatum; hæc expiatur primo, per lignum cedrinum, quod est fortissimum et imputribile, id est per crucem Christi, quæ omnia vicit et superavit; secundo, per cocculum, id est per sanguinem passionis Christi; tertio, per hyssopum quæ boni odoris est, id est per gratiam Spiritus Sancti, quæ cooperatrix est emundationis nostræ; quarto, per passerem vivum, id est per divinitatem Christi; quinto, per passerem morientem, id est per humanitatem Christi immolatam: hujus enim morte vivificatur peccator; sexto, per aquas vivas baptismi. Ita Isychius, Radulphus et Theodoretus, Quæst. XIX. Unde Jansenius in Psal. l, 9, hæc omnia complectens, Christoque crucifixo adaptans: « Christus, inquit, in ligno crucis charitatis vinculo ligatus, vera est hyssopus, ligno cedrino per filum coccineum colligata; Christus enim sua humilitate inflationem cordis nostri sanat, sicut hyssopus herba humilis prodest purgandis et sanandis præcordiis: hæc hyssopus tinctoria in cruce proprio sanguine, aspergit per fidem credentes in ipsum juxta illud Isaia lii, 15: Ipse asperget gentes multas; hinc et David orat: Asperges me hyssopo, et mundabor; cupiens scilicet perfecte mundari: in veteri enim lege purificabantur immundi, vel aspersione, vel ablutione. » Hactenus Jansenius.

Quæres tertio, quid hoc aspergillum significet tropologice?

Respondeo: Hyssopus est fides, cedrus est spes, cocculus est charitas, passer vivus est humilitas, passer moriens est mortificatio, aquæ vivæ sunt lacrymæ penitentis; hisce enim a lepra peccati emundamur. Ita S. Augustinus, Quæst. XXXIII in Num., Radulphus et Rupertus. Hyssopus namque herba humilis radicibus hæret in petra: unde apte fidem quæ Deo Deique veritate infallibili nititur, significat; cedrus altissime se erigit: hinc spei est symbolum; cocculus rubet instar ignis: talis est charitas. Porro hæc omnia finguntur sanguine, quia per passionis Christi vim, efficaciam, memoriam hæc omnes virtutes excitantur. Ita Radulphus. Vere dixit Abbas Pastor in

Symbolice expeditio aspergilli.

Allegorice lepra est peccatum, cedrus crux, cocculus sanguis Christi, hyssopus gratia Spiritus Sancti, passer vivus est deitas, moriens est humanitas Christi, aqua viva est baptismus.

Tropologice hyssopus est fides, cedrus spes, cocculus charitas, passer vivus est humilitas, moriens est mortificatio, aqua vivæ sunt lacrymæ penitentis.

Vitis Patrum : « Humilitas est terra, in qua Dominus sacrificium fieri demandavit; » et Abbas Hyperichius : « Arbor vitæ est in excelsum, et ascendit ad eam humilitas; » et Abbas Sisois : « Non est magnum si mens tua sit cum Deo; sed magnum est, si te videas infra omnem creaturam. »

QUO ASPERGET ILLUM, QUI MUNDANDUS EST (qui legaliter expiandus est, ut dixi vers. 2), SEPTIES. — Passim in hisce lustrationibus, septies fiebat aspersio, ut patet cap. IV, vers. 13, et hoc cap. vers. 7, 15, 16, et cap. XVI, vers. 16 et 19, ut per hoc plena significaretur purgatio, expiatio et remissio peccatorum. Unde et septenarius hebdomadam signat et efficit pentecosten, in qua Spiritus Sanctus plenam in Apostolis effecit peccatorum et vitiorum emundationem. Ita Isychius.

UT JURE PURGETUR, — ut rite et legitime, puta juxta legem et ritum hic sancitum, purgetur.

ET DIMITTET PASSEREM VIVUM, UT IN AGRUM AVOLET, — ut hac avis libertate significetur homo liber a lepra, ut dixi vers. 6. Sic allegorice deitas in Christi passione libera fuit. E contrario S. Antonius dæmonem comparat passeri capto et irretito : « Dæmon, ait, sicut passer irretitus, tenetur et constringitur a Christo. Christiani ergo Christo nixi dæmonem non timeant, sed rideant. »

Vers. 8. 8. CUNQUE LAVERIT HOMO VESTIMENTA SUA, RADET OMNES PILOS CORPORIS, ET LAVABITUR AQUA. — Causam physicam et medicam hujus lotionis dedit cap. XIII, vers. 47.

Tropologice, peccator lavat vestimenta, cum exteriorem conversationem sanctificat; pilos radit, cum carnis concupiscentias resecat; lavat corpus, cum operibus illicitis consensum in conscientia non præbet. Ita Radulphus et Rupertus; sic et Isychius : « Pilos, ait, radere, est cogitationes omnes veteres secludere; vestimenta lavare, est actiones suas depurare. »

PURIFICATUSQUE INGREDIETUR CASTRA, ITA DENTAT UT MANEAT EXTRA TABERNACULUM SUUM (domum suam) SEPTEM DIEBUS. — Idque ad hoc, ne, si forte adhuc quid lepræ lateat, illud in alios, et maxime in uxorem per usum matrimonii, aliumve contactum transmittat.

Vers. 9. 9. ET DIE SEPTIMO RADET CAPILLOS. — Secunda est hæc ratio, uti lotio; prima enim facta est vers. 8.

Vers. 10. 10. ASSUMET DUOS AGNOS IMMACULATOS, ET OVEM ANNICULAM ABSQUE MACULA, ET TRES DECIMAS SIMILE, etc., ET OLEI SEXTARIUM. — Nota : Leprosus hic jubetur in purificatione offerre tres oviculas, primam pro delicto, secundam pro peccato, tertiam in holocaustum. Hinc et tres decimas, sive tria gomor similæ jubetur offerre; nam cum quoque animali offerenda erat decima una, sive unum gomor similæ in mincha, id est, in sacrificium farreum.

Sextarius Juddæicus an Nota : Sextarius, hebraice שֵׁלֶלֶט *log*, erat mensura liquidorum, eratque duodecima pars *hin*, sex ovorum capax, sati pars vicesima quarta.

Sextarius enim Hebræorum æqualis erat sextario Attico, ac proinde continebat sesquilibram, id est, 18 uncias, ut vult Robertus Cenalis, aut potius libram cum quarta parte, ut vult Vilalpando *De Apparatu Templi*, part. II, lib. III, cap. VII. Unde gomor, continens 7 sextarios cum quinta parte, continebat 8 libras circiter, ut dixi *Exodi* cap. XVI, vers. 16. Quare sextarius frumenti in Judæa appendebat uncias 20. *Frumenti* dico; nam sextarius farinæ non appendebat tot uncias, eo quod moles farinæ major sit mole frumenti, ex quo facta est; sextarius vero vini appendebat uncias 20, olei autem 16, inquit Vilalpando, lib. III, cap. XXI. Verum verius est sextarium Hebraicum minorem fuisse Romano et Attico, et tantum continuisse uncias 13 cum dimidia aquæ, aut vini, uti ostendam in fine libri.

12. OFFERET EUM PRO DELICTO, OLEIQUE SEXTARIUM. — Nota : *T* offeret hic non est idem quod « sacrificabit; » nec enim olei sextarius Deo sacrificabatur. « Offeret » ergo idem est quod elevabit ea ritu *tenupha*, uti mox dicam, coram Domino; ac deinde, ut dicitur vers. seq., agnum eidem jugulabit et immolabit.

ET OBLATIS ANTE DOMINUM OMNIBUS. — Hebraice *Ritus tenupha quid?* est, et agitabit ea, תְּנִיפָה הַדָּמִים *tenupha*, coram Domino. Erat *tenupha* cæremonia, sive ritus certus offerendi victimam, et mincha ante immolationem, qualis jam est in offertorio Missæ ante consecrationem, de quo dixi *Exodi* cap. XXIX, vers. 24, 26, 27.

13. IN LOCO SANCTO, — in atrio tabernaculi juxta altare holocaustorum, ante Sanctum. Vers. 13.

SICUT ENIM PRO PECCATO, ITA ET PRO DELICTO AD SACERDOTE PERTINET HOSTIA, SANCTA SANCTORUM EST. — Est hysterologia, sive inversus ordo; nam enim dat causam præcedentium, cur scilicet jugulari et immolari debeat hostia pro delicto in loco sancto. Causa hæc est, quia hostia pro delicto Sancta sanctorum est. Hæc ergo sic ordinanda et connectenda sunt, *q. d.* Ideo volo immolari hostiam pro delicto in loco sancto, quia Sancta sanctorum, id est sanctissima, est : unde et eam, uti et hostiam pro peccato, a sacerdote comedi volo, non a laicis, uti fiebat in hostia pacifica. Id ita esse patet ex cap. VI, vers. 25, ubi idem prorsus ordine jam dicto, dicitur de hostia pro peccato : « Ista, ait, est lex hostiæ pro peccato : in loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino, Sanctum sanctorum est : sacerdos qui offert eam, comedit eam in loco sancto. »

14. DE SANGUINE HOSTIÆ PONET SUPER EXTREMUM AURICULÆ DEXTRE EJUS QUI MUNDATUR, — ut mystice significet aurem ejus purgandam esse, itaque præparandam ad obedientiam legis Dei. Pari modo unguentur manus et pedes, ad promptam et facilem ejusdem legis Dei executionem.

16 et 17. ASPERGET CORAM DOMINO (coram ostio tabernaculi) : QUOD AUTEM RELIQUUM EST OLEI, FUN-

DET SUPER EXTREMUM AURICULÆ, ET SUPER SANGUINEM, — qui scilicet adheret, seu quo unctæ sunt aures et pollices mundandi. Id patet ex Hebræo, Chaldæo et Septuaginta; unde vers. 28 clarius id exprimit, cum ait: « In loco sanguinis qui effusus est pro delicto, » *q. d.* Non in alio loco, vel latere auris, sed directe super eam partem quæ tincta est sanguine, fundet et oleum (1).

Mystice, hac unctione olei quasi orabat sacerdos, ut Deus miseretur sanguinis, id est, vitæ et sanguinis leprosi jam mundati et juxta legem purificandi.

Vers. 18. Uinctio olei erat tacita imploratio misericordiam Dei. 18. ET SUPER CAPUT EJUS; — ut hoc ritu, puta hac effusione olei, tacite imprecaretur misericordiam Dei super caput ejus; oleum enim est symbolum misericordiam.

Nota: Sicut victimæ pro peccato, et pro delicto cedebant sacerdoti, ut dicitur vers. 13: ita et eidem cedebat sextarius olei, excepto eo quod aspergebatur coram altari, et quo lingebatur auris et pollices purificandi: sic et sacerdoti cedebat mincha, excepto pugillo ex qualibet decima, qui cremabatur Domino. Secus erat in hostia pacifica; hæc enim maxima ex parte cedebat offerentibus, ut patet ex dictis, cap. II, vers. 3.

Vers. 19. 19. FACIET SACRIFICIUM PRO PECCATO, — *q. d.* Secundum agnum sacrificabit pro peccato, sicut primum sacrificavit pro delicto, ut dixi vers. 10. Quomodo distinguatur delictum et peccatum, dixi cap. VII, vers. 1.

TUNC IMMOLABIT HOLOCAUSTUM, — puta ovem anniculam, de qua dixit vers. 10; prius enim per sacrificium pro peccato et delicto expiari debebat anima, ut deinde purum et gratum Deo offerret holocaustum.

Vers. 20. 20. PONET ILLUD IN ALTARI CUM LIBAMENTIS SUIS, — puta cum oblatione similæ, olei et vini; hæc enim sunt libamenta: similia libamenta intellige in sacrificio pro peccato, et pro delicto. Vide Numer. XV, 20.

Allegorice. Allegorice, duo agni et ovis annicula significabant perfectionem sacrificii Christi (animalia enim annicula perfecta sunt, et ad generandum idonea); sed quia mundandus fides totius SS. Trinitatis profiteri debet, hinc cum tribus oviculis tres decimæ offeruntur, æque oleo conspersæ, quia sacrificium hoc Filii Dei ob compassionem nostram gestum est. Sextarius, utpote una et æqua mensura, significat integritatem et sinceritatem fidei; sanguine Christi et oleo gratiæ ejus tingitur auris, ut auditum muniat: et manus, ut actiones: et pedes, ut motus et gressus dirigat et corroboret; denique reliquum super caput effunditur, ut sanctificationem toti corpori præstet, Christumque Domini mundatum efficiat. Ita Iy-chius.

Vers. 21. 21. QUOD SI PAUPER EST. — Pauperi qui munda-

tur a lepra, præcipit hic Deus, ut pro tribus oviculis offerat agnum pro delicto, et duos turtures aut duos pullos columbæ, unum pro peccato, alterum in holocaustum, eo ritu quem in oviculis præscripsit vers. 13.

30 et 31. ET TURTUREM, SIVE PULLUM COLUMBÆ OFFERET, UNUM PRO DELICTO. — « Delictum » hic noster Interpres confundit et sumit pro peccato; agnus enim proprie pro delicto, turtur vero non pro delicto, sed pro peccato offerebatur, ut patet ex vers. 22, et ex Hebræo, Chaldæo et Septuaginta hic.

34. CUM INGRESSI FUERITIS TERRAM CHANAN, QUAM EGO DABO VOBIS, SI FUERIT PLAGA LEPRÆ IN ÆDIBUS. — Nam in deserto, ubi hoc tempore peregrinabantur Hebræi, non habebant ædes quæ possent infici; sed pelles, vestes et tabernacula; quæ si inficerentur lepra, servandæ erant etiam in deserto hæc leges et cæremonie circa lepram præscriptæ. Unde Numer. V, 2, in deserto jubentur a castris separari leprosi.

SI FUERIT PLAGA. — Hebraice, *si dederò plagam lepræ* Unde patet hanc lepram a Deo fuisse domibus, ob peccata in eis admissa, inflictam; ita Theodoretus, *Quæst. XVII.* Erat hæc lepra domorum non proprie, sed analogice lepra: erat enim qualitas vitiosa in domibus, eas arrodens et depascens, uti lepra in homine; unde eam simili modo et cæremonia, qua hominem, legaliter expiari jubet hic Deus. Vide dicta cap. XIII, 47 (2).

Tropologica, lepra domus est corruptio fidei, vel morum in aliqua congregatione: hinc ex ea sacerdos et Parochus vasa ejicit, quia quoscunque potest ab illius societate disjungit, ideoque et claudere dicitur domum; cætera eadem sunt cum iis, quæ de aliis lepris dicta sunt cap. XIII. Vide Radulphum.

37. CUM VIDERIT IN PARIETIBUS ILLIUS QUASI VALLICULAS, PALLORE SIVE RUBORE DEFORMES, ET HUMILIORES SUPERFICIE RELIQUA. — Hæc signa lepræ in domibus eadem sunt quæ in homine, cap. XIII, vers. 3. *Vallículas* vocat fossas, sive cavitates erosas a lepra.

Nota: Pro *pallore*, Hebræa et Septuaginta habent *subvirides*.

39 et 40. REVERSUSQUE DIE SEPTIMO, etc., SI INVENIT CREVISSE LEPRAM, JUBEBIT ERUI LAPIDES. — Jubetur hic ut domus leprose lapides infecti lepra eruantur, et novi pro iis substituantur, utque domus radatur, et nova calce obducatur: hoc facto si postea reversa videatur lepra, jubetur domus tota destrui, et lapides ac ligna projici extra oppidum; sin lepra non revertatur, jubetur vers. 48, purificari domus.

Tropologica, vitiosi ex congregatione sunt ejiciendi, et prohi substituendi; si et illi inficiantur, congregatio tota abscondenda et evertenda est.

(1) Alii *hæc* vertunt hic *præter*, id est, partes illæ non solum sanguine, sed etiam oleo tingendæ erant.

(2) Sunt qui ædium ab efflorescente *nitro* erosionem aut cariem lepræ nomine a Mose insigniri censent.

Vers. 30 et 31.

Vers. 34.

Lepra domorum, qualis.

Lepra domus tropologica est corruptio familiaris.

Vers. 37.

Vers. 39 et 40.

Vers. 48. 48. QUOD SI INTROIENS SACERDOS, VIDERIT LEPRAM (latentem interius) NON CREVISSE (exterius se non extendisse, ac proinde nec apparere, nec esse vere lepram), PURIFICABIT EAM. — Idem ritus purificationis præscribitur hic in lepra domus, qui præscriptus est in lepra hominis, vers. 4 et seq.

Vers. 52. 52. PURIFICABIT EAM TAM IN PASSERE VIVO, — utendo scilicet passere vivo et aspergillo ad expiationem, uti dictum est vers. 6.

Vers. 53 et 56. 53, 54 et 56. ET JURE (rite, legitime) MUNDABITUR. ISTA EST LEX OMNIS LEPRÆ (de omni lepra) ET PERCUSSURÆ (hebraice פנד נטעס, id est fractionis;

Septuaginta, θρῦσκατες, id est convulsionis, vel rupturæ, q. d. Quando in percussuram, vel ex percussura aut convulsione lepra irreperit), ET CICATRICIS, — quando scilicet in cicatrice ulceris, aut vulneris innata fuerit lepra, uti dictum est cap. XIII, vers. 18: inde enim hæc repetit et supplet noster Interpres, quæ hic Hebræa subticent et subaudiunt (1).

(1) Vers. 57. Litt. ad docendum sacerdotem die immundi et die mundi, id est, de iis quæ ab eo agenda sunt die, quo declarandum est, sitne impurum aliquid an purum.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur immunditia et purificatio: primo, seminisflui; secundo, vers. 16, concumbentis; tertio, vers. 19, menstruatæ; quarto, vers. 23, hæmorrhœissæ.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: 2. Loquimini filiis Israel, et dicite eis: Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit. 3. Et tunc judicabitur huic vitio subiacere, cum per singula momenta adhæserit carni ejus, atque concreverit fœdus humor. 4. Omne stratum, in quo dormierit, immundum erit, et ubicumque sederit. 5. Si quis hominum tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 6. Si sederit ubi ille sederat, et ipse lavabit vestimenta sua; et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 7. Qui tetigerit carnem ejus, lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 8. Si salivam hujuscemodi homo jecerit super eum qui mundus est, lavabit vestimenta sua; et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 9. Sagma, super quo sederit, immundum erit; 10. et quidquid sub eo fuerit, qui fluxum seminis patitur, pollutum erit usque ad vesperum. Qui portaverit horum aliquid; lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 11. Omnis, quem tetigerit, qui talis est, non lotis ante manibus, lavabit vestimenta sua; et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 12. Vas fictile quod tetigerit, confringetur; vas autem ligneum lavabitur aqua. 13. Si sanatus fuerit qui hujuscemodi sustinet passionem, numerabit septem dies post emundationem sui, et lotis vestibus et toto corpore in aquis viventibus, erit mundus. 14. Die autem octavo sumet duos turtures aut duos pullos columbæ, et veniet in conspectum Domini ad ostium tabernaculi testimonii, dabitque eos sacerdoti, 15. qui faciet unum pro peccato, et alterum in holocaustum; rogabitque pro eo coram Domino, ut emundetur a fluxu seminis sui. 16. Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aqua omne corpus suum, et immundus erit usque ad vesperum. 17. Vestem et pellem, quam habuerit, lavabit aqua, et immunda erit usque ad vesperum. 18. Mulier cum qua coierit, lavabitur aqua, et immunda erit usque ad vesperum. 19. Mulier, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. 20. Omnis qui tetigerit eam, immundus erit usque ad vesperum; 21. et in quo dormierit vel sederit diebus separationis suæ, polluetur. 22. Qui tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua, et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 23. Omne vas, super quo illa sederit, quisquis attigerit, lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua, pollutus erit usque ad vesperum. 24. Si coierit cum ea vir tempore sanguinis menstrualis, immundus

erit septem diebus; et omne stratum, in quo dormierit, polluetur. 25. Mulier, quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quamdiu subjacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tempore menstruo. 26. Omne stratum in quo dormierit, et vas in quo sederit, pollutum erit: 27. quicumque tetigerit ea, lavabit vestimenta sua; et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 28. Si steterit sanguis, et fluere cessaverit, numerabit septem dies purificationis suæ; 29. et die octavo offeret pro se sacerdoti duos turtures, aut duos pullos columbarum, ad ostium tabernaculi testimonii: 30. qui unum faciet pro peccato, et alterum in holocaustum, rogabitque pro ea coram Domino, et pro fluxu immunditiæ ejus. 31. Docebitis ergo filios Israel ut caveant immunditiam, et non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum quod est inter eos. 32. Ista est lex ejus, qui patitur fluxum seminis, et qui polluitur coitu, 33. et quæ menstruis temporibus separatur, vel quæ jugi fluit sanguine, et hominis, qui dormierit cum ea.

Vers. 2. 2. VIR QUI PATITUR FLUXUM SEMINIS, IMMUNDUS ERIT. — Vir, hebraice *vir vir*, id est *omnis vir*: geminatio enim apud Hebræos significat collectionem universalem, et distribuit pro omni.

QUI PATITUR FLUXUM SEMINIS, — scilicet perdurantem, per morbum gonorrhææ (uti vocant medici), qui oritur ex debilitate naturæ et potentiæ retentivæ, uti docet Galenus, *De Locis affectis*, lib. VI; sicut eadem de causa accidit pollutio in somnis: illa enim obvenit vel propter imaginationem turpem et seminis abundantiam, vel propter debilitatem jam dictam; præsertim si quis tum biberit aquam, maxime calidam, paulo antequam incumberet: quia ista aqua laxat, dissolvit et debilitat potentiæ digestivam et retentivam; quare iis consulendum est, ut paulo ante somnum nihil bibant, vel bibant potius vinum, inquit Abulensis. Abbas Moses in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. 1, num. 6, dicebat: « Per has quatuor res pollutionis passio gignitur: primo, per abundantiam escæ et potus; secundo, per satietatem somni; tertio, per otium et jocum; quarto, per ornatum vestium; » hic enim gignit mollitiem tum in corpore ipso, tum in imaginatione, quæ pollutionem provocat. Quando pollutio sit peccatum, quando non, vide inter alios nostrum P. Lessium, lib. IV *De Justitia*, cap. XIV, docte enodantem (1).

Vers. 4. 4. OMNE STRATUM, IN QUO DORMIERIT, IMMUNDUM ERIT. — Quisquis, vel quidquid tangebatur laborantem fluxu seminis polluebatur, fiebatque immundum.

Nota hic canonem: In lege veteri, qui vel quæ in se immunda erant, immunditiam suam transfundebant in tangentes: tales erant leprosi, semini flui, menstruatæ, reptilia; quæ vero non in se, sed tantum per contactum rei immundæ im-

munda fiebant, hæc suam immunditiam non transfundebant in tangentes se: ut qui tetigerat reptile immundus erat, non tamen polluebat alium quem tangebatur.

8. SI SALIVAM HUIJUSCEMODI HOMO FECERIT SUPER EUM QUI MUNDUS EST, LAVABIT VESTIMENTA SUA. — « Lavabit, » non is qui jecit salivam, sed mundus qui eam excepit; hic enim hæc saliva semini flui quasi pollutus lavari et purificari debet.

9. SAGMA, SUPER QUO SEDERIT, IMMUNDUM ERIT. — « Sagma, » id est sella vel stratum. Unde Septuaginta vertunt, *ἐπίστραγμα ἐλάου*, id est *stragulum asini*; olim enim asinis, vice equorum in Palestina utebantur: hinc passim in Scriptura legimus de proficientibus: « Stravit asinum. » Chaldæus vertit, *omnis equitatura super quam equitaverit, erit immunda*.

13. SI SANATUS FUERIT. — Curatus a gonorrhæa, sive fluxu seminis, jubetur hic ad legalem sui expiationem lavare se et vestes, et die octavo offerre duos turtures, vel duos pullos columbæ, unum pro peccato, secundum in holocaustum.

15. QUI FACIET (IMMOLABIT) UNUM PRO PECCATO, — legali scilicet, puta ad legalem immunditiam ex fluxu hoc seminis contractam, explendam, vide *Can.* 31. Rursum secundo, « pro peccato, » etiam vero et proprie dicto, si quod habeat necdum expiatum; hujus enim symbolum erat prius peccatum legale.

ROGABITQUE PRO EO CORAM DOMINO, UT EMUNDETUR A FLUXU SEMINIS SUI. — Hebraice est, *et expiabit eum sacerdos coram Domino a fluxu ejus*, id est, ab immunditia legali contracta ex fluxu seminis; qui jam transierat et desierat, uti hic supponitur. Eadem phrasim est vers. 30.

16. VIR DE QUO EGREDITUR SEMEN COITUS (q. d. Vir qui polluitur coitu, sive legitimo in matrimonio, sive illegitimo et illicito extra matrimonium), LAVABIT AQUA OMNE CORPUS SUUM. — Aliqui lotionem hic præcipi putant, non absolute, sed conditionate, si videlicet talis ita pollutus vellet ingredi sanctuarium: nam omnes istæ immunditiæ sta-

(1) Vers. 3. Hebr. est, *hæc erit immundities ejus in fluxu suo*, id est, in his, quæ mox nominantur, consistit immundities hominis, qui gonorrhæa laborat: *Si salivaverit, seu sputat caro ejus fluxum suum*, id est, si sponte semen fluat; aut si semen fuerit obstructum a fluxu suo, ita ut non sponte fluere possit.

tutæ sunt in ordine, et per respectum accessus ad sanctuarium aliasque res sacras. Unde Hebræi ita polluti modo non lavant se, quia modo non habent sanctuarium. Verum hoc recte refutat Abulensis, nam pari modo in aliis omnibus quæ hic præcipiuntur, immundi potuissent expectare et deferre purificationem usque ad diem quo ingressuri erant sanctuarium. Quod falsum esse patet, vel ex eo qui tetigerit mortuum: hic enim certis diebus, puta tertio et septimo, debebat aspergi aqua lustrationis, Num. XIX, 19. Itaque hæc expiatio post coitum statim postero mane debebat fieri, scilicet debebant ita polluti totum corpus abluere. Sancit hoc Deus modestiæ et continentiæ causa, ut assiduitatem congregandi etiam in conjugibus cohiberet sui purificandi molestia et pigritia, inquit Theodoretus.

Utentes conjugio debebant abluere totum corpus. Cur?

Vers. 22. 22. ET IPSE LOTUS AQUA IMMUNDUS ERIT USQUE AD VESPERUM, — non propter peccatum, quod hic nullum est, si usus sit legitime uxore sua, sed propter immunditiam legalem ortam ex actu conjugali, qui immundus est naturaliter, ideoque et legaliter.

Ubi nota duplicem fuisse immunditiam Hebræorum: una erat peccatum, quia præcepto Dei vetita; talis erat comedere carnes immundas, sanguinem, adipem: hæc enim vetita sunt, Levitici cap. XI. Rursum talis erat comedere morticinum, vel lanatum à bestiis, Exodi XXII, 31: hoc enim peccatum fuisse, patet Levit. XXII, 9. Talis etiam erat tangere morticina immundorum, et tangere reptilia, ut dixi cap. XI, vers. 43.

Altera immunditia erat quæ non erat vetita, sed solum indicata et statuta; talis erat tangere leprosum, mortuum, seminifluum. Talis etiam erat pati lepram, fluxum seminis, menstrua; nam de his non dicitur: Ne tangatis ea; sed: Qui tetigerit ea, immundus erit. Unde hæc non erant peccata, sed tantum inducebant irregularitatem quamdam legalem talibus, ut non possent ingredi sanctuarium ante sui expiationem, quæ expiatio præcepta eis erat; itaque tales non peccabant in ipso contactu et contaminatione sui, sed in neglectu expiationis præceptæ, si videlicet stato tempore se non expiarent. Hinc patet quas immunditias et expiationes etiamnum observent Judæi, quas non: nam priores adhuc servant, posteriores non: hæc enim tantum irregularitates quædam erant, arcentes eos a sanctuario; jam autem ipsi nullum habent sanctuarium; unde nulla jam eis est irregularitas, ac consequenter nec purificatio ad eam tollendam: itaque Judæi jam in suo errore et conscientia erronea (qua putant se adhuc iudaismo et legibus hisce obstringi) permanentes ex hæc sua conscientia non obligantur hisce posterioribus, sed tantum prioribus. Atque hæc de seminifluis.

Quas immunditias et expiationes servant adhuc hodie Judæi?

Tropologie: Seminifluus est doctor et concionator impurus, verbosus et importunus. « Se-

men enim est verbum Dei, » Lucæ VIII, 12; omnis ergo hæreticus, et pseudopropheta, et quisquis verbo Dei abutitur, seminis profluvium patitur; quia verbis sacris luxuriat ad suam laudem et ad plausum populi; sic Epicurei dicebant de Paulo: « Quid vult seminiverbium (græce δ̄ σπέρμα λόγος) hic dicere? » Actor. XVII, 18. Stratum ejus est favor humanus; sedes est voluptas, quam ex eo percipit; saliva est carnis prudentia: quæ omnia coinquant, tam ipsum, quam ejus discipulos. Semen coitus est sana et legitima doctrina: nam sicut vir et mulier una sunt caro, ita in collatione spiritali, doctor et auditor in uno spiritu copulantur. Vir ergo de quo hoc semen egreditur, lavet corpus suum, id est irreprehensibilem se in omnibus actibus faciat, utpote cujus officii est aliorum vitia corrigere et reprehendere: sic et mulier, id est auditor, debet pro viribus vitiorum sordes abjicere. Ita Radulphus et S. Gregorius, lib. XXIII Moral. cap. XV. Secundo, S. Augustinus, lib. De Bono conjugali, cap. XX; Cyrillus, lib. XV De Adoratione, et Rupertus generalius hæc accipiunt. « Per seminifluum, inquit S. Augustinus, lex significare voluit animum, suæ disciplinæ forma indecenter fluidum ac dissolutum, quem formari oportere significat, cum talem fluxum corporis jubet purificari. » Et Cyrillus: « Corporis, ait, fluor qui suppeditationem seminis ad nihilum perducit, et partium illarum firmitatem enervat, significat mentem, quæ nullum justitiæ fructum profert, sed assidue ad id quod officit dilabitur, et præcepti lapsu ad res turpes corrumpit. » Particularius vero Rupertus: « Quid est, ait, fluxum seminis aut sanguinis pati, nisi detractoris, aut etiam criminosis fluere verbis? »

Consequenter seminifluis sunt verbosi et garruli. Vere Plutarchus in Moralibus: « Sicut semen, ait, quod statim effunditur, inutile est ad generationem: ita sermo garrulorum ad nihil conducit. »

Zeno audiens adolescentem nimis garrulum: « Aures, inquit, in linguam defluxere. » Ostendit autem adolescentis esse audire multa, pauca loqui. Ita Laertius, lib. VII.

Isocrates, cuidam locuteleio quærenti cur duplicem mercedem ab eo oratoriæ artis studioso postularet, respondit: « Alteram peto ut loqui, alteram vero ut tacere discas. »

« In garrulo verborum flumen est, mentis gutta. Homines enim magnum possident vallum dentium ad coercendos leves sermones, » inquit Stobæus, serm. 36.

Zeno rursus multa garrientem ita corripuit: « Ob id binas habemus aures, et os unicum, ut plurima audiamus, loquamur autem paucissima. »

Idem e discipulis suis aliquos dicebat esse φολόγους, id est variæ rerum cognitionis studiosos; alios vero λογιόφιλους, id est loquendi tantum studiosos.

Idem de frivolis garrienti dixit: « Nisi lingua

Aprophtheg. da garrulitate.

in mentem inflecta disserueris, adhuc multo amplius dicendo delinques. »

Clearchus dicebat : « Quæ nolis audire, ea etiam ne dicito; quæ nolis dicere, ea ne audito quidem. » Aurium enim et linguæ magnum est periculum.

Apollonius dicebat, « loquacitatem multos habere errores, silentium autem tutum esse. » Idem rogatus : « Qui sunt optimi hominum? Qui, ait, in dicendo sunt brevissimi. »

Demosthenes cuidam in convivio multa loquenti : « Si tam multa, ait, sapuisses, nunquam tam multa locutus esses. »

Idem rogatus, « cur unam habeamus linguam, duas aures? Quia, inquit, duplo plus audiendum est, quam loquendum. »

Lycan aiebat, « sicut hirundines perpetuo garru familiaritatis voluptatem perdunt, sic garrulos perpetuo obtinent molestos esse auditoribus; » unde proverbium : « Hirundines (id est garrulos) tecto ne excipe. »

Archelaus tonsori garrulo roganti : « Quomodo te radam, o rex! Silendo, » inquit.

Alius Jurisconsulto loquaci dixit : « Non oportet multis verbis pauca dicere, sed paucis multa. »

Ausonius : « Sicut, ait, vascula inania maxime tinniunt, ita quibus minimum inest mentis et crisis, hi sunt loquacissimi. »

Æsopus dixit : « Loquacitatis finis est infortunium. »

Græci tradunt cornicem repulsam esse a Pallade, id est garrulitatem a meditatione et sapientia. Ita Pierius, *hieroglyph.* 20.

Apud Romanos Citeria effigies erat quædam arguta et loquax, quæ ridiculi gratia in pompa vehebatur. Unde M. Cato in Cæcilium : « Quid ergo, ait, dicerem amplius? quem ego denique credo in pompa vectitatum iri in ludis pro Citeria, ac spectatoribus sermocinaturum. »

Scrispsit Plutarchus librum *De Garrulitate*, in quo inter alia hæc habet : « Alii sermones continent, garruli autem pleni sunt rimarum et perfluunt; deinde tanquam vasa, mente cassi, sono pleni obambulant. In eo sunt infelices, quod neque audiunt, neque audiuntur. Sermonis finis est, ut fidem faciat audientibus : nemo autem fidem habet loquacibus, etiamsi vera loquantur. Quod in corde sobrii est, id est in lingua ebrii; garrulitas periculosa est, odiosa et ridicula. Dicendi magistros habemus homines, tacendi autem deos, silentium in initiationibus mysteriisque, quasi per manus accipientes. Ægyptiorum rex cum Pittaco victimam misisset, jussissetque optimam ac pessimam carnem eximere, linguam exemptam remisit, quasi lingua tam malorum quam bonorum maximum sit instrumentum. Qui ingenuam regiamque adepti sunt eruditionem, primum silere, deinde loqui didicerunt. Discipuli Pythagoræ quinquennium tacebant. Locutum esse sæpe mœnivit, ait Simonides, tacuisse nunquam. Si-

lentium non solum sitim non conciliat, ut ait Hippocrates, verum neque tristitiam nec dolorem. » Seminivervi ergo sunt seminivervi.

19. MULIER QUÆ, REDEUNTE MENSE, PATITUR FLUXUM SANGUINIS (menstrui), SEPTEM DIEBUS SEPARABITUR, — non extra castra; nam ejus rei nulla fit hic mentio, uti fit de polluto in somnis : hic enim jubetur egredi castra, *Deuter.* XXIII, 10; sed separabitur a communicatione hominum, idque per septem dies, non quod omnibus illis diebus sanguis fluat, sed quod non possit fluere ultra.

Mens-
truata
expiatio.

Nota : Menstrua sunt mulierum profluvium, et purgatio frigidi et indigesti humoris, quem natura quasi noxium expellit. Dicta sunt menstrua, quod quolibet mense mulieribus quæ ejus ætatis sunt ut possint concipere, soleant accidere; unde etiam menses appellantur. Menstruorum virus describit Plinius, lib. VII, cap. XV : « Nihil, ait, reperitur mulierum profluvio magis monstrificum; accescunt ejus superventum musta, sterilescent tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, fructus arborum quibus insedere decidunt, speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri perstringitur eborisque nitor, alvei apum emoriuntur, æs etiam atque ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aera, et in rabiem aguntur eo gustato canes, atque insanabili veneno morsus infigitur. » Merito ergo hic menstrua, et menstruata immunda censentur. Vide hic quid sit mulier etiam speciosissima, scilicet vas sordium, esca vermium. « Mulier speciosa, inquit Diogenes, est templum ædificatum super cloacam. »

Mens-
truata
virus.

Mulier
speciosa
est vas
sordium.

Ita casta illa matrona monachi cujusdam tentationem libidinis sapienter elisit, dicens : « Nunc ego sum in menstruis, et nemo mihi appropinquare potest, neque odorari præ fœtore. » Testis est Joannes Moschus in *Prato Spirituali*, cap. CXV. Mulier ergo pulchra est sepulchrum dealbatum, splendidum exterius, sed interius sanie et sordibus plenum : has enim tegit et continet pelvis ejus rosea et rubicunda.

20. OMNIS QUI TETIGERIT EAM, IMMUNDUS ERIT, — si sit grandior et compos rationis; nam infans tangens matrem puerperam, sugensque ejus ubera, non contaminabatur ejus contactu : hic enim excusat necessitas, et naturæ pietas, ætasque infantilis.

23. OMNE VAS, — omne instrumentum : sic S. Paulus dicitur *vas electionis*, id est instrumentum electum; sic sacramenta dicuntur vasa, id est instrumenta, gratiæ.

Vers. 23.

21. SI COERIT CUM EA VIR TEMPORE SANGUINIS MENSTRUALIS, IMMUNDUS ERIT SEPTEM DIEBUS, — si videlicet res lateat : tunc enim occulte expiari poterit; sin autem res prodatur, ipseque accusetur et convincatur, tunc una cum femina occidendus est, uti præcipitur cap. XX, 18.

Vers. 24.

25. MULIER QUÆ PATITUR MULTIS DIEBUS FLUXUM SANGUINIS, — puta hæmorrhoides, qualis fuit

Vers. 25.

Hæmorrhœoissa
Ergatio.

Hæmorrhœoissa illa sanata a Christo, *Marc. cap. v, vers. 23*, hæc immunda est et naturaliter et legaliter.

Vers. 27.

27. QUICUMQUE TETIGERIT EA, — « ea, » scilicet stratum et vas. Ita Romana, Hebræa, Chaldæa; male ergo Plantiniana legunt *eam*.

Vers. 30.

30. QUI (sacerdos) UNUM (turturem vel pullum columbæ) FACIET (immolabit) PRO PECCATO. — Non quod fluxus ille menstruorum vere peccatum sit, sed quod sit legalis immunditia et legale peccatum: tale peccatum erat et lepra et fluxus seminis. Vide *Can. 31*.

ROGABITQUE PRO EA CORAM DOMINO, ET PRO FLUXU IMMUNDITIE EJUS, — ut scilicet liberetur ab immunditia legali quam ex hoc fluxu contraxit. Unde hebraice est, *expiabit eam a fluxu*; passim enim hoc capite et præced. purgatio hæc a peccato, de tali immunditia legali accipienda est. Quare non recte Abulensis hæc hoc versu, et similia vers. 13, sic exponit, *q. d.* Orabit pro fluxu sanguinis et seminis, ut scilicet ille sistatur et non redeat.

Tropologie.

Tropologie, fluxus tam menstruorum quam sanguinis significat partim idololatriam, tum quia in ea, anima relicto Deo per innumera deorum portenta dilabitur; tum quia idolissanguine etiam humano litabatur: ita Isychius; partim eos qui per terrena et carnalia desideria quibus æstuant, diffuunt in varias concupiscentias: hic fluxus enerves nos facit, et ne diabolo præcipitanti re-

sistere possimus, invalidos reddit: hinc de tali anima dicit Jeremias, cap. ii, 24: « Omnes qui querunt eam, non deficient, in menstruis ejus invenient eam. » Ita Radulphus.

Abulensis in cap. *xxi Levit.*, Quæst. II, aliter hæc adaptat: « Leprosi, ait, fluentes semine, et menstruatæ significant excommunicatos excommunicatione majori; qui vero eos tangunt, significant eos qui minorem excommunicationem cum eis conversando contrahunt. » Unde et lepræ, id est excommunicationis, judicium tantum ad sacerdotes pertinet.

31. DOCEBITIS ERGO FILIOS ISRAEL, UT CAVEANT IMMUNDITIAM, ET NON MORIANTUR IN SORDIBUS SUIS, CUM POLLUERINT TABERNACULUM MEUM, — *q. d.* Caveant immundi ingredi tabernaculum meum; alioqui ego eos morte puniam propter sordes suas, quod scilicet, laborante sordido fluxu seminis vel sanguinis, ausi fuerint ingredi meum tabernaculum, illudque hoc ingressu suo suaque immunditia inficere et polluere.

Septuaginta vertunt, *ἐλάξαι; ποιήσατε ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν αὐτῶν*, id est, religiose caventes facietis filios Israel ab immunditiis suis; *ἐλάξαι*; enim et *religiosum*, et *cautum caventemque* significat (1).

(1) D. Hieronymus vertens *docebitis ut caveant*, confudisse videtur *וְהוֹרִיתֶם* cum *וְהוֹרִיתֶם*. Sed recte Onkelos, *separabitis, sive facietis ut separent se*, id est, curabitis, vos sacerdotes, ut hoc faciant.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præscribitur ritus servandus in festo *כַּפּוּרִים* Kippurim, id est Expiationis. Expiationis hujus ritus et ordo (qui hoc capite satis est intricatus) erat hic: Primo, decima die mensis septimi, Pontifex veniebat ad sanctuarium adducens suum vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum. Secundo, lotis manibus et pedibus induebat vestes minorum sacerdotum, ac præsentabat vitulum et arietem Domino ad ostium tabernaculi. Tertio, aliqui e senioribus populi, nomine totius populi offerebant duos hircos pro peccato, et unum arietem in holocaustum. Quarto, Pontifex mittebat sortem super hircos uter offerretur, et uter esset emissarius. Quinto, sorte facta jugulabat Pontifex vitulum suum pro peccato oblatum et hircum populi in quem ceciderat sors, ut esset victima pro peccato. Sexto, hujus vituli et hirci sanguinem commixtum accipiebat, et ingrediens cum thuribulo thurificando Sanctum sanctorum, aspergebat sanguinem septies contra propitiatorium, orabatque pro peccatis tam suis, quam populi; interim carnes, et pelles ac finus tam vituli, quam hirci ab alio quopiam elata extra castra ibidem comburebantur. Septimo, ex Sancto sanctorum regrediebatur in Sanctum, illudque expiabat tingendo eodem sanguine cornua altaris thymiomatici, et orando pro se et populo. Octavo, ex Sancto rediens ad atrium, sive ad ostium tabernaculi, caprum emissarium offerebat Domino, confitendo et capiti capri imprecando omnia peccata Israelitarum; mox caprum per certum hominem in desertum emittebat. Nono, deponebat vestes, lavabat corpus, induebat vestes pontificales, itaque immolabat arietem suum, et arietem populi in holocaustum Domino: sicque complebat caeremonias festi Expiationis.

Ritus in festo Expiationis.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti sunt; 2, et præcepit ei, dicens: Loquere ad Aaron

fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) 3. nisi hæc ante fecerit. Vitulum pro peccato offeret et arietem in holocaustum. 4. Tunica linea vestiatur, feminalibus lineis verenda celabit : accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti : hæc enim vestimenta sunt sancta; quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. 5. Suscipietque ab universa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, et unum arietem in holocaustum. 6. Cumque obtulerit vitulum, et oraverit pro se et pro domo sua, 7. duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii; 8. mittensque super utrumque sortem, unam Domino, et alteram capro emissario, 9. cujus exierit sors Domino, offeret illum pro peccato; 10. cujus autem in caprum emissarium, statuet eum vivum coram Domino, ut fundat preces super eo, et emittat eum in solitudinem. 11. His rite celebratis, offeret vitulum, et rogans pro se et pro domo sua, immolabit eum; 12. assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleverit, et hauriens manu compositum thymiana in incensum, ultra velum intrabit in Sancta; 13. ut positus super ignem aromatibus, nebula eorum et vapor operiat oraculum, quod est supra testimonium, et non moriatur. 14. Tollet quoque de sanguine vituli, et asperget digito septies contra propitiatorium ad Orientem. 15. Cumque mactaverit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem ejus intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, ut aspergat e regione oraculi, 16. et expiet Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, et a prævaricationibus eorum, cunctisque peccatis. Juxta hunc ritum faciet tabernaculo testimonii, quod fixum est inter eos in medio sordium habitationis eorum. 17. Nullus hominum sit in tabernaculo, quando pontifex Sanctuarium ingreditur, ut roget pro se, et pro domo sua, et pro universo cœtu Israel, donec egrediatur. 18. Cum autem exierit ad altare quod coram Domino est, oret pro se, et sumptum sanguinem vituli atque hirci fundat super cornua ejus per gyrum; 19. aspergensque digito septies, expiet, et sanctificet illud ab immunditiis filiorum Israel. 20. Postquam emundaverit Sanctuarium, et tabernaculum, et altare, tunc offerat hircum viventem; 21. et posita utraque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum : quæ imprecans capiti ejus, emittet illum per hominem paratum, in desertum. 22. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto, 23. revertetur Aaron in tabernaculum testimonii, et depositis vestibus, quibus prius indutus erat cum intraret Sanctuarium, relictisque ibi, 24. lavabit carnem suam in loco sancto, indueturque vestibus suis. Et postquam egressus obtulerit holocaustum suum ac plebis, rogabit tam pro se quam pro populo; 25. et adipem, qui oblatus est pro peccatis, adolebit super altare. 26. Ille vero, qui dimiserit caprum emissarium, lavabit vestimenta sua et corpus aqua, et sic ingrediatur in castra. 27. Vitulum autem et hircum, qui pro peccato fuerant immolati, et quorum sanguis illatus est in Sanctuarium ut expiatio compleretur, asportabunt foras castra, et comburent igni tam pelles quam carnes eorum ac fimum; 28. et quicumque combusserit ea, lavabit vestimenta sua et carnem aqua, et sic ingrediatur in castra. 29. Eritque vobis hoc legitimum sempiternum : Mense septimo, decima die mensis affligetis animas vestras, nullumque opus facietis, sive indigena, sive advena qui peregrinatur inter vos. 30. In hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris : coram Domino mundabimini; 31. sabbatum enim requietionis est, et affligetis animas vestras religione perpetua. 32. Expiabit autem sacerdos, qui unctus fuerit, et cujus manus initiatæ sunt ut sacerdotio fungatur pro patre suo : indueturque stela linea et vestibus sanctis, 33. et expiabit Sanctuarium et tabernaculum testimonii atque altare, sacerdotes quoque et universum populum. 34. Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, ut oretis